REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARCHEOLOGIE ȘI FILOLOGIE

SUB DIRECȚIUNEA

LUÏ

GREGORIŬ G. TOCILESCU

ANUL III.

VOLUMUL V, FASC. II.

Cu 3 xilografiĭ.

BUCURESCÎ
TIPOGRAFIA ACADEMIEÏ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNÎ)
Nr. 26. STADA ACADEMIEÏ, Nr. 26.
1885

SUMARIUL :

CONDIȚIUNILE PUBLICAȚIUNEĬ

Revista pentru istorie, archeologie și filologie apare de patru orĭ pe an, în fascicule de câte 12—15 colĭ, cu stampe și fac-simile, alcătuind două volume pe fie-care an.

Abonamentul pe an : *25 leĭ pentru România, 30 leĭ pentru streinătate.*

Redacțiunea și administrațiunea se află în *Strada Primăvereĭ Nr. 30.*

REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARCHEOLOGIE ȘI FILOLOGIE

SUB DIRECȚIUNEA

LUÏ

GREGORIŬ G. TOCILESCU

ANUL III.

VOLUMUL V-lea.

Cu 1 stampă și 9 xilografiĭ.

BUCURESCÏ

TIPOGRAFIA ACADEMIEÏ ROMÂNE (LABORATORIÏ ROMÂNÏ)

Nr. 26. STADA ACADEMIEÏ, Nr. 26.

1885

TABLA DE MATERIE A VOLUMULUĬ V.

ELEMENTELE TURCEŞTĬ IN LIMBA ROMÂNĂ.

[Fine] (1)

I.

675. **Iabangíu,** vagabond, haĭmana (Glos. 298); — *jabangi*, étranger, importun, fâcheux (p. jabân=ἄνυδρος, désert, pays étranger) Z. 946b. Mikl. I, 78.

676. **Iácă,** guler (la o baĭnă femeĭască); — t. *jaka*, bord; collet d'un vêtement; visage; côte, contrée, direction Z. 963b. Mikl. I, 78.

677. **Iádeş,** *ĭédeş*, os crăcănat (din stomahul găinilor); rămăşag cu acest os între 2 persoane, la care aceea, care primeşte ceva de la cealaltă, făr'a rosti vorba «ĭadeş», pĭerde rămăşagul; prinsoare în genere; — p. *jad*, mémoire, souvenir, réminiscence; *jâdest*, espèce de pari ou défi de mémoire entre deux personnes; *jâdest*, fourchette Z. 947c.

678. **Iahníe,** *ĭehneá*, mîncare din zarzavat cu bucăţele de carne saŭ peşte; — p. *jaχnî* vulg. *jahni*, restes d'un repas que l'on garde pour le lendemain; t. hachis et étuvée de viande, poisson ou volaille; du bouilli Z. 959b. Mikl. I, 78.

679. **Iámă,** jaf, pradă; năvală (Beld. III, 410 : armele după ce *ĭama* căte aŭ fost le aŭ făcut; Cog Arh. II, 70, 96 : să nu dea Iniceriĭ *ĭagma*); — *ĭamangíu*, jăfuitor; — *amandeá* (pentru *ĭamandea*, formă participială), năvălind, năvălire, năvală (Al. T. 723 : cum oiŭ zări Rusaliile, *amandea* pe ele! ib. 204, 1006); — p. t. *jagma*, incursion, expédition pour faire du butin; pillage, butin; *jagmaǵy*, pillard Z. 963a. Mikl. I, 78.

680. **Iamác,** *ĭemác*, *emác*, odinioară recrut (de ĭeniceri), vicestegar; adjunct, ajutor de logofăt, condicar (Cr. II, 149; III, 265, 253 : *emacii* de Vidin; Fil. 44 : calemgiĭ şi *ĭamaciĭ* ceĭ cu işlice în patru colţurĭ şi raşĭ pe cap chinezeşte; ib. 245; C1, 312 : locuitorĭ şi *ĭamacĭ*; C2, 385: *ĭamacĭ* s'aĭbă fiecare ogeac; Ur. III, 195 203 : *ermacurile*); — t. *jamak*, morceau, pièce; adjoint, aide, assistant, apprenti, compagnon d'ouvrier, sous-chef de cuisine, recrue (dans le corps de janissaires) Z. 968a. Mikl. I, 79.

681. ***Iangân,** incendiu (C1, 342 : pentru întîmplare de *ĭangân*); — *ĭangângíu*, pompier (Beld. III, 433 : *ĭangângiĭ* se trăsese, căcĭ chip de stîns nu era; ib. 413); — t. *jangyn*, incendie; *jangynǵy*, incendiaire Z. 956a. Mikl. I, 79.

682. ***Iarlîc,** *ĭerlîc*, *erlîc*, autograf princĭar, diplomă de la Hanul Tătarilor (Cr. III, 130, 177: Măriea sa Hanul trimis'aŭ către măriea sa Domnul Moldoveĭ cinste *ĭarlîcul* măriеĭ sale; ib. 163 : aŭ venit luĭ Grigorie Vodă şi *erlîc* de la Hanul şi buĭurlîŭ de la Abdula Paşa Sarascher; Mag. Ist. IV, 170: aŭ sosit un mîrzac... aducând Domnuluĭ *iarlîc* şi o ţidulă scrisă cu însuş mâna

(1) Vedĭ *Rev. p. Ist., Arch. şi Filolog.*, Vol. IV, pag 646—699.

Hanuluĭ); — t. *jarlyg*, *jerlyg*, ordre royal, diplôme; chiffre du prince placé en tête d'un ordre Z. 949ᵃ. Mikl. I, 80.

683. ***Iarmáchĭ,** înflorat cu aur, împodobit cu mărgăritare (Ur. III, 126 : ţi se trămite acum din partea noastră un armăsar deosăbit şi o blană de samur *ĭarmachĭ*) ; — t. or. *jarmak*, argent, or Z. 949ᵃ.

684. ***Iasác,** poruncă, interzicere (Cr. III, 438 : căcĭ pentru eĭ *ĭasac* nu este) ; *ĭasaccíu*, *ĭesaccíu*, soldat turc pentru siguranţă, numit obişnuit *cavaz* (Beld. III, 425 : cu *ĭesaccii* şi cu pază, cu toţĭ împreună merg) ; — cf. *ĭasîc*, un fel de joc (Fil. 29) ; t. *jasak*, défence, prohibition ; t. or. arrangement, ordre, disposition ; loi, règle ; *jasakčy*, garde ; autref. garde ou escorte de sûreté accordée aux étrangers en Turquie Z. 950ᶜ. 962ᵃ. Mikl. I, 80.

685. **Iatác,** *etác*, cameră de culcare ; — t. *jatak*, lit, couchette, nid, tanière (*jatmak*, être couché) Z. 958ᶜ. Mikl. I, 80. V. *ĭaţă*.

686. **Iatagán,** *eartagán*, cuţit lung ce poartă Turciĭ la brîŭ (Al. P. p. 87 : că ţi-oiŭ trage un *eartagan* — de 'ĭ sări ca un şoldan) ; — t. *jatagan*, grand couteau, coutelas Z. 958ᶜ. Mikl. I, 80.

687. ***Iáţă,** rugăciune de noapte înainte de a se culca (Cr. II, 150 : s'aŭ strigat la mecetur ezanul, ce se cheamă *ĭaţă*, la două ceasurĭ de noapte) ; — t. *jatsy*, action de dormir ; temps où l'on se couche, entrée de la nuit, prière du soir Z. 947ᵃ. Mikl. I, 81. V. *ĭatac*.

688. **Iaúrt,** lapte închĭegat : — *ĭaurgíu*, care vinde ĭaurt ; — t. *jogurt*, *johurt*, lait caillé Z. 973ᵇ. Mikl. I, 82.

689. **Iaváş,** dulce ; pl. vorbe saŭ lucrurĭ dulcĭ, dulceaţă (Conv. XVIII, 11 : bacalîmurĭ şi *ĭavaşurĭ*) ;— t. *jawaš*, doux, affable Z. 970ᵃ. Mikl. I, 81.

690. **Iavaşeá,** *ĭabaşá*, *ĭevăşá*, *ivăşá*, cleşte de apucat nasul cailor (când se potcovesc) ; — t. *jawaša*, morailles Z. 970ₐ. Mikl. I, 81.

691. ***Iazagíu,** scriitor turc pe lîngă Divan numit obicĭnuit *divan-efendi* (Cr. II, 79 : chemând şi pre *ĭazagiul* de le aŭ cetit fermanul împărătesc ; III, 152 ; Mag. Ist. II, 172 : *ĭazacgiul* Domnuluĭ ; V, 96 : aŭ chemat grămăticul grecesc, logofătul romînesc, *azagiul* (!) turcesc) ; — t. *jaz*, écriture ; *jazyğy*, écrivain, clerc Z. 950ᴄ. Mikl. I, 81.

692. ***Ibrá,** învoeală, act de liberare (Cr. III, 175, 176 : făcându-se *ibra* şi aşezămînt între ămbe părţile) ; — ar. *ibrâ*, délivrer, décharger, acquitter (en justice) Z. 3ᵇ.

693. **Ibric,** vas de apă ; — ar. *ybryk*, aiguière Z. 4ᵃ. Mikl. I, 58.

694. **Ibrişím,** *ibrişín*, mătase răsucită; fig. şiret; — *ibrişimgíu*, care toarce saŭ vinde ibrişim (Fil. 138 : calpacul de blană al armeanuluĭ *ibrişimgiu*) ; — p. *ibrišim*, soie, fil de soie ; *ibrišimği*, fileur de soie, marchand de fil de soie Z. 3ᵃ. Mikl. I, 75.

695. **Ichilíc,** *echilác*, monedă de argint de doĭ leĭ vechĭ ; măsură de 50 de dramurĭ (Gorj. Hal. IV, 9 : O tavă plină de leĭ, de ĭuslucĭ, de *echilacĭ* şi de parale mărunte ; Fil. 231 : Aduc numaĭ de căt o arămeasă de vin chihlibariu şi daŭ căte un *ichilic* la toţĭ fraţiĭ) ; — t. *ikilik*, monnaie de deux (aspres, paras etc.) ; vase contenant deux mesures (*iki*, deux) Z 150ᶜ.

696. **Icĭolán,** *icĭoglán*, lit. fecĭor dinăuntru ; paj, copil de casă (Fil. 28 : Neferiĭ şi *icĭolaniĭ* domneştĭ ; Negr. 287, 346 : *icĭoglaniĭ* cu agaoa lor) ;— *icĭ-ága*, pl. *icĭ-agalerĭ*, slujitor domnesc (Cant. D. M. 54 (109)) ; — t. *ič*, l'intérieur, intérieur ; *oglan* vulg. *olan*, jeun homme, domestique ; *ič oglan*, élève-page, qui après avoir reçu sa première éducation dans une espèce de seminaire, est fait *ič aga*, ou page de l'intérieur du sérail Bianchi I, 251, 275. Z. 124ᶜ. Mikl. I, 75.

697. ***Icirlíu**, om din interiorul saraĭuluĭ (Cr. III, 240,249 : *icirliĭ* împărăteştĭ); — t. *ič*, intérieur; *er*, *ir*, pl. *erler*, homme, Z. 22c.

698. ***Icrám**, cinstire, primire bună (Cr. III, 439 : le aŭ făcut *icram* agalele cu cafea şi cĭubuc; R. II, 1. 330: de acest *icram* — foarte mulţumire am); — ar. *ikrâm*, action d'honorer, témoignage d'honneur, de vénération, accueil hospitalier fait à q. qn. Z. 81a.

699. **Iedéc**, *edéc*, cal de mână, povodnic; tragerea uneĭ luntre la margine (Cr. III, 332); — *ĭedecciu*, *idicciu*, seiz, rîndaş (Cant. D. M. 119: doĭ *idicciĭ* saŭ slugĭ de la grajdiul împărătesc ţin calul în poarta curţiĭ); — *edicliu*, *idicliu*, *ĭedicliu*, slugă, paj (Fil. 28); — t. *jedek*, (aty) cheval de main (ar. *jed*, main); corde ou courroie par laquelle le cheval de main est conduit; bâteau traîné à la remorque, la remorque; *jedekği*, *jediği*, qui conduit un cheval de main, palefrenier; homme qui remorque des bateaux Z. 959c. Mikl. I, 81.

700. **Ienicér**, *ĭanicér*, *enicér*, *inicér*, lit. miliţie nouă; soldat din garda Sultanuluĭ; fig. crud, barbar (Al. P. p. 134: cu cincĭ-zecĭ de *Enicerĭ* — carĭ poartă 'n brîŭ hamgerĭ; Mar. P. p. I, 208: şi o sută de *Ininceri*; Cr. II, 259; Mag. Ist. II, 15); — *ĭenicer-ágă*, *ĭenicer-ágasă*, comandantul ĭenicerilor (Cr. II, 50): — *ĭeniceresc*, *iniceresc*, de ĭenicer (Cog. Arh. II, 14: cu haĭne *inicereştĭ* îmbrăcaţĭ); — *inicércă*, puşcă turcească (Cr. II, 327: *inicercele* Turcilor eraŭ maĭ lungĭ şi de fier maĭ bun de cât flintele Moscalilor); — t. *jeñi-ćeri*, janissaire, soldat de la nouvelle milice créée par le sultan Murad Ier en 1362 et entièrement anéantie et supprimée en 1826 (*jeñi*, neuf; *ćeri*, milice); *jeničeri agasy*, commandant en chef du corps des janissaires Z. 965c. Bianchi II, 1276. Mikl. I, 82.

701. **Ienicicmá**, lit. modă nouă; copilă de curînd deflorată, femee de curînd prostituată (Pol. 143); — *jeñi čykma*, nouvelle mode Z. 360a.

702. ***Ierlíu**, *erlíu*, locuitor de baştină, pămîntean (Beld. III, 361: întru eĭ străin niciĭ unul, de cât numaĭ ceĭ *ĭerliĭ*; ib. 375); — t. *jer* vulg. *er*, terre, lieu; *jerlü*, qui est du pays, habitant, indigène Z. 960a.

703. **Ierúgă**, *irúgă*, drum săpat, şanţ; — t. *arg*, *aryg*, fossé, fosse, conduit, canal, rigole, sillon; *jaryk*, fente, crevasse Z. 28b. 948c; ung. árok; cumanic *or*, fossa Mikl. I, 12, 80. V. *ară*.

704. ***Iftihár**, distincţiune, decoraţiune de onoare (Bol., Poesiĭ, p. 267: mi-a spus cum că poate citi de tipar — şi cum că aşteaptă şi un *iftihar*); — ar. *iftiχâr*, gloire, honneur, distinction; *ift. nišani* s. *nišani ift.*, décoration d'honneur Z. 71c. V. *nişan*.

705. ***Iftirá**, *eftirá*, pîră, calomnie (Beld. III, 412: *Iftirale*, năpăştĭ multe pe boĭerĭ, pe tîrgoveţĭ; C2, 388: cu felurĭ de *eftirale* şi pricinĭ nedrepte); — ar. *iftirâ*, action d'inventer un mensonge contre q. qn., calomnie Z. 71c. Mikl. I, 75.

706. **Ihtiár**, bătrân (Pan. P. V. 76: Efendi, sînt *ihtiar* — barba 'mĭ este albă var); — ar. *iχtijâr*, vieux, ancien Z. 17c. Mikl. I, 56.

707. ***Ilám**, înştiinţare, raportul judecătoruluĭ (Cr. 210, 209: cu cadiul să se caute acea judecată şi având dreptate să'i se dee *ilam*); — ar. *i'lâm*, action de faire savoir, d'informer, avis, notification, rapport du juge Z. 65c. Mikl. I, 75.

708. **Ilíc**, giletcă, pĭeptar; — *tivilichíe*, *tivlichíe*, *tilivechíe*, lit. ilic tivit; pĭeptarul lung al ţărancelor (partea întâĭa a cuvîntuluĭ e *tivesc*; cf. Cih. 623); — t. *jelek*. veste, justaucorps (ordinairement en étoffe de soie, à manches longues, et qui se met sous le caftan) Z. 967a. Mikl. I, 81.

709. ***Ilíş**, dajdie în genere; dare extraordinară (Melchis. Rom. I, 121: [într'un tetravanghel din 1685 pasajul Mat. XXII, 19: «arătaţi-mĭ banul *dajdieĭ*» e tradus romîneşte:] «arătaţi-mĭ pecetea *ilişuluĭ*»; ib. 127: oameniĭ, cari se

vor aşeza în satul din Negoeştĭ, s'aĭbă mare scuteală şi slobozie . . . de toată dare şi de slujbă şi să nu dea nicĭ *iliş*, nicĭ podvoadă, nicĭ posadă, nicĭ jold...; Hasd. Arh. I, 153 : oameniĭ mănăstireştĭ.... să nu plătească bir, nicĭ posad, nicĭ podvoadă, nicĭ *iliş;* cf. Melchis. 56); — t. *alyš*, action de prendre, manière de prendre Z. 89ª. V. *alîm*, cu care etimologiceşte e identic.

710. ***Îma,** *imma*, *înma*, mamă, maĭcă (Dos. Sept. 16ª: ĭară tată-meŭ s'a săvârşit şi dat mână de chemară pre *îmmă*-sa; ib. Fevr. 71ª : şi vreamea acaea n'aŭ cheltuit'o în leane şi fără lucru, ce la mare facere : că aŭ ars idolul *immeĭ* Dumnezăilor; ib. Iunie 141ª : *îmma* luĭ Leon; Cartea romînească de învăţătură [ed. Sion, 1875] p. 45 : cela ce 'şĭ va ucide pre tată-săŭ şi pre *înmă*-sa... maĭ cumplită certare să aĭbă de cât alţĭ ucigătorĭ; ib. 155 : *înma* de 'şĭ va da fecĭorul saŭ fata la giudeţ ca pre nişte vinovaţĭ maĭ puţin certa-i-va giudeţul, ĭară nu 'ĭ va slobozi de tot; Cr. II, 348 : ĭară maĭ pre urmă aŭ scos *îma* împăratuluĭ copilaşul, nepot de fiu Brâncoveanuluĭ, şi l'aŭ dat lă maĭcă-sa; ib. 414 : şi aŭ rămas epitropĭ împărăţieĭ Mosculuĭ *îma* aceluĭ copil; R. I, 1. 340 : aşijdere ce 'ĭ-au datu *înmă*-sa şi Doamna Bălaşa şi au dusu la mine să se ştie); — ar. *ümm*, mère Z. 93ᵇ.

711. ***Imám,** preot musulman (Mag. Ist. I, 170 : aŭ ucis Turciĭ pă un hoge *imam* al lor); — ar. *imâm*, chef, curé, prélat Z. 94ª.

712. **Imameá,** îmbucătura cĭubuculuĭ, căpătâĭul de chihlibar al luleliĭ (Fil. 17 : *imamele* de chihlibar limoniu); — ar. *imâme*, embouchure d'une pipe à fumer Z. 94ª Mikl. I, 75.

713. **Imbrihór,** *imbrohór*, maĭ marele peste grajdurĭ, comis (Al. P. p. 211 : sultanul din foişor — dete semn luĭ *imbrohor;* Cant. D. M. 109 : *imirahorul* saŭ comitul viziriuluĭ; Mag. Ist. IV, 21, 29); — *buĭúc-imbrohór*, comisul cel mare (Cr. II, 251, 348; Cant. D. M. 118); — *cuciúc-imbrohór*, comisul cel mic (Cr. II, 89); — *emîr-i âχôr* vulg. *imbroχôr*, *mîraχôr*, écuyer (ar. *emir*, chef; p. *aχôr*, écurie); *bujuk miraχôr*, le grand écuyer des écuries impériales; *küčük-miraχôr*, le second grand écuyer Z. 19ᵇ. 97ᶜ. Bianchi II, 1065. V. *emir*, *miralaiu*.

714. ***Imdát,** dare extraordinară, ajutorinţă (Ur. I, 234 : baniĭ *imdatuluĭ;* R I, 1. 56); — ar. *imdât*, action de secourir; secours, assistance Z. 95ᵇ. Mikl. I, 76.

715. **Imenéĭ,** *iminéĭ*, pantofĭ grosolanĭ ţărăneştĭ, identicĭ cu *fileriĭ* (Fil. 13 : cu picĭoarele goale băgate în nişte *iminei* de saftian; ib. 143 : *imineiĭ* ceĭ stacojiĭ şi fesul cel roş cu fundul de ibrişim negru); — *imení*, un fel de pînză vărgată din Iemen, (Cog. Arh. II, 246 : [tarifa vamală din 1761] *imeni*, bucata 44 banĭ); — ar *jemenî*, issu de Yemen, appartenant au Yemen; toile peinte de Yemen; servant à faire des couvertures de lits et de sofas; mouchoir de couleur; babouche bariolée Z. 969ª. Mikl. I, 82.

716. ***Imurlúc,** *emurlúc*, *irmulúc*, *ĭermuluc*, un fel de manta (Alex. 37 : scoaseră plaşca şi *emurlucul* luĭ Solomon); — t. *jagmur* vulg. *jâmur*, pluie; *jagmurlyk*, manteau pour la pluie Z. 952ᶜ. Mikl. I, 78.

717. **Inám,** blanchet de poştă, permisiune de a călători cu caĭ de poştă; — ar. *in'âm*, grâce, faveur, bienfait, récompense, spec. d'un supérieur à un inférieur Z. 106ᵇ.

718. **Inát,** *ĭanát*, pică. pizmă, îndărătnicie; — *inacciu*, încăpăţânat; — ar. *i'nâd*, action de faire une opposition continuelle, de s'entêter à Z. 66ª. Mikl. I, 76.

719. **Indrişaím,** *indrişaĭá*, *endrişaím*, Lathyrus odoratus (Br. Pr. 81); geranium (Glos. 317); lit. esenţă regală (Fil. 154, 284 : o mulţime de oale cu maghiranĭ, *indruşaimĭ* şi alte florĭ scumpe); — ar. p. *'atri šâhî*, *'ytyr šâhî*,

géranium (ar. *'ytyr*, essence; p. *šâhî*, royale, impériale) Z. 61[a]. 631[c]. Bianchi II, 1306.

720. ***Ioldáş,** *ghĭóldaş*, tovarăş (Cr. III, 253 : scriind şi la Ţarigrad la *ĭoldaşiĭ* lor; Hron. II, 185 : *ghĭoldaş;* ib. 187, 190; *hioldaş*); — *capĭióldaş*, coleg, amic (Fil. 133 : dar ce o să zică *capĭoldaşiĭ* meĭ, când vor afla; ib. 214); — t. *joldaš*, compagnon de voyage; en gén. compagnon, camarade, collègue; *koldaš*, compagnon, associé, amis (*yol*, voyage; *daš*, compagnon); *kapy joldašy*, camarade de service (partic. dans le service de la cour) Z. 420[a]. 691[b]. 976[a]. Mikl. I, 45.

721. **Iorgán,** înveliş de pat (Hasdeŭ, Etymol. Magnum Rom. I, 61); — t. *jorgan*, couverture de lit Z. 971[a]. Mikl. I, 83; mrom. *ĭurgánu*, stragulum (Mikl. R. U. II, 17).

722. **Iorgován,** Syringa vulgaris; — p. *ergewân*, ar. *erguwân*, l'arbre de Judée (Syringa vulg.); vulg. lilas (fleur, couleur, rouge, vin rouge) Z. 29[a]. Mikl. I, 57.

723. ***Ipcá,** numire saŭ reînoire în funcţiune (Ur. IV, 140 : de la Domn să nu ĭee nimic pentru *ipca*); — ar. *ibkâ*, action de faire dûrer, de confirmer, de laisser Z. 5[a].

724. **Ipîngeá,** *epingeá*, manta cu glugă, manta de ploae (Pan. P. V. 20 : unde se găseşte şeaoa, se cere şi *ipingeaoa*); — t. *japonga, japyngy*, couverture, housse; vêtement d'hiver; manteau, capote Z. 958[c]. Cih. 588. Mikl. I, 79.

725. ***Irát,** *erát*, venit, acsiz (Ur. V, 49 : *haĭraturĭ*; Beld. III, 393 : că 'n starea ce era ţara, nu avea nicĭ un *irat;* Fil. 322 : ludele şi celelalte *iraturĭ* ale stăpânireĭ): — ar. *îrâd*, action de faire venir; rente, revenu Z. 144[a].

726. **Irmilíc,** *ermilíc*, monedă turcească, (mold.) icosar (Al. P. p. 118 : şi paftale micĭ — tot de *irmilicĭ*); — t. *igirmi* vulg. *îrmi* vingt; *igirmilik* vulg. *îrmilik*, pièce d'or de la valeur de vingt piastres Z. 150[a]. 965[a]; cf. *icosár*, de aceeaşĭ valoare cu irmilicul, din ngr. εἰκοσάρι din εἴκοσι, douăzecĭ; cf. asemenea *sfanţ*, monedă de 20 creiţarĭ saŭ 90 parale din germ. *Zwanziger* din *zwanzig*, douăzecĭ.

727. **Ischĭuzár,** lit. care duce lucrul la capăt; iscusit, pişicher (Pol. 151; Al. T. 431 : începe, că tu eştĭ maĭ *ischĭuzar;* Fil. 160 : un vătaf de curte *ischĭuzar* poate în scurtă vreme s'ajungă bogat ca Iov din Biblie);—*ischĭuzarlîc*, *ĭuşchĭuzarlîc*, meşteşug, iscusinţă (Fil. 16 : *ĭuşchĭuzarlîcurile* şi marafeturile, cu carĭ trebue să fie împodobit un adevĕrat calemgiu; ib. 230 : asta este *ischĭuzarlîcul* meŭ) :— t. *išgüzâr*, habile, adroit, ingénieux (*iš*, chose; *güzâr*, qui mène à la fine); *išgüzârlyk*, diligence, activité dans le travail Z. 741[a].

728. ***Isirgíu,** negutător de robĭ (Cr. III, 240 : aŭ adus un ovreiŭ *isirgiu*, de carĭ vînd roabe); — ar. *esîr*, esclave; *esîrgi*, marchand d'esclaves Z. 51[b]. Mikl. I, 57.

729. **Isnáf,** *esnáf*, breaslă, corporaţiune de meseriaşĭ (Fil. 137; Cog. Arh. II, 13 : aŭ eşit *esnafurile* adecă toate rufeturile); — *isnaflîc*, obiceiŭ, deprinderea celor din acelaşĭ isnaf (Glos. 326); — ar. *esnâf*, pl. din *sinf*, espèces, classes; (comme singulier) : corps de métier, artisan, artiste Z 59[b]. Mikl. I, 57.

730. ***Işalá,** de o vrea D-zeŭ (expresiunea resignăriĭ în voĭa Domnuluĭ), corespunde romîneşte cu «Doamne-ajută» (Zil. 302 : Nazîrul earăşĭ îĭ se făgădui cu *işala*); — *maşalá*, lit. ce o vrea D-zeŭ (esclamare de admiraţie, de îmbărbătare); minunat, bravo! (St. M. r. 348 : îĭ striga toţĭ într'un glas : aferim şi *maşala!;* Al. T. 433 : işala! *maşala!* m'am făcut chĭabur; Negr. 24); — ar. *šâa*, il (Dieu) a voulu, il veut; *in šallâh*, s'il plait à Dieu, espérons (les mahométans se servent constamment de ces mots en parlant d'une chose future);

mâ šâ allah, mâ šallâ, ce que Dieu veut! (exclamation d'admiration) Z. 534ª. Bianchi I, 185; de aceeaşĭ origină port. sp. *oxalá*, utinam! Diez II, 161.

731. ***Itlác,** liberare, punere în libertate (Cr. III, 211, 218 : făcându-se şi *itlac* luĭ Mihaĭ-Vodă, căcĭ era la surgunlîc la Mitilin; ib. 248); — ar. *itlâk*, action de lâcher; de mettre en liberté (un esclave) Z. 61ᵇ.

732. **Iucsuceá,** glob de zăpadă; lit. ceva rotund ca un degetar (Pol. 153; Glos. 329); — t. *jüksük*, dé à coudre (cu particula diminutivală *čc*) Z. 974ᶜ.

733. **Iurúş,** *ĭurăş*, năvală (Cr. II 149 : îndată Eniceriĭ aŭ dat *ĭuruş;* ib. 107 : Moscaliĭ se găteaŭ să maĭ dea un *ĭurăş* mare Turcilor); — *ĭuruşésc*, a năvăli (Al. P. p. 210 : Turciĭ în casă *ĭuruşea* — pe tuspatru mi-ĭ prindea);— t. *jüriš*, marche, expédition militaire; attaque, assaut Z. 971ª. Mikl. I, 83.

734. ***Iuzbáşă,** sutaş, căpitan (Cr. III, 149 : aŭ trimis de aŭ strîns *ĭuzbaşiĭ* şi căpitaniĭ de slujitorĭ; Mag. Ist. IV, 337); — *ĭuzúl-emíni*, titlu identic cu *ĭuzbaşa* (Beld. III, 390 : *ĭuzul-emini* a oştiĭ); — *izbáşa*, întâĭul scriitor saŭ logofăt numit şi *izbaşa de divan* (Cr. III, 306, 327; ib. II, 417 : *izbaşa* strîngea toate răvaşele de pre la oamenĭ şi le scotea răspuns fără nicĭ o cheltuĭală; ib. 183; cf. Melchis. 50);—t. *jüz*, cent; *jüz bašy*. centurion, capitaine Z. 972ª. Mikl. I, 83.

735. **Iuzlúc,** *ĭuslúc*, monedă turcească în valoare de o sută de leĭ vechĭ (Al. P. p. 106 : Vin' colea lângă zăbrea — să 'ţĭ daŭ *ĭuzlucĭ* cât îĭ vrea; Fil. 115 : mie mi-a luat [hoţul de grec] boiĭ şi vaca, sărac de maĭca mea! pentru un *ĭuzluc* de şaptezecĭ de parale); — t. *jüz*, cent; *jüzlik*, pièce de monnaie qui en vaut cent de moindre valeur Z 972ª. Mikl. I, 83.

736. ***Izrá,** punere în lucrare; *a face izra*, a executa (Ur. IV, 128); — ar. *igrâ*, exécution; *igrâ etmek*, exécuter Z. 11ᵇ.

J.

737. **Júmet,** mulţime, gloată; — ar. *ǵemî'*, réuni, rassemblé; *ǵemî'et*, réunion Z. 366ᶜ.

L.

738. **Láf,** vorbire deşartă, taifas, limbuţie, secăturĭ;—cf. *paláf*, *taláf*, cu acelaşĭ sens; — *lafagiu*, băsnaş, limbut; — *lăfuresc*, a spune la lafurĭ; — p. *lâf*, mot discours, conversation; babil, jactance, impudence, homme impudent, arrogant Z 789ª. Mikl. II, 15.

739. **Lagivérde,** verde măsliniu; — *lazúr*, azuriu (Mag. Ist. IV, 262 : şi toate scobiturile pĭetrelor pe din afară le văpsi cu *lazur* albastru), — ar. *lâǵiwerd*, lapis lazuli; couleur de lapis lazuli, bleu foncé, couleur indigo Z. 788ᵇ; — gr. λαζούριον, pol. lazur; it. azzurro azzuolo, sp. port. azul, fr. azur din acelaşĭ cuvînt oriental Diez I, 42. Mikl. II, 15.

740. **Lagúm,** *lagâm*, şanţ canal, mină (Cr. II, 12, 240); — *lagumgíu*, soldat ce lucrează la o mină (Cr. II. 65; Cog. Arh. II 95, 128 : aŭ trimes *lagumgiĭ* de aŭ făcut lagumurĭ la aceste cetăţĭ; Gorj. D. 41); — t. *lagym*, *lagum*, mine, canal, souterrain, égout; *lagumǵy*, mineur, (militaire); coureur d'égout, vidangeur Z. 794ª, Mikl. II, 15.

741. ***Lahaníu,** de culoare verde; lit. ca varza (R. I, 2. 339 . o sucnă aclaz *lahani* cu ranţurĭ; ib. II, 1. 333 : anteriu cu o vargă *lahanie* şi altă albă); — p. *lâhana*, t. *lahana*, chou din gr. λάχανον Z. 788ᵇ. 797ᵇ. Mikl. II, 15. Cuvîntul *ranţurĭ*. pomenit maĭ sus, pe care îl maĭ întîmpinâm odată (Hasd. Arh. I, 40 : haĭne cu *ranţurĭ*) cu înţeles de *cĭucure*, pare a deriva din germ.

Franse, cu acelaşî înţeles (cf. freamăt-framăt-ramăt; cf. *creţ*, încreţitură, garnitură, draperie [Cr. III, 440 : *creţurile* macatuluî] din germ. *kraus*). Din celelalte cuvinte romîneştî pentru *ciucure* , două (*cănaf*, *ciucure)* sînt de origină maghiară, ïar alte două (*sageac* şi *pïuscul*) se trag din turceşte.

742. * **Lahúr,** şal de Lahor (Gorj. Hal. I, 94 : covor aşternut cu perni de *lahur*); — p. *lahor*, ville capitale du royaume de Lahor, vaste contrée de l'Inde; *šali lahori*, châle de Lahore Bianchi II, 7, 694.

743. **Lalanghíţă,** clătite, plăcintă foarte subţire; — t. *lalanga*, *lalek*, sorte de friture de pâte, beignets Z. 789c.

744. **Laleá,** tulipan (floare); — p. *lâle*, tulipe Z. 789c. Mikl. II, 15. După Hehn, 527 cuvîntul persian ar fi identic cu gr. λείριον. V. *tulipan*.

745. **Langavíe,** podoabă din florî şi din fructe (arhit.); — *ülân kâwi*, zigzag Cih. 589.

746. **Lăútă,** *alăútă*, vechiŭ instrument de musică; astăzî vïoară (Cal. b. 1877, p. 23 : amîndoî copiî eraŭ înzestraţî de la fire cu darul cântăriî şi amîndoî dezmïerdaŭ urechile cu dulceaţa glasuluî lor şi cu sunetele ce scotea *alăuta* în mâînile lor); — *alăută nemţească*, harfă (Hasd. Cuv. I, 267); — *lăutár*, *alăutárïu*, musicant (obicînuit ţigan) cu lăuta (Indreptarea Legiî [Tîrgovişte, 1652], glava 200 : *alăutariul*, carele zice vïoară şi alăuta pre la tîrgurî şi pre la zborurî şi pre la munte, nu poate să ïa fată de om bun saŭ de boïarïu, că uniî ca aceïa sînt batjocură luî Dumnezeŭ şi oamenilor); — *lăutăríe*, meşteşugul lăutaruluî; — t. *lawut*, *lauta*, *laguta*, luth Z. 789a; it. leúto, sp. laud din ar. *al'ûd* Mikl. II, 16. Cih. II, 668.

747. * **Lavdán,** stofă de mătase (Cr. II, 312 : şi boïerilor le aŭ dăruit câte o bucată de *lavdan* de cel bun; Cog. Arh. II, 248 : [tarifa vam. din 1761] *lăvdan*, bucata 220 banî); — p. *lâden*, étoffe de soie mince Bianchi II, 688.

748. ***Láz,** populaţie de-a lungul măriî Negre (Cr. II, 110 : o samă de *Lazî* turcî; ib. 372; ib. III, 216 : arătând toate faptele *Lajilor* pre amăruntul); — *lăzeáscă*, un fel de joc (Jip. 52); — t. *laz*, (nom collect.), peuplade belliqueuse et presque indépendante établie au long de la mer Noire, depuis Trébizonde jusqu'à Tchorokh Bianchi II, 689.

749. **Leáfa,** *lefeá*, plată, simbrie (Hron. II, 171 : l'aŭ cinstit cu cavalerie şi cu *lefea* mare; ib. 186 : şi *lefeaoa* ţi se va da); — *lefegíu*, *lefecíu*, soldat cu leafă (Cr. I, 220 : *lefecií* ce aŭ avut străinî; ib. 256 : oastea leşească era aleasă tot în leafă ca şi *lefeciî* vechî; ib. III, 125 : să'î dee oaste tătărească şi turcească adecă *lefeciî;* Bălc. 591, 649 : oastea în leafă saŭ *lefegiî*); — *olafánî*, spahiî ce primeaŭ provizoriu leafă (Cr. I, 410 : după aceştïa merg 5000 *olafanî* aşijderea dinadireapta împăratuluî şi alte 5000 denastînga); — ar. *'uluf*, *'ulûfe* vulg. *'ülefe*, *'ölefe* (pl. din *'alef*, pâturage), fourrage; solde, salaire, paye, traitement, appointements, pension; *'ulûfeǵi*, salarié, soldé, pensionnaire; pl. *'ulûfeǵiân* Z. 495b, 636c. Mikl. II, 80.

750. **Léle,** *leá*, soră maî mare, femeïe maî în vîrstă (dim. *leïcă*, *leïculiţă*, *lelişoară*, *leliţă*); femeïe neonestă (fecïor saŭ fată de *lele*); *în doru leliî*, într'un noroc (Cal. b. 1883 p. 41 : cea maî mare zise cam *în dorul leliî;* id. pe 1877, p. 34 : merse astfel *în dorul leliî*, merse merse până ce se făcu seară; ib. 44 : mergênd astfel *în dorul leliî*, fără să ştie unde; Isp. B. 370 : într'una din zile fecïorul de împĕrat se duse la vînat, ïa aşa *în dorul leliî*, fiind că n'avea altă treabă); — cf. p. *lûlû*, *lûlî*, beau garçon, baladin, belle fille, courtisan; t. or. *lolo* (la început identic cu vorba precedentă), femme publique Z. 796c; cf. vsl. *lêlja*, matris soror; bulg. *lelê*, mătuşă Cih II, 169. Roesl. 39 derivă *lele* din ar. *leila*, nom propre de femme. V. *dadă* şi *nană*.

751. **Leş,** stîrv, mortăcïune; — *leşuesc*, a se face leş, a cădea şi zăcea mort,

a fi leşinat; — *léşin*, a pĭerde simţirile (cf. a *leşui* foamea pe cineva=a *leşina* de foame, a flămînzi); — p. *laš*, *leš*, cadavre, charogne, carcasse Z. 789ª. Mikl. II, 17.

752. **Levínt,** *levént*, voluntar, pleşcuitor (Al. P. p. 63 : cincĭ-zecĭ fără cincĭ — de haiducĭ *levinţĭ*; ib. : voinicel *levinţĭ* cu armele 'n dinţĭ; Cr. I, 305 : Mateĭ-Vodă avea călărĭ de aĭ noştri moldovenĭ, acolo merşĭ în leafă, cărora era numele *levinţĭ*; ib. 335 : cu *levenţiĭ* şi cu dărăbaniĭ); — p. *lewend* (proprem. *levantin*), soldat volontaire, vagabond, maraudeur, libertin din it. levante Z. 796ᶜ. Mikl. II, 17. Cih. 590; mrom. *levéndu*, heros (Mikl. R. U. I, 22).

753. **Libadeá,** *lebadeá*, haĭnă, îmbrăcăminte ordinară (Conv. IX, 277 ; O *libadea* de atlas ; Fil. 134, 269 : cu *libadea* de aba albă împodobită cu găitan negru) ; — p. *lebâde*, casaque, manteau (pour le mauvais temps) Z. 791ª. Mikl. II, 16.

754. **Licheá,** pată, mânjire; fig. secătură, om nesuferit; — p. *leke*, tache, souillure Z. 795ᵇ. Mikl. II, 16.

755. **Lichĭúm,** *luchĭúm*, tencuealǎ pentru hasnale (de apă); — t. *lökün*, sorte de ciment Z. 796ᵇ. Mikl. II, 17.

756. **Ligheán,** tas rotund de spălat (Cr. II, 199 : *ligean* (!) cu ibric de argint); — t. *legen*, *leken*, *lejen*, cuvette, bassin din gr. λεκάνη Z. 795ª; bulg. lejen, ligen ; serb. ledjen; mrom. leéne ; gr. λεγένι Mikl. II, 16. Cih. 590.

757. **Liliác,** *leliác*, vespertilio; — ar. *laklak* vulg. *lejlek*, cigogne Z. 794ᶜ. 797ᶜ; vsl. *liliků*, *lilijaků*, bodîrlăŭ; cr. serb. *lelek*, barză ; *liljak*, liliac ; alb. lelek, ngr. λελέκι, barză Mikl. II, 16.

758. **Liliác,** *leliác*, Syringa vulgaris, (copăcel şi floare) ; — *liliachíu*, *leliachíu*, *lulachíu*, albastru-roşcat (proverb : *a face lulachiu*, a strica lucrul, a nu reuşi) ; — ar. *lejlak* din p. *lilang*, lilas (syringa persica) Z. 797ᶜ. Mikl. II, 16; it. sp. lilac, port. lilá, fr. lila, de aceeaşi origină Diez I, 250.

759. **Limán,** port, şi fig. (Isp. B. 121 : mergênd corăbioara pe apă, ea se ruga luĭ D-zeŭ, ca să o scoaţă la *liman* bun; Cal. b. 1882, p. 21 : nădăjduĭesc cu ajutoru luĭ D-zeŭ o să isbutesc d'a ajunge la bun *liman;* id. pe 1877, p. 21 : *limanul* eĭ de mîntuire era voĭnicelul eĭ; Pan. P. V. 133 : omul vrednic se face luntre şi punte şi trebue să ĭasă la *liman*); — t. *limân*, port, havre din gr. λιμὴν Z. 797ᶜ. Mikl. II, 17.

760. **Liochíu,** stacojiu, de culoare roşiă ca gumilacul (R. I, 2. 40 : eŭ purtam o pereche de imineĭ *liochi;* Pol. 223); — t. *lük*, *lök*, gomme laque Z. 795ª. 796ᵇ.

761. ***Lipcán,** tatar din Lituania ; Tătariĭ aşezaţĭ la Hotin; curier, corp de armată, în numĕr de 1000, întrebuinţat la trimiterea depeşelor (Bălc. 592, 599; Melchis. 62); — t. *lipka*, Litfa saŭ Lituania ; *lipka-tatar*, tatar litfan, numit de Moldovenĭ şi *Cirimuş* Cant. Ist. ot. 156, 436.

762. **Locándă,** ospătărie; — *lokanda*, auberge, hôtel, taverne din it. locanda Z. 796ᵇ.

763. **Locmá,** *lucmá*, plăcintă grasă; fig. total, sumă mare; pl. prăjiturĭ (Al. T. 31; R. III, 1. 75 : luĭ Vodă foarte îĭ plăcu *locmaoa*, adică mulţimea de banĭ ce luă de la mitropolitul) ; — *locmagĭún*, un magĭun saŭ lictar în potriva neputinţiĭ bărbăteştĭ (Pol. 226); — *lucúmă*, prăjitură ; — *lucmagíu*, care câştigă o sumă bunicică ; — ar. *lokma*, *lukma*, bouchée, morceau qu'on avale en une fois; espèce de beignet; t. *lukum*, o mîncare dulce numită obicĭnuit *rahatlakom* Z. 794ª. 795ª. Mikl. II, 17. V. *rahat.*

764. **Luleá,** pipă ; *a fura luleaua Neamţuluĭ*, a se îmbăta ; *a se face lulea*, a se ameţi, a nu şti ce face; — p. *lûla*, *lüle*, tuyau, tube, siphon, robinet; t. pipe, fourneau d'une pipe Z. 796ᶜ. Mikl. II, 18.

M.

765. ***Mabeĭ,** *maĭbént,* (lit. ceea ce este între, intermediar), tindă, anticameră (Cr. III, 306 : Domnul ĭese din lăuntru de la casa ce se cheamă *mabeĭ* şi vine în spătărie ; ib. 313 : Domnul mergea şi în lăuntru la *maĭbent);—babeingíu,* slujbaşul Curţiĭ care îngrijea de odaĭa Domnuluĭ (Fot. III, 290) ;— ar. *mâ-bejn,* ce qui est entre; intervalle; intermédiaire ; antichambre; entré ; *mâbejngi,* qui a l'accès au *mâ-bejn* impérial (titre des certains officiers du serail) Z. 798[c]. Bianchi II, 728.

766. **Măcár,** conj. cel puţin ; orĭ...; deşi, cu toate cà ; — p. *meger, mejer,* sinon, seulement que..., excepté, hormis, peut-être, par hasard *(eger,* si, quoique) Z. 81[a]. 874[b]; bulg. serb. *makar, măkar,* măcar ; alb. *makar,* asemenea ; ngr. μακάρι, fie ca ! Roesl. 42. Mikl. II, 23.

767. **Macará,** maşină de ridicat greutăţĭ ;—t. *makara,* roue, bobine, rouet, poulie Z. 869[b]. Mikl. II, 20.

768. **Macát,** înveliş de pat;—ar. *mak'at,* couverture de sopha avec frange, housse Z. 872[b].

769. **Madeá,** materie, obĭect, chestiune (Cr. III, 249 : pentru *madelele* bisericelor ; Fil. 208, 226 : n'aş cuteza să 'ĭ daŭ sfat în *madeaoa* aceasta ; ib. 248 : trebue să cercetăm cu băgare de seamă această *madea ;* R. II, 1, 328 : osebit de alte *madele* — care şi acele grele) ; — ar. *mâddet,* matière, sujet ; point, question ; article d'un traîté ; paragraphe Z. 799[b].

770. **Madém,** *madîm,* metal, mină, ocnă (şi fig) ; ogorărit,dare pentru ogor (Cr. I, 51; ib. II, 228 : Dimitraşco-Vodă aŭ scos hărtiile întăiŭ, de este acel *madem* bun şi pînă astăzĭ în Moldova; ib. III, 253; Cog. Arh. I, 215 : ocnile adică *mademul* ţăriĭ ; Isser, Voc. 104) ; — ar. *mad'en,* mine d'où l'ou tire les minéraux ; minerai, métal Z. 861[c]. Mikl. II, 18.

771. **Magazíe,** *magazá* (mold.), prăvălie, loc de păstrat mărfurĭ, magazin; — *magaziér,* care păzeşte magazia; — t. *magaza,* magasin, boutique din fr. *magasin,* care, la rîndul sĕŭ, se trage din ar. *maχâzin* pl. din *maχzan,* magasin, grenier, dépôt (*χazana,* mettre en dépôt, garder) Z. 828[a]. 865[b]. Mikl. II, 19 ; it. magazzino, fr. magasin de aceeaşĭ origină Diez I, 258. V. *hazna.*

772. ***Magĭár,** galben unguresc (Gorj Hal. II, 47 : duseĭ o bogăţie, a căreĭ numĕr era peste zece milioane galbenĭ *mageari)* ; cf. moneda numită în vechime : *ug, ughĭ, unghĭ,* prescurtare din sl. *ugri žolti,* galbenĭ ungureştĭ (Cr. II, 409 : şi le aŭ dăruit caimacamilor căte două sute *ug.* de aur (galbinĭ de aur ungureştĭ)... galbînul îmbla patru leĭ pre această vreme ; Hasd. Cuv. I, 72 : am vîndut ocina acasta... derept *ughi* 18 ; R. I, 1. 341 : un lanţuh maĭ mic cu leftu cu rubinurĭ drept 30 *ug.) ;* — t. *maǵar,* hongrois ; *m. altuny,* ducat hongrois din ung. magyar Z. 818[b]. Mikl. II, 18

773. **Magĭún,** lictar, un fel de pregătire în formă de dulceţĭ;— ar. *ma'ǵûn,* pétri ; électuaire, opiat Z. 861[c]. Mikl. II, 18.

774. **Magmúză,** lit. pinten ; fig. talaniţă, verigaşă, femeĭe desfrînată (Jip. 56) ; — t *mahmuz,* éperon Z. 898[a]. Mikl. II, 18.

775. ***Magúnă,** luntre mare (Cog. Arh. II, 115 : *magune* marĭ din care arunca cumbaralele) ; — t. *maûna, magûna,* grande barque, allége, bateau Z. 803[b]. 866[c].

776. **Mahalá,** suburbie ; — *mahalagíu,* locuitor de mahala ; — ar. *mahalla,* quartier, partie d'une ville, arrondissement, rue (nom. unit. din ar. *mahall,* lieu où l'on descend, où l'on s'arrête ; lieu, endroit, place) Z. 25[b]. Mikl. II, 19.

777. **Mahmudeá,** monedă de aur în valoare de 25 leĭ vechĭ bătută de sultanul Mahmud (Al. P. p. 146 : Cu dăsagĭ, cu buzdugele — pline tot de *mah-*

mudele; Fil. 41 : 'ţĭ voiŭ resplăti osteneala cu cincĭ-zecĭ de *mahmudele*; ib. 93) — ar. *mahmûdî*, (adj. din *mahmûd*), monnaie d'argent de $^1/_2$ abbâsi Z. 825 . Mikl. II, 19.

778. **Mahmúr,** beat, ameţit de vin; posomorât; — ar. *maχmûr*, grisé, enivré Z. 829[a]. Mikl. II, 19.

779. **Mahrámă,** *marámă*, *năfrámă*, vĕl ce poartă femeile, maĭ cu seamă ţărancele, pe cap şi pe obraz (în prima zi după măritiş); vĕl de pînză în genere; broboadă, ştergar (proverb : *a'şĭ pune marama*, a se mărita; Isp. B. 127 : să înalţe o prăjină şi în vîrful eĭ să pue o *mahramă* roşiă; ib. 157 : împăratul îl văzu sîngerat la mănă şi-ĭ dete *năframa* sa ca să se lege; Al. 88 : îl şterse cu *mahrama* adică cu basmaoa luĭ; Cost. II, 58 : *mahramă*, pînză, giulgiu în care se înfăşură un mort; Cog. Arh. II, 249 : *măframe (!)* bărbiereştĭ); — t. *makrama* vulg. *mahrama*, mouchoir, essuie-mains Z. 871[c]; bulg. serb. *mahrama*, *marama*, basma; bulg. *mahrama*, *bahrama*, *bahŭrama*, ciucure; rus. *bachromá*, ciucure; dial. *bachmara*, rut. *bachrama*, un fel de stofă de mătase pentru haĭne; pol. *machram*, stofă turcească Mikl. II, 19.

780. ***Mahút,** (pentru *mavut)* morico, albastru (Cr. III, 324 : de ziua Paştilor toţĭ boĭeriĭ aveaŭ dar de la Domn căte un postav *mahut* şi căte un atlaz florentin); — ar. *mâwîj*, aqueux, aquatique; couleur d'eau, bleu; *mâwî*, bleu de ciel. bleu Z. 803[b]. Mikl. II, 22.

781. ***Mahzár,** *magzáriu*, petiţiune, adresă (Beld. III, 418, 415 : aŭ alcătuit *magzariul* căt se dă pătrunzător); — ar. *mahzar*, présence; *(arz-i...)* pétition signée par toutes les personnes présentes, adresse Z. 824[b]. V. *arz*, *muhzur*.

782. **Maiá,** cheag, aluat; — p. *mâje*, matière (dont une chose est faite); substance; fondement; ferment, levain; au fig. capital, fonds, somme, valeur; origine Z. 804[b]. Mikl. II, 19. — Cf. *maĭá*, numele uneĭ stofe preţioase (Hasd. Arh. I, 40 : caftan de *maĭa)*, probabil de aceeaşĭ origină. V. *sermaea*.

783. **Maĭdán,** *meidán*, *medeán*, piaţă, tîrg; câmpie; curtea (dinainte saŭ din dos) a uneĭ case ţărineştĭ; orĭ ce loc liber în genere; fig. *maĭdan de vreme*, interval (R. I, 2. 393); fig. ocasiune, libertate (Cr. II, 82 : Iordachi Vornicul aflase *meĭdean* şi vreme a grăi rĕŭ de boĭerĭ; ib. III, 227 : In zilele luĭ Mateiŭ Ghica Vodă prea mult *medean* aveaŭ boĭeriĭ ceĭ marĭ; ib. 244 : Având şi miniştriĭ Măriei sale mult *medean*, făcând ce le era voĭa; ib. 319 : *mădeanul* curţiĭ din lăuntru; ib. 322 : *medan*; proverb : *a ĭeşi la maĭdan*, a se da de faţă, a se descoperi; Beld. III, 422 : ce aŭ lucrat el pe sub cumpăt, şi aŭ ĭeşit la *maĭdan;* Hr. II, 223 : l'aŭ scos la *meĭdan* adică la loc de privelişte);—ar. *mejdan*, hippodrome, cirque, arène, champ vaste, champ de combat, place publique; place, espace, intervalle Z. 899[a]. Mikl. II, 23.

784. **Măĭmár,** arhitect; — *maĭmarbáşa*, arhitectul domnesc; — *măimăríe*, arta măimaruluĭ; — ar. *mi'mâr*. architecte; *mimar baši*, intendant général des bâtiments Z. 864[b]. Bianchi II, 953. Mikl. II, 26.

785. **Maĭmúnă,** *maĭmúţă*, *maĭmuţóiŭ*; *momiţă*, *momiţóiŭ* (mold.);—*móĭmă*, maĭmuţă mică; pitic (L. B.; Glos. 382; Carte romînească de învăţătură, p 43 : pe ucigătoriul de părinţĭ îl bagă într'un sac şi într'acel sac şi un dulăŭ şi un cocoş şi o năpărcă şi o *moĭmă*; Dos. Oct. 79[a] : şi deaca eşim din ţara *moĭmelor*, venim la munte nalt, unde nice soarele nu lucĭea, nice copač era, nice verdeaţă; numaĭ gângăniĭ veninate şi glasurĭ de şĭueratul lor şi scărşcărĭ de dinţiĭ lor, de aspide şi de balaurĭ şi ehidne, răspunzându'şĭ şi zîmbri şi vasiliscurĭ şi alte herĭ neştiute şi onochetavrĭ şi inorogĭ şi leopardurĭ); în privinţa transiţiuneĭ logice de la *maĭmuţă* la *pitic* cf. rom pitic din gr. πίθηκος, maĭmuţă; vgr. πίθηκος, simia, nanus; t. *pičin*, maĭmuţă : ung. *pici*, foarte mic (Cih. II, 687); — *măĭmuţez*, *momiţez*, (mold.) a imita; — *măimúţăríe*, *momi-*

țărie; — t. *maimun*, singe Z. 900c; serb. majmun, majmunče, mrom. măĭmúnu; ung. majom Mikl. II, 20. Cih. 592.

786 **Maloteá,** haĭnă femeĭască blănită (Fil. 100 : *maloteaoa* sa blănită cu samur); — ar. *mallota*, espèce de vêtement din gr. μαλλωτή sc. δορά Cih. II, 672. Mikl. II, 20.

787. ***Mămulár,** *mamelegiu*, cămătar, negustător care vinde lucrurĭ de îmbrăcăminte saŭ de podoabă (Cog. Arh. II, 167 : uniĭ din Turcĭ, ce le zic *mamelegiĭ*, cari umblă pintre oamenĭ dând banĭ cu dobîndă... și maĭ eŭ peste dobîndă și altă dobîndă); — *mimilingiu*, telal, negustor de mobile (Glos. 376); — *mămulărie*, negoțul mămularuluĭ; — ar. *mu'âmele*, commerce, trafic, usure; *mu'âmelegi*, usurier Z. 860b.

788. **Manáf,** pl. *manáfĭ*, o divisiune a oștiriĭ mahomedane (Beld. III, 374 : și *manahĭ*, dar nu prea mulțĭ; Isp. Mih. 26 : *manafĭ*; Hron. 201 : *manaful* aŭ primit darul); — cf. t. *manaw*, frutier, vendeur de fruits Z. 882a. Bianchi, II, 1316.

789. **Mănătărcă,** *mindătárcă*, *mitárcă*, Boletus bovinus, Agaricus campestris; — t. *mantar*, champignon Z. 802c; ngr. μανιτάρι, μαντάρι Cih. 673. Finalul *că* s'adaogă obicĭnuit la cuvintele derivate deadreptul din turcește.

790. **Maneá,** cântec (Pol. 28); — t. *many*, chanson Z. 803a.

791. **Mangál,** vas de încălzit cu cărbunĭ, cărbune de lemn; — t. *mangal*, brasière, réchaud Z. 886c. Mikl. II, 20.

792. ***Mángăr,** monedă măruntă de aramă, ban (Hasd. Cuv. I, 390; Cr. III, 8 : La această mazilie a Ducăĭ Vodă, zic să fi fost pârâș Ursachi visternicul; pentru care faptă apoĭ Duca Vodă, viind Domn țăriĭ a treile rind, și aŭ resplătit cu asupră de pre Ursachi, închis în temniță cu tîlhariĭ, legat la pușce, bătut la talpe, pînă aŭ dat *mangărul* cel de apoĭ=a murit; cf. idiotismul cu acelașĭ sens : a da saŭ a lăsa *ortu* popiĭ); — t. *mangyr*, pièce de monnaie de cuivre; menue monnaie Z. 887c; serb. mangura, ung. mángor Mikl. II, 21.

793. **Mangealîc,** părghie; — ar. *manğylyk*, *menğenik*, machine de guerre, baliste; grue Z. 883b. V. *menghinea*.

794. ***Mansúp,** dregătorie, funcțiune, rang (Cr. II, 280; ib. III, 256; Beld. III, 352 : In cât celuĭ cu *mansupul* numaĭ fala îĭ lăsa; Fil. 57 : îl rog să te pună în vr'un *mansup*; ib. 126 : vĭu să 'țĭ cer ajutorul d-tale ca să ĭaŭ acest *mansup* (isprăvnicia de Teleorman); Ar. II 215; R. I, 1. 53 : *mansefurĭ*; ib. III, 1. 69 : vedeaĭ curțile slăvite — la *mansupurĭ* rînduite, — tocmaĭ locul de mezat); — ar. *mansyb*, place, poste; emploi, charge d'État; rang, dignité, talent Z. 885a.

795. **Marafét,** *marifét*, mijloc, mijlocire, dispozițiune; dibăcie, îndemînare, pricepere (Ur. III. 184 : să se pedepsască prin *marafetul* zabeților; C', 310, 312, 313 : prin *marifetu* Domnuluĭ: Fil. 14, 27 : două loviturĭ de biciŭ lăsate cu *marafet* pe spatele armăsarilor fură de ajuns, ca să pună trăsura în mișcare; ib. 183 : să dea cĭubucciilor să 'șĭ facă și eĭ *marafetul* lor; ib. 248 : în cât s'ar putea săvârși aceste *marafeturĭ* ale cinstiteĭ Hătmăniĭ? ib. 302 : jurămintele nu sînt de cât niște *marafeturĭ* născocite de Domniĭ și căpeteniile noroadelor; ib. 325 : să găsim vr'un tirtip ca să 'ĭ luâm înapoĭ; ĭa caută tu un *marafet*, de să te văz?); astăzĭ vorba se ĭea maĭ mult în sens de : vicleșug, uneltire vicleană; scamatorie; nazurĭ, maniere resfățate (Xen. 28 : dacă 'ĭ o venit gust și eĭ de *marafeturĭ*, când are fete de măritat; Negr. Teatru, p. 11 : ean lasă'țĭ *marafeturile*, deșchide'țĭ inima; ib. 77 : cu cuconița nu trebue multe *marafeturĭ*); — *marafetós*, care se pricepe la marafeturĭ;— ar. *ma'rifet*, connaissance, science, art, habileté, intelligence, talent Z. 862c. Mikl. II, 21,

796. ***Marangóz,** dulgher, tîmplar (R. I, 1. 47); — *marangoz, marankoz*, charpentier, menuisier din it. marangone Z. 800ª.

797. **Maráz,** pornire sufletească; pl. tristeţă, melancolie, nazurĭ (Creanga [Harap Alb] : când vĕd că măţa face *marazurĭ*, ţ'o strîng de coadă, de mănîncă şi pere pădureţe); — ar. *maraz*, maladie, mal Z. 837ᵇ. Mikl. II, 21.

798. ***Măráz,** pică, pricină (Cr. II, 400 : numaĭ pre Constantin Balş medelnicerul, având *măraz* pe dînsul, l'aŭ bătut la talpe şi apoĭ l'a slobozit); — ar. *ma'raz*, occurence, occasion, cause Z. 862ᵇ; cf t. *meràk*, caprice, passion, manie Z. 834ª.

799. **Mardá,** marfă de lepădat; — t. *marda*, ce que le vendeur exige de l'acheteur au delà de ce que la chose vaut Z. 800ª. Mikl. II, 21.

800. **Mărgeán,** *mărgeá*, mărgăritar de sticlă (Cal. b. 1882, p. 59 : fata mea vrea s'aĭbă un palat de aur, pardosit cu rubin şi învelit cu smarand, ale căreĭ scărĭ s'aĭbă treptele de *mârgean* şi stîlpiĭ de zamfir; Isp. B. 349 : dar ce să vază în năuntru cutieĭ? mărgăritare, pietre nestemate, *mărgele*, iĭe numaĭ cu fluturĭ de aur şi catrenţe de mătase);—*mârgeá, mârgelúţă*, Convallaria majalis (L. B.); — *mărgícă*, melica uniflora (Br); — ar. p. *mergân, mürgân*, petite perle, corail — după Zenker — din gr. μαργαρίτης Z. 835ᵇ. Mikl. II, 24.

801. **Marghĭól,** şiret; favorit; care face drăgănele (Xen. 185 : Iftimie era *marghĭolul* satuluĭ); — *marghĭolesc*, refl. a se preface, a afecta maniere spre a plăcea (Cal. b. 1871, p. 74 : aţĭ murit cu tot dinadinsul, orĭ vĕ *marghĭoliţĭ?) marghĭolie*, (maĭ cu seamă pl.), linguşirĭ, şiretlîcurĭ; drăgănele, ghĭonghĭonele (Isp. B. 109 : licheaoa de stăpîn al moşieĭ cugeta că maĭ cu *marghiolii*, maĭ cu şoalda, maĭ cu prefăcătoriĭ să înşele pe Făt-Frumos şi să'ĭ dea puiŭ de gĭol la inel; ib. 369 : *marghĭolia*, vicleşugul, îndrăzneala, isteţimea, şotia şi cu tot neamul lor să fie uneltele tale); — t. *mariol*, fripon, fourbe din it. mariuolo Z. 800ᵇ. Mikl. II, 21. Cih. II, 673.

802. **Marólă,** *marúle*, lăptucă, Lactuca sativa (Dos. Fevr. 68ᵇ : în vreamea popieĭ sale n'aŭ mîncat nice boburĭ mazărĭ adecă legumĭ... ce numaĭ *marule* şi cĭucore [la margine : chĭurechĭurĭ] şi altele ca acealea); — t. *marol*, laitue Z. 800ᵇ. Mikl. II, 21.

803. ***Marpíciŭ,** ţeavă de narghilea (Cr. III, 440); — *p. mâr-pîč* (lit. încolăcit ca un şarpe), tuyau de narguilé *(mar*, serpent; *pič*, entortillé) Z. 800ᵇ.

804. **Martác,** par gros, un fel de căpriorĭ la învelişul unuĭ bordeiŭ (Cost. II, 74); — t. *mertek*, pilier, poutre Z. 835ᵇ.

805. ***Martalógĭ,** un fel de soldaţĭ creştinĭ în Turcia (Cog. Arh. II, 34, 40; Bălc. 608); — t. *martolos*, (autrefois) soldats chrétiens qui servaient dans les forteresses Z. 800ª; din gr. ἁρματωλός, înarmat, soldat grec Mikl. II, 21.

806. **Masalá,** faclă, torţă; — *masalagíu*, care poartă o masala; — ar. *meš'al, meš'ale*, flambeau, torche Z. 851ᵇ. Mikl. II, 25.

807. **Masát,** oţel de ascuţit, tocila cizmarilor şi a măcelarilor (Isp. B. 108 : îl dete (cuţitul) pe *masat;* proverb (Ispirescu) : dracul toate le ştie, numaĭ *masatul* mueriĭ nu 'l ştie); — t. *masad*, fusil pour aiguiser les couteaux Z. 853ª. Mikl. II, 21.

808. **Mascará,** *măscáră*, paĭaţă, pehlivan, caraghĭos; mucalit, ghiduş, poznaş; pl. *măscărĭ*. înjurăturĭ, vorbe proaste; — *mascaralîc*, faptă, purtare de mascara; vorbă de ocară; — *mascaragíu, măscăríciŭ, măscărít*, caraghĭos (Cog. Arh. II, 15 : după dînsul mergea alt *măscărit)*; — *măscăríe*, vorbă proastă, murdară; — *măscăresc*, a înjura, a ocărâ cu vorbe murdare; — *mascaróandă*, mascara (Cog. Arh. II, 14 : ca *mascaroandă* îmbrăcat); — ar. *masχara* vulg. *maskara*, risée, plaisanterie, bouffonnerie, mascarade, objet de risée, figure ridicule, bouffon; spécial. : bouffon de la cour; masqué, masque; *mas-*

karağy, bouffon, farceur, facétieux; *maskaralyk*, risée, plaisanterie, bouffonnerie Z. 846ᵇ. Mikl. II, 21. In privinţa respîndiriĭ cuvîntuluĭ v. Cih. 593—594; Diez I, 266—268.

809. ***Maslahát,** interes, afacere (Ar. II, 169, 170, 163 : Să se caute *maslahaturile* ţăriĭ de către orînduitul caĭmacam); — *maslahál*, meserie, breaslă (Cost. II, 76); — ar. *maslahat*, bien, avantage, intérêt; ce qu'il y a à faire, le parti à prendre, affaire Z. 855ᵃ. Mikl. II, 22.

810. ***Mataragí,** *mataragi-bàşă*, slujbaşul ce oferă apa Sultanuluĭ într'un lighean de aur; sub-ofiţer din suita unuĭ paşă (Fil 346; Cog. Arh. II, 96; Fot. III, 109); — *matara*, gourde ou flacon en cuir; *matarağy*, celui qui porte le *matara*; bas officier de la suite des pachas et qui sert souvent de bourreau; *m. bašy*, porte-aiguière du grand vizir Z. 691ᵇ. 858ᵃ. Bianchi II, 932. Ham. XVII, 44, 232.

811. **Matrapazlăríe,** *matrapazlîc*, negoţ mărşav, purtare neonestă (Al. T. 402; Xen. 37 : tată-seŭ nu s'o strădănuit şi s'o schivernisit atâta, ca să 'ĭ mănînce fecĭoru-seŭ baniĭ cu *matrapazlîcurĭ*; Pol. 239); — p. t. *matrabâz*, accapareur, revendeur, colporteur; *matrabazlyk*, accaparement, agiotage Z. 831ᵃ. 857ᶜ. Mikl. II, 22.

812. **Matúf,** glumeţ, mucalit; murdar, nespălat; — *matofesc, refl.* a se veşteji, a se pîerde; — ar. *ma'túh* vulg. *matuf*, stupide: radoteur; tombé en enfance Z. 861ᵇ.

813. **Maúză,** mare povară, maşină (Pol. 239); — t. *mawusa*, bâtiment de transport Z. 803ᵇ.

814. **Măzdrác,** *măsdrác*, suliţă, măcĭucă (Cal. b. 1874 (cântec popular) p. 67 : Turciĭ, unde aşa vedea, — mâna pe *masdracĭ* punea; Pol. 262); — ar. *mizrâk*, lance, pique, javelot Z. 840ᵇ; bulg. măzdrak, serb. mizdrak, alb. mazdrak Mikl. II. 26.

815. ***Măzgál,** ferestrue în zidul uneĭ cetăţĭ. prin care se poate slobozi focurĭ (Beld. III, 398: Priveghierea cea maĭ mare la *măzgalurĭ* ţintuea); — ar. *mazgal*, ouverture dans un mur pour faire écouler l'eau; barbacane Z. 840ᶜ. Mikl. II, 22.

816. ***Mecét,** geamie mică (Cr. I, 285; ib. II, 150, 264: Besericĭ ce le făcuse *mecet uri*; ib. 397 : Mitropolia aŭ făcut'o *mecet* de se închina paşiĭ într'însa; Mag. Ist. IV, 357 : Şi sfintele bisericĭ să facă *mecĭturĭ* turceştĭ); — ar. *mesğed*, *mesğid*, *mečid*, endroit de l'adoration; mosquée du second rang (*sağuda*, adorer) Z. 846ᵃ; — bulg. medžid, mečeta; serb. mećet, mećit; sp. mesquita, it. meschita, fr. mosquée Mikl. II, 25.

817. ***Meemúr,** însărcinat din partea guvernuluĭ (C¹, 312: ceĭ ce sînt *meemurĭ* la acest fel de binale); — *memuriét*, însărcinare, misiune (Ur. III, 114, 173, 186 : căţĭ earăşĭ vor merge după vreme cu *memuruturĭ* la ţara Moldoviĭ); — ar. *me'mûr*, ordonné; qui a reçu l'ordre; fonctionnaire public, comissaire; *me'murijet*, charge, mission conférée par le gouvernement Z. 802ᵇ.

818. **Meéng,** *mehénghiŭ*, *mehenghér*, *menghiŭ*, peatră de cercat aurul, probă; fig. deştept, iscusit, şiret (Ur. IV, 114 : ispitindusă cu peatra probiĭ şi *mehenghĭul* împărăteştiĭ mele cercărĭ; Gorj. Hal. II, 160 : ea fiind prelăcută şi *mehengă*; Cal. b. 1882, p. 47 : cum să nu se uĭte Măria-ta, respunse *mehengherul* de cotoşman; Cal. b. 1883, p. 59: un ovreiŭ marfagiu tânăr şi *mehengher*; ib. 61: *mehenghera* de fată cu ştosele şi momele îĭ întorsese capu); — ar. t *mehenk*, pierre de touche Z. 898ᵃ. Mikl. II, 23. — Cf. *bostroméngher*, *potroménghĭu*, meşteru-strică, care desface căsătoriile, care seamînă zizanie între soţĭ, intrigant; fig. stârcit, ghemuit într'un colţ, uluit (Isp. B. 323 : strejariĭ cari remaseră ca nişte *bostromengherĭ*; Conv. XII, 180 : şi staŭ acolo Turciĭ tupilaţĭ ca

nişte *bostromangherĭ*; St. M. r. 335 : ca să fiĭ aproape de Satana, trebue să fiĭ orĭ drac, orĭ spion, orĭ *potromenghiŭ*; ib. 405 : *potromenghiŭ* al însoţiţilor saŭ a căsătoriţilor); partea întâia a cuvîntuluĭ pare a fi t. *bozmak* (aor. *bozar)*, ruiner, gâter, violer, défaire, rompre, détruire; *bozdurmak*, faire ruiner Z 218[c].

819. ***Mehmendár,** *maĭmendár*, funcţionar al guvernuluĭ, care întovărăşeşte pe ambasadorĭ saŭ pe alţĭ călătorĭ de distincţiune, conducător (Beld. III, 406); — p. *mihmân*, hôte; *mihmân-dâr*, qui donne l'hospitalité; introducteur des ambassadeurs; officier chargé d'accompagner et de recevoir les ambassadeurs étrangers ou autres personnes de considération qui voyagent dans l'empire ottoman Z. 897[c].

820. ***Mehmét,** Mahomed (Cr. I, 169, 284, 453 : să nu jelească viaţa pentru legea luĭ *Mehmet)*; — *mahmetésc*, mahomedan, turcesc (Cr. I, 206 : Iliaş Vodă în vedere s'arăta creştin, eară noaptea în slobozie *mahmetească* se dedese ; — ar. *muhammed*, très digne d'éloge; (turceşte rostit *mehmed*, ca nume al profetuluĭ *mehemmed)* Mahomet Z. 825[b].

821. ***Mehtér,** musicant (Cr. II, 54, 112: Strîns'aŭ *mehteriĭ* şi tabulhanagiĭ a ţăriĭ şi punea de băteaŭ chindie în toate zilele în curte); — *mehter-báşa*, căpetenia musicanţilor, capelmaĭstru (Cr. III, 314; Negr. 288); — *mehterhaneá*, *meterhaneá*, bandă de musicanţĭ, instrument de musică (Cr. III, 301, 314: Incepe şi *mehterhaneaoa* în medeanul curţiĭ din lăuntru ; Fil. 30 : tobe marĭ şi *meterhane'e)*; — p. *mih* grand ; compar. *mihter*, plus grand; vulg. *mehter*, chef, intendant; musicien (de la musique militaire); *mihter bašy*, directeur de la musique militaire du prince; *mehter χâne*, musique militaire, corps de musiciens Z. 895[c]. Bianchi, II, 1055. Mikl. II, 23.

822. ***Mehtúp,** *mectúp*, scrisoare (Fil. 255; Cr. III, 252, 305, 330 ; Cr. II, 132 : *mehtĭupurĭ*; ib. 137 : aŭ scris la Hanul *mictĭup)*; — *mehtupciŭ*. logofăt, scriitor, secretar (Cr. III, 302 : *Mehtupciul*, carele se numeşte şi chĭesadar); — *mectupci-eféndi*, secretarul viziruluĭ (Cant. D. M. 110 (225) : logofătul cel întâĭ al viziruluĭ); — ar. *mektûb*, écrit; lettre, missive, note, billet; *mektûbgi*, écrivain, correspondant, sécrétaire; *mektubgi-efendi* Z. 873[c]. 874[a]. Mikl. II, 23.

823. ***Memlechét,** ţară, provincie (Cr. III. 331 : Boĭeriĭ *memlechetuluĭ* cer să sărute picĭoarele măriei sale; Ar. II, 207 : locuitoriĭ *memlechetuluĭ* Moldaviei); — ar. *memleket*, possession; règne, royaume, empire; province, contrée, ville; (dual : *memleketein*, les deux principautés danubiennes) Z. 880[a]. Mikl. II, 24.

824. **Menghineá,** *ménghină* (Gorj. D. 47), *minghineá*, maşina de strîns a fierarilor; — t. *mengene*, machine, calandre; presse, pressoir; fouloire; rouage, vis Z. 888[b]; din gr. μάγγανον, mlat. manganum, it. mangano Cih. 514, 592. Mikl. II, 24. V. *mangealîc*.

825. ***Menzíl,** *mezíl*, *mizíl*, staţiune de poştă ; caĭ de poştă, paşaport; fig. ţintă (Beld. III, 341 : In *menzil* cu mare grabă au venit întins la Iaşĭ; Cog. Arh. II, 91 : combaralele care arunca nu ajungea la *menzilul* lor să strice);— *menzi hancá*, casa poşteĭ (Ar. II, 211 : dajdie iaraşĭ pentru *menzilhanele*; Ur. III, 202 : ţinerea *menzălhanalelor*; R. III, 1. 79 : baniĭ *mezilhanali*; C , 370: *minzilhanale)*; — *mezilgíu*, surugiu ; — ar. *menzil*, lieu où l'on descend; auberge, station de la poste; relais; journée; la poste; *menzil χâne*, maison de poste; *menzilgi*, maître de poste Z. 884[a] Mikl. II, 24.

826. **Merchéz,** punct capital, însuşire esenţială: îndemînare, îndemînă (Pan, P. V. 143 : că nu 'ĭ ştie *merchezul* (caluluĭ); Al. T. 430 : aşa 'mĭ maĭ vine la *merchez)*; — ar. *merkez* vulg. *mergiz*, centre (du cercle), capitale d'un gouver-

nement, quartier général d'une armee, en general : endroit de séjour fixe ou ordinaire Z. 838ᵇ.

827. **Meremét,** reparaţie, dregerea, tencuirea (unuĭ zid); — *meremetisesc*, a repara; — ar. *meremmet* vulg. *mer met*, reparation Z. 838ᶜ. Mikl. II, 24.

828. ***Merhamét,** îndurare, vorbe de compătimire (R. II, 1. 332 : Să 'ĭ spue un *merhamet);* ar. *merhamet*, compassion, miséricorde, clémence Z. 835ᶜ. Mikl. II, 24.

829. **Meríu,** *mĭeriu*, *mĭerlíu*, azuriu (Cr. I, 25 : acestuĭ neam slovenesc le aŭ zis Greciĭ Sauromaţĭ, de pe ochiĭ *mĭerîĭ*-albineţĭ, adecă ochĭ de şopîrlă); — *moríu*, *moricó*, albastru-închis (R. II, 1. 333 : cincĭ coţĭ postav *morico;* ib. 339 : o roche de catifea *morico;* Fil. 75 : anteriu de şamalagea *morico)*; — *marmazíu*, vin de culoare purpurie; roş deschis, vĭolet (Cr. I, 412 : fac mĭed aşa de bun cát se potriveşte *marmaziuluĭ*; Pompiliu, Miron : Balade popul. rom p. 57 : na vin roşiu, *mărmăzel)*; — t. *mor*, bleu foncé, violet, pourpre; ar. *müzza*, sorte de vin Z. 891ᶜ.Bianchi II, 875. Mikl. II, 27.

830. ***Mersín,** mirt (Cog. Arh. II, 59 : acolo sînt tufe multe, crînguleţe de smicele de *mersinĭ)*; — t. *mersîn*, myrte Z. 837ᵃ.

831. **Mertepeá,** de la roate, de la început, de a rîndul, după ordine (Al. T. 402 : de om lua treaba de la *mertepea)*; — ar. *mertebe*, degré, grade, rang, dignité, ordre, gradation, point Z. 834ᶜ.

832. **Méstĭ,** *méşĭ*, un fel de încălţăminte de pĭele galbenă, peste carĭ se îmbrăcaŭ papuciĭ; fig. *a da meşiĭ cuĭva*, a'ĭ da măna, a'ĭ conveni (Fil. 27 : încălţat cu *meşĭ* şi papucĭ de saftian galben; ib. 169 : cu *meşĭ* şi papucĭ galbenĭ; Al. T. 82 : îşĭ asvîrlea papuciĭ de remînea numaĭ în *mestiĭ*; R. II, 1. 333 : treĭ perechĭ papucĭ cu *meşĭ;* Pan. P. V. III, 22 : însă pe unde îl ştie — nu'ĭ dă *meşiĭ* să maĭ vie; Isp. B. 201 : nu prea iĭ da *meşiĭ* a sta mult de vorbă); — *meşár*, tăbăcar (Gorj. D. 88); — t. *mest*, espèce de chaussures Z. 842ᵇ. Mikl. II, 25.

833. **Meşínă,** pĭele de berbece; pl. nădragĭ de pĭele din oae (Bur. 249 : papuceĭ tot de *meşină)*; — *meşínurĭ*, pĭeĭ (Dos. Noem. 159ᵇ : şi le învăţă de aşternură pĭeile [la margine : *meşinurĭ*] la pămînt şi prostirile deasupra); — p. *mišin*, t. *mešin*, de mouton; peau ou cuir de mouton (p. *miš*, mouton) Z. 852ᶜ. Mikl. II, 25.

834. ***Metáh,** bun, proprietate (Ur. III, 201 : şi de alte *metahurĭ* a pămîntuluĭ să se facă anume arătate şi lămurite sumele lor); — ar. *metâ'*, usufruit, gain; marchandise, article de commerce; meubles, ustensiles, effets; biens, propriété Z. 808ᵃ.

835. **Meteréz,** întărire, şanţ, zid cu găurĭ; — t. *meteriz*, rempart; fossé de fortification, tranchée, bastion, redoute Z. 810ᵇ Mikl. II, 25.

836. **Mezát,** licitaţie, vînzare publică; — *sultan-mezát*, mezat domnesc, care se făcea în divanul ţăriĭ (Ur. VI, 190; Fil. 149 : contracciĭ, carĭ luaŭ prin *sultan-mezat* strîngerea veniturilor ţăriĭ; ib. 336 : moşiile, viile şi casele d-tale s'aŭ vîndut la *sultan-mezat*; Melchis. 53); — ar. t *mezâd*, enchère, vente au plus offrant; *sültânî*, royal, impérial Z. 516ᵃ. 839ᶜ. Mikl. II, 25.

837. **Mezelíc,** *mezeá*, tot ce se mănîncă înainte de bucate saŭ după mîncarea lor (Cr. III, 185 : zefurile cu mese marĭ şi cu *mezilea* de Ţarigrad ; — *mezelicár*, care vinde mezelicurĭ; — p. *meze*, gout, saveur; aiguisement d'appétit (confitures, salées, etc., que l'on mange en buvant du vin ; plaisanterie piquante, bon-mot Z. 840ᶜ. Mikl. II, 26.

838. **Miámbal,** zeamă de rădăcină dulce, candel negru pentru tuse; — t. *mijân*, réglisse; *m. baly*, suc de réglisse *(bal*, miel) Z. 898ᵇ.

839. **Micşuneá,** (mold.) cheiranthus cheiri; — *micşunéle*, (munt.) Viola o-

dorata; — *micşuniu*, vioriu, violet; — cf. *micsándră*, (munt.) micşunea; — p. *benefše* vulg. *menekše*, violette Z. 212ª. Mikl. II, 24.

840. **Midíe,** un fel de scoică de mare; — cf. *omídă*, mrom. *uñídă*, eruca; — t. *midie*, moule (coquillage) Z. 899ᵇ. Mikl. II, 26. Cih. II, 675.

841. ***Mihimát,** pregătire de resboiŭ; muniţiune, merinde (Cog. Ar. II, 54, 134, 129 : *mihimaturile* ce aŭ fost în cetăţile le aŭ rădicat de le aŭ dus la alte cetăţĭ); — ar. *mühimmât* (pl. din *mühimm)*, affaires importantes; en général : affaires; approvisionnements des troupes Z. 897ᵇ.

842. ***Minareá,** lit. loc de lumină, luminătoriu; turnul geamieĭ din vărful căruĭa hogea cheamă la rugăcĭune (Cr. III, 274; Mag. Ist. I, 248 : sultanul Ahmet aŭ făcut un mecet.., la care aŭ făcut împrejur 4 *minearale)*; — ar. *menâret*, t. *minaret*, fanal, phar, minaret d'une mosquée *(nâra*, briller; *nâr*, feu) Z. 881ᵇ. Mikl. II, 26.

843. **Mindír,** *mendér*, saltea de paĭe (Cr. II, 150 : Craĭul era înfăşurat într'un *mender*); — *mindirigíu*, *mindirár*, meşter de saltele; plapomar; — t. *minder*, matelas, coussin Z. 883ᵇ. Mikl. II, 26.

844. **Minteán,** haĭnă lungă de asupra (Fil. 143 : cafegiul boĭeruluĭ îmbrăcat cu un *mintean* de postav negru cusut cu fir, dar fără mânecĭ), — t. *mintan*, habit court Z. 882ᶜ. Cih. II, 186.

845. **Mirás,** *mirág*, *meráz*, moştenire (Jip. 57; Pan. P. V. 68 : toată a mea bogăţie de la moşĭ strămoşĭ *miras* — câtă o fi, o daŭ ţie, astăzĭ chĭar din acest ceas); — ar. *mîrâs*, heritage, succession Z. 899ᵇ. Mikl. II, 26.

846. **Miraláĭu,** căpetenie, colonelul unuĭ regiment (Al. P. p. 130 : Grajdĭul *miralaĭuluĭ* — în dosul saraĭuluĭ; R. II, 1. 174 : Şi toate *mairile* (!) una după alta eşind ... de aŭ făcut multe prăzĭ şi jafurĭ); — *miralém*, căpetenia steagurilor; înalt dregător, care preda cu pompă Domnilor romînĭ steagul de instalare (Cant. D. M. 57 (115) : *Miralem-aga*, adecă acela ce păzeşte steagurile împărăteştĭ); — *mirí*, *miríe*, vistĭerie, fisc (Cr. II, 208 : Poroncind să dee un zapis la *miri* pentru banĭ cu vade; ib. 295 : Ce-aŭ strîns din copilărie — acum o iaŭ la *mirie !*; C¹, 310. 312, 319 : datoria ce este să răspunză ţara la *mirie;* C², 351 : şi trimiţând la vreme împărăteasca *mirie* la bogata mea comoară; Ur. III, 116, 190, 192); — *mirimirán*, lit. căpetenia căpeteniilor; sub-guvernatorul uneĭ provinciĭ (Ur. III, 135; C¹, 309 : şi prea cinstiţiĭ *mirimiranii* meĭ); — p. *mîr* (abr. din ar. *emîr*), prince, seigneur, chef, preposé à q. ch ; *mîr âlâj*, général, colonel; capitaine de vaisseau; *mîr-i 'âlem*, prince du drapeau, qui porte l'étendard impérial, guverneur d'un district; *mîr-i mîrân* (pl. din *mîr*), gouverneur de district (azĭ ĭeşit din uz); *mîrî*, dignité de prince ; fisc, fiscal Z. 98ª. 636ª. 899ᵇ. 899ᶜ. Bianchi II, 1066. V. *imbrohor.*

847. **Mîrzác,** căpetenie la Tătarĭ (Al. P. p. 79 : Pe loc aŭ şi poruncit — la *mîrzacĭ* de ceĭ maĭ marĭ — şi la 50 de Tătarĭ; ib. 78 : ĭată *mîrzăciţele* — şi cu tătăriţele; ib. : cu copile *mirzăceştĭ* — şi cu roabe tătăreştĭ; ib. 113 : că ştiĭ, frate, un *mîrzac* — aŭ sosit de la Bugeac; St. M. r. 117 : avanul Han viind singur între doĭ *mîrzacĭ;* Mag. Ist. II, 156; IV, 154; Hron. II, 169; Cr. I, 151, 320; ib. III, 178); — *mîrzăcíe*, dregătoria mîrzaculuĭ (Cr. I, 289); — t. *mîrza*, abrev. din ar. p. *emir-zâde*, fils de prince, noble, seigneur, descendant d'Ali; titre ajouté aux noms des familles nobles chez les Tartares de Crimée Z. 98ª. Bianchi II, 1065, 1066. Tătăreşte *mirza*, întrebuinţat absolut, însemnează, la Tătariĭ din Crimeea : *secretar*, *grămătic;* pus în urma numeluĭ propriu are înţelesul de: *principe din familia imperială;* pus înaintea luĭ însemnează : *Domn*, *învăţat* saŭ *scriitor* Budagoff II, 272ᵇ.

848. ***Misír,** Egipt; egiptean, maĭ cu seamă cal egiptean (Dos. Dec. 225ª : şi răbdând treĭ lunĭ cu foame şi seate.... fu trimis de cine l'aŭ prins la amiră

adecă Soltanul *Misiriuluĭ;* Cr. II, 165; III, 132 : la *Misir* şi la alte locurĭ maĭ departe; ib. 207 : L'aŭ dăruit Domnul cu cumaşurĭ şi banĭ, dându'ĭ şi un *misir* împodobit; Hron. II, 191 : aŭ gătit un armăsar foarte bun de *Misir;* Fil. 28 : armăsariĭ de *Misir* şi de Arabia, cu carĭ se servea Domnitorul la solemnităţĭ şi în preîmblările sale); — *misirbéĭ*, principe de Egipt (Beld. III, 414 : Beşlegiĭ toţĭ agĭunsese ca ceĭ de la *Misirbeĭ*); — *misirlíu*, egiptean, (Cr. II, 159 : Beĭul Misiriuluĭ cu şepte ogeacurĭ de *misirliĭ*); — *misíru*, galben egiptean (Hr. II, 224 : *misiru* 7 leĭ); — *misúrcă*, coĭf egiptean (Pol. 247); — ar. *mysr*, *mysyr*, Egypte, le Caire: *mysyrly*, égyptien; *misirlü*, sequin de 64 piastres Z. 478[c]. 854[a]. Mikl. II, 26; mrom *misúru*, porumb.

849. **Mişchét,** varietate de strugure (Jip. 53); — ar. *misk*, *mušk*, musc din gr. μόσχος; *misket*, raisin-muscat Z. 847[a]. 851[c].

850. **Moft,** lucru gratuit, neadevĕrat, minciună; pl. nazurĭ; — *moftangíu*, care spune, care umblă după mofturĭ; — *muftagíu*, scump, sgărcit, cumplit (Pol. 257); — p. *müft*, *muft*, *muχt*, ce que ne coûte rien, le gratis; gratis. gratuit, impuni; *muχtaği*, qui veut acheter tout pour rien; *muftχor*, chevalier d'industrie, parasite Z. 867[b]. Mikl. II, 27.

851. ***Molá,** hoge, jurisconsult (Hron. II, 209 : aŭ dat scrisoarea la *molaoa*); — ar. *mewlâ* vulg. *molla*, maître, homme de loi, docteur, chef Z. 894[a]. Mikl. II, 25.

852. **Molóz,** dărămăturĭ, pĭetriş; — t. *moloz*, moellon, pierre employée pour la bâtisse, éclats de pierre Z. 894[c]. Mikl. II, 27.

853. ***Mortasipíe,** zecĭuealǎ de la cântărirea mărfurilor; taxă de la vînzarea vitelor (Cant. D. M. 87 (172) : Vornicul de tîrg strînge dejma din toată marfa, care se vinde cu măsura şi cu cumpăna, ce se numeşte la Moldovenĭ *mortasipie;* Cr. II, 19 : Aŭ scornit şi Duca-vodă *mortasipia* în ţară; ib. 185; Ur. IV, 200 : *Mortasăpiea* în ce chip să se urmeze : de cal, eapă, boŭ, vacă, ce se va vinde se va lua câte 24 banĭ; Cog. Arh. I, 149 : Venit Postelniciei ceĭ marĭ şi a starostieĭ, ce se numeşte Părcălăbie i *Mortasipie*); — ar. *muhtesib*, qui règle un compte; officier chargé de veiller à l'intégrité des poids et mesures, commissaire de police, inspecteur de l'accise (ar. *hysab*, compte), Z. 822[b]; ngr. μουρτασίπης, cantaragiul mărfurilor de vînzare Cih. 677. V. *muhasebea.*

854. **Mosór,** ţeavă de depănat; — t. *masur*, petit tuyeau, bobine, fuseau, navette de tisserand Z. 800c. Mikl. II, 22.

855. ***Motefeléŭ,** *muteveli*, administrator, maĭ marele peste un loc (Cr. II, 29; Cant. D. M. 22 (42) : Ismailul, ce se chĭema odinioară la Moldovenĭ Smilul, este cu oaste turcească având un osebit *muteveli*); — ar. *mütewelli*, préposé, administrateur (surtout d'un bien de main-morte) Z. 816[b].

856 ***Mozavír,** pârâtor, viclean (Hasd. Cuv. I, 267); — *mozaviresc*, a calomnia; — *mozavíre*, *mozaviríe*, şoaptă, adimenire; minciună, meşteşug, intrigă, zâzanie (Mag. Ist. V, 3 : să lipsească pizma si *mozaviria* şi hicleşugul din mizlocul lor; Mumuleanul [rugăcĭune pentru scăparea patrieĭ]: v'aţĭ dat toţĭ la lenevire — la *mozăvirĭ* şi primblărĭ); — ar. *müzewwir*, qui fausse, qui trompe, menteur; *müzewwirlik*, fausseté, mensonge, fourberie Z 840[c]. Mikl. II, 30.

857. ***Mucadír,** stofă din care se fac brîne (Cog. Arh. II, 244 : brîe de *mucadir*, de unul 22 banĭ); — ar. *mukaddem*, espèce d'étoffe de soie employée pour les turbans et les ceintures Bianchi II, 976.

858. **Mucalít,** măscăriciŭ, poznaş, glumeţ (Cal. b. 1882, p. 30 : să asculte cu tragere de inimă snoavele şi povestele luĭ, că era *mucalit*, bată'l să-l bată; Xen. 149 : 's destul de hazliu şi de *mucalit*, ca să nu 'ĭ fie nimenuĭ u-

răt cu mine); — *mucalitlîc*, lucru de rîs, glumă; joc mimic (Glos. 390); — ar. *mukallid*, qui imite, bouffon, comédien Z. 872b. V. *taclit.*

859. ***Mucarér,** înoirea domnieĭ; bir scos pe ţară la asemenea ocasiune (Cant. D. M. 69 (137) · Osebit de înoirea, care se face după fieşte-care triĭ anĭ şi se numeşte *mucarerul cel mare*, se maĭ face încă şi altă înoire pe tot anul, care se cheamă *mucarerul cel mic;* ib. 112 (228) : Inoirea cea mică se face numaĭ cu hiukm fermani (mandatum dominii), care se plăteşte numaĭ cu 37, 500 de leĭ; ĭar înoirea cea mare cere aseminea cheltueală ca şi la punerea din noŭ a unuĭ Domn; Cr. II, 373 : scos'aŭ Grigorie Vodă şi pe preoţĭ un bir, ce'ĭ zicea *mucarea;* ib. 46 : *mucareame;* ib. 16 : *mucareina;* ib. 18 : *mucarameoa;* Cr. III, 205, 208, 313 : *mucarelu;* Mag. Ist. IV, 113 : I-aŭ trimıs Măriei sale *mucarel*, adecă caftan împărătesc de înoirea Domnieĭ de al treilea an; ib. 146, 174 : *mucarer*, adecă înoire de Domnie al treilea an; Gorj. Hal. II, 122 : şi pe urmă să merg eŭ cu cărţile de statornicire şi de întărire, adică cu *mucareru;* Ur. III, 137 : zahereaoa numită *mucaresîn;* ib. 189 : s'aŭ ridicat cerirea ce hotărîtă a sumeĭ zahere care se numea *mucaesă* (!) ; — ar. *mukarrer*, fixé, établi, confirmé Z. 871b. V. *caral.*

860. **Mucavá,** *macavá*, carton; — ar. *mukawwa*, renforcé, consolidé; carton Z 872c. Mikl. II, 28.

861. ***Muchealemeá,** relaţiune, transacţiune (Ur. III, 166 : slujind cu bună dreptate la *muchealemelile* de întocmele, ce s'a făcut între înaltul nostru Devlet cu alte curţı); — a. *mükaleme*, entretien, conversation, conférence, délibération Z. 873b.

862. ***Muchaléf,** elegant (Cr. III, 439; Fil 50 : toţĭ juniĭ *muchelefĭ* şi spudacsiţĭ aveaŭ câte o bibliotecă formată din cele maĭ bune cărţĭ ale timpuluĭ, pe care nu le citea nicĭ-odată; ib. 68 : auzĭ acolo l să sperie cine-va atât de mult pe un flăcăĭaş aşa de frumos şi *muchelef*); — ar. *mükellef*, embeilli avec soin, somptueux, splendide, magnifique, riche, élégant Z. 874c.

863. **Muflúz,** *moflúz*, bancrut, falit (proverb : a început a'şĭ căta catastişele vechĭ ca *mofluziĭ*); — *mufluzesc*, a da faliment, — *mufluzie*, *mufluzlîc*, faliment Fil. 288 : a făcut *muflusluc* mincinos şi m'a lăsat pe drumurĭ); — ar. *müflis* vulg. *müflüs*, *muflus*, qui a fait banqueroute, appauvri, pauvre; *müfleslik*, *muflisluk*, faillite, banqueroute Z. 868c. Mikl. II, 20.

864. ***Muftíu,** judecător (Cr. I, 296 : eară cine era cap legiĭ turceştĭ, *muftiul*, n'aŭ vrut; ib. II, 387; ib. 127 : *muhtiu*); — ar. *müfti*, qui donne des décisions juridiques, juge Z. 867c. Mikl. II, 29. V. *efta.*

865. ***Muhafíz,** santinelă, soldat de garnizoană, comandantul unuĭ loc întărit (Ar. II, 163 : S'aŭ trimis osebite poruncĭ către viziriĭ *muhafizĭ* aĭ Diuluĭ şi Brăileĭ; Fil. 255 : să faceţĭ mehtup către *muhafiziĭ* serhaturilor după marginea Dunăriĭ; Cr. II, 161 : *muhafizea* la Hotin; Beld. III, 353, 391 : R. I, 57 : *muhafrgi*); — ar. *muhâfiz*, qui garde, gardien; soldat de garnison; gouverneur d'une place forte; *muhafaza*, action de garder; défense, garnison; *muhâfazağy*, soldat de garnison Z. 820b.

866. ***Muhaĭár,** *muhaĭán*, nehotărât, nesigur; — *muhaĭér*, un fel de postav gros (Cog. Arh. II, 249 [tarifa vamală din 1761] : *muhair* evri, bucata 90 banĭ); — ar. *muχajjer*, qui a le choix libre; *muχajjerlik*, sorte de drap grossier; *muχaijer* vulg. *muhaijer*, espèce de vêtement grossier fait de poil de chèvre Z. 829b. Bianchi II, 842.

867. ***Muhasebeá,** *buhasebeá*, repetarea saŭ controlul socotelelor; cancelaria ministeruluĭ de finanţe (Mag. Ist. IV, 120 : Intr'acest an aŭ vrut puternica împărăţie, ca să caute toate *buhasebelele*, adică socoteala şi seama tuturor veniturılor împărăteştĭ, ce are din toate ţările câte stăpâneşte; C[1], 325 :

la calemurile de la *baş-muhasebea*); — ar. *muhâsebe*, reddition des comptes; bureau des comptes, bureau de contrôle (ar. *hysab*, compte) Z. 821[a]. V. *mortasipie*.

868. ***Muhasereá,** împresurare (Zil. 300, 91 : Cetatea Ismailul o aŭ făcut Rosiĭ *muhaserea* cu o sumă de oştirĭ) ; ar. *muhâsara*, action d'assiéger une place forte, siège Z 821[b]. Mikl II, 27.

869. ***Muhúr,** pecete, sigiliu (Melchis. 166 : aŭ pus şi Turcul *muhurul);— muhurdár*, care pune sigiliul domnesc pe toate cărţile Domnieĭ Statuluĭ (Cr. III, 448; Fot. III, 309; R. I, 1. 57); — p. *mühür*, cachet, anneau à cacheter, sceau; *mühür-dâr*, garde des sceaux Z. 896[c]. 897[a]. Mikl. II, 29.

870. ***Muhzúr-aga,** ofiţer superior de ĭanicerĭ (Cant. D. M. 60 (116): *muhzur-aga* este preste straja cea din curte a viziruluĭ; Cog. Arh. II, 10); - ar. *muhzyr*, qui présente; introducteur, huissier; *muhzyr-aga*, commandant d'une compagnie de janissaires attachés aux vizirs ou pachas et chargés d'exécuter leurs ordres Z. 824[b]. Bianchi I, 825. V. *mahzar*.

871. ***Mujdeá,** *muşdeá*, ştire bună, noutate (Fil. 325 : se vede, că nu sînt bune *mujdelele* din această stafetă; ib. 332); — *muzdegíu*, vestitorul uneĭ bune ştirĭ (Cr. III, 446 : Indată s'aŭ pornit în toate ţările *muzdegiĭ)*; — p. *müžde*, nouvelle bonne, agréable; *müždeği*, qui apporte une bonne nouvelle Bianchi II, 878. Z. 840[b]. Mikl. II, 30.

872. ***Multezém,** împuternicit (Ur. III, 191 : şi trimişiĭ aciea ce se numea *multezemĭ*; ib. 208); — ar. *mültezim*, qui se charge de q. ch.; t. fermier Z. 876[c].

873. ***Mumbaeá,** negoţ de oĭ; acaparare de grîne pentru capitala imperiuluĭ (Ur. III 188; V, 51 : s'aŭ sporit şi fiatu, cu care cumpără gelepiĭ oile pentru *mumbaeaoa* Ţarigraduluĭ; IV, 204 : oile *mumbaĭeleĭ;* ib. 347 : oile *limbielitĭ*; C[1], 307, 310, 314 : *mubuea)*; — *mubaegíu*, comisarul guvernuluĭ pentru cumpărare de grîne saŭ pentru schimb de banĭ (Cr. II, 164); — ar. *mubâje'at*, contrat de vente et d'achat; commerce, accaparement des grains; trafic de monnaie; *mubâje'ağy*, agent du gouvernement chargé de l'accaparement des grains ou du trafic de monnaie Z. 805[c]. Bianchi II, 748.

874. ***Mumbaşír,** *bumbaşír*, slujbaş poliţienesc, comisar al guvernuluĭ (Cr. III, 139 : Am pus şi *mumbaşır* pe un Ali Aga; ib. II, 48, 164 : Vezirul aŭ trimis un Agă *bumbaşir*, ca să plinească toţĭ baniĭ; ib. *bumbaşeriu*; Hr. II, 179 : aŭ rînduit *mumbaşĭ (!)* turcĭ; Fil. 119 : *bumbaşir*; ib. 245 : Hătmănia avea un steag de slujitorĭ şi *mumbaşirĭ*, cu cari se slujĭa la împlinirĭ de banĭ şi execuţiunĭ; ib. 352); — *mumbaşirét*, *mumbaşirlíc*, comisariat (C[1], 312: Ur. III, 196); — ar. *mübâšir*, qui traite, qui manie une affaire; délégué. commissaire; *mübâšeret*, maniement d'une affaire; délégation, commissariat Z. 805[b]; serb. mubašir şi bumbašir Mikl. II, 29. V. *busurman*.

875. **Mungíu,** *mungér*, lumînărar; — *mungeríe*, fabrică de lumînărĭ; — p. *mûm*, vulg. *mom*, cire, bougie; *mûmğu*, *momğy*, fabricant ou marchand de chandelles Z. 894[c]. Mikl. II, 28.

876. ***Muraház,** autorizat, împuternicit (Cr. III, 267 : Aŭ trimis de amîndouă părţile oamenĭ marĭ *murahazĭ;* Zil. 132; R. I, 2. 3b8); — ar. *muraχχas*, qui a obtenu la permission; congedié, autorisé; plenipotentiaire (ministre) Z. 835[c].

877. **Murdár,** necurat; — *murdăríe*, *murdarlîc*, necurăţenie; — *murdăresc*, *murdarisesc;* — p. *mürdâr* vulg. *murdar*, *mundar*, impur, sale, puant; chose impure, cadavre, charogne (p. *mürd*, il est mort; *murde*, mort; *murdarlyk*, immondice, saleté, ordure Z. 836[a]. Mikl. II, 28.

878. ***Murtád,** renegat (Cog. Arh. II, 72 : eară Turcilor le zicea că sînt

murtagĭ de ceĭ ce aŭ fost Turcĭ şi s'aŭ creştinat); — ar. *mürtedd* vulg. *murtad*, renégat, apostat, qui a abjuré le mahométisme; homme vil Z. 835ª. Mikl. II, 28.

879. **Musacá,** tocană cu pătlăgele vinete (Al. T. 74 : bucate de cele sănătoase ca la noĭ, precum : *musaca*, capama, cĭulama, baclava, cheschet; ib. 505); — ar. *musakka*, (abreuvé, arrosé) sorte de mets turc fait avec des aubergines ou mélogènes et du hachis de viande qu'on laisse bien cuire dans leur jus jusqu'à ce que ce jus tarisse dans la poêle Bianchi II, 921; ngr. μουσακᾶς Cih. 598.

880. ***Musadeá,** ajutor; favor (C¹, 319, 396; Ur. III, 155, 189); — ar. *müsa'ade*, assistance, faveur, permission, concession Z. 841ᶜ.

881. **Musafír,** *mosafér* (mold.), oaspe, oaspete; — *musafereá*, *musafirlîc*, ospeţie (Cog. Arh. II, 36 : aŭ şi mas o noapte acole pentru *musafirea*: ib. 90); — ar. *müsâfir*, qui voyage; voyageur, étranger; hôte (qui reçoit l'hospitalité); *müsafirlik*, état de voyageur, d'hôte; hospitalité; *müsâferet*, voyage, hospitalité Z. 841ᶜ. Mikl. II, 29. V. *sefertas*.

882. ***Musaíp,** *musahíb*, *saíp*, favoritul Sultanuluĭ, sfetnic (Cr. I, 304, 357; ib. II, 189, 212, 355; Cog. Arh. II, 73; Mag. Ist. V, 140 : îndată ce aŭ văzut pe *saipul* împăratuluĭ; Ur. III, 202 : *musait)*; — ar. *musâhib*, compagnon intime, favori du prince, courtisan ou fonctionnaire qui a le droit d'adresser la parole au Sultan *(sahib*, compagnon, ami, maître) Z. 853ª. Bianchi II, 916.

883. **Muscál,** *mascál*, naiŭ (Cost. II, 127); — *mascalagíu*, *maskalagíu*, care cântă din naiŭ (Pol. 238); — p. *mûsîkar*, flûte de Pan; musicien; musique din gr. μουσικός, musicien Z. 892ᶜ.

884. ***Muselím,** locţiitorul unuĭ guvernator (Mag. Ist. II, 23 : făgăduĭele la paşĭ, la *muselimĭ*, la cadiĭ; ib. 25); — ar. *müsellim*, pour *mütesellim*, lieutenant, officier qu'un gouverneur de province envoie d'avance pour prendre comission du nouveau gouvernement Bianchi II, 900. Z. 847ᶜ.

885. ***Muslúc,** hazna, havuz de apă (Ur. IV, 169); — t. *musluk*, robinet Z. 893ₐ.

886. **Musúl,** tulpan, pînză de bumbac foarte subţire şi rară de la Mosul în Asia, unde s'a fabricat maĭ întâĭ (Fil. 150 : şaĭ-zecĭ banĭ carul cu *musulurĭ* de Rumeli; Cog. Arh. II, 43 : acolo, la Turnava, să fac *musulurile* cele roşiĭ şi albe şi alte bogasiĭ); ar. *mosyl* (bezi), mousseline Z. 893ª; serb. mušulin, it. mussolino, mussolo; fr. mousseline de aceeaşĭ origină Diez I, 286. Mikl. II 27.

887. **Muşamá,** pînză ceruită; *a face*, *a pune*, *a remânea lucrul muşama*, a'l acoperi saŭ a'l ascunde, a nu'l scoate la lumină, a'l cocoloşi; — ar. *müšemma'*, enduit de cire; vulg. *mušamba*. toile cirée Z. 852ₐ. Mikl. II, 30.

888. ***Muşăvereá,** sfătuire, sfat (Cr. III, 42 : Atunce Turcul aŭ chĭămat pre Hanul tătăresc la *muşăverea* adecă la sfat); — ar. *müšâwere*, délibération, consultation, conseil Z 849ᶜ. Mikl. II, 30.

889. ***Muşchí,** de Damasc (Hasd. Cuv. I, 198 : Procoveţĭ de zarba pre margine cu atlas *muşchı*); — ar. *dimešk*, *dimišk*, Damas; *dimiški*, de Damas Z. 435ᵇ Mikl. I, 47.

890. **Muşmúlă,** *moşmólă*, Mespilus germanica (Pan. P. V. 113 : cu vreme şi cu paĭe *muşmulele* se moae); — t. *müšmüle*, *mušmula*, nèfle din gr. μεσπίλη Z. 852ª. Mikl. II, 28. Cih. 598.

891. **Muştea,** *muscheá*, cĭocanul cu care cizmariĭ băteaŭ tălpile; fig. talpa, lovitura (Jip. 60 : Să-şĭ vază sîngele gâlgâind sub *muşteaoa* duşmanuluĭ); — p. *müšt*, *müšte*, poing, coup de poing; anse, maillet Z. 849ᶜ.

892. **Muşteríu,** *muşteréŭ*, cumpărător, client; — ar. *müšterî*, acheteur, chaland, pratique Z. 850ª. Mikl. II, 30.

893. ***Muteferică,** *mutafaracá*, călăreţĭ ce întovărăşeaŭ pe Sultan în călătoriile sale şi serveaŭ de mesajerĭ călărĭ (Cr. I, 411 : Două sute şi maĭ mulţĭ merg, ce se cheamă *mutafaracale*; Mag. Ist. I, 320 : *mutafaraca* împărătească; Bălc. 240); — ar. *müteferryka*, (autrefois) : détachement de cavaliers, qui escortaient le sultan et portaient ses ordres, un cavalier de ce détachement (din adj. ar. *müteferryk*, se divisant en plusieurs parties, dispersé) Z. 813ᵇ.

894. ***Mutpác,** *matbáh*, bucătărie (Cr. II, 124 : aŭ plătit şi birul deplin şi bairamlîcul aceluĭ an şi balgi-başlîcurile şi mierea şi ceara ce se dă la *mutpacul* împărătesc; C¹, 329 : s'aŭ ridicat untul *mutpahluĭ* din ţară; Cog. Arh. II, 37 : cămilele se trimăt înainte cu corturile şi *matbahurile* adecă cuhnea); — ar. *matbaχ* vulg. *mutfak*, cuisine Z. 857ᵇ. Mikl. II, 22.

N.

895. ***Nafacá,** leafă, pensie (Cant. Div. 184 : închinătorilor de bozĭ şi închinătorilor de foc leafă, *nafaca*, le daĭ; Cr. II, 417 : şi le-aŭ făcut şi *nafaca*, leafă, câte 50 de leĭ de boĭer pe lună; III, 4; ib. 272 : *nacanfa*); — ar *nafakat*, tout ce qu'on dépense; spéc. tout ce qu'on dépense pour les bonnes oeuvres; entretien et alimentation de la famille, pension alimentaire Z. 916ª.

896. **Nafeá,** partea pînteceluĭ uneĭ blane; — p. *nâfe*, nombril, le côté du ventre d'une peau de fourrure Z. 904ᶜ. Mikl. II, 31.

897. **Náft,** *néft*, un fel de reşină; — *neftíu*, verde închis (R. II. 1. 333 : Un biniş postav *neftiu*); — p. *neft*: ar. *nift* vulg. *naft*, naphte, pétrole, bitume; *neftî*, couleur de naphte; vert foncé Z. 915ª. 916ª. Mikl. II, 32

898. ***Nagará,** *nacarádă*, chimval (Cr. III, 160 : La câmp ĭeşea adese cu boĭeriĭ seĭ zăbovindu-se cu naĭurĭ şi cu *nagarale*; Cog. Arh. II. 86; Alex. 167 : deteră în tîmpine. în surle, în trîmbiţe, în *nacarade* şi în organe; ib. 168 : că aşa era *nacaradele* cu 3000 de piscoĭ); — p. *nakâra*, *n gâra*. timbale, musique militaire Z. 916ᶜ; serb. nakarada Mikl. II, 31. Cf. Diez I 286.

899. ***Nahieá,** ţinut, district (Cog. Arh. II, 6 : dându-se marĭ poruncĭ pe la toţĭ paşiĭ şi pe la toţĭ beiĭ şi la toate *nahaelele*. ca să se gătească toţı); — ar. *nahije*, côté contrée, district, canton Z. 902ᶜ. Mikl. II. 31.

900 **Náht,** (în), banĭ în numărătoare; — ar *nakd*, argent comptant Z. 917ª. Mikl. II, 31.

901. **Náĭbă,** drac, dĭavol; — ar. *nâïbe* (ce qui vient tour à tour). malheur, calamité. adversité (fem. din ar *nâïb*. lieutenant, gouverneur) Z. 906ª.

902. **Náiŭ,** fluer cĭobănesc; — *neĭsán*, cântăreţ din naiŭ (Scrisorĭ ale luĭ Ion Ghica (1884) p. 138 : cobzarĭ şi *neisanĭ*); — p. *nâj*, *nej*, roseau, tuyau, flûte, fifre; *nâj-zen*, joueur de flûte Z. 905ᶜ. Mikl. II, 31

903. **Nălbán,** *nălbár*, potcovar-veterinar; — *nalbant-báş*, potcovitorul cailor domneştĭ (Fot. III, 308); — ar. *na'l* patin. fer à cheval; ar. p. *na'lband*, maréchal ferrant; vétérinaire Z. 914ᵇ. Mikl. II, 31.

904. ***Namás,** închinăcĭunea prescrisă Mahomedanilor de cincĭ orĭ pe zi (Gorj. Hal. I, 23); — ar. *namâz*, prière Z. 919ᵇ. Mikl. II. 32.

905. ***Nameá,** *naĭmeá*, scrisoare (Cr. III, 256 : Indată am făcut treĭ *naĭmele* către împăratul), — *ahtinameá*, contract, tractat de pace (Mag. Ist. II, 170 : Şi *ahtinamelele* împărăteştĭ citindu-le; Ur. III, 199; C¹ 313); — p. *nâme*, écrit, livre, lettre; missive, lettre royale, lettre de créance; diplôme; *'ahdnâme*, diplômè, contract par écrit; capitulation, traité de paix (ar. *'ahd*, engagement, promesse, alliance, traité de paix) Z. 641ª. 905ᵇ. Mikl. II, 32.

906. **Náná,** mămiţă, titlu (de respect saŭ de afecţiune) ce se dă suroriĭ saŭ alteĭ femeĭ maĭ în vîrstă : decĭ identic cu *dadă, lele, ţaţă;* — *neneácă, nineácă,* mamă (mold.), cu particula diminutivală «acă ca şi în *băbacă* (Negr. Teatru, p. 25 : când babaca la *neneaca* vr'un mic favor cerea — *neneaca* cu bucurie dorinţa iĭ împlinea) ; — *nănáş* (scurtat *naş*), martur de botez saŭ de cununie ; — *níne, neá* (dim. *neĭcă, neĭculiţă, neĭculean*), titlu către un frate maĭ mare saŭ către orĭ-care altă persoană maĭ în vîrstă (Dos Ps. XXVI, r. 41 : *neane,* doĭcă. dădacă) ; — t. *nene, nine,* mère, grand' mère, aïeule (nom imitatif ou de tendresse donné par les enfants à leurs mères ou nourrices) ; t. *nini,* chant des nourrices quand elles bercent les enfants Z. 920[b]. Bianchi II, 1139 ; — bulg. *neni,* nene ; *nenja,* mătuşă ; serb. *nena, nana ;* rut. *nenja, nanaško,* nănaş ; alb. *nannă, nănnă, nan ;* ung. *néne,* mamă, tată, frate Mikl. II, 33 Laur. Glos. 403, 404. Acest cuvînt, ca şi *baba*(că), *dadă, lele, ţaţă,* etc. e un aşa numit «sunet al natureĭ» (Naturlaut) şi ca atare îl regăsim în limba copilărească a tuturor popoarelor : pers. *nânâ,* bunic din partea mumeĭ; alb. *nan, nana,* tată ; gr. νάννη, mătuşă. V. Pictet : Origines indoeuropéennes II, 350. Cf. *nun,* Cih. II, 679.

907. **Náni,** cântec pentru adormitul copiilor *(nani! nani!) ;* — p. *nânû* vulg *nenu,* chant des mères et des nourrices quand elles bercent les enfants Z. 905[c]. Bianchi II, 1088, 1139. V. *nană.*

908. **Nărámză,** *nărámţă, neránză,* portocală; — *nărămzát,* portocaliu (Al. P. p. 77 : un cort mîndru şi rotat — poleit şi *nărămzat*) ; — *naramgíu, naramzíu,* de culoarea năramzeĭ (Cr. III, 312 : taftă *naramgie ;* ib. 324 : *naramzie ;* Mar. P. p. II, 17 : cu tulpanul *naramgiu ;* R. I, 1. 341 : un tîmbar postav *naramgiu,* cu patcea de jder); — p. *nâreng,* ar. *naring,* orange (fruit); *nârengî,* couleur d'orange Z. 903[a] ; — mgr. νεράντζιον; it. arancio, fr. orange, mlat arangia din acelaşĭ cuvînt oriental influenţat însă de lat. aurum (aurea mala=mlat. aurantia) Cih. 599. Diez I, 28. Originar din India, portocalul fu resădit maĭ întâĭ în Persia, de unde trecu în Arabia şi în Europa, la Bizantinĭ Hehn, 391. V. *portocal.*

909. ***Nardínchĭu,** must de rodie (Cog. Arh. II, 89 : putinile cu bragă şi distiile cu *nardinchĭul* le vărsa ; ib. 249 (tarifa vamală) : *nardinchĭu,* cântarul 44 banĭ) ; — p. *nâr* , pomme de grenade ; *nar-denk* , sirope de grenade Z. 903[a].

910. **Narghileá,** lulea persiană de fumat, la care fumul trece printr'un vas cu apă (la început o nucă scobită de cocos); — *narghelegi-báşă,* care da Domnuluĭ narghileaoa (Fot. III, 311); — p. *nârgîl,* noix de coco ; *nârgîle,* pipe á fumer (persane) Z. 903[b]. Mikl. II, 32.

911. ***Nart,** *narc,* taxă, preţ hotărât de stăpânire (Cr. III, 72 : Grigorie Ghica aŭ pus *nartul* maĭ jos de cât Mihaĭ-Vodă, să dea câte 6 potronicĭ de vită ; Cog. Arh I, 149 : le-aŭ pus *narc* la vînzarea vinuluĭ, lucru ce nicĭ-o-dată nu s'aŭ obicĭnuit ; Fil. 162 : să puneţĭ *nart* la toate lucrurile ce veţĭ tîrg : — p. *narχ narg nark.* taux ; taxe, tarif ; taxation des marchandises, d s d n ées Z. 908 . M kl. II. 32.

912 **Năstrápă,** cupă, pahar, vas mare de băut (Isp. B. 38 : apa cĭuruea d n ţe e aurite şi o lua cu *năstrape* şi cu căuşe de aur) ; — ar. *mešrebe* vulg. *masra a,* vase, procal *mešreb,* boisson, eau ; *šürb it,* boire) Z. 850[c]; bulg. măs rapa, năs rapa; mrom. *măstrăpá,* supellex pretiosa Mikl. II, 25. V. *şerbet.*

913 **Năŭt,** *năhút, nòhot* (mold.), Cicer arietinum (Dos. Fevr. 69[a] : şi supt gol cer ŭ chinuindu-să ş'aŭ trăituş vĭaţa, cu îmbrăcămînt de soran îmbrăcat, cu *năhut* şi cu bob muĭat se hrănĭea, aorea şi nucĭ mînca ce le dzâc ishas);—

năhutíu, de culoarea năutuluĭ, galben închis (R. II, 1. 334); — p. *nohud,* pois chiche Z. 908b. Mikl. II, 34.

914. **Naz,** *názurĭ,* pl. drăgănele, resfăţărĭ, capriţie (Cal. b. 1882, p. 63 : bărbatul 'şĭ ĭubea nevasta în cât o ţinea zĭua şi noaptea numaĭ în palme şi 'ĭ făcea toate voile şi *nazurile*); — *năzurós,* cu nazurĭ. capriţios (Isp. B. 22 · fata de împărat nu se putu împrieteni cu toţĭ ceĭlalţĭ fiĭ de împăraţĭ, fiind-că ceĭ maĭ mulţĭ eraŭ *năzuroşĭ,* tembelĭ şi deşucheaţĭ); — p. *nâz,* tendresse, mignardise, minauderie, coquetterie Z. 903b. Mikl. II, 32.

915. **Nazár,** har, favor (Cal. b. 1882, p. 31 : slutul ajunsese la *nazarul* împărătiţeĭ); — ar. *nazar,* action de voir, de considérer; considération, estime, faveur. bonnes grâces Z. 913c.

916. ***Nazír,** inspector, intendent; comandantul unuĭ oraş; în timpul din urmă vătaf de ţiganĭ (Cr. III, 156 : *Nazirul* de Brăila; ib. 210 : pe beĭzede Scarlat îl lăsase în Ţarigrad *nazir* şi purtător de grijă asupra capichehaĭelelor; Mag. Ist. IV, 108; Beld. III, 339 : *Nazir,* pe ţiganiĭ gospod, aicea l'aŭ potrivit; Conv. VI, 3 : Ţiganiĭ îngenunchĭaţĭ sub bicĭul plumbuit al *nazirului*); —*nazarét,* direcţie, administraţie (Ur. III, 188); — ar. *nâzyr,* qui voit, qui regarde, qui observe; spectateur, inspecteur, gardien, intendant, ministre d'état; *nazâret*, inspection, direction, intendance, administration Z. 904b. 913b. Mikl. II, 32.

917. ***Nefér,** soldat ordinar (Al. P. p. 209 : Fraţiĭ meĭ, *neferiĭ* meĭ, — lotri, puişorĭ de zmeĭ!; Beld. III, 414 : de *neferĭ* saŭ de beşleagă, apoĭ nu maĭ întreba; R. II, 1. 399 : am jefuit pe *neferĭ* — am ucis pe enicerĭ; Fil. 110 : am fost *nefer* la spătărie; ib. 296 : nu e *nefer* în oştirea noastră, care să nu aĭbă câte un pungoiŭ plin cu mahmudele şi dodecarĭ); — ar. *nefer,* (en turc) un individu, une personne, un soldat dans l'armée Z. 915b. Mikl. II, 32.

918. **Nipáriu,** un fel de piper ce se pune în cârnaţĭ (Glos. 421); — p. *ipâr,* origan Z. 1c.

919. ***Nisangíu,** *nişangíu* titlul unuĭ înalt funcţionar însărcinat cu desenarea monogrameĭ imperiale şi cu confecţionarea diplomelor (Mag. ist. I, 156 : cazechier, care fusese maĭ nainte *nişangi;* Cr. III, 260; Bălc. 83); — p. *nišân,* signe; *nišângy,* grand dignitaire chargé de tracer le chiffre impérial sur les diplômes Z. 911b. Mikl. II, 33. V. *nişan.*

920. **Nisfeá,** *nesfeá,* veche monedă de aur turcească în valoare de 4 leĭ vechĭ (Jip. 57; Fil. 93); — *nisfje,* demi-sequin Roesl. 41.

921. ***Nişadîr,** ţiperig (Cog. Arh. II, 149 (tarifa vamală) : *nişadîr,* cantarul 50 banĭ); — p. a. *nüšadyr* vulg. *nišadir,* sel ammoniac Z. 911a. Mikl. II, 33.

922. ***Nişán,** diplomă, decoraţie (Bol., Poesiĭ p. 383 : să'ĭ aducă din hordie — un *nişan,* un post, un cin); — p *nišan,* signe, marque; une enseigne décoration, insigne de rang Z. 911b. Mikl. II, 33. V. *nisangiu.*

923. **Nişéşte,** *nişáşte,* floare de făină; — p. *nišâste,* amidon, fécule Z. 911a. Mikl. II, 33.

924. **Niştér,** lanţetă de lăsat sînge; — p. *niš,* toute chose pointue; *ništer,* aiguillon. épine, lancette Z. 924c. Mikl. II, 34.

925. ***Nizám,** *nezám,* ordine, ordin, dispoziţiune (Cr. III. 439: Ar II, 61 : printr'alte *nizamurĭ* şi rînduĭelĭ, date de maĭ înainte, spre încetarea rĕuluĭ; Fil. 248 : Un slujbaş credincĭos trebue să se supuĭe *nezamuluĭ;* ib. 322 : nimenĭ nu va fi asuprit cu o para maĭ mult peste ceea ce hotăraşte *nezamul;* Cog. Arh. II, 17: *nazam*); — ar. *nizâm,* arrangement, organisation, rangée, disposition, règlement, constitution Z. 913c. Mikl. II, 34.

926. ***Nobét,** *nubét,* signalul alternativ al santineleĭ, musica militară cu această ocasiune (Cr. III, 314, 332 . mehterhaneaoa Domnuluĭ, după obiceĭul ce-

este de bate în toate zilele *nubet*, ce se cheamă chindie; Cant. D. M. 58 (115): Şi pre toată zîua. cu treĭ ceasurĭ înainte de apunerea soareluĭ (care vreme se zice la Turcĭ *ikindi*) tubulhanaoa cântă *neubet* saŭ semn de strajă); — ar. *newbet*, *nöbet*, tour de rôle; ce qui se fait à tour de rôle, p. ex. monter la garde, etc.; signal de la garde montante ou descendente; musique militaire qui se fait à cette ocasion, musique instrumental en général; garde, sentinelle Z. 921[a]. Bianchi II, 1143.

927. **Núfăr,** *nufăr-alb nenúfăr*, Nymphaea alba;—*núfăr-galben*, Nuphar luteum (Br ; — p. *nilûper*, *nilûfer* (p. *nil*, indigo, bleu), nénufar (fleur) Z. 925[b]. Mikl. II, 33.

928. **Nur,** farmec, lipiciŭ; pl. grațiĭ (Isp. B. 400: vezĭ că nu era urâtă fata împăratuluĭ; avea *nurĭ*, avea pe vino ncoace, cum se zice); — *nurlíu*, plin de nurĭ, drăgălaş (Cal. b. 1882, p. 188: era şi vrednice de privit fetişcanele, bată-le să le bată, căcĭ *nurliĭ* maĭ eraŭ chipurile lor); — ar. *nûr*, lumière, clarté; *nûrlu*, éclairé, lumineux, resplendissant Z. 921[b]. Mikl. II, 34.

O.

929. ***Obá,** cort purtăreț la Tătariĭ Nohaĭ (Cr. III, 178: numaĭ s'aĭbă a'şĭ purta păstoriĭ noştri după obiceĭul lor câte o *oba* în car); — t. *oba*, tente, cabane transportable, cabane en feutre, famille d'une seule tente Z. 111[a].

930. **Ocá,** *ócă* (mold.), măsură de greutate saŭ de capacitate; — t. *oka*, ocque=400 drachmes ou 4 litres (tahrif din ar. *wakîje*) Z. 126[b]. 934[c]. Mikl. II, 35.

931. **Odáe,** cameră, încăpere; locul unde se adăpostesc vitele în timpul ĭerneĭ; — *odagíu*. *odăĭáş*. servitor. păzitorul uneĭ odăĭ (de vite); — *odobáşa*, *odabáşa*. căpitan (Cr. II, 149: Toțĭ ciorbagiĭ şi *odobaşiĭ*);—*arz-odasi*, sala de primire (Cant. D. M. 53; în trad. rom. 106: *orțaqasi*); — t. *oda*, chambre; logis, maison chambrée; compagnie des soldats; *oda bašy*. capitaine d'une compagnie; *'arz odasy* salle d'audience Z. 115[b]. 626[b]. Mikl. II. 34.

932 **Odagáciŭ,** *ologáciŭ*, *udagác u*, lemn de aloe; Saponaria off. (Br);—t. *oda agağy*, espèce de bois odoriférant; ar. *ud* vulg *öd agağy*, bois d'aloès, arbre Z. 113[b]. 640[c].

933 **Ogeác,** *houeág*, *oјág*, odinioară: cămin, casă. familie; corp de ĭenicerĭ, corp de militarĭ; pl. colonie, țară, (în special) Muntenia şi Moldova; astăzĭ vorba însemnează «coşul uneĭ sobe saŭ uneĭ vetre mătură de coş» (Cr II, 57: atuncea şi pe Geaun Mîrza l'aŭ luat cu tot *ogeacul* luĭ; ib. III, 243; Cr. II. 159: şepte *ogeacurĭ* de misirliĭ; C', 385: s'aŭ dat hotărîre, câțĭ ĭamacĭ s'aĭbă fieştecare *ogeac*; Ar. II, 213: ca nişte credincĭoşĭ slujitorĭ şi vechĭ pămîntenĭ aĭ *ogeacurilor*; Beld. III, 339); — *ogeaclíu*, soldat, care face parte dintr'un ogeac (Ar. II, 50: plăteşte țara la atâția *ogeacliĭ* şi pandurĭ; ib. 61: cu toțĭ neferiĭ lor *ogeacliĭ*): — t. *oğak*, foyer, four, cheminée; maison, famille, dynastie; caste, corporation, corps (milit.), spéc. corps des janissaires; colonie, spéc. les régences d'Alger, de Tripolis et de Tunis; *oğakly*, qui appartient à une ou à la même famille. à la même corporation Z. 113[c]. Mikl. II, 34.

934. ***Ogúr,** soarte; prevestire, pĭază bună (Cr. III, 148, 149: te veĭ întrarma cu toate puterile silințeĭ în fericitul *ogur* a împărățieĭ mele; Negr. 318; Cog. Arh II, 66: pentru lege şi *ogurul* împăratuluĭ să murim); — *ogurlíu*, cu pĭază bună (Isp. B. 221: Pasărea asta gingaşă nu mi se pare *ogurlie* pentru casa noastră); — *ursúz*, *hursúz*, de rĕŭ ogur, posomorât, neprietenos (Cal. b. 1882, p. 45: oh! ce nenorocire pe noĭ, ce scrisă *ursuză* pe bĭetul stăpână-meŭ!; Xen. 35: de o bucată de vreme parcă s'a făcut şi maĭ *hursuz*); — t. *ugur*, sort, hasard, bonheur, bon présage; *ugursuz*, malheureux, sinis-

tre, fatal; *ugursuzluk*, malheur, mauvaise étoile; *ugurlu*, heureux, fortuné, de bon augure Z. 125ª. Mikl. II, 80.

935. **Olác,** diligenţă, poştă; căruciŏr saŭ cal de poştă; — *olăcár*, vestitor, curier (Dos. Fevr. 64ª: şi era în ceata *olăcarilor* împărăteştĭ, ce duc şi aduc scrisorĭ de sîrg; Isp. B. 344: împăratul trimise numaĭ de cât după dînsul nişte *olăcarĭ)*; — *olăceşte*, adv. ca un olac, ĭute (Al. P. p. 180: *olăceşte* se ducea — şi la Domn ştire făcea); — t. *ulak*, courrier, messager; petit bateau-poste t. or. cheval, monture, cheval de courier Z. 129ᵇ. Mikl. II, 80.

936. ***Olát,** împrejurime, ţinut, provincie (Cr. I, 10: Veneţia şi *olatele* eĭ; ib. 20: Alexandru Machedon aŭ descălecat oraşe şi *olate* pe numele săŭ; ib. III, 27: Şi tătariĭ aŭ făcut multă pagubă în *olaturile* turceştĭ; Cog. Arh. II, 6: *aĭaleturile*); — ar. *ejâlet*, préfecture, province Z. 140ᵇ; cumanic *oleat* Mikl. I. 56.

937. **Ordíe,** *urdíe, oárdă*, tabără, hordă (Beld. III, 404: Silihtarul cu *urdia* la Băcăŭ cum aŭ venit; Fil. 296: m'am străcurat în *ordia* pandurilor cu meşteşug); — *urdu-beleá, hurdup-beleá* (cf. *tăbăresc* din *tabără*), nesam netam, fără veste, pe neaşteptate (Isp. U. sf. 94: mi-a venit aci, ĭacă aşa *urdu-belea;* ib. 122: numaĭ să scape de rĕul asteĭ juvine, căzută *urdu-belea* pe spinarea bĭeţilor oamenĭ; Cost. 518; Cal. b. 1877, p. 47: mă, dar tu eştĭ *urdu-belea!* te ţiĭ scaiŭ de mine şi te legĭ ca boala de om sănătos); — cf. *hurdúz-burdúz, urdúz-burdúz*. sinonim cu urdu-belea (Al. T. 530: îĭ bălăbăneşte *hurduz-burduz* prin toate rătăcăniile; ib. 964: umflă'l în spinare şi'l adă aicĭ *hurduz burduz*); — t. *urdu, ordy, orda*. champ; marché dans le camp (de là le mot *horde*) Z. 117ª. Mikl. II, 35; it. orda, fr. horde, germ. Horde din acelaşĭ cuvînt turco-tatar Diez I, 295.

938. ***Ortá,** ragiment de ĭanicerĭ, ceată în genere (Cr. III, 198, 268; Beld. ib. 374: Cincĭ de ĭanicerĭ *ortale*, ceĭ maĭ aprigĭ şi deliĭ; Fil. 119: Am poruncă să'ţĭ puĭ bumbaşir două *ortale* de slujitorĭ; ib. 346: cortegĭul se încheĭa prin *ortaoa* cĭohodarilor şi a satîraşilor, căpitaniĭ agieştĭ şi spătăreştĭ, tufecciĭ, mataragi ĭamac, saraĭu ĭamac, icĭoglaniĭ cu agaoa lor, peiciĭ şi hasahîrliĭ); — *orta-cusácĭ*, oameniĭ în servicĭul Domnuluĭ numiţĭ *ediclĭĭ* (Fot III, 311); — *ortác*, tovarăş fărtat; — *ortăcesc*, refl. a se însoţi, a se întovărăşi; — *ortăcie*, tovărăşie (Glos. 430); — t. *orta*, milieu, centre; centre de l'armée, phalange; régiment des janissaires; *ortak*, compagnon, associé Z. 116ª. 116ᵇ. Mikl. II, 35.

939. ***Osmangíu,** *osmanlíu, otomán*, turc (Cr. I. 25: Turciĭ de pe locul lor Turchestan, (ear) de pe capul lor ceĭ de'ntâiŭ *Osmangiĭ, Otomanĭ, Osmanliĭ* se numesc; ib. II, 18; Mag. Ist. I, 86: *otomanlîŭ;* ib. IV, 135); — ar. *'osmân*, Osman; *âl-i 'osmân*. la dynastie ottomane; adj. *osmânî*, ottoman, turc; *osmanly*, ottoman, turc Z. 623ª.

940. **Otác,** odinioară: cort, tabără; locuinţă (Cr. I, 195; II, 160, 202; III, 85, 146; Alex. 66: şi ajunse la *otacul* luĭ Darie; Mag. Ist. II, 207); astăzĭ: odaĭa de vite. local pe câmpie pentru şederea cĭobanilor şi adăpostirea oilor (Cost. II, 222); — t. *otak*, grande tente, tente royale Z. 111ᵇ.

941 ***Oturác,** *otorác*. popas, staţiune; soldat staţionar, veteran (Cr. III, 7: Şi sosind Impărăţia la Ţuţora aŭ făcut *oturac;* Mag. Ist. IV, 168: Acolea aŭ făcut *oturac* 12 zile; Cog. Arh. II, 26; Cr. I, 20 66: fac şi Turciĭ din slujitoriĭ bătrânĭ *oturacĭ*); — t. *oturak*, siège, derrière, lieu où l'on repose, halte de repos. vétéran; garnison, milice Z. 112ᶜ.

942. **Otúz-bír,** lit. treĭ-zecĭ şi una. un fel de joc în cărţĭ (Fil. 145: Facem un *otuz-bir* de englingea, până se va găti masa?; ib.: cu *otuz-bir* şi cu pan-

ţarolă ne pierdem timpul în zadar, aideţĭ maĭ bine să facem un stosişor); — t. *otuz*, trente; *bir*, un Z. 113ª. 183ᶜ.

P.

943. **Paceá,** *paĭceá, patceá*, blană din picĭoare de samur saŭ de alte animale (Cant. D. M. 111 (227) : blane de samurĭ maĭ proaste, care se zic *paĭcea*, pentru că sînt făcute din picĭoarele samurilor); astăzĭ: supă din picĭoare de mĭel;—*paceagíu*, care vinde mîncarea numită *pacea* (Mag. Ist. II, 177 : zlătarĭ, simigiĭ, *paceagiĭ*, pitarĭ, casapĭ şi alţiĭ); — p. *pâča*, jambe, pied de mouton; gelée ou ragout de pieds de mouton; pieds de zibeline ou d'autres animaux dont la peau sert de fourrure (p. *pâ, pâj*, pied); *pačagi*, vendeur de *pača* Z. 158ᵇ. Mikl. II, 36.

944. **Pacĭaúră,** *pacĭavúră, pasaúră*, sdreanţă, cârpă; fig. om murdar; — t. *pačawra*, torchon, serviette, mouchoir Z. 158ᵇ. Mikl. II, 36.

945. ***Padişáh,** lit. domnul regilor, împăratul Turcilor; — p. *pâdšâh, pâdišâh*, monarque, empereur (*pâd*, protecteur; *šah*, roi) Z. 159ᵇ. Mikl. II. 36.

946. **Paftá,** pînză rară, astar; pl. *paftale*, cingătoare (obicĭnuit metalică); balama (Fil. 171 : era încinsă cu un colan de canavăţ roş cu *paftale* micĭ de aur); — p. *bafte*, tissé; étoffe de coton; tressé; *pafta*, petites boules ou plaques de métal suspendues à la bride d'un cheval Z. 168ᵇ. Mikl. II, 36.

947. **Paĭántă,** lemne ce ţin tencueala unuĭ zid;— p. *pâjendân, pajende*, étai, soutien (din *pâjiden*, mettre le pied sur, persister) Z. 174ᶜ. 175ª. Mikl. II, 36.

948. ***Paíc,** *peíc*, curier, paj, uşier, slugă domnească (Cr. III, 300, 328; Cant. D. M. 120, 173; Fil. 346); — p. *pejk*, païk, envoyé, messager, courreur, laquais (*paï*, pied) Z. 237ᶜ.

949. **Páĭdos,** încetare din lucru;—t. *pajdos*, cessation du travail; (ca interj.) cessez! Zenker aminteşte porunca germană : *bei Fuss!*, de unde s'ar trage cuvîntul turcesc 174ª.

950. ***Paĭeá,** *paeá*, boĭer fără funcţiune (opus : *halea)*; titlu onorific, rang (Cr. III, 206 : eraŭ *paĭelele* ĭeftine; ib. 242 : şi l'aŭ îmbrăcat cu căftan dându'ĭ *paĭea* de comisiea cea mare); — p. *pâje*, pied, piedestal; grade, degré, classe, rang, dignité, charge Z. 174ᶜ; mrom. *paeá*, zestre (R. I, 2. 419). V. *halea*.

951. **Pálă,** sabie, paloş (Al. P. p. 12 : şi cu *pala* luĭ cea nouă — pe balaur tăĭa în două; Isp. B. 156 : Fĕt-frumos lovea cu *pala* de svînta); — t. *pala*, sabre très court, poignard; stilet Z. 169ᶜ; — cf. rom. *páloş*, serb. paloš, ung. pallos, curdic : pale, paloš Mikl. II, 36.

952. **Pălămár,** otgon; — t. *palamar*, câble, amarre, cordage Z. 170ª. Mikl. II, 37.

953. **Paláşcă,** *paláscă*, patrontaş, tolbă pentru cartuşe, traĭstă;— t. *palaska*, poire à poudre, giberne din ung. *palaszk*, vsl. ploskva, vgerm. flasca, rom. ploscă Z. 170ª. Mikl. II, 37.

954. **Palávră,** vorbă de nimic, mincĭună, flecărire; *a tăĭa la lavre şi palavre*, a spune alandala, a spune verzĭ şi uscate; — *palavragíu*, care taĭe la palavre; — t. *palavra*, fanfaronnade; *palavragi*, fanfaron, celui qui se vante de faire de grandes choses din sp. *palabra*, it. parola, fr. parola din lat. parabola Bianchi I, 1090. Diez I, 306.

955. **Pambríu,** un fel de stofă de lînă, merinos (Al. T. 81; Fil. 27 : gĭubea de *pambriu* lungă până la pămînt; R. II, 1. 333 : o malotea *pambriu* fistichie; ib. 334 : o rochĭe de *pambriu* stacojiu); n'am putut găsi etimonul turcesc.

956. **Pangeá,** un fel de sfeclă foarte roşiă;—t. *pangar*, betterave, spèc. les feuilles de la betterave Z. 172ᵇ. Cih. 603.

957. ***Panzéhru,** contravenin, bezoard (Cr. II, 130 : şi-i aŭ trimes şi pu-

ţintele darurĭ : un ceasornic de aur, *panzehrurĭ* şi tenzuhurĭ); — p. *bâd-zehr*, vulg. *pânzehir*, antidote, contrepoison, la pierre bezoar (p. *bâd*, vain; *zehr*, poison) Z. 159ᵇ; de aceĭaşĭ origină e şi europeanul *bezoar* Mikl. II, 36.

958. **Păpădíe,** Taraxum officinale; — t. *papadije* (femme d'un prêtre chrétien), la camomille (Anthemis nobilis) din gr. παπαδιά fem. din παπᾶς, prêtre grec Z. 157ᵃ. — Cf. *papàlâu* (Transilv.), *pápele* (mold.), Physalis alkekengi; *papanáşĭ* (mold.), Trifolium arvense (Br.).

959. **Papúc,** lit. ceea ce acoperă piciorul; *a o şterge la papuc*, a fugi; — *papucu-doamneĭ*, (mold.) Cypripedium calceolus (Br.); — *papucár*, *papugíu*, meşter de papucĭ; fig. şiret, viclean; — p. *pâpûš*, *papuć*, *papuk*, soulier, pantouffle (p. *pâ*, pied; *puš*, couvrant); *papušġy*, *papuġġy*, cordonnier Z. 157ᵇ. Mikl. II, 37. Diez II, 214.

960. **Pará,** a patra-zecea parte dintr'un leŭ vechiŭ; pl. banĭ în genere (Cal. b. 1875 (cântec popular), p. 72 : am sfîrşit orĭce *parale* — tot plătind la angarale); *la o para cincĭ*, numele popular al joculuĭ Rolineĭ, poreclit şi «baba rusu te îmbracă, baba rusu te desbracă» (Fil. 29 : alţiĭ ĭarăşĭ jucaŭ *la o para cincĭ* şi stos pe despuĭate; ib. 208 : doĭ nemţĭ ca să aĭbă voĭă a juca pe la bîlcĭurĭ : *la o para cincĭ)*; — *paralîŭ*, bogătaş (Pontbr.; Pol.; Glos.); — *paralîc*, parale mărunte, cu paraoa; — p. *pâra*, *pâre*, morceau, pièce; pièce de petite monnaie; le 40me de la piastre turque, petite monnaie Z. 162ᵃ. Mikl. II, 38. V, *parcea*, *parlagiu*.

961. ***Parangún,** stacojiu, purpuriu (Cog. Arh. II, 247 (tarifa vam.): camuhaĭ *parangu*(!) de 7 coţĭ 1 leŭ); — t. *parangon*, couleur écarlate din it. (scarlatto di) *paragone* Z. 160ᵃ. Mikl. II, 38.

962. ***Parceá,** bucată (Cog. Arh. II, 244); — p. *parća*. petit morceau, pièce (dimin. din *para*, morceau) Z. 160ᵇ. Mikl. II, 38.

963. **Parlagíu,** (pentru *paralagiu*) ajutorul junghĭetorilor de vite, care le îmbucătăţeşte şi alege cărnurile de oase, spre a face pastramă, ciriviş, etc.; fig. bătăuş, vagabond (Isp. B. 343 : aşa plin de sînge ca un *parlagiu* de la zalhana); — t. *paralamak*, (aor. *paralar)*, mettre en pièces hacher, déchirer, tuer (p. *pâra*, morceau) Z. 162ᵃ. V. *para*, *parcea*.

964. **Parmác,** par (de lemn saŭ de fĭer); — *palmác*, (mold.) ţol, măsură de 12 degete; — *parmaclîc*, îngrădire de parĭ; — t. *parmak*, doigt, orteil; pouce; barreau, balustre, balustrade, grille, grillage; *parmaklyk*, balustrade, barrière grillage, jalousie Z. 192ᵃ. Mikl. II, 38.

965. **Pastrámă,** *pastramá*, carne sărată (Hr. II, 222 : apoĭ lua carnea şi o mânca ca *pastramaoa* de Ţarigrad); — *pastramagiu*, care vinde pastramă; — t. *pastyrma*, viande sechée à l'air, chair, fumée din gr. παστραμᾶς, παστουρμᾶς (παστέος, παστός, sărat) Z. 163ᶜ. Mikl. II, 38.

966. **Páşă,** guvernatorul uneĭ provinciĭ; — *paşa-capisí*, palatul paşeĭ; poarta cea mare a reşedinţeĭ domneştĭ (Beld. III, 421 : la *paşa-capsi (!)* îl cheamă; Fil. 28); — *paşalîc*, *păşíe*, provincie turcească (Cr. I, 49 : Turciĭ zic aceĭ *păşiĭ* (Egipetuluĭ) Mesraim saŭ Misir); — *paşalíu*, om de al paşeĭ (Hron. II, 185 : să se primble prin cetate cu *paşaliĭ* luĭ); — t. *paša*, titre des grands, des ministres, de gouverneurs de province; le grand vizir; *paša kapysy*, palais ou résidence du grand vizir; dans les provinces : l'hôtel du gouverneur; *pašaly*, digne d'un pacha: *pašalyk*, dignité, gouvernement d'un pacha; province de l'empire Z. 164ᵇ. Mikl. II, 38.

967. ***Paşmác,** *paşmát*. pantof (Hasd. Cuv. I, 370, 389 : Dărui pre acela cu *paşmaţiĭ* seĭ); — t. *bašmak*, *pašmak*, sandale, soulier Z. 165ᵇ. Mikl. I, 22.

968. **Patlagéle-roşiĭ,** *platagéle roşiĭ* (olt.), *patlagele de paradis*, Lycopersicum esculentum; — *patlagéle-vinete*, Solanum melongena (Br.); — *pătlă-*

giníu, roş bătând în albastru (Fil. 75 : încins cu un şal *pătliginiu); —* cf. *pitligeán*, *pitlingeán*, *patlagéne*, rodiu, rodiă (Pontbr., Pol.); — p. *bâdylĝân*, *patlyĝân*, *firenk-patlaĝany*, melongène, aubergine Z. 159b. Mikl. II, 38.

969. ***Patrím,** adj. maĭ rĕŭ (Cant. Div. 197 : este rea a sufletuluĭ boală, de cât a trupuluĭ maĭ *patrimă); —* cf. p. *bed*, mauvais, méchant, désagréable (comp. *bedter*, *better*, *beter)* Z. 180a. Mikl. I, 23.

970. ***Pazvangíu,** *pasvangíu*, *pazvantlîŭ*, ostaş de aĭ luĭ *Pasvant* orĭ *Pasvantoglu*, vestitul rebel; fig. pleşcuitor, prădător, jăfuitor (Zil. 324 : şi aşa s'aŭ curăţit ţara de veninatele hîare, adică de *Pazvangiĭ;* Hr. II, 185 : să împuşce pe *Pasvand;* ib. 187 : aŭ strigat către *pazvangiĭ* luĭ; ib. 223 : cum aŭ prădat Cărjaliĭ şi *Pazvangiĭ;* Fil. 123 : ne am pomenit într'o zi cu două sute de *pazvantlîĭ); —* t. *Paswand oglu*, lit. fils du gardien de nuit (p. *pâsbân*, *pâswan* vulg. *paswand*, gardien de nuit; t. *ogul*, fils) Z. 124c. 163b.

971. **Pehliván,** *pecliván*, *peliván*, *păliván*, luptător, atlet (Cr. III, 333 : unde şi oarecare luptătorĭ de *pehlivenĭ* aŭ fost; Bur. 19); astăzĭ maĭ mult : jucător pe funiĭ; fig. şarlatan, măscăriciŭ (Mag. Ist. I, 351 : adus'aŭ Duca Vodă *pelivanĭ* de ceĭ ce joacă pe funiĭ; Fil. 29 : înlăuntru şi afară de poartă o adunătură de popor din clasele de jos căsca gura la învîrtelile şi strîmbăturile *pehlivanilor* şi ale măscăricilor domneştĭ); — *pehlivăníe*, luptă (Bur. 19); fig. purtare, faptă de pehlivan (Xen. 36 : cum să nu se sature omul de atâtea berbantlîcurĭ şi *pehlivăniĭ?);* — p. *pehlew*, *pehlewân*, héros, athlète, lutteur, guerrier, champion (p. *pehlu*, force); *pehlüvâni*, métier d'athlète; bravoure, courage Z 230a; serb. alb. *pelivan*, acrobat; ngr. πεχλεβάνης, scamator Mikl. II, 39.

972. **Peltíc,** gângav, bălbăilă; — *pelticăesc*, a vorbi peltic; — t. *peltek*, qui bégaie Z. 207a. Mikl. II, 39.

973. **Pembé,** trandafiriu, roş-deschis (Fil. 75 : fermenă de croazea *pembe;* Xen. 179 : Irina avea cămăşĭ de borangic, fuste de cit *pembiĭ* şi cafeniĭ); — p. *pembe reng*, couleur de coton, rouge clair, rosé (p. *pembe*, coton; *reng*, couleur) Z. 210c. Mikl. II, 37, 39. V. *bumbac*.

974. **Percĭúne,** pl. *percĭunĭ*, zulufĭ (cum îĭ poartă maĭ cu seamă Evreiĭ ortodocşĭ); — p. *percém*, touffe ou toupet de cheveux, crinière, huppe d'oiseau, tresse de cheveux Z. 186c. Mikl. II, 39. Cih. 604.

975. **Perdáf,** lustru, netezeala (uneĭ materiĭ); fig. dojană aspră, insultă; — *perdăfuesc*, a da un perdaf; — p. *perdâh*, lustre, polissure, dernier coup de main, ornement Z. 188a.

976. **Perdeá,** pînza (ce se pune la ferestre, la o uşă, la o căruţă, la teatru); fig. bună cuviinţă; îngrădire, ţarc de vite (Al. P. p. 58 : la *perdeaoa* cu căĭnĭ reĭ); — *perdegíu*, *perdelegíu*, păzitor la perdeaoa uşiĭ unuĭ Domn, portar (Cant. D. M. 128); — *perdelár*, fabricant de perdele; — p. *perde*, voile, rideau, cloison, écran; ton, air, modestie; *perdeĝi*, gardien de l'entrée, chambellan qui ouvre et ferme la portière Z. 188c. 189a. Mikl. II, 40.

977. **Perghél,** compas, circumferenţă; — *pergheluesc*, a descrie o circumferenţă; — p. *purgâr*, *purgâl* vulg. *pergel*, compas (identic cu adj. p. *purkâr*, plein d'art, travaillé avec art : p. *pur*, plein; *kjâr*, métier, art) Z. 190c. Mikl. II, 40.

978. **Peruzeá,** *peruzícă*, *perozeá*, un fel de peatră preţioasă (Cal. b. 1882, p. 60 : să'mĭ dureze o biserică mare săpată într'o singură peatră de matostat, cu turnurile de bălaş şi pardoseala de *perozele); —* p. *firûze* vulg. *pêrüze*, turquoise (pierre) Z. 234a. 673a. Mikl. II, 41. Aceeaşĭ peatră se maĭ numeşte rom. *turcóză*, lit. peatră turcească (R. I, 1. 339 : două inele cu *turcosă*; Hasdeŭ, Etym. Magnum Rom. p. 110 : 2 ace marĭ de argint cu mărgăritar şi cu

turchiaze) din fr. *turquoise*, sp. prov. turquesa, it. turchese, turchina — peatra se respîndi din Turcia în Europa Diez I, 434. Mikl. II, 79.

979. ***Pervaneá,** fluture (Alecu Văcărescu [fluturele] : ca *pervaneaoa* am ajuns — (nu e vr'un lucru de ascuns) — singur alerg de voe — în foc, fără nevoe !) ; — p. *perwâne,* papillon Z. 193b. Mikl. II, 40.

980. **Pervăz,** *privăz,* cercevea, cadră ; — p. t. *perwâz,* cadre, châssis, métier à broder, garniture, bordure Z. 193a. Mikl. II, 40.

981. **Pesmét,** *pezmét,* posmag, pişcot ; — p. *peksimàt* vulg. *peksemet,* biscuit Z. 205a. (Pash. II, 89 : t. *peksimet* şi *pesmet)* Roesl. 43. Mikl. II, 39, unde trebue adăogat şi ung. peszmét ; mrom. *pocsimádă,* paximatio, panis nautici genus (Mikl. R. U. II, 32).

982. ***Pestréf,** lit. ceea ce precede ; preludiu (Cr. III, 333 : să poruncească lui mehterbaş să zică un *pestref;* St. M. r. 475 : să 'i arate şi în scripcă *pestrefuri* turceşti) ; — p. *piśrew* vulg. *peśref,* qui va ou vient le premier, avant-coureur ; prélude de musique, ouverture Z. 199b. 235c.

983. ***Peşchéş,** *peşcheşlîc,* dar, plocon (Al. P. p. 135 : dă-ne pe Vulcan legat — că 'i *peşcheş* de împărat ; Cr. III, 452 : (la 1512 sub Bogdan) Moldova va avea purtare de grijă a triimite pe tot anul la Poartă 4000 galbeni turceşti, adecă 11000 lei, 40 şoimi, 40 iepe fătătoare, aceste toate cu nume de *peşcheş,* adecă dar ; ib. 455 : în vremea prinţipului Petru V. cel şchiop, ce domnea la 1584, Poarta aŭ adaos 6000 galbeni la venitul, ce se da pe an sub nume de *peşcheş* saŭ dar, numind *peşcheşul* haraciŭ saŭ bir ; Fil. 130 : să le trămiţ pe tot anul *peşcheşuri* de căte cinci zeci mii pungi de bani ; Xen. 101 : *peşcheşuri* de ale negustorilor, cari fac negustorii regulate cu vameşul ; R. III, 1. 74 : luând fieştecare căte un *peşcheşlîc)* ; — *peşchegiu,* care strîngea peşcheşul (Fil. 190 : începu a trămite la capugii, *peşchegii* şi imbrohori împărăteşti, ca să'i ceară capul) ; — p. *pîśkeš* vulg. *peškiś* şi *peśkeś,* présent offert comme hommage à un supérieur ; petit présent, pourboire ; *peśkeśği,* gardien des présents (charge à la cour) Z. 236a. Mikl. II, 40.

984. **Peşchír,** ştergar ; — *peşchirgi-báşa,* slugă domnească care da Domnului peşchirul (Fot. III, 310) ; — p. *pîśgir,* vulg. *peśgîr,* serviette, nappe, essuie-mains ; *peśgirği-baśy,* premier conservateur des nappes et serviettes à la cour Z. 236a. Mikl. II, 40.

985. **Peşechér,** *peşchér,* *pişichér,* iscusit, dibaciŭ, şiret ; — p. *pîśkâr,* *pîśger,* qui est à la tête de q. ch., chef, maître ; habile, adroit (p. *pîś,* avant, devant ; *kâr,* qui travaille, qui fait) Z. 236a.

986. **Peşín,** *peşím,* în numărătoare, bani gata (R. II, 1. 396 : cu galbeni ţi'l cântărim — cu bani *peşim* ţi'l plătim ; Fil. 215 : scoate tot ce ai mai bun şi voiŭ plăti cu bani *peşim)* ; — *peşingeá,* adv. cu bani peşin (Pan. P. V. 133 : mai bine *peşingea* pe ipângea — de căt cu toptanul şi banii la anul) ; — p. *pîšîn* vulg. *pešîn,* antérieur, d'avance ; finance, argent comptant Z. 236c. V. (pe)*şim.*

987. **Peştimál,** *pestemál,* *peştimán,* cearşaf de şters corpul, şorţ (R. II, 1. 240 : trei prosoape şi un *pestemal;* Gorj. D. 107) ; — p. *pištimâl,* *peštimâl,* *puštmâl,* tablier, linge dont on se couvre au bain, essuie-mains (p. *pûšt,* dos ; *maliden,* frotter) Z. 199a. Mikl. II, 40.

988. **Pezevénchiŭ,** verigaş, votru ; — *pezevenclîc;* — t. *pezewenk,* maquereau ; *pezewenklik,* maquerellage Z. 196b. Mikl. II, 40.

989. **Piláf,** orez fiert cu unt ; — *pilafciu,* *pilafgiu,* bucătar, mîncător de pilaf (Al. P. p. 246 : şi la *pilafgii* turceşti) ; — t. *pilaw,* riz cuit Z. 206c. Mikl. II, 41.

990. **Pingeá,** jumătate de talpă ; — *pingeluesc,* a pune pingele, a însura

cizmele (Gorj. D. 73); fig. a înşela pe cineva; — p. *penče*, serre, griffe, le devant de la semelle d'une botte Z. 211b. Mikl. II, 39.

991. **Pítă,** turtă, păîne; — *pita porculuĭ, pita vaceĭ*, nume de plante; — *pităn, chităn*, turtă ordinară, porţia zilnică de pâîne la călugărĭ (Beld. III, 386 : mîncaŭ *chitan* Enicerií, nu ziceaŭ măcar cuvînt); — *pitúşcă*, dim. franzelă (Fil. 124); — *pitár*, brutar; odinioară vătaful brutarilor Domnitoruluĭ, apoĭ simplu rang de boĭerie; — *pitárcă, pitóancă, pita-vacii*, ninătarcă, burete de câmp (ţăraniĭ coc aceştĭ bureţĭ ca nişte turte); — *pedeá*, turtă de păîne (Cr. III, 439 : păine frumoasă şi albă de cea nemţească şi *pedele* foarte alb); t. *bede, pite*, gâteau; *pide, pite*, sorte de pain plat ou gâteau Z, 182b. 233a; bulg. serb. pita; alb. pită; gr. πήτα, turtă Mikl. II, 41. Cih. 686, 687.

992. ***Pĭuscúl,** cĭucure, cănaf (Cog. Arh. II, 15 : ear în cap cu căpestre de mătase, cu *pĭusculurĭ* de sîrmă ce le trăgea); — t. *püskül*, touffe, houppe, frange; touffe en soie bleue au haut du honnet rouge Bianchi I, 364.

993. **Podrúm,** *podróm*, pivniţă (Trans.); — t. *podrum, podrom*, cave à vin, lieu souterrain Bianchi I, 397; din gr. ὑπόδρομος, lit. supt drum, refugiu Cih. 606.

994. **Poiván,** pripon, arcanul cu care se leagă caiĭ de un par la păşune (Isser, Dict. 157); — *poivânesc*, a priponi, a lega calul c'o funie la păşune (ib.); — p. *pâbend, pâjbend, pajwant*, entraves, lien (p. *pâ*, pied ; *bend*, lien) Z. 157b. 173c; bulg, serb. *pajvan*, funie pentru caĭ la păşune Mikl. II, 35

995. **Portocálă,** năramză; — *portocalíu*, de culoarea portocaleĭ; —t. *porţukâl*, le Portugal; orange din it. portogallo Z. 215b. Mikl. II, 42. Italĭeniĭ aŭ numit ast-feĭ arborele după Portugezĭ, carĭ aŭ respîndit cultura luĭ în Europa şi în America Hehn, 393. V. *năramză*.

996. **Póş,** un fel de turban de mătase (Bur 177 : peste *poşul* cel din cap— tu ţi 'i pune un calpac); — p. *pûš*, ce qui couvre, couverture; espèce de turban Z. 220b; bulg. *poš*, basma; serb. *poša*, turban negru brodat cu fir; curdic : *poš, puši*, turban de soie noire Mikl. II. 43.

997. **Potúrĭ,** un fel de nădragĭ (Fil. 143 : *poturiĭ* seĭ de postav vişiniu cu turiecií de fir; ib. 344 : catane spătăreştĭ, îmbrăcate cu mintene, *poturĭ* şi ghebe scurte, împodobite cu găitane tricolore; R. I, 2. 398 : o pereche de *poturĭ* şcodrali);—t. *potur*, pantalons larges du haut et étroits du bas Z. 221b.

998. **Púsulă,** busolă (Gorj. D. 72); — t. *pusula, pusla*, boussole din it. bussola Z. 221a. Mikl. II, 42.

999. **Púşt,** om dedat desfrînăriĭ, om stricat (Cr. II, 278 : şi împăratul cel mazil îĭ aŭ fost *puştuluĭ* şi el făcea ce 'i era voea; Pol. 368); — *púşchiŭ, puşlắŭ, puşlamá*, desfrînat; ştrengar (Isp. B. 289 : mult trebue să fiĭ căutat, până să găsească un *puşchiŭ* ca tine); — cf. *poşidíc, poşindíc, poşodíc, poşondíc, poşindóc*, ştrengar, becisnic; adunătură de copiĭ; — p. *pušt*, (scortum sodomiticum) homme qui se livre à la prostitution, cinède, giton Z. 220c, Bianchi I, 405. Mikl. II, 43.

R.

1000 **Rachíu,** vin ars; — *rachiér*, care fabrică saŭ vinde rachiu (Ur. II, 41 : abăgeriĭ, băĭbărăceriĭ, *rachieriĭ*, băcaliĭ şi alte esnafurĭ, să nu fie volnice a vinde prin dughenile lor marfă subţire, care vînd neguţătoriĭ dughengiĭ);— *rachierie*, fabrică saŭ prăvălie de rachiu; — ar. *'arak, 'araky* vulg. *râky*, sueur, suc exprimé, liqueur spiritueuse, eau-de-vie, arack *(araka*, suer) Z. 627a. Mikl. II, 43.

1001. **Ráft,** *ráht*. tacâmul caluluĭ, şeaoa, frîul; (în Transilv.) cĭucure (Dos. Ghen. 40a : dară celuealalt ce 'i aŭ folosit bogăţĭea, în urşinice şi în olofire

de s'îmbrăca : unde'ĭ sînt vorniciĭ, unde'ĭ sînt fustaşiĭ, unde's caiĭ cu *rafturĭ?;* Al. P. p. 63 : orĭ frîul cu fluturĭ, orĭ scumpele *rafturĭ;* Cant. D. M. 171 : cămăraşul de *rafturĭ* are asupra şălile şi frâile saŭ *rafturĭ); — ráftă,* (Trans.) porţie (la plată), curama; — *rahtiván,* cel ce îngrijea de harşelile şi de cele trebuincĭoase cailor domneştĭ (Fil. 346 : după aceştĭa veneaŭ Comişiĭ, *Rahtivaniĭ* şi Pestelniceiĭ călărĭ; Sulzer III, 161; Fot. III, 310); — p. *raχt,* apprêts, effets, meubles; harnais, bride; portion, quote-part Z. 461[b]. Mikl. II, 43.

1002. **Ráft,** policĭoară, poliţă (pentru mărfurĭ); — ar. t. *raf,* corniche, tablette en saillie attachée au mur pour y mettre q. ch. Z. 456[a]; alb. raft Mikl. II, 43.

1003. **Rahát,** *rehát,* îndelete, linişte (Cr. III, 445 : aŭ poftit pe boĭerĭ să meargă într'altă odaĭe să şază cu tot *rahatul* lor); astăzĭ cuvîntul are un sens identic cu *rahátlicum, rahátlocum,* plăcintă din zahăr, făină şi must de poame; — ar. *râhat,* repos, tranquillité, aise, commodité; pl. plaisirs, délices; *râhat ul-halkum* vulg. *rahat lakom,* les délices du gosier, ou bouchée délicieuse, nom d'une pâte sucrée très-recherchée en Turquie Z. 455[a]. Bianchi I, 909. Mikl. II, 43.

1004. ***Raĭá,** supus turcesc, ţinut, provincie (Beld. III, 359 : *raĭaoa* să se păzească, de prădărĭ a se ferì; Cr. III, 218 : partea din sus s'aŭ tras toţĭ în *raĭaoa* Hotinuluĭ); — ar. *ra'âja* vulg. *raja* (pl. din *ra'yjet),* troupeaux; sujets non musulmans, soumis à la capitation (dans ce sens aussi usité comme singulier) Z 465[b]. Bianchi I, 937. Mikl. II, 43.

1005. ***Ramazán,** postul Mahomedanilor (Cr. III, 443); — *ramazamlîc,* dar ce se făcea ofiţerilor turcĭ cu ocasiunea acesteĭ sĕrbătorĭ (Sulzer III, 356; R. I, 1. 53); — ar. *ramazân,* neuvième mois de l'année mahométane, le mois de jeûne Z. 469[a]. Mikl. II, 43.

1006. **Răstíc,** *ristíc,* (nuca saŭ gogoaşa), nux galla; — t. *rastyk,* antimoine; fard noir avec lequel les femmes se peignent les sourcils Z. 456[a]. Mikl. II, 44.

1007. **Răvác,** mustul scurs din strugurĭ (Ur. IV, 133 : 15 par. oca mĭere *răvac*); — t. *rawak,* miel coulé Z. 457[c]. Mikl. II, 44.

1008. **Razachíe,** strugur alb cu boabe marĭ şi cu coaja groasă; — p *rez,* cep de vigne; *rezâkî,* ar. *razaky,* sorte de raisin Z. 455[b]. 462[b]. Mikl. II, 44.

1009. **Refeneá,** analogie, proporţie de plată; — t. *ârifane, herfene* vulg. *rêfene,* écot, contribution Z. 940[a].

1010. **Regeá,** *rigeá, răgeá, regealîc,* mijlocire, intervenire, protecţie, propunere (Al. T. 387 : fina d-tale vrea să'ţĭ facă o *regea*; Gorj. Hal. I, 73 : iĭ făcu semn, ca să facă pentru dînsul *regealîc;* Fil. 136 : şi prin *regealîcul* luĭ beizadea şi a domniţeĭ dobîndi de aci înainte mult maĭ mare influenţă la Caragea); — ar. *rega, riga,* espoir, prière, demande; requête Z. 459[c]. Mikl. II, 45.

1011. ***Regeál,** *ragĭál,* pl. *regĭalurĭ,* sfetnic, miniştriĭ şi funcţionariĭ înalţĭ aĭ Porţiĭ (Beld. III, 419 : La alţĭ maĭ micĭ din *regealurĭ* să maĭ scrie indemna; Fil. 129 : Padişahul şi *regealurile* aŭ luat ştire, că jefueştĭ ţara şi că surghĭuneştĭ pe ceĭ maĭ de frunte boĭerĭ; ib. 253 : peţitoriĭ de domnie aţîţaseră asupră'ĭ ura *regealurilor;* Negr. 274; St. M. r. 348 : paşĭ, aĭanĭ, spahiĭ şi alte *regealurĭ* marĭ); — cf. *regépt,* demnitar (Hron. II, 233 : acel haĭan *regept* al cetăţiĭ Ostrovuluĭ); — ar. *regûl,* homme; pl. *rigâl,* les hommes, les vaillants, les grands ministres et hauts dignitaires de l'empire Z. 460[a]. Bianchi I, 921. Mikl. II, 45.

1012. ***Reíz,** *raíz,* căpitan, maĭ cu seamă de corabie (Bur. 48 : *Raizul* din ea sărea — par corăbieĭ bătea); — *reiz-eféndi,* odinioară ministrul de externe (Hron. II, 170, 182; Cant. D. M. 60 (120) : *Reiz-Efendi* saŭ logofătul

cel mare al împăratuluĭ; Mag. Ist. II, 128); — ar. *reīs*, chef, capitaine, capitaine de vaisseau; *reīs efendi*, chef de secretaires Z. 474c.

1013. **Rénghiŭ,** *rénchiŭ*, festă (Cal. b. 1883, p. 54 : pasă-mĭ-te procletul de împărat îĭ jucase *renghiŭ*, Isp. B. 356 : pasă-mi-te gazda se vorbise cu vătaful lingurilor ca să'ĭ joace *renghĭul* ăsta); — p. *reng*, couleur, splendeur, apparence, semblant; fraude, ruse Z. 469b. Mikl. II, 44.

1014. **Revaníu,** *reván*, un fel de prăjitură (Pol.); — t *rewany*, espèce de pâte d'amande Z. 470c.

1015. **Revént,** Rheum raponticum; — p. *râwend*, rhubarbe Z. 457c. Mikl. II, 44.

1016. ***Rézm,** *résm*, ceremonie de instalare, ceremonial, solemnitate (Beld. III, 416 : căcĭ treĭ fiind dimpreună maĭ mult *resm* alcătuesc; Cr. III, 445 : *rezmul* Domnieĭ, după obiceiŭ, are să se facă la Silistra); astăzĭ (mold.) planul uneĭ clădirĭ; — *rusumát*, dare, taxă, venit (Ur. I, 233; C¹, 311; R. I, 1. 52); — ar. *resm*, pl. *rusum*, action de dessiner; dessin, plan, règle, loi, coutume, usage, cérémoniel: droit à payer; pl. *rusûmat*, droits qu'on paye Z. 463a. Mikl. II, 44.

1017. ***Richĭáb,** lit. scara caluluĭ; fig. guvernul turcesc, persoana împăratuluĭ, locţiitoriĭ mareluĭ vizir (C², 351 : cel ce aĭ fost dragoman puterniculuĭ meŭ *richĭap;* Cog. Arh. II, 20, 22); — *richĭabieá*, dare anuală ce Ţările romîne trimiteaŭ Sultanuluĭ (Ur III, 193 : şi să se maĭ deĭe de la Ţara romînească 90000 leĭ în naht şi în lucrurĭ supt numire de idighe şi 40000 leĭ cu numire de *richiabiea;* ĭar de la Moldova pentru hidia în banĭ şi în lucru să se deĭe 90000 leĭ şi pentru *richĭabiea* 25000; ib. 139; C¹, 311 : să se dea lucrurĭ la poclonul bairiamuluĭ şi 4000 tl. *rechiabie;* Fot. III, 223, 229, 215 : în 1803 sultanul Selim hotără ca Ţara romînească să dea pe an 180 pungĭ edigie şi 80 pungĭ *richĭabiea;* Ur. VI. 131 : *recheapighen;* Cr. III, 466 : *rochearighen* (!); Ar. II, 211 : *reneabeghen* (!); Ur. III, 143 : birul *rachĭabighelilor;* ib. 132 : *richĭambigele* şi bairamlîcurĭ; ib. IV, 350 : plata haracĭuluĭ, idicliilor şi *raĭacbĭelilor* (!); C¹, 308); — ar. *rikâb*, étrier; étrier impérial, le trône impérial; la personne de l'empereur; les substituts qui ramplissaient, à Constantinople, les principales charges de l'état, lorsque le grand vizir était à l'armée; *rikâbij*, officier de la cour qui tient l'étrier de l'empereur Z. 468a. Bianchi I, 943. V. *giziea, hediea.*

1018. **Rif,** *réf*, cotul de măsurat; — cf. *gref*, a doua parte a unuĭ rup ;— t. *rîf*, *irif*, aune de Vienne Z. 32a. 474c. Mikl, II, 45.

1019. **Rîndeá,** unealtă de făţuit lemnul; — *rîndelesc*, a da la rîndea; — p. *rende*, rabot; *rendelemek*, raboter, ratisser, polir, égaler Z. 469b. Mikl. II, 44.

1020. **Rizilíc,** ruşine, dispreţ (Cal b. 1875 p. 50 : Fata eşi din casă ruşinată, ca să se apuce de trebile sale femeĭeştĭ şi să sufere *rizilicul* celorlalte surorĭ); — ar *rezîl*, vil, bas, mauvais, honteux; *rezîllik*, vileté, état de mépris Z 462b. Mikl. II, 45.

1021. ***Róca,** un fel de pajură saŭ pasere fabuloasă din 1001 de nopţĭ (Gorj. Hal. passim); — ar. p. *rok*, pasere fabuloasă de o mărime şi tărie extraordinară în basmele arabe.

1022. **Rocmánĭ,** (în Trans şi Buc.) oamenĭ bunĭ, carĭ trăĭesc la răsărit între necredincĭoşĭ şi de mila cărora s'aruncă, în timpul Paştilor, găoace de oŭ în rîurĭ (*Mangĭuca*, Călindariu pe 1883 : Paştile *Rocmanilor* şi Paştile Blajinilor); — *rocmănesc*, blajin, bun; — ar. *rahmân*, miséricordieux Z. 460c; rus. dialectal *rachmanyj*, *rochmanyj*, vesel, milos Mikl. II, 53. Cf. la Huţeaniĭ din Galiţia : rachmanyn, pl. rachmane, cariĭ aŭ primit cuvîntul de la Romîniĭ din Bucovina; «*rachmańśkyj welykdeń*» e numele serbătoareĭ, care se

ține de Huțeanĭ în onoarea «rocmanilor , 25 zile după duminica Paștelor. V. Miklosich, Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und der Karpaten, p. 18, 21.

1023. **Rubár**, confruntare, comparație; — p. *rû*, face; *ru-ba-rû*, face à face, comparé l'un avec l'autre Z. 469[c].

1024. **Rubĭeá**, monedă de aur, în timpul din urmă în valoare de 6 leĭ vechĭ (P. p. 135 : Zece pungĭ de irmilicĭ — opt de *rubĭele* micĭ — și vr'o treĭ de veneticĭ; Fil. 120 : număra cele 50 pungĭ de banĭ în mahmudele, dodecarĭ, funducĭ și *rubĭele*) ; — ar. *rub'ije*, petite monnaie d'or au valeur de 1 1/2 francs Z. 459[a]; bulg. rubija Mikl. II, 45.

1025. ***Rucá**, suplică (Cr. II, 123 : I-aŭ îndemnat să dea *ruca*, adică răvaș de jalobă la singur împăratul); — ar. *ruk'a*, morceau de papier; billet, écrit adressé au prince par quelqu'un qui n'est pas vizir Z. 467[b].

1026. ***Rufét**, breaslă (Cr. III, 299 ; la Șanta îl întîmpină pre Domn și alaĭul cel gătit din partea hatmanuluĭ, a agăĭ și a altor *rufeturĭ ;* Ur. II, 165 : însă tot *rufetul* acesta al ocniĭ coprinde 225 lĭudi, adică : șaugăĭ, lăturașĭ, curtenĭ, tarabanțașĭ); — *rufetáș*, membrul uneĭ bresle; — ar. *hirfet*, métier, corps d'artisans Z. 386[a]; serb. rufet, ngr. ῥουφέτι Mikl. I, 69.

1027. **Rup**, a opta parte dintr'un cot; — ar. *rüb'*, quatrième partie de toute chose; huitième partie de l'aune; monnaie turque de 10 paras Z. 459[a].

1028. **Rușfét**, plocon, dar, mită (Al. T. 1359 : *rușfert ;* Ar. II, 215: *rușmet ;* Fil. 126 : isprâvniciile se daŭ cu *rușfet ;* ib. 240 ; dă'mĭ leĭ zece miĭ ce am cheltuit în *rușfeturĭ ;* Alecu Văcărescu (Trandafirul): fă-mĕ s'ajung la devlet — și ĭa'mĭ și vĭeața *rușfet ;* Xen. 239 : maĭ o rugăminte, maĭ o vorbă, maĭ un *rușfet* icĭ, o unsoare dincoace și așa se câștigă procesurile); — *rușfetár*, mitarnic; — *rușfetărie*, fapta de a mitui (Al. T. 402 : matrapazlărie și *rușfetărie)* ; — ar. *rišwet*, *rüšwet*, présent donné pour corrompre, gratification Z. 464[b]. Mikl. II, 46.

1029. **Ruteá**, treaptă; termin de joc de cărțĭ (Al. T. 403 : tot meșteșugul i să găseștĭ *ruteaoa* noroculuĭ) ; — ar. *rütbe*, pl. *ruteb*, degré, grade; rang, dignité Z. 459[b].

S.

1030. **Sabór**, *sábur*, aloe; — ar. *sabyr*, *sabr*, aloès (plante) Z. 655[b]. Mikl. II, 46.

1031. **Sábură**, pĭetriș de încărcat corăbiile ; — t. *sabura* vulg. *safra*, gravier, pierres, etc. qui servent de lest aux navires din it. zavorra, lat. saburra Z. 557[c]. Mikl. II, 46. Diez I, 449.

1032. **Sacá**, butie de cărat apă; — *sacagíu*, care vinde apa cu sacaoa; — *sacabáș*, vătaĭul sacagiilor (Cr. III, 323 ; Fot. III, 308); — *sacál*, vas pentru stingerea foculuĭ (Glos. 513) ; — ar. *sakka* vulg. *saka*, porteur d'eau ; *sakabaši*, le chef des porteurs d'eau Z. 511[c]. Ham. XVII, 237. Mikl. II, 47.

1033. ***Săcălúș**, un fel de tun mic (Cr. I, 328, 348, 341 : căcĭ va da den pușcĭ și den *sacalușe ;* ib. II, 29, 398 ; ib. III, 64, 164; Mag. Ist. IV, 324); — t. *ćakalos*, petit canon, pierrier, petite pièce d'artillerie en fer, fauconneau Z. 359[b]. Bianchi I, 627 ; ung. szakallás, un fel de tun Hasd. Cuv. I, 440.

1034. **Sacát**, *sacât*, olog, neputincĭos, maĭ cu seamă de vite; prost de calitate (Alexandrescu, Poesiĭ diverse, p. 375 : boul fiind *sacat* la un picĭor rănit; Pash. II, 94 ; Ur. IV, 131 : 1 leŭ 7 parale ocă migdale *sacât* cu coajă) ; — *sacatlîc*, ologire (C², 377 : scăpătăcĭune saŭ *sacatlîc*) ; — ar. *sâkyt*, qui

tombe, déchu; vil, bas, de qualité inférieure; vulg. *sakat*, mutilé, estropié Z. 491[c]. 571[b].

1035. **Sacâz**, mastic; insula Hio (Fil. 160: a fost odată un împărat de la Hindiile răsăritulul saŭ de prin ţara *sacâzuluĭ*); — *sacâzul de vĭoară*, la colophone (Gorj. D. 79); — t. *sakyz*, mastic, résine; l'île de Chio Z. 491[b]. Mikl. II, 48.

1036. ***Sacĭcól**, aripa dreaptă a călărimeĭ, în oposiţiune cu *solcul*, aripa stîngă (Cr. II, 153: călărimea ce se cheamă *sacĭcol* şi *solcul*); — t. *sag kol*, bras droit; aile droite d'une armée; *sol kol*, l'aile gauche d'une armée (*sag*, droit; *sol*, gauche; *kol*, bras) Z. 560[c]. 579[a]. V. *solac*.

1037. **Sacsaná**, cal de sarcinĭ; fig. sarcină, povară; gol, despueat (Ar. II, 45: cu două *sacsanale;* Isp. B. 212: acuma se cotorosise de *sacsanaoa* din spinare; Cal. b. 1881, p. 80: se lăsară toţĭ *sacsana*, cum i-a născut mă-sa; Cal. b. 1874 (cântecu Jianuluĭ) p. 64: Măriuca de cincĭ oca — mi ţi-o poartă *sacsana*); în sens de *gol, despueat*, cuvîntul *sacsana* pare a se fi confundat cu *şuşanea*, astfel că *gol şuşana* ar corespunde locuţiuneĭ obicĭnuite *gol puşcă* (cf. Pan. P. V. 20: umblă gol ca un *pistol*); proverb: *pirpiri cosac sacsana briceag*, (Ispirescu) lit. uşurel ca un cosac (peşte), greŭ ca un briceag, înţelegênd pe un om de tot scăpătat, sărăcuţ, om de rînd — corespunzênd proverbuluĭ analog: *terchea-berchea treĭ leĭ perechea*, ceva de rând, lucru prost, arababură (Pan. P. V. 45: încârduit cu *terchea berchea* treĭ leĭ perechea; Isp. B. 273: căcĭ nu voiŭ să'mĭ zică lumea, că sunt dascăl d'ăĭa *terchea berchea* treĭ leĭ perechea: R. III, 1.67: ĭată între eĭ Căpleştiĭ şi Buzeştiĭ şi ceĭlanţĭ din neamurĭ slăvite pămîntene şi după slujbe, strigă cu marĭ dovezĭ şi aŭ dreptate. Iar uniĭ din noĭ d'alde *terchea berchea* treĭ leĭ perechea, adunătură de la patru părţĭ ale lumeĭ .... orĭ nu ar fi maĭ bine să tăcem?) din ung. *tarkabárka*, bariolé, pêle-mêle Cih. II, 531; — *sacsanár*, *sarsanár*, (mold.) hamal; — *însăcsănez*, încarc c'o sarcină; — *însăcsănát*, încărcat (Isp. B. 378: el se întoarse cu maĭ mulţĭ oamenĭ *însăcsănaţĭ* cu bucăţelele foişoruluĭ sĕŭ; id. B. Sn. 12; Cal. b. 1881, p. 71: ĭa plosca după gât şi pleacă *însăcsănată* cu lucrurile spre câmp); — ar. p *seïsχâne* vulg. *seksane, seksene*, cheval de charge; bagage ou effets d'un grand personnage Z. 494[c]. 513[c]; bulg. sejksana; serb. seisana, seksana Mikl. II, 52.

1038. **Sacsie**, ghiveciŭ de florĭ; — t. *saksy*. vase de terre Z. 491[c]. Mikl. II, 48.

1039. ***Sacsongi-báşa**, al doilea locotenent general al regimentuluĭ de ĭanicerĭ (Cog. Arh. II, 16); — t. *samsun*, chien de Samsoun (ville de l'Anatolie), chien de chasse, dogue; *samsunği*, garde-dogues; pl. *samsunğiler*, l'un des régiments des janissaires qui prenaient soin des dogues du Grand Seigneur; *samsunği baši*, chef de ce régiment, l'un des premiers officiers du corps des janissaires Bianchi II, 87. Z. 563[b].

1040. ***Sadacát**, *sadicát*, credinţă, sinceritate (Beld. III, 355. 359, 388, 424: după *sadacatul* ţăriĭ mila sa a revărsa; Ur. III, 220; C[I], 325); — ar. *sadâkat*, sincerité, vérité, fidelité Z. 566[c].

1041. **Sadeá**, simplu, fără podoabă (Fil. 215: catifea de aur şi *sadea* de Veneţia); — *sadeticá*, id. (Fil. 25: flude şi linaş *sadetica* i in cusăturĭ şi în basmale); p. *sâde*, plat, uni; sans poil, rasé; simple, pur, non melangé, sans ornement; sincère; niais Z. 489[a]. Mikl. II, 47.

1042. ***Sadrazán**, marele vizir (Cr. II, 65; ib. III, 443, 445); — ar. *sadr*, poitrine; place d'honneur; le Vizir; *sadr-i-a'zam* vulg. *sadrâzam*, le grand vizir (*a'zam*, très grand) Z. 65[b]. 566[c].

1043. **Safteá**, *seftéá*, dar de anul noŭ; întâia vînzare; început bun, noroc;

— ar. *sifta*, *sefte*, (tahrif din ar. *istiftâ*, commencement, ouverture) première vente de la journée, première recette d'un marchand; étrenne Z. 510c. Bianchi I, 1036. Mikl. II, 52.

1044. **Săftereá,** *săfteóară*, *sefteréá*, Fumaria officinalis;—p. *šâhtere*, fumeterre (p. *šâh*, roi; *ter*, humide, humidite) Bianchi II, 11.

1045. **Saftián,** pĭele argăsită de capră, de ţap (Fil. 29 : fecĭorul îĭ trase cizmele cele galbene de *saftian;* Col. 1882, p. 231 (descântec din Bucovina) : să mĕ 'mbracĭ cu cămeşă de drăgostele — cu cĭobote de *saftiele*); — *săftienár*, tăbăcar (Gorj. D. 88); — p. *saχtiân*, maroquin (p. *saχt*, dur, solide) Z. 500c. Mikl. II, 47.

1046. **Săgeác,** *segeác*, cĭucure; — *săgeacár*, ceaprazar;—t. *sağak*, *sačak*, effilé, frange, bord d'un habit, draperie Z. 558b. Mikl. II, 46.

1047. ***Sahaĭdác,** un fel de săgeată tătărească (Cr. II, 148; ib. III, 45: arcariĭ sfîrşise arcele, săgeţile şi *săhăidacele;* Mag. Ist. IV, 52 : Tătariĭ singurĭ numaĭ cu *sahaĭdacile*); — t. or. *sagdak*, *sajdak*, *sadak*, carquois Z. 490c. 489a; rus. *sagajdakŭ*, *sajdakŭ*, tolbă; ruten. *sahajdakŭ*, arc, armă Mikl. II 47.

1048. **Sahán,** vas de aramă pentru plăcintăriĭ; — *sahníş*, *sacnáş*, *sacnásiu*, anticamera în interiorul săliĭ (Cr. III, 241 : l'aŭ spînzurat sub *sagnişul* caseĭ luĭ; St. M. r. 304 : şi la *săhniş* uşa s'aŭ deschis; Fil. 67, 234 : îl duseră tîrîş-grăpiş în *sacnasiu*); — ar. *sahn* vulg. *sahan*, coupe, soucoupe, plat, l'intérieur d'une chose; l'intérieure cour de la maison ; fond, terrain Z. 566a. Mikl. II, 47.

1049 ***Sahăn,** grăsime; — ar. *šahm*, graisse Z. 539c. Cih. 609.

1050. **Saĭá,** grajd; staul, stână (Cost. II, 458; Glos. 515); — *saegíu*, seiz (Bur. 120 : *saegi* Tudor; C', 312 : prin marifetul *saigiilor;* Mag. Ist. IV, 151); — *saegiĭ*, obiceiŭ în noaptea spre st. Dimitrie (Bur. 26 : maĭ mulţĭ flăcăĭ întrunindu-se pornesc pe la case jucând şi cântând... avênd cu eĭ şi un flăcăŭ îmbrăcat în haĭne femeĭeştĭ de cadînă); — p. *sâje*, ombre Z. 494c.

1051. **Saĭá,** *sueá*, *săgeá*, un fel de stofă de lână şi de mătase, haĭnă femeĭască dintr'însa (Al. P. p. 105 : cu *saĭa* îmbâirată; Conv. XI, 277 : o *suea* cu argint; R. II, 1. 335 : o roche *săgea* cu beteală albă); — cf. *saitá*, un fel de postav (Hron. II, 224, 166 : *saita* şapte leĭ cotu); t. *saja*, saie, serge din it. *saia*, pănură de lână; sp. saya, fr. saie din lat. saga (sagum) Z. 582c. Diez I, 363; bulg. *saja*, vestmînt lung; serb. *saja*, un fel de postav fin roş Mikl. II. 47; Cih. II, 694. Cf. *sárjĭ* (Hasd. Arh. I, 63 : treĭ părechĭ de *sarjĭ* de aur; R. I, 2. 339 : o păreche de *sarjĭ* de aur căte c'un picĭor de zanfir şi maĭ sus cu rubinĭ; ib. : o păreche de *sarjĭ* cu diamanturĭ cu picĭoarele de zmaragdurĭ): cf. it. sargia, sp. sarga, fr. serge, sarge, germ. Sarsche, rus. sarža, stofă de lână întreţesută cu in şi cu mătase — toate din lat. *serica*, stofă de mătase; mlat. *sarica*, haĭnă d'asupra celorlalte (de unde şi rom. *sárică)* Diez I. 365.

1052. ***Saít,** trimis, curier (Ur. II, 125); ar. *sâ'i*, courrier à pied Z. 490c. Mikl. II, 47.

1053. ***Saĭván,** *saĭvánt*, lit. umbrar; uranisc, cort deşchis (Cr. II, 199 : aŭ descălecat Impărăţiea în câmp supt *saĭvan;* ib. III, 157: *saivat;* ib. 299, 305 : descălecând Domnul şi spahilar-agasi la *saĭvant*, acolea s'aŭ cetit şi hatişeriful împărătesc şi mehtupul viziruluĭ); astăzĭ vorba însemnează (în Moldova): *coşar*, *staul;* p. *sâjban* vulg. *sâjwân*, parasol que l'on tient au dessus de la tête d'un prince ou d'un grand personnage, ombrelle, tente ouverte (p. *saje*, ombre) Z. 494b. Bianchi I, 1000. Mikl. II, 47.

1054. **Salahór,** *salaór*, lit. căpetenia grajduluĭ, comis; sătenĭ, scutiţĭ de

dajdiĭ, însărcinaţĭ cu repararea vr'uneĭ întărirĭ (Cr. III, 211 : orînduind şi un *salahor* împărătesc, ca să'l ducă la scaun; Fil. 346 : sacagiĭ domneştĭ şi *salahorĭ* cu beţile în mâinĭ; Mag. Ist II, 351 : să dea o mie de cară şi 700 de *salahorĭ*... să curăţească, pre marginea Nistruluĭ, pădurĭ, crîngurĭ); astăzĭ vorba se ia maĭ mult în înţeles de «muncitor cu ziua» (Glos. 515 : salahor= clăcaş); p. *ser-âχôr* vulg. *salaχor*, palefrenier, écuyer; habitants de villages exempts de contributions ordinaires, mais chargés à la réparation et de l'entretien de quelque place forte (p. *ser*, tête, chef; *âχôr*, écurie) Z. 502[c]. 572[b].

1055. **Sălăş**, locuinţă; familie (de ţiganĭ robĭ); — *sălăşitóare*, Ononis arv. spinosa; *sălăşluesc*, a şedea în sălaş la cineva; a primi în sălaş pe cineva; t. *salaš*, *salağ*, tente, chaumière Z. 572[b]; ung. szállás, szállani Mikl. II, 48.

1056. ***Salavát**, rugăciune (Mag. Ist. V, 119: sumeţind măaicile făcură toţĭ *salavat* mare şi strigară de treĭ orĭ : halila, halila, halila!); — ar. *salât*, pl. *salawât*, prière, acte de dévotion, prière canonique; miséricorde que l'on demande de Dieu Z. 573[b].

1057. **Salcâm**, Robinia pseudo-acacia; — *salcâm galben*, Cytisus laburnum; t. *salkym*, grappe (floarea salcâmuluĭ avênd forma uneĭ ciorchine) Z. 492[b]. Roesl. 43.

1058. **Salép**, un fel de plantă; o băutură turcească dintr'însa, şi fig. (Hr. II, 217 : s'aŭ adăpat cu *salepul* morţiĭ); — *salepgíu*, care vinde salep (Fil. 29 : bragagiĭ şi *salepgiĭ* arnăuţĭ); — t. *saleb*, salep; boisson préparée du salep; *salepği*, *salepči*, qui prépare ou vend du salep Z. 492[a]. 562[a].

1059. ***Sált**, singur; cel puţin, numaĭ (Cr. II, 53 : de acolo aŭ mers *salt* numaĭ cu curtea sa Antioh Vodă la Tighina; Mag. Ist. I, 150 : vino *salt*, că de veĭ veni cu greutate, va prinde veste); — t. *salt*, adj. qui n'a point de bagage, seul; adv. pas plus que, rien que, seulement Z. 572[c]. Mikl. II, 49.

1060. **Saltanát**, mîndreţe, pompă, alaiŭ (Beld. III, 349 : căcĭ fiind ciocoiu de curte, făcea haz de *saltanat*; Cal. b. 1875, p. 22 : porni împreună cu tot *saltanatul* de slugĭ; ib. p. 7 : *saltanet*; Fil. 270 : *saltanat* domnesc; Cal. b. 1883, p. 52 : în sfârşit plecară însoţiţĭ de o mulţime de slugĭ, ostaşĭ şi căruţe încărcate cu haĭne şi merinde, curat *saltanat* împărătesc; ib. 61 : după aceĭa plecă într'ale sale cu *saltanat* mare); — ar. *saltanet*, puissance, domination, grandeur, magnificence, pompe, pouvoir impérial, empire, souveraineté, gouvernement Z. 516[a]. Mikl. II, 49.

1061. **Salteá**, aşternut; — t. *šilte*, petit coussin pour s'y asseoir Z. 749[c]; ngr. σελτέ Mikl. II, 63. Cuvîntul romînesc poate proveni deadreptul din turceşte, unde există şi forma *selte* ap. Pash. I, 28 : saltea — perína — selté diŭšek.

1062. **Samaníu**, de culoarea (paĭuluĭ) galbenă deşchisă; — t. *samânî*, couleur de paille (*samân*, paille) Z. 573[c]. Mikl. II, 49.

1063. ***Samasirgíu**, slujbaşul Curţiĭ care purta grija rufelor domneştĭ (Fot. III, 290); — t. *čamašyr*, linge; *camašyrǵy*, blanchisseur Z. 344[c].

1064. ***Samdangi-báşa**, slujbaşul care îngrijia de lumînările Curţiĭ domneştĭ (Fot. III, 290); — ar. *šem*, cire; bougie, chandelle; *šem'edân* vulg. *šamadan*, *šamdan*, chandelier, candélabre; *šem'eǵir*, qui fait ou vend de la chandelle Z. 550[c].

1065. **Samsár**, mijlocitor la vînzărĭ şi cumpărărĭ (Al. T. 48 : *simzar*); — *samsaresc*, a mijloci (la daraverĭ comerciale); — *samsarlíc*, starea, plata de samsar; — ar. *simsâr* (formă arabizată din it. *censale*), courtier, censal; *simsarlyk*, état et office de courtier, courtage Z. 518[b]. Mikl. II, 56. Diez I, 379.

1066. **Samúr**, Mustela zibelina, blana sa (Fil. 140 : hangerul cel semînat

cu brilanturĭ şi gugĭumanul de *samur* cu fundul alb ; Bol. Poesiĭ, p. 414 : de vĕz juna bălăĭoară — cu ochĭ limpezĭ de azur — că se mlădie uşoară — în boaoa de *samur*); — p. *semmûr*, t. *samur*, zibeline Z. 519ª, Mikl. II, 49.

1067. **Sanchíu,** tăcut, posomorât, — cf. ar. *sâkit*, taciturne, silencieux Z. 491ᶜ.

1068. **Sandál,** un fel de luntre (Bur. 134 : Primblă-mi-se primblă — în *sandal* de alamă — pe boaz de mare); - *sandál*, un fel de lemn (Cog. Arh. II, 252 [tar. vam.]: *sandalul*, oca un pol leŭ vechiŭ); — ar. *sandal*, bois de sandal; bateau long, nacelle, chaloupe; sandale Z. 574ᵇ. Mikl. II, 50, 53. Diez I, 365.

1069. ***Sandál,** un fel de taftă (Rev. rom. II, 379 : un zăbun de *sandal* de Veneţia); — ar. *sandal*, taffetas; étoffe de demie soie (identic cu cuvîntul precedent) Z. 574ᵇ. Mikl. II, 50. Diez I. 450.

1070. ***Sangeác,** steag, în special steagul trimis de Poartă nouluĭ Domn (Cr. II, 128 ; ib. III, 304 : aŭ adus luĭ Grigorie Vodă *sangeac*, caftan, cucă, tuĭurĭ ; Fil. 346 : în urmă de tot venea tagma Divanuluĭ purtând topuzul, *sangeacul* şi semnul Domnieĭ, înconjurat de copiĭ din casă purtând prapurile ţăriĭ) ; — *sangeactár*, *sangeac-agasi*, *sangeagáş*, *sangeangíu*, stegar (Cr. I, 453 : După povodnicĭ veneaŭ *sangeagaşiĭ*; ib. 455 : Beglerbeiŭ cu cincĭ *sangeangiĭ* aŭ rămas la Azac ; Cant. D. M. 58 (115); ib. 123 : *Sangeac-agasi* saŭ acel ce poartă de grijă pentru steagurĭ ; Cr. I, 161 : şi mulţĭ paşĭ şi *săngeaţĭ* (!) aŭ perit) ; — t. *sanǵak*, drapeau, étendart ; district d'une province ; *sanǵak-dâr*, porte étendard Z 520ᶜ. Mikl. II, 50.

1071. **Sápă,** şauca, şoldul (caluluĭ); — t. *sab*, *sap*, manche Z. 564ᶜ. Mikl. II, 50.

1072. ***Saparínă,** (în tarifa vamală din 1761) salce (Cog. Arh. II, 253);— t. *saparina*, salsepareille din it. salsapariglia Z. 565ª. Diez I, 364.

1073. **Săpún,** — *săpungíu*, vînzător de săpun ; — t *sabûn*, savon ; *sabunǵu*, fabricant ou marchand de savon din it. sapone Z. 557ᶜ; bulg. serb. alb. sapun Mikl. II, 46.

1074. ***Saracĭbáş,** vătaful rîndaşilor (Cr. III, 331 : Şi încălecând Domnul de acolo cu doĭ cĭohodarĭ şi cu *saracĭbaş* numaĭ ; Fot. III 307) ; — ar. *serrâǵ* vulg. *saraǵ*, sellier, palefrenier Z. 502ᵇ. Bianchi, II, 101 ; ar. *seraǵbaši*, le chef des palefreniers Ham. XVII, 239.

1075. ***Saragéle,** *sărăcéĭ*, un fel de călărime (Cr. II. 32, 234 ; Mag. Ist. II, 151 : avea Măria sa cu Cazacĭ pedestrime, cu *saragele*, cu seĭmenĭ şi cu alţĭ lefeciĭ ca la 2000 de oamenĭ bunĭ ; At. Marienescu, Balade II, 95 : cu catane *sarangele* — carĭ poartă slujbe grele ; Bălc. 591, 599 : *sărăceiĭ* şi scutelniciĭ şedeaŭ în Bucureştĭ fiind călărimea oraşuluĭ ; Fot. III, 208); — t. *sariǵe*, corps de chasseurs irreguliers ; des fusiliers ramassés à la hâte, troupes irregulières Ham. XVI, 237, 240 ; *seraǵe*, regiment de cavalerie la Turcĭ Cant. Ist. ot. 91.

1076. **Saráiŭ,** *seráiŭ*, palatul sultanuluĭ, palat în genere (Al. P. p. 179 : la saraĭul Hanuluĭ, — cumnatul sultanuluĭ) ; la Pash. I, 33: rom. saraiŭ =grajd ; — *sarailíe*, *seralíe* (*salairie*), lit. pastă de saraiŭ; un fel de prăjitură turcească cu fidea, unt şi zahăr (Cost. II, 468 ; Glos. 519 ; Negr. 286 : caĭmac, gogoaşe, alivencĭ, ĭaurt, *seraliĭ*, baclavale, plăcinte, învârtite, se îngropaŭ în stomahul luĭ ca într'un abis fără fund) ; — p. *serâ*, *serâj*, palais, grand hôtel ; *serajly*, appartenant au palais Z. 502ᵇ. Mikl. II, 53.

1077. ***Sarghíu,** un fel de broboadă saŭ ţol de înfăşurat (Cog. Arh. II, 252 [tar. vam.] : *sarghiu* bun de 14 un leŭ, ear prost părechea 5 banĭ) ; — t. *sargy*, *sargu*, enveloppe (*sarmak*, envelopper); *sargy*, toile d'embalage Z. 559ᵇ. Bianchi II, 103. V. *sarma*.

1078. **Saríc,** turban, broboadă (Hal. IV, 115: şi cu *sarice* în cap ca hogĭ; Cog. Arh. II, 253 [tar. vam.]: *sarică* şervetli, de una 100 banĭ); — t. *saryk*, turban Z. 559c. Mikl. II, 50.

1079. **Sarmá,** un fel de găluşcă; — t. *sarma*, viande hachée enveloppeé dans des feuilles de vigne (*sarmak*, envelopper) Z. 560b. Mikl. II, 51. V. *sarghiu*.

1080 **Sărpingeá,** antrax, buboiŭ (Laur. Glos. 520); — p. *serpenče*, paume de la main; apostème, abcès, ulcère, anthrax (p. *ser*, tête; *penče*, serre, griffe) Z. 503b.

1081. **Satará,** confiscare, execuţie; belea (Cr. II, 285: scoase Antioh Vodă orînduĭele multe şi *satarale* şi hărtiĭ; Hr. II, 168: aŭ pus *satara* de banĭ pe mitropolitul şi pe episcopĭ şi pe boĭerĭ; Cal. b. 1881, p. 37: baba începu ĭarăşĭ să tocăne pe vladul de bărbat, ca s'o scape de *sataraoa* procletuluĭ de băeat; proverb: cade *satara* în spinare); — ar. *(mu)sâdere*, action d'exiger avec importunité, de violenter; confiscation Z. 853a. In privinţa aferesăriĭ cuvîntuluĭ arab cf. *slim*=*teslim* (Cr. II, 230; ib. III, 173); *muşchi*=*dimişchi*, etc.

1082. **Satîr,** cuţit scurt şi gros (maĭ cu seamă de măcelar); — *satîráş*, *satîrgíu*. un fel de ostaşĭ ce purtaŭ satîrurĭ (Fil. 29: tufecciĭ, arnăuţiĭ şi *satîraşiĭ* îşĭ curăţaŭ armele); — *satîrbáş*, *satîrgi-báşa*, capul satîraşilor (Cr. III, 302; Fil. 106: douăzecĭ şi cincĭ idicliĭ sub comanda mareluĭ *satîrgi-başa* al cămărăşieĭ); — ar. *sâtûr* vulg. *satyr*, couteau de boucher; *satyrğy* Z. 490b. Mikl. II, 51.

1083. **Schéle,** port, liman; podeală, pod de lemnărie, grindiş; în sens de port maĭ avem şi forma *scală* (Cr. I, 51, 451: Astrahanul, cea maĭ bogată *scală* pre marea Caspiă); — t. *eskele*, *skelle*, échelle, débarcadère; port; échafaudage din it. scala Z. 49b; lat. scala, de unde rom. scară, ngr. σκάλα Mikl. I, 76.

1084. ***Schémni-agasi,** *schímni-aga*, demnitar turc însărcinat cu instalarea nouluĭ Domn (Cr. III, 157, 197, 300: *schemni-agasi*, ce este rînduit de Împărăţie pentru aşăzarea Domnuluĭ la scaun; Cant. D. M. 60 (120); Mag. Ist. II, 134; ib. IV, 42); — *schimni ceaúş*, id. (Cr. I, 357); — ar. *iskemle*, *iskemni*, escabeau, chaire Z. 49b; ngr. σκαμνί din lat. scamnum Mikl. II, 77.

1085. **Schíngiŭ,** *schingĭuire*, chin, tortură; — *schingĭuesc*, a chinui, a tortura; — *schingĭuitór*; — p. *iskenğe*, torture, question; *iskenğelemek*, torturer Z. 49b.

1086. **Scrúm** — t. *kurum*, suie Z. 715b; alb. *škrump*, tot ce 'ĭ redus în cenuşă, în cărbunĭ Cih. 611.

1087. ***Segedeá,** materie din care se fac chilimurĭ (Rev. rom. II, 380: un covor de *segedea*); — ar. *seğğâde*, petit tapis, spéc. tapis de prière Z. 499b. Mikl. II, 51.

1088. ***Seimén,** *sigmén*, *sümén*, *simén*, lit. păzitor de căĭnĭ; ostaş cu leafă (Cant. D. M. 88 (177): *simenĭ* se înţelege ostaşiĭ aciea, cariĭ slujesc cu bună leafă şi sînt pentru straja domnească din curte; Negr. 29: *simenii* hatmanieĭ; ib. 124; *simeniĭ* ceĭ ĭuţĭ cu arce şi cu măcĭucĭ în feliĭ; C², 375: breslile slugitoreşiĭ, adică: *simenĭ*, vînătorĭ, lefeciĭ, talpoşĭ, aprozĭ, copiĭ din casă; Fil. 236: un *seimean* spătăresc; ib. 345: *seimeniĭ* călărĭ înarmaţĭ şi îmbrăcaţĭ cu haine roşiĭ cu moţurĭ galbene); p. *seg-bân* vulg. *sejmen*, garde de chiens; *autrefois:* soldat du 35me régiment des janissaires; soldat des régiments organisés à la manière européenne; sorte de soldat irregulier (p. *seg*, chien; *bân*, gardien) Z. 512c.

1089 ***Seír,** fenomen (Cant. Div. 151: cereştile privele şi *seirurĭ*); — ar. *sejr*, exploration, vue, examen curieux, spectacle Z. 530c. Mikl. II, 52.

1090. **Seíz,** *saíz*, călăreţ, rîndaş, comis; — *seíz-baş*, vătaful seizilor (Cr. III, 324; Fot. III, 308); — ar. *sâïs*, *seïs*, palefrenier Z. 494c. Mikl. II, 52.

1091. ***Selamét,** *salamét*, *silimét*, scăpare, siguranţă; ruină, desăvârşită sărăcie (Beld. III, 409 : *salametul* lor, le zice, este a se închina; ib. 432 ; cu copiĭ şi cu rudeniĭ la *selamet* n'a ĭeşi; Zil. 511 : şi nicĭ un *selamet* altul nu găseşte; Fil. 86 : putem în scurt timp să'l scoatem la *silimet;* Al. T. 1232 : el să mă scoată *silemet!*); — ar. *selâmet*, santé, securité, sûreté Z. 515b. Mikl. II, 52. V. *selcam*. In privinţa sensuluĭ cf. *aliman*.

1092. ***Seleáf,** *sileáh*, cingătoare pentru arme (Al. P. p. 131 : la *seleafu* se pleca — pistoalele 'ĭ le apuca); — *silihtár*, *selictár*, care poartă armele Sultanuluĭ, odinioară întâĭul funcţionar din interiorul palatuluĭ (Cr. I, 410, 304 : *silihtar* adecă spatar, ce poartă spata saŭ buzduganul după împăratul; ib. II, 277, 377; ib. III, 133 : *silitrarul;* Beld. III, 404); — *silahdar-agasi*, întâĭul mareşal al curţiĭ împărăteştĭ (Cant. D. M. 58 (116); — ar. *silâh*, arme; ar. p. *silâhdâr* vulg. *silihdâr*, qui porte les armes devant son seigneur; *silâhdâr aga*, grand maître de la maison du Sultan Z. 514c. Mikl. II, 55.

1093. ***Seleám,** salutare (Cog. Arh. II, 83 : le aŭ dat *s leamul* de bun venitul; ib. 134 : şi aŭ făcut *saleamul* după obiceiŭ despre partea împăratuluĭ);— *selemahceásă*, *salemaceásă*, arvună (Ur. III, 185; C', 309); — *seleám-ágă*, *seleám-ceaúş*, om saŭ aprod de siguranţă (Cr. III, 331 : paşa aŭ trămis pe al săŭ *seleam-aga* întru întîmpinarea Domnuluĭ; Fil. 96, 224 : *seleam-ceauşul* Curţiĭ domneştĭ); — *salamaléc*, lit. pace cu voĭ! formula de salutare a Orientalilor (Mar. P. p. I, 138: şi la dînşiĭ când sosea — a strigat *salamanic*; Hron. II, 188 : şi aŭ făcut cu măna *salamalichĭul* saŭ heretisma; Mag. Ist. V, 140 : nimică alt n'aŭ maĭ căutat, măcar un *selamlechim* de la musaip să auză; R. II, 1. 329 : decĭ după ce aŭ intrat — şi *sălamu alechi* aŭ dat); — *salamlîc*, salonul de primire; încăperile reservate bărbaţilor, în opos. cu *harem* (Cr. III, 227 : se isprăvise tot *salamlîcul* şi'l aşternuse frumos, ĭară partea haremuluĭ aŭ remas nefăcută; ib. 225 : *salamaic)*; — ar. *selâm*, paix, sûreté, salut; salutation; *selâm 'aleik*, que la paix soit sur vous! (formule de salutation consacrée parmi les musulmans et réservée à eux seuls); *selamlyk*, salutation; salle de réception (t. *akča*, petite monnaie) Z. 515a. Bianchi I, 1045. Mikl. II, 52.

1094. ***Seligeá,** *selizeá*, căptuşală, blană (R. II, 1. 334 : o scurteĭcă de ghizea cu *selizia* de cacom); — t. *sileģek*, torchon, essuie mains Z. 515b Mikl. II, 55.

1095. **Selimíe,** stofă preţioasă, din care se făceaŭ turbane (Conv. XIX, 294 : anteriile eraŭ de ghermesit, de citarie, de calemcheriu, cutnie, *selimie* saŭ sevaiŭ): — ar. *selîmî*, sorte de turban Z. 517c.

1096. ***Serasír,** stofă daurită (Rev. rom. II, 379 : o dulamă de *serasir*; Cog. Arh. II, 15 : *crasir*);—p. *ser-â-ser*, d'un bout à l'autre, tout à fait; (ca subst.) brocart d'or Z. 502c.

1097. ***Seraschĭér,** *saraschér*, căpetenia armateĭ, generalisimul oştirilor Porţiĭ (Cr. I, 453; ib. II, 4; ib. III, 422; Fil. 126 : făcu cĭocoĭuluĭ un compliment demn de un *seraschĭer)*; — p. *ser-i-'asker* vulg. *serasker*, général en chef; ministre de la guerre *(ser*, chef; *'asker*, milice) Z. 505a. Mikl. II, 53.

1098. **Serdár,** *sărdár*, comandantul cavaleriеĭ; maĭ tîrzĭu rang de boĭerie (Cant. 161 : *Sardariul* este maĭ mare poruncitoriu peste călărimea din ţinutul Lăpuşniĭ, a Orheĭuluĭ şi a Sorociĭ); — *cărc-serdár*, căpitan de patruzecĭ; comandantul călărimiĭ uşoare, adevĕratul şef al călărimiĭ fiind delibaşa; colonel (Fot. III, 151; Beld. III, 389 : beşlegĭ, *cărc-sărdarĭ* pe afară. el singur aŭ rînduit); — p *ser-dâr*, commandant, général; t. *kyrk*, quarante Z. 504b. 697c, Mikl. II, 53.

1099. ***Serdenghéştĭ,** desperaţiĭ; corp de voluntarĭ turcĭ, carĭ mergeaŭ totdeauna în fruntea armateĭ şi dedeaŭ maĭ întâĭ năvală asupra duşmanuluĭ saŭ la asaltul uneĭ cetăţĭ (Cr. I, 11: o seamă de *serdengheşti*; ib. 57: polcurĭ de Căzacĭ ce le zic *serdencĭ;* ib. 324: şi 40000 *sirdengisti*, cariĭ sînt gĭuraţĭ de merg înaintea resboĭuluĭ; Cog. Arh. II, 64: să meargă iniceriĭ şi *serdenghecĭti* la meterez; ib. 74); — t. *serdengeĉdi*, les volontaires Ham. XVII, 239; *serden gjesdi*, corp de miliţie Cant. Ist. ot. 91, 302, 420.

1100. ***Serhát,** *sarhát*, margine, graniţă; întărirea principală de pe lîngă graniţă (Cr. III, 199, 202, 243; Beld. ib. 362: Turcĭ, oşteni pe la *sarhaturĭ*, se vede că n'aŭ rămas; ib. 263: câte sînt trebuitoare la urdie şi la *sarhaturĭ;* Hron. II, 186; Fil. 255); — *serhatlíu*, mărginaş, invecinat; soldat grănicer (Ar. II, 174, 213; C[1], 309); — ar. p. *ser-hadd*, limite, frontière; première place forte sur l'extrême frontière (lit. graniţa de căpetenie: p. *ser*, tête; ar. *hadd*, limite); *serhadly*, qui appartient à la frontière, limitrophe; soldat des frontières Z. 504[a]. Mikl. II, 54.

1101. ***Sermaeá,** *sermeá*, *sirmeá*, capital; fig. temeiŭ. fond (Cr. II, 335; Beld. III, 347; Pan P. V. II, 70: Pungă turcească şi în ea *sermea* nemţească: R. III, 1. 73: Ĭar măria sa Suţul, după ce aŭ văzut o cerere ca aceasta a boĭerilor... îndată o aŭ făcut *sermaea*); — p. *ser-mâje*, fonds, capital (*ser*, tête, chef; *mâje*, fonds) Z. 501[c]. Mikl. II, 54.

1102. **Sérta-férta,** adv. forfota; de colo până colo (Isp. Sn. 101: luĭ nu'ĭ bătu la ochĭ a bine acele *serta-ferta*, de colo până colo, pe dinaintea caseĭ luĭ; Isp. P. şi Gh. 10: gângăniĭ *serta-ferta* 'mĭ sbârnăĭaŭ la soare; Cal. b. 1882, p. 46: dar pentru ce atâta *serta-ferta* de surdă?); — cf. t. *sert*, dur, violent, brusque Z. 503[c].

1103. **Sevaíu,** *suvátu*, *suvaeá*, un fel de materie albă (Fil. 134: antereŭ de *sevaiŭ* subţire; ib. 215: *suvaiele* de Hale; ib. 345: anteriu de *suvaiŭ* alb cu vîrguliţe de fir bun); — t. *sewaji (kjarχâne)*, étoffes des fabriques de Sewaji Ham. XVII, 239.

1104. ***Sévda,** *săvdeá*, ĭubire, predilecţie, dorinţă; — *sevdalíu*, prietenos; — ar. *sewdâ*, noirceur, bile noire, mélancolie; passion, désir ardent; dessein, intention; *sewdâly*, passioné, amoureux Z. 523[c]. Mikl. II, 54.

1105. ***Siclét,** necaz, măhnire adîncă (Cr. III, 157, 207: Domnul mult *siclet* aŭ tras, pînă s'aŭ strîns baniĭ; Hron. II, 179); — ar. *syklet*, *sakalet*, pesenteur; serrement de coeur, angoisse, incomodité (ar. *sakal*, *sykl*, ce qui est lourd) Z. 336[b] Mikl. II, 54.

1106. **Sictír,** înjurătură obscenă (Pol. 407; Hron. II, 222: *anasini sactim);* — *sictiresc*, *sictireală*, *sictirisire;* — t. *sik*, membre viril; *sîkmek*, cohabiter; *anasyny sikdim*, corespunde obsceneĭ înjurăturĭ romîne (*ana*, mère) Z 512[b]. 514[a].

1107. **Sidéf,** *sedéf* — ar. *sadef*, *sedef*, nacre de perle Z. 567[a]. Mikl. II, 51.

1108. **Siminechí,** *senamechí*, *sinamechie*, sena (copăcel medicinal); — ar. *sena*. séné (plante purgative) vulg. *senamcki*, séné de Mecque Z. 519[c]; de aceeaşĭ origină it. sena, fr. séné Diez I, 378.

1109. **Simít,** pezmet moale; — *simigíu*, vînzător de simiţĭ; — ar. *semid* vulg. *simit*, sorte de craquelin ou de pain blanc fait en forme d'aneau; *semitĝi*, *simitĉi*, qui cuit ou vend ces craquelins Z. 519[b]. Mikl. II, 53. Cf. Cih. 611.

1110. **Sinét,** chitanţă, răvaş; act, document (Pan. P. V. 163: socotind aceste, scoase o hârtie din *sinet*); — ar. *sened*, appui, soutien; document sur lequel on peut s'appuyer avec confiance; pièce authentique, acte, diplôme Z. 520[a].

1111. **Singéap,** *singéf*, blană de jder (Cost. II, 521); — *sîngepíu* (sîngesíu). de culoare cenuşie; - p. *singâb* (zingef), écureuil de couleur grise, peau de cet animal, petit gris; *singâbî*, gris; de couleur grise Z. 520ᵇ.

1112. **Sinie,** vas mare pentru plăcinte; — t. *sini*, table, plateau rond (adj. din *sin*, Chine) Z. 533ᵇ. Mikl. II, 56.

1113. **Sipét,** *sepét*, cufăr; — p. *sepet*, panier, corbeille Z. 496ª. Mikl. II, 53.

1114. **Sîrmă,** fir de aur saŭ de argint (Cr. II, 346: împodobițĭ cu haĭne de *sîrmă*; R. I, 2. 339: O botcea cusută cu florĭ cu *sîrmă*, două cămîşĭ cu *sîrma* cu mătase neagră, două năfrămĭ de mână una cu fir, alta cu *sîrmă*); — *surmaí*, brodat cu aur (R. I, 2.339: O cămaşă tij cu mătase *surmai*); — t. *syrma*, fil d'or, bouillon; *sirmaly*, brodée en or Z. 506ᶜ; bulg. *sărma*, alb. *serm*, argint; mrom. *sirmá*, mătase — toate din gr. σύρμα, fir (lit. ceva tras) Mikl. II, 55. Cih. II, 699.

1115. **Sóbă,** un fel de cuptor; odae (în Transilv.); — t. *soba*, poêle, fourneau, étuve; chambre Z. 576ª. Mikl. II, 56. Cih. 612.

1116. ***Socác,** uliță (Cr. III, 273: şi să strige pe *socac* — vinzând tot prăjĭ şi spanac); — t. *sokak*, rue Z. 526ᶜ. Mikl. II, 57.

1117. **Sofá,** un fel de pat (Fil. 30: sala tronuluĭ era împodobită cu o *sofa* pentru prințul şi lavițe pentru boĭerĭ); — ar. *soffet* vulg. *sofa*, lit de repos, sofa Z. 570ᵇ. Mikl. II. 56; de aceeaşĭ origină it. sofà, fr. sopha, sofa Diez I, 386.

1118. **Sofrá,** masă de mîncare (Pan. P. V. 132: cine păzeşte *sofraoa* — mănâncă cĭorbaoa); — *sofragíu*, îngrijitor de masă; — *sofragi-bâşă*, slugă domnească care îngrijea de masa Domnuluĭ (Fot. III, 310); — *sofrageríe*, odae de mîncare; — ar. *süfret* vulg. *sofra*, provision de voyage; sac à provision, qui sert aussi de nappe ou de table sur laquelle on sert le repas; *sofračy*, qui dresse la table, arrange les plats; sommelier Z. 511ª. Mikl. II, 56.

1119. **Soiŭ,** neam, viță, fel; — *soĭésc*, a o aduce cu cineva, a păşi pe urmele cuiva; — t. *soj*, race, famille, lignée, espèce, sorte Z 580ª. Mikl. II, 57.

1120. ***Solác,** lit. stîngaciŭ; dorobanț, panțir; pl. numele unuĭ corp de gardă al foştilor ĭanicerĭ (Cr. I, 453: După enicerĭ mergeaŭ *solacii* cu arce, ce poartă cauce în cap, cu sîrmă cusute, de pâslă, albe; ib. 411: după cauzilarĭ maĭ aproape merg *sclații (!)* cari poartă arcele pre umăr, cu cămeşĭ albe... şi în scufiĭ); — t. *solak* gaucher; traban (*sol*, gauche) Z. 579ª. Mikl. II, 57; *solak*, archers; gardes du corps du sultan lesquels accompagnaient à pied Sa Hautesse partout où elle allait Bianchi II, 132. Ham. XVII, 240.

1121. ***Somachí,** un fel de marmoră (Cog. Arh. II, 50: stâlpiĭ dverilor şi a icoanelor sînt tot de *somachi*); — ar. *summâk* vulg. *somak*, sumac; *somakî*, porphyre Z. 517ᶜ. Mikl. II, 59.

1122. **Somón,** bucată de pâine; fig. cap gros, gogoman; — t. *soman*, pain entier. pain rond Z. 574ª. Mikl. II, 57.

1123. **Sópă,** măcĭucă scurtă şi groasă; — t. *sopa*, gros bâton Z. 576ª. Mikl. II, 57.

1124. ***Spahíu,** călăreț turc (Al. P. p. 131: Turcilor, *spahiilor* — nu dațĭ vînt săbiilor; Bur. 84: şi să împărțească — lefĭ la lefegiĭ — caĭ pe la *spahiĭ*; Cr. I, 357, 453; ib. II, 48, 394); — *spahiésc*, de spahiu (Mag. Ist. IV, 352: Mihnea Vodă îmbrăca pe dorobanțĭ tot cu haĭne *spahieştĭ*); — *spahilar-agasi*, comandantul spahiilor (Cr. III, 304, 305); — p. *sipâhî*, cavalier, seigneur, possesseur d'un fief de la couronne; *sipahiler agasy*, général, commandant de la cavalerie Z. 495ᵇ. Bianchi I, 1003.

1125. ***Spénge,** bir (C', 310: să nu se supere nicĭ cu cerere de haraciŭ şi *spenge*; Ur. III, 187: *spențĭ*); — p. *ispenge*, capitation ou impôt payé sur les prisonniers de guerre (şi care se prețuea o cincime din prețul lor) Z. 36ᵇ; t.

ispeng, *ispinge*, *ispenče*, contribution imposée aux sujets tributaires de la Porte Bianchi I, 70, 1086.

1126. **Stámbul,** Ţarigrad, Constantinopole (Al. P. p. 210 : şi'i ducea de'i închidea — la *Stambul* în turnul mare); — *stambóală*, măsură de grîne, baniţă saŭ chilă de Constantinopole (Al. P. p. 116 : descarcă la zamboale — şi 'ncarcă la *stamboale*; Ur. III, 346 : când se da din pămîntul acesta una sută miĭ *stambol* chile de griŭ arnăut); — *stamból*, galben de Constantinopole, care circula în ţară în timpul luĭ Alexandru Ipsilant (Hr. II, 224 : *stambolu* 8 leĭ); cf. *costándă*, veche monedă de argint în valoare cam cât o firfirică, pe care pînă astăzĭ copiĭ din popor o poartă la gât ca un amulet (Hasd. Cuv. I, 156 ; Cr. III, 4 : şi'i daŭ nafaca pe zi câte zece *costande)*, şi care nu'i de cât o prescurtare din t. *kostantînî*. adj. din *kostantinije*, Constantinople Z. 710ª; — t. *istanbol*, *istambol*, Constantinople din gr. εἰς τὴν πόλιν [după dr. M. Gaster din (Con)*stan*(tino)*pol*]; *istambollu*, séquin de 80 piastres Z. 36ª. 478ᶜ. Mikl. I, 77.

1127. ***Subáşă,** primar de sat (Cr. II, 114 : aŭ pus Turciĭ prin sate *subaşĭ* după obiceĭul lor; ib. III, 461 ; Mag. Ist. I, 160; ib. IV, 107); — t. *su-bašy*, source; officier de police; sous commissaire de quartier, maire de village (*su*, eau ; *baš*, tête, origine) Z. 576ᵇ. Mikl. II, 58.

1128. **Sucmán,** *sumán*, postav ţărînesc, haĭnă groasă dintr'însul; — t. *sukman*, *sokman*, sorte de galoche Z. 578ᵇ; bulg. *sukman*, un fel de haĭnă femeĭască, caftan; ung. *szokmány*, ţundră, zeche Mikl. II, 58. V. *calevriĭ*.

1129. **Sugĭúc,** un fel de cărnat (în Munt.); — t *suğuk*, *sućuk*, saucisse, saucisson Z. 500ª. Mikl. II, 58.

1130. **Suharíu,** proviant, pâĭne de muniţiune (Codr. s. v. *pain); — suχarĭ*, biscuit Z. 576ᵇ. Mikl. II, 58.

1131. **Suitár,** *soitár*, paĭaţă (Al. T. 115; Negr. 27); — t. *sojtary*, arlequin, bouffon Z. 580ᵇ. Mikl. II, 57

1132. ***Suĭulgíu,** fîntînar (Ur. IV, 99; ib. V, 35); — t. *su-jolğy*, fontainier, (*su* eau; *jol*, canal) Z. 575ᵇ.

1133. **Sulác,** *suláciŭ*, membrul (omuluĭ, caluluĭ); — t. *salak*, membre viril Z. 562ᵇ.

1134. ***Súlf,** pace, împăcĭuire (Cr. III, 176 : şi aŭ trămis să facă *sulf)*; — ar. *sülh* vulg. *sulf*, paix, concorde, capitulation Z. 573ª.

1135. **Sulimán,** dres; — *sulimenesc*, a da cu suliman; — t. *sülmen*, *sülümen*, nom de deux préparations de mercure; fard Z. 516ᶜ. Mikl. II, 59. Cih. 613.

1136 **Sultán,** numele împăratuluĭ turcesc şi al Hanuluĭ tătăresc; — *sultănica*, un fel de joc (Jip. 51); — ar. *sültân*, pouvoir, force; prince, souverain, seigneur Z. 515ᶜ. Mikl. II, 58. V. *saltanat*.

1137. **Sundúc,** *sîndúc*, cufăr, ladă (Cr. III, 273 : şi nu ştĭu, că în *sînduce* — n'aŭ şoareciĭ ce s'apuce); — *sînducár*, sipetar; — t. *sanduk*, *sunduk*, coffre Z. 574ᵇ. Mikl. II, 50.

1138. **Sureccíu,** negustor de vite; — t. or. *sürük*, troupeau; t. *süri*, troupeau, foule, grand nombre d'hommes ou d'animaux; *sürüği*, qui mène les bestiaux; postillon Z. 525ª. 525ᵇ. Mikl. II, 59. V. *surugiu*.

1139. **Surét,** copie (Cr. III, 216 : aŭ scos *sureturĭ* de pe poruncile împărăteştĭ; ib. 247; Ur. III, 193); — ar. *sûret*, forme, figure, extérieur, aspect, image, tableau, portrait, copie (d'un tableau ou d'un écrit); exemplaire Z. 576ᶜ. Mikl. II, 58.

1140. **Surghĭún,** *surghĭunie*, *surgún* (mold.), exil (Cal. b. 1877, p. 33 : împăratul se îndură să le dăruească zilele, dar să le trimiţă într'un *surghĭun* depărtat; ib. 40 : eŭ sînt ursit de soartă să trăĭesc aicĭ sub pămînt prigonindu-mě vecĭnic cu o pajere, care ca şi mine este osîndită a trăi aicĭ în *sur*-

ghĭunie); — *surghĭunesc, surgunesc.* a exila;— *surgunlîc*, exil (Cr. III, 218); — t. *sürgün*, exilé, banni; *sürgünlik*, exil, banissement Z. 524b. Mikl. II, 59.

1141. **Surgúciŭ,** (surgĭuc), peniş împodobit cu pĭetre scumpe; planta numită Delphinium Ajacis (Mag. Ist. IV, 369 : luând scule scumpe împărăteştĭ şi *surgugĭurĭ* câte de 40000 de talere; Al. D. V. 73 : şi'n frunte-mĭ să lucească *surgucĭul* ca o stea: Negr. 145 : şlicul de samur era împodobit cu un *surguciŭ* alb şi sprijinit c'o floare mare de smaragde); — t. *sorguć* panache, aigrette Z. 505b. Mikl. II, 57.

1142. **Súrlă,** fluer; — *surlár*, lăutar (Mag. Ist. V, 95 : *surlarĭ*, trîmbiţaşĭ domneştĭ şi turceştĭ); — cf. *zurnăesc, zornăesc*, a resuna, a face un sgomot asurzitor (Pan. P. V. III, 146 : *zornăind* tambura); — *surlóiŭ, ţurlóiŭ*, fluerul picĭoruluĭ; — p. *sürnâ*, t. *surna*, hautbois, chalumeau, clarinette Z. 507a; mrom. *zurna*, surlă (R. I, 2. 422). Mikl. II, 59.

1143. **Surmá,** negreală pentru sprincene; t. *sürme*, tiroir; collyre, antimoine préparé en poudre noire Z 525a. Mikl. II, 59.

1144. **Surugíu,** poştaş, cărăuş; — t. *sürügi*, qui traîne, qui pousse, etc., qui mène les bestiaux; postillon Z 525b. Mikl. II, 59.

1145. **Susán,** Seseli annuum; — ar. *sûsâm*, sésame Z. 526b.

Ş.

1146. ***Şadărván,** *sadărvín*, (lit. voĭos curgênd), basin cu apă ţişnitoare (Cr. III, 441 : odaea avea havuz şi *sadărvin*, care arunca apa în sus şi agĭungea până într'un policandil de cristal foarte minunat; Gorj. D. 106 : *şadravan*, maşină ce aruncă apa în sus, vezĭ prin unele grădinĭ); — p. *šadrewân* vulg. *šâdirwân*, jet d'eau (p. *šâd*, gai, joyeux; *rewan*, coulant) Z. 534c. Mikl. II, 60.

1147. **Şafrán,** *şofrán*, crocus; — *şafraníu, şofraníu*, de culoarea şofranuluĭ; — ar. *za'frân, safran* (ćafrant), safran, crocus; *za'ferânî*, jaune de safran Z. 479c. Bianchi II, 111. Mikl. II, 184; fr. safran, it. zafferano, sp. azafran Diez I, 448.

1148. ***Şáh,** regele Persieĭ (Mag. Ist. IV, 113); — p. *šâh*, roi, souverain; le roi de Perse; le Sultan Z. 536c. Mikl. II, 60.

1149. ***Şáh,** parafă (Car. 304 : trecerea se va face în 2 condicĭ însemnate cu *şah* pe fiecare foaĭe); — ar. *sahh*, c'est bon, c'est correct; signature officielle pour certifier l'authenticité d'un écrit; visa Z. 566a.

1150. ***Şahmará,** *şahmaránd*, stofă preţioasă de mătase, la început de culoare purpurie apoĭ de orîce culoare (Cr. II, 225 : o purta cu sălbĭ de galbenĭ şi cu haĭne de *şahmarand*; R. I, 2. 339: un tîmbar de *şahmara* verde cu pacea de sobol; ib. : o sucnă de *şahmara* alb; ib. : un otghĭal de *şahmara* alb cu prostir de Ţarigrad); — p. *šah*, royal; t. *mor*, bleu foncé, violet, pourpre Z. 536c. 891c. V. *meriu*. In Pash. p. 98: t. *mor* «catifea»; înţelesul primitiv e deci «catifea regească».

1151. **Şaĭác,** *şiĭác*, materie groasă de lână pentru haĭne călugăreştĭ; — t. *šajak* *'aba šajak*, bure, drap grossier Cih. 614.

1152. **Şáĭcă,** *şéĭcă*, luntre de transport (pe Dunăre); — *şăĭcár*, conducĕtor de şaĭcă; — t. *šaïka*. saïque (sorte de barque sur le Danube et dans la mer Noire) Z. 537c Mikl. II, 60.

1153. **Şăĭtănícă,** pop. satana; — ar. *šejtân*, satan, diable, démon din ebr. *sâtân*, adversar Z. 556a. Mikl. II, 62.

1154. **Şál,** stofă de lână groasă, pambriu de înfăşurat (Cr. III, 440: ceacşirĭ de *şal*; Al. P. p. 107 : iar sultanul stând pe cal—subt un verde cort de *şal*; Fil. 26 : încins cu *şal* de Ţarigrad; ib. 69 : o chisea de *şal* plină de tutun;

ib. 285 : nişte ceacşirĭ de *şal* roşĭu); — p. *šâl*, étoffe en laine grossière; étoffe de laine fine de Barbarie et de l'Inde; (turc.) châle, châle de Cashmire Z. 536[a]. Bianchi I, 7. Mikl. II, 60.

1155. ***Şalí**, *şáiŭ*, un fel de camelot (Cog. Arh. II, 246 [tar. vam.] : zof *şali* bucata 100 banĭ; Hron. II, 224, 166 : *şaiu* patru leĭ şi jumătate cotu);—*ienghĭurşél*, stofă particulară din Angora, oraş în Asia mică (R. II, 1. 334 : două perechĭ ceacşirĭ *ienghĭurşel)*; — t. *šâly*, sorte de camelot; *engûr šalysy*, camelot d'Angora Z. 536[a]. Mikl. II, 60.

1156. **Şalîŭ**, un peşte numit şi *suduc;* — t. *šalyy*, sudákŭ, suduc, şalîŭ Pash. I, 36.

1157. **Şalvárĭ**, pantalonĭ largĭ turceştĭ (Bur. 174 : cu *şalvarĭ* de lipiscat; Cr. II, 410 : făcându-l *şalvir* (!) cu două feţe); — *şalvaragíu*, abagiu; — *şolovárĭ*, ismene (Trans.); — p. *šalwâr*, (en pers.) caleçons; (en turc) pantalon large et flottant Z 549[c]; ung. salavári Mikl. II, 62. Cih. 614, 615.

1158. ***Şám**, Damasc (Cr. I, 432 : alţiĭ ştieaŭ, că Despot Vodă este den neam de la *Şam*; Stam. M. r. 111 : sub o tichie de *Şam*; Col. 1882, p. 339 [farmec din Bucovina] : în brîŭ de *şamă* m'am încins; Cog. Arh. II, 242 : alagea *şam*, bucata 50 banĭ vechĭ); — *şamalageá*, *samalageá*, lit. alagea de Şam; un fel de materie de mătase (Hr. 166 : *şamalageaoa* de cele bune 10 leĭ cotu; Fil. 13 : cu un anteriu de *şamalagea* rupt în spate); —*şamlí*, de Bagdad (Cog. Arh. II, 246: zof *şamlă*, bucata 47 pol banĭ); — ar. *šâm*, Syrie, Damas; *šam alaǵasy*, étoffe rayée de Damas; *šamly*, de Syrie, de Damas Z. 536[a]. 536[b]. Mikl. I, 9; II, 61.

1159. ***Şamatá**, larmă, petrecere sgomotoasă (Cog. Arh. II, 14 : avea şi lupĭ împluţĭ cu fîn de făcea *şamatale*); — t. *šamâta*, bruit, vacarme Z. 549[c]. Mikl. II, 61. V. *tamaşa*.

1160. **Şandramá**, scândurile adăogate la streaşina caseĭ; casă ruinată; fig. cotoroanţă, moş saŭ babă ce se arată tînăr; — t. *sondurma*, auvent, hangar, appentis Z. 579 . Mikl. II, 57.

1161. **Şantráce**, *şatrángiŭ*. *sandrácĭ*, (Gorj. D. 133) jocul numit şah (Fil. 144 : pe cealaltă masă eraŭ table pentru jocul de *şatrange* şi pentru ţintar); — *şotrón*, un fel de joc de copiĭ; — p. *šatrenǵ*, *šatranǵ* vulg. *satranǵ*, ar. *šetrenǵ*, le jeu d'échecs; carré Z. 539[b]. 544[c]; cuvîntul persian se trage din sanscritul *čaturanga*, cu o sută (=diferite) culorĭ Mikl. II, 61. Diez II, 103.

1162. **Şápcă**, un fel de pălărie; — t. *šapka*, chapeau européen Z. 534[b]. Mikl. II, 60.

1163. **Şarampâŭ**, stâlp saŭ par mare, ce se bate în apă; — t. *šarampo*, fortification en palissade, fraise, gabion; ung. *sorompó*, margine, barieră Z. 541[b]

1164. **Şárt**, ordine, cuviinţă, rînduealâ (Isp. B. 148 : aicĭ toate sînt cu *şartul* lor: Cal. b. 1882 p. 19 : logodna se săvârşi cu tot *şartul* eĭ; ib. 34 : să'şĭ măsoare vorbele şi faptele cu *şart* şi chibzuinţă; id. 1883, p 37 : a aşeza toate la loc cu *şart* şi orînduealâ; Cal. b. 1877, p. 1 : nu lăsa să treacă nepedepsită cârtirea lor împotriva *şartuluĭ* dumnezeĭesc);— *şurút*, condiţiune, învoeală (C[1], 311, 324 : şi spre paza *şuruturilor)*; — ar. *šart*, condition, convention, stipulation, traité; article de traité; charte; pl. *šurût*, conditions, pactes, lois, règles Z. 542[a]. 543[b]. Mikl. II, 61.

1165. ***Şarvaná**, *şabaná*, un fel de haĭnă scumpă (Cr. II, 181 : îmbrăcaţĭ cu *şarvanale* şi cu cabaniţe; Bălc. 650 : *şabanale)*;—p. *šebane*, fait pour la nuit; vêtement de nuit (*šeb*, nuit) Z. 538[a].

1166. ***Şaşcânlîc**, încurcătură, zăpăceală (Cog. Arh. II, 85, 96 : făcându-se *şaşcânlîc* între dînşiĭ; ib. 119); — t. *šaškyn*, stupéfait, étourdi, troublé, confus; *šaškynlyk*, étourderie, stupidité Z. 535[b]. Mikl. II, 61; de aceeaşĭ origină

e şi verbul *sastisesc*, maĭ cu seamă participiul *sastisit*, uimit, zăpăcit (Beld. III, 417; Cal. b. 1883, p. 37 : când deşchise ochiĭ şi vĕzu atâtea mîndreţe... rămase în loc înmărmurită şi *sastisită;* Xen. 233 : m'o *sastisit* prin ideile luĭ) din t. *şaşmak*, être stupéfait, étonner, consterné, embarasser, surpris Z. 535ᵇ, prin intermediarea ngr. σαστίζω, aor. ἐσάστησα Mikl II, 61. Cih. II, 695.

1167. **Şaşíu,** care are vederea pĭezişă (Cal. b. 1882, p. 28 : la nevoe m'aş face şi *şaşiu* şi şchĭop şi chĭar cocoşat) ; — t. *şaşy*, louche Z. 535ᵇ.

1168. ***Şatîr,** stafeiă, rîndaş (Ur. IV, 25) ; -- ar. *şâtyr*, estafier, laqais Z. 535ᵇ. V. *ceatir.*

1169. ***Şcodralíu,** arnăuţesc, albanez (R. I, 2. 398 : o pereche de poturĭ *şcodrali*) ; — t. *skodra*, Scutari, ville d'Albanie Bianchi I, 91.

1170. ***Şeh-islám,** capul religiuniĭ mahomedane (Cr. III, 445 ; Ur. III, 159 : s'aŭ scos treĭ fetfale de la marele *săıhulislam*; Hal. I, 26 : faţă fiind *sciclamul* şi toţĭ hogiĭ oraşuluĭ); — ar. *şejχ*, vieillard; *şejχ ül-islâm* vulg. *şejh islam*, pontife de l'islamisme Z. 554ᶜ. 555ᵃ. Mikl. II, 62.

1171. ***Şenlîc,** *şînlîc*, veselie obştească (Zil. 324 : şi îndată făcu *şĕ nlic*, adică aruncă multe tunurĭ şi puşce ; Cr. III, 208, 303 ; Mag. Ist. IV, 125, 142, 172 ; — t *şen*, gai ; joyeux ; *şenlik*, gaieté, joie, alégresse ; rejouissance publique, solennité Z. 551ᵃ. Mikl. II, 62.

1172. **Şerbét,** *cerbít*, băutură răcoritoare, beltea (Cr. II, 264 : şi'ĭ cinsti paşa cu cafe şi cu *cerbet)*; — *şerbegíu*, care găteşte saŭ vinde şerbet; — *şerbegi-başă* slugă domnească care da şerbetul şi îngrijea de dulceţurĭ (Sulzer III,168 ; Fot. III, 290) ; — ar. *şerbet*, un boire ; potion; médecine; purgatif; limonade, sorbet, sirup ; *şerbetči*, marchand de sorbets Z. 541ᵉ. Mikl. II, 63 ; de aceeaşĭ origină it. sorbetto, fr. sorbet ; it. sciroppo, siroppo, sp. port. xarope, fr. syrop, sirop Diez I, 384, 389.

1173. ***Şerím,** principe tatar (Cr. II, 393 : şi mulţĭ *şcrimĭ* şi mîrzacĭ aŭ perit ; Mag. Ist. II, 206 : şi toţĭ beiĭ tătăreştĭ şi toţĭ *şit* (!)]; — ar. *şerif*, prince, etc. Z. 546ᵃ , cf.*skirin*, familiă nobilă tatară şi cea maĭ distinsă din Crimea Cant. Ist. ot. 186.

1174. **Şibóiŭ,** lit. mireasma nopţiĭ ; micşunea ; — p. *şeb-bûi*, belle de nuit, fleur (p. *şeb*, nuit ; *bûi*, arome) Z. 538ᵃ. Mikl. II, 62.

1175. ***Şím,** *peşín*, îndată, la moment (Zil. 273 : şi *peşin* aŭ hotărât ponturile să se aşeze)· — t. *şim*, *şimdi*, à present, tout à l'heure, immédiatement Z. 550ᵇ. V. *peşin.*

1176 **Şirét,** *şirít*, găitan ; — t. *şirit*, *şerit* (colectiv) galons, rubans Z. 543ᶜ. Mikl. II. 64.

1177. **Şirét,** viclean ; — *şiretlîc*, *şiriclíc*, vicleşug ;— *şiritcnia*, istorie şireată, poveste (Isp. B. Sn. 104 : începu omul să spuĭe *şiritenia* pricineĭ ; Isp. B. 36 : începu să le povestească *şiritenia* celor ce'ĭ se întîmplase ; ib. 76 : spuse fiecare *şiritenia* istorieĭ sale) ; — ar. *şirret*, mal, malice ; (turc) malin, chicaneur, qui aime à chicaner, à plaider : *şirretlik*, chicane, chicanerie, tracasserie Z. 541ᶜ.

1178. **Şiríc,** prăjină : t. *syryk*, perche, barre des crocheteurs, pique Z. 505ᵇ. Mikl. II, 54. Cih. 616.

1179. ***Şiríncă,** basma în patru colţurĭ, vĕl (Dos. Ghen. 2ᵇ : ĭară sfintele luĭ moştĭ strângându-le cu deadins neşte rudeniĭ a sfinţiĭ sale şi înfăşându-le în năfrămĭ *şirince* cu mirosurĭ, cu unsorĭ scumpe şi le astrucară cum să cade cu cinste la loc vestit ; Hasd. Cuv. I, 199 : patru *şirince* de tafta albastră peste icoane) ; — p. *şehreng*, étoffe persane Ham. XVII, 238.

1180. **Şiş,** baston cu stilet ; — p. *şiş*, broche, épée, glaive Z. 555ᶜ. Mikl. II, 64.

1181. **Şişaneá,** *şuşaneá*, puşcă lungă arnăuţească (Al. P. p. 89 : Nasturĭ

de argint scotea — de 'ncărca o *şuşanea;* Fil. 294 : arnăut armat cu o *şişanea* boşnegească); — p. *šeš-hâne*, *šiš-χâne* vulg. *šeˇane*, fusil rayé, canon rayé, un fusil à balle forcée; tirailleur; carabine Z 546[c]. Mikl. II, 63.

1182. **Ştiubéciu,** *stubíţ*, condeiu de plumb, bileală (Cog. Arh. II, 252 : *stiupici* (!) 14 ocă 1 leu); t. *üstübeğ*, *ustubağ*, blanc de céruse Z. 46[a].

1183. **Şucadá,** ĭa atâta, atâtica (Al. T. 740 : are nişte ochĭ... *şucada!*; ib. 420 : le-am găsit doĭ bărbaţĭ *şucada)*; — t. *šo kadar*, (*šol*, ceci; *kadar*, autant) Z. 533[a].

T.

1184. **Tabác,** *tăbăcár*, care tăbăceşte pieĭ. argăsitor· — *tăbăcăríe*, *tăbăcíe*, meşteşugul saŭ localul tabaculuĭ; — *tăbăcesc*, a pregăti pieile pentru curelarĭ saŭ cizmarĭ; fig. a bate; — *tărbăcesc*, *tălbăcesc* (identic cu cel precedent), a spînzura şi a învîrti un căîne până ameţeşte (obiceĭul tabacilor în primele zile din postul mare); fig. a ocără, a dojeni aspru pe cine-va; — *tăbăceálă*, *tărbăceálă*, *tărbácă*; — t. *tabbâk* vulg. *tabag*, tanneur Z. 594[b]. Mikl. II, 65.

1185. **Tabán,** scândură lungă şi subţire; — t. *taban*, plante du pied; fondement; poutre, racinal, traverse Z. 594[b]. Mikl. II, 65.

1686. **Tabán,** fier saŭ oţel de întâĭa calitate (Bălc. 569 : cu pala de *taban* plină de sînge); — t. *taban* (demiri), sorte d'acier de Damas Z. 594[b]. Mikl. II, 65.

1187. **Tabíe,** meterez, întărire (Cr. I, 281 : făcuse Leşiĭ o *tabie*, adecă o başlă din afară de şanţurĭ); — t. *tabie*, batterie, rempart, ouvrage de fortification Z. 588[c]. Mikl. II, 65.

1188 **Tabiét,** gust, deprindere veche, fire ; — *tabietlíu*, om cu tabiet, maniac (Fil. 115 : el se aşeză pe un scaun, ceru cafea şi ciubuc, iar după ce 'şĭ făcu *tabietul*); — ar. *tab'*, *tabî'at*, nature, naturel; qualité innée, caractère, tempérament; disposition (bonne ou mauvaise), le bon goût; *tabî'atly* Z. 596[a]. Mikl. II, 65 ; cf. *teápă*, fire; rang (Isp. U. sf. 103 : avea pe lângă dînsul tot prietinĭ de *teapa* luĭ).

1189. ***Tabín,** un fel de taftă maĭ groasă cu ape (R. I, 2. 339 : O sucnă de *tabin* gros ca floarea piersăculuĭ, o sucnă de *tabin festec*); — *tebéncă*, o stofă de mătase: (Hasd. Arh. I, 130; ib. II, 172)· — p. *utabi*, stofă preţioasă de mătase; de unde şi fr. tabis, tabin; it. tabi, tabino, engl. tabby.

1190. **Tablá,** masa plăcintarilor şi a rahagiilor (Fil. 29 : simigiĭ cu *tablalele* lor sferice puse pe cap; Pan. P. V. 16 : unde răsună hasnalele trântindu-se pe *tablale*);—t. *tábla*, *tawla*, disque, plat de bois, plateau, éventaire din it. tavola Z. 595[c]. Mikl. II, 69.

1191. ***Tablá,** *tábla*, grajd (Mag. Ist. V, 140 : aŭ luat un cal care i-aŭ plăcut din *tablaoa* banuluĭ); — *tablabáşa*, *tablabáş*, calul trimis Domnuluĭ de sultan; fig adv. întins (Cr. II,304, 317 · Şi pe calul cel împărătesc, care se numeşte *tablabaş;* Cal. b. 1883. p. 46 : şi el cu fruntaşiĭ căpeteniilor se aşezară *tabla-başa* în palat); — t. *tawla*,écurie; ar. *istabl*, id.: ambele din mgr. στάβλος, lat. stabulum Z. 48[b]. 57[c]. 611[c]. Mikl. I, 77; II, 70.

1192. **Tacâm,** uneltele trebuincioase spre a alcătui un tot complet; un serviciu de masă; toate cele necesare (unuĭ ciubuc, etc.); o duzină (de talere, şervete, etc.); ham (de caĭ); complex de instrumente musicale; suită, cortej ; fig. om de nimic, femeĭe prostituată (R. III, 1. 76: Măria sa cu *tacâmul* de boierĭ aĭ săĭ : ib. 81: Vodă cu tot *tacâmul* Curţiĭ din boĭeriĭ pămîntenĭ; Fil. 96: trasurĭ domneştĭ avênd într'însele idicliĭ şi cafegiĭ cu *tacâmurĭ* de dulceaţă, cafea şi ciubuce; ib. 248 : să facem un *tacâm* de pitace către zapciĭ hătmăneştĭ de prin judeţe); t. *takym*, suite (de choses et de personnes), ap-

pareil, effets, meuble, etc.; outils, instruments etc.; division de troupes, équipage de vaisseau, troupe d hommes Z.247ᵇ. 591ᵇ. Mikl. II, 66.

1193. ***Taclít**, un fel de alagea, cingătoare dintr'însa (Fil. 27 : legat la cap cu un *taclit* cadrilat; ib. 75 : legat la cap turceşte cu un *taclit* în vărguliţe; ib. 169 : încinşĭ cu *taclite*, aşezate ast-fel, în cât le acoperea pântecele şi o parte din pĭept; Burada, Datinele la înmormîntărĭ, p. 36 : cĭocliĭ lasă sicriu în groapă legându'l cu brîe saŭ *taclite*); — ar. *taklîd*, imitation, chose imitée, ouvrage fait sur le modèle d'un autre (numaĭ aceste sensurĭ); *taklîdi alaǵei haleb*, imitation d'aladja ou étoffe en soie rayée d'Alep Z. 32ᵃ. Bianchi I, 55. Mikl. II, 67. V. *mucalit*.

1194. **Tacrír**, *taclír*, proces-verbal, raport; — ar. *takrîr*, rapport, relation, exposé, note diplomatique, mémoire officiel, attestation, dépositioa sous serment Z. 301ᵃ.

1195. ***Tafgihát**, solie, misiune (Cr. 449 : *tafgihatul* boĭerilor s'aŭ făcut la 20 Noemvrie; R. II. 1. 269 : *sevgihat*); — ar. *tewǵih*, pl. *tewǵihat*, action d'envoyer. mission; nomination à une place Z. 319ᵇ.

1196. **Táftă**, materie de mătase ţesută cu pînză (R. I, 1. 341 : un polog de aclazu cu dungĭ, căptuşit cu *taftă*, cu belcĭuge de argint); — p. *tâfte*, (partic. din *tâften*, tordre, tisser), tordu, tissu, luisant, brillant; taffetas Z. 247ᵃ; de aceeaşĭ origină it. taffetà, fr. taffetas, germ. Taffet Diez I, 407.

1197. **Taftúr**, chimir, chingă, curea (de legat scările caluluĭ); — cf. t. *tâpkur*, bande, petite sangle qui retient la housse du cheval Z. 588ᵇ.

1198. **Tăgârţă**, traĭstă de drum; haĭnă (iron.), vestmînt (L. B.; Pan, P. V. III, 120 : *tăgârţa* ruptă te împrumută);—*tăgărţez*, a trage saŭ a împinge cu vĭolenţă (Glos. 553); — t. *dagarǵyk*, *dogarćyk*, *dygarǵyk*, petit sac, poche, besace (dimin. din t. *tagar*, cruche, sac à provisions) Z. 294ᶜ. 420ᵇ. Mikl. I, 44.

1199. **Tahîn**, lit. măcinat; sesamum indicum, un fel de prăjitură din făină; — ar. *tahîn* vulg *tahyn*, farine, suc de sésame Z. 589ᵃ.

1200. ***Tahmín**, *tacmín*, socoteală cu aproximaţie, devis (Cr. III, 243 : *tahmin*; Fil. 163 : să vě fac o socoteală cu *tahmin*);—*tahminuesc*, a socoti cu tahmin; — ar. *taχmîn*, conjecture, estimation, évaluation Z. 269ᶜ. Mikl. II, 66.

1201. ***Tahsín**, *tehsín*, semn de aprobare (Cog. Arh. II, 88 : după *tehsin* şi aferim ce le-aŭ zis, i-aŭ dăruit cu câte 200 talerĭ, ib. 119 : *tahsiin*); — ar. *tahsîn*, approbation Z. 264ᵃ.

1202. **Táht**, *táft*, *tàct*, tron; reşedinţă, locuinţă, loc principal; sup-prefectură (Jip. 156 : ne tot trimit la *taft*); — p. *taχt*, trône. siège; capitale Z. 267ᵃ.

1203. ***Tahtalîc**, *taftalúc*, un fel de cherestea (Ur. I, 84); — p. *taχte*, planche, table. ais Z. 267ᵇ. Mikl. II, 66.

1204. ***Tahtîrván**, scaun purtăreţ, leftică (Cr. III, 331 : Şi paşa încă fiind în *tahtîrvan* aŭ ĭeşit şi aŭ încălecat pe armăsar); — p. *tahty-rewân*, trône portatif, litière. palanquin Z. 267ᵃ. V. *taht*.

1205. ***Taĭfá**, suită, alaiŭ (Cr. II, 123; ib. III, 225; Mag. Ist. IV, 30 : Cu toată *taĭfaoa*, cu zicăturĭ aŭ mers la curtea domnească); — *taĭfás*, sindrofie, convorbire între maĭ mulţe persoane; flecărire, palavre (cf. *cuvînt* în raport cu lat *conventum*; Isp. Sn. 38 : după masă se puseră la *taifas*; Xen. 36 : aĭ umblat cu *taĭfasurĭ* vre o doĭ anĭ de zile, dar la urmă te-a prins cu mâţa în sac); — ar. *tâyfa*, *taïfe*, peuples, peuplade, nation; tribu, troupe secte, société corporation, suite, cortège, équipage d'un navire Z. 593ᶜ; ngr. ταιφας. populus. exercitus, comitatus Mikl. II, 66.

1206. **Taín**, *tainát*. mertic, porţie de pâĭne, carne, etc. (Beld. III, 421 : s'aŭ dat căzuta poruncă a i se da *tainat*); — *taingíu*, împărţitor de tainurĭ Beld. III, 394 : Nişte *taingiĭ* mult scărnavĭ din ceĭ boĭereştĭ ciocoĭ); — ar. *ta'jin*,

désignation, destination ; *ta'jînât*, provision journalière (spéc. somme d'argent et provisions que recevaient autrefois les ambassadeurs étrangers), ration, portion ; *ta'jingi*, qui donne le *ta'jîn* Z. 294c. Mikl. II, 66.

1207. ***Táĭu,** teanc de mărfurĭ (Cog. Arh. II, 258 [tarifa vamală] : *taĭurile* cu lână, cantarul 10 potronicĭ vechĭ ; ib 257 : să dea câte 7 leĭ de *vitaĭ*, şi câte 3 pol leĭ vechĭ de *catertaĭ*.., de va fi *minghinitaĭ* să plătească 14 leĭ); — p. *tâj*, un seul, unique ; une pièce, un ballot qui forme le contrepoids de l'autre Z. 250b.

1208. ***Talámbaşă,** toboşar (numele calului boĭerit de Mavroghene); — t. *tulumbaz*, timbalier Z. 602b ; bulg. *talambah*, *talambas*, tobă Mikl. II, 78.

1209. **Taláz,** val de mare (Isp. B. 354 : bolobocul ajunsese la margine adus fiind de *talazurile* Dunăriĭ) ; — t. *talas*, flot, vague de la mer din gr. θάλασσα Z. 601c. Mikl. II, 67.

1210. ***Talhîş,** raportul zilnic al vizirului către sultan (Cr. II, 127 : Aŭ sosit la împăratul *talhîş* de la vezirul, carele îl trimesese cu sfatul tuturor paşilor de la urdie; ib. 279; III, 233 : *talhăz*; Cant. D. M. 104, 133, 142);—*talhîşciu*, *talhăgíu*, marele referendar însărcinat a înfăţişa sultanuluĭ raportul mareluĭ vizir (Cr. II, 114 ; ib. 112; Cant. D. M. 113); — ar. *telχîs*, action de résumer, de reprendre en peu de mots (un discours, etc.), de faire un rapport (au souverain) ; rapport que le ministre fait au souverain ; *telχîsgi*, rapporteur, référendaire Z. 306c.

1211. **Talí,** înfăţişare ; *a face tali*, a se presenta (Al. T. 405 : faceţĭ *tali* frumos) ; — ar. *taly*, qui se lève, parait, survient, se présente ; l'étoile favorable, sort, fortune Z. 592b. Mikl. II, 67.

1212. **Talîm,** ceremonie, nazurĭ (Al. T. 1331 ; Al. D. V. 43 : făcênd turceştĭ *talîmurĭ*, cât poate un Bulgar) ; — ar. *ta'lîm*, enseignement, instruction, exercice (de troupes) Z. 293c. Mikl. II, 67.

1213. **Tălpíz,** *telpiz*, şiret, viclean (L. B. ; Cr. II, 207 : Dumitraşco Vodă fiind prea *telpiz* şi fricos ; St. M. r. 410) ; — ar. *telbîz*, action de courrir, de déguiser ; fraude, ruse, intrigue ; tromperie, fourberie, fausseté Z. 306b. Mikl. II, 71.

1214. **Tamán,** adv. tocmaĭ ; — ar. *tamam*, *temam*, complet, entier ; fini, achevé ; (ca interj.) par exemple ! Z. 308b. Mikl. II, 67.

1215. ***Tamaşá,** privelişte, petrecere (Cog. Arh. II, 14 : aruncă pâĭnĭ pe la oamenĭ de fac *tamaşale*) ; — ar. *temaša*, spectacle, promenade, divertissement Z. 308b.

1216. **Tamaslîc,** *tamazlîc*, loc de îngrăşare pentru vite; herghelie de ĭepe orĭ de vacĭ cu harmasarul saŭ taurul lor pentru prăsilă (Cost. II, 598; Cal. b. 1882, p. 47 : îl duse pe la hergheliile de caĭ, *tamazlîcurile* de vite şi hambarele cu bucate ; ib. 48 : se întâlni cu o erghelie de caĭ maĭ mare şi maĭ frumoasă de cât *tamaslîcul* de boĭ); — t. *tamuzlik*, engraissement du bétail et l'endroit où cela se fait Cih. 618.

1217. **Tambúră,** *tombúr*, liră, ghitară (L. B.; Cr II, 89 : Dumitraşcu Vodă ştiind bine în *tambur*, îl chemaŭ agiĭ la ospeţe pentru zicăturĭ) ; — *tamburár*, care cântă din tambură ; — p. *tembûr*, ar. *tambûr*, pandore, guitare à longue queue Z. 312a. 603b. Mikl. II, 68 ; de aceeaşĭ origină it. tamburo, tamburino ; fr. tambour, tambourin, tabouret ; germ. Tambur Diez I, 408.

1218. **Tandúr,** mangal pentru încălzit picĭoarele (Al. T. 505 : şede toată zĭua pe *tandur*) ; p. *tendûr* vulg. *tandyr*, brasier, poêle Z. 312c. Mikl II, 68.

1219. ***Taneá,** pĭele de blană (Cog. Arh. II, 254 : *tanele*, spinărĭ de vulpe de Mosc, de 14 părăchĭ, 1 leŭ) ; — p. *dâne* vulg. *tâne*, grain, graine ; pièce Z. 422a.

1220. **Tăpşán,** loc înălţat şi şes; — cf. t. *tepe*, cime, colline Z. 255b. Mikl. II, 72.

1221. ***Tarabolús,** *tarabulús*, lit. (fes) tripolitan saŭ barbaresc; un fel de legătură de cap turcească (Scrisorĭ de Ion Ghica, p. 39, 72, 222);—t. *tarabulus*, *tarabylys*, din gr. Τρίπολις, Tripolis, ville de Syrie Z. 596b. Bianchi II, 171.

1222. **Taráf,** reunire de maĭ multe persoane, corporaţie, partidă (R. III, 1.66: făcându-se boĭeriĭ *tarafurĭ*; Fil. 34: eştĭ şi tu din *taraful* boĭerilor resvrătiţĭ; ib. 303: faceţĭ amîndouă *tarafurile* câte un înscris); — ar. *taraf*, côté, direction, contrée, district, partie Z. 597c.

1223. **Tarapaná,** bănăria, monetăria statuluĭ (Conv. XIX, 297: să bată la *tarapana* cu tura mahmudele şi beşlicĭ; Ur. III, 138: *taraphana;* ib. 192: *zaraphana;* C1, 325: *zerphana*); — *tarapangíu*, tăĭetor de banĭ; — ar. *zarabχâne* vulg. *tarabχâne*, hôtel de la monnaie (ar. *dharb*, *zarb*, action de frapper, de battre) Z. 585a. 597a.

1224. ***Taratlíu,** (poate) netezit cu daracul (Catastiful Mr. Cotrocenĭ 1681 [în posesiunea d-luĭ Hasdeŭ]: atlas albastru *taratli*); — t. *tarak*, peigne; *taraklamak*, donner un coup de peigne Z. 596c. V. *darac*, cu care Cih. 619 cf. rom. *tarác*, pĭept de boŭ.

1225. **Tărfă,** *térfă*, lit. ceva necurat saŭ murdar; treanţă; fig. femeĭe neonestă (Dos. Noemvr. 114a: şi abĭa 'şĭ veni la fire şi o întrebă cine eştĭ şi de unde? Iară ea feace: aruncă'mĭ o *tearfă* să mă acopăr şi voiŭ eşi de'ţĭ voiŭ spune; ib. Ghen. 12b: cămeaşa îĭ era *tearfă* aspră); — *tărfár*, conducătorul mireseĭ (L. B.); — *terfelesc*, a usa tare saŭ prea mult un lucru, a mânji a murdări; fig. a insulta; — *terfelóg*, *tărfălóg*, catastif provizoriu; — *terfós*, sdrenţeros (Dos. Dec. 196a: şi le scoasă în tîrg să le vînză, aşa nespălat, negrijit cu rase cu tiviturĭ *terfos*); — t. *tyrfa*, immonde din ebr. *terephah*, id. Z. 598b. 607a.

1226. **Tarhaná,** aluat saŭ cocă din cea maĭ fină făină, frămîntată cu ouă şi redusă în micĭ fire saŭ grăunţe, din care se face supă (Cost. II, 629); — p. *târχâne*, un mets préparé avec du lait aigre et du grueau Z. 245b. 597c. Mikl. II, 68.

1227. **Tarhón,** *tarcón*, Artemisia dracunculus; — p. ar. *tarχún*, estragon (plante) Z. 277b. 597c; it. targone, fr. targon, estragon din lat. *draco* cu însemnare de *dracunculus* Diez I, 410. Cih. 619.

1228. **Tărîm,** (în basme) lume, emisferă; loc, coprins, locuinţă (Isp. B. 55: cum se poate, ca om de pe alte *tărîmurĭ* să răzbească până aci; ib. 84: Prăslea ajunse pe *tărîmul* celalt; ib. 89: şi într'o bucată de vreme străbătu cele patru părţĭ ale *tărîmuluĭ* de jos şi se întoarse cu deşert; ib. 113: căcĭ, cum o simţi fiul meŭ, că se află la mine oamenĭ după *tărîmul* celalt, vă omoară; ib. 149: până ce ajunsese pe *tărîmul* unor zine; Cal. b. 1883, p. 15: o zînă după *tărîmul* celalt; ib. 16: o să ne coborâm pe *tărîmul* celalt şi o să vezĭ lucrurĭ ce n'aĭ vĕzut; ib. 22: de când era p'acele *tărîmurĭ;* Cal. b. 1877, p. 36: ce este *tărîmul* celalt? este o ţară, care s'află sub picĭoarele noastre şi în care intri saŭ prin vr'o peşteră saŭ prin vr'un puţ şi e locuită numaĭ de smeĭ şi de alte dihăniĭ); — t. *tarym*, *tarum*, toute construction à toit arrondi ou voûté: tente, cabane; dome, voûte, coupole; le ciel; habitation Z. 589b. Bianchi II, 156.

1229. **Tarlá,** loc sădit, bucată de pămînt lucrat (Cal. b. 1881, p. 18: munciră din zorĭ de zi până la nămĭezĭ, până ce culcă la pămînt o *tarla* bunicică; ib. 1883, p. 18: apropiindu-se de *tarlaoa* de florĭ; ib. 1885, p. 29: sorbea cu nesaţiu mirosul cel dulce şi răcoros, ce ĭeşea din *tărlalele* de florĭ); — t. *tarla*, champs labouré Z. 245a. 280a. 589b. 598b; de aceeaşĭ

origină e rom. *târlă*, ocol, ţarc de vite, maĭ cu seamă de oĭ; fig. ţârfă, ţolînă; — *târla-mârla*, adv. (cf. mârlesc) deodată (Jip. 101: însă cum păşi pe uşă *târla mârla*): cr. tèrlo, serb. trlo, târlă de ĭernatic din vsl. trêti-tran, terere Cih. II, 412.

1230. ***Tarpúz,** lit. cu capul acoperit; broboadă de cap, scufie (Cr. III, 43: s'aŭ îmbrăcat muĭereşte cu *tarpuz* în cap, cum poartă muĭerile grece); — p. *serpoš* vulg *tarpoš*, calotte, bonnet des jeunes filles (p. *ser*, tête; *poš*, turban) Z. 503ᵃ. Mikl. II, 68. V. *poş*.

1231. ***Tárz,** chip, obiceiŭ, aer fanfaron (Beld. III, 423: unul îngânfat de slavă, celalalt de un *tarz* firesc); — ar. *tarz*, forme, manière; mode, façon, style, méthode, usage, coutume Z. 597ᶜ.

1232 **Tás,** *teás*, cupă; taler (de balanţă); farfuria (pentru strîngerea milelor); lighenaş (de bărbier); un fel de tobiţă de cavalerie; – *sefertás*, lit. tas de călătorie; tas de mîncat (Pol. 407); — ar. *tasa*, *tâs*, coupe, tasse; (ar. *sefer*, voyage), *sefer tasy*, cutluţe pentru îmbucare Z. 246ᵃ. 510ᶜ. Mikl. II, 69; de aceeaşĭ origină fr. tasse, it. tazza, etc. Diez I, 413.

1233. **Tasmá,** panglică; bandă, bandaj; — t. *tasma*, courroie, bande, rubane, galon Z. 287ᶜ. Mikl. II, 69.

1234. **Tatár,** tatar; călăraş, curier (Beld. III, 421: înadins *tatarĭ* să meargă, căcĭ nu am nicĭ un prepus; Cr. III, 437); numele etnic deveni un nume apelativ, fiindcă Tatariĭ serveaŭ de obiceiŭ ca călăraşĭ (cf. *lipcan*); — *tatárcă*, (în Trans.) Fagopyrum tartaricum; numit astfel după numele poporuluĭ, Tatariĭ din Crimea, de la carĭ Europa orientală a primit planta Hehn, 447; cf. *hrişcă* (Cih. II, 143); — *tatárcă*, *tărtăcúţă*, Coccinea indica (Br.);— *tărtán*, Crambe tartarica (Br.); — *tătárcă*, bundă lungă şi blănită (Fil. 14: *tătarcă* roşiă blănită cu vulpe nafe); — t. *tatar*, tartare, courrier Z. 243ᵃ; rut. pol. ceh. *tatarka*, ung. *tatarka*, hrişcă; ung. *tatar*, tatar, drac [cf. rom. *tatar* saŭ *han-tătar*, drac, naĭbă (Cal. b. 1883, p. 19: că de unde nu, te a luat *hantătar*; Xen. 108: poţĭ să te ducĭ cu dînsa şi la *han-tătarul* să'ţĭ facĭ mendrele, cum veĭ voi tu; Cal. b. 1883, p. 49: cum *tătariĭ* să nu ştiŭ?; id. 1881, p. 72: ce *tătariĭ* o fi avênd de nu maĭ soseşte?; id. 1877, p. 7: dar ce *tătariĭ* te sileşte să daĭ aşa pe foc? unde te ducĭ?)] Mikl. II, 69. Cih. II, 404. V. *hantatar*.

1235. **Távă** — t. *taba* vulg. *tawa*, poèle à frire, creuset Z. 588ᶜ. Mikl. II, 65.

1236. **Taván,** plafond; (mold.) scândură (de tavan); scândură în genere (Xen. 171: butucĭ marĭ şi necĭopliţĭ de brad se prefăceaŭ pe nesimţite în *tavanurĭ* tăĭete frumos si regulat); — t. *tawan*, plafond; étage Z. 604ᵃ. Mikl. II, 69.

1237. **Távlă,** *tavlíe*, numit şi *şes-beş*, jocul trictrac; tabla pe care se joacă (Indreptarea Legiĭ [Tîrgovişte, 1652], glava 104: episcopul saŭ preotul saŭ diaconul, carele joacă în *tavliĭ* şi e beţiv, saŭ să se părăsească, saŭ să li se ĭa darul); — t. *tawla*, damier, échiquier, trictrac din it. tavola Z. 250ᵃ; ngr τάβλα, table; ταβλί, petite table; échiquier, trictrac Mikl. II, 69.

1238. **Teánc,** pachet, grămadă; numĕr de 500 coale de hărtie; — p. *teng*, étroit, restreint, balle de marchandises, ballot Z. 315ᵃ. 436ᵇ; ngr. τέγγι Mikl. I, 46.

1239. **Técher-mécher,** cu voe saŭ fără voe, vrînd nevrînd; pe neaşteptate (Cal. b. 1881, p. 23: tineriĭ se pomeniră numaĭ luaţĭ pe sus *techer-mecher* de o ceată de slujbaşĭ împărăteştĭ; Cal. b. 1883, p. 56: fetele tărând *techer-mecher* după ele pe bĭetul argat al grădinaruluĭ· ib. p. 58: trămisese în toate părţile sumedenie de olácarĭ cu porunca de a o aduce *techer-mecher* orĭ pe unde va găsi-o; Isp. P. şi Gh. 16: *techer-mecher* îşĭ duc turma la adăpost;

Pol. 242 : *tech el metechĭel)*; — t. *teker*, roue; *teker meker etmek*, rouler, jeter q. qn. en bas de l'escalier Z. 303^c^.

1240. ***Teclíf,** *teclifát*, propunere, însărcinare (Cr. III, 435 : a cere milă cu acest fel de *teclifurĭ*; Ur. III, 132 : şi alte deosebite *teclifaturĭ)*: — ar. *tekellüf*, pl. *tekellüfât*, action de se charger d'une tache difficile; *teklîf*, proposition, chose proposée afin qu'on l'examine; charge, commission; dépenses, frais Z. 304^c^. Bianchi I, 1092.

1241. **Tecnefés,** *tignafés*, năbuşeală cu tuse (la caĭ); ar. *teng-nefes* vulg. *tek-nefes*, asthmatique (p. *teng*, étroit, serré, gêné; ar. *nefes*, respiration); *teneffüs*, action de respirer, de prendre haleine Z. 314^c^. Mikl. II, 62.

1242. **Tedaríc,** echipaj de vînătoare; *tedarîc de fîn*, un fourrage (Gorj. D. 90); — ar. *tedârük*, provision, préparatif, appareil Z. 270^c^.

1243. ***Tefericíe,** *tefaríc*, *tifaríchiŭ*, petrecere, lucru de petrecere; sculă, gĭuvaerica (Cr. II, 320 : cu cele cinstĭ şi *tefericiĭ* multe se hămeise de nu se putea să se maĭ grijască nimică; ib. III, 202: tremeţându'ĭ de toate *tefaricule* ce se aflaŭ în Iaşĭ; Melchis. Rom. II, 127; Fil. 93 : această dulamă... par'că i un *tifarichĭu;* Millo, Chiriţa p. 15 : două gĭuvaerurĭ, două *tefaricurĭ);*— ar. *teferrüǵ*, récréation, amusement, distraction, délassement, promenade, partie de plaisir, voyage d'agrément Z. 297^a^. Mikl. II, 70.

1244. **Tehúiu,** uĭmit, zăpăcit (Xen. 37 : bre, că nătîng maĭ eştĭ; n'am vĕzut încă aşa om *tehuiŭ!)*; — cf. ar. *tehejjür*, état d'être stupéfait, interdit; être dans l'embarras; stupéfaction, étonnement Z. 266^c^.

1245. **Téĭcă,** albie; vasul sub coşul moriĭ, prin care grăunţele curg sub peatră; — cf. t. *tekne*, baquet, cuve Z. 305^a^. Mikl. II, 71.

1246. **Tejgheá,** masă (pe care se numĕră banĭ), banca tîmplaruluĭ; — *tejghetár*; — p. *dez-gâh* vulg. *tezgjah* (tahrif din p. *dest-gâh*, lieu où l'on travaille des mains), atelier, boutique, comptoir, metier de tisserand, établi Z. 428^a^. 428^b^. Mikl. II, 74.

1247. **Tél,** fir de metal; beteală, aţă groasă (Pan. P. V. 169 : mi se rupsese la tambură *telul)*; — t. *tel*, fil, filet, fil de fer, fil de laiton etc. Z. 305^c^. Mikl. II, 71.

1248. **Telál,** craĭnic; vînzător de lucrurĭ vechĭ (strigând pe uliţĭ); samsar (Beld. III, 344 : *telalul* pun ca să strige şi cu voe şi nevrut; Car. Leg. p. 250: se vor face cunoscute aceste strigărĭ prin *telalĭ* la locurĭ publice); — *telălăŭ*, vagabond; — *telelíe*, *telalîc*, samsarlîc; — *teleléĭcă*, samsaroaĭcă; femeĭe desfrînată; — *telal-báş*, întâĭul craĭnic la mezaturĭ (Fil. 240; Melchis. 52); — ar. *dellâl* vulg. *tellal*, qui montre le chemin; guide, courtier, entremetteur, crieur public (*dalla*, montrer le chemin, rendre à l'enchère) Z. 433^b^. Mikl. II, 71.

1249. ***Telcurşúm,** glonţ de plumb (Beld. III, 400 : şişaneaoa ĭa în mână, pune la ochĭ, ĭĭ dă foc — şi îndată îl restoarnă c'un *telcurşum* pe loc); — t. *kuršun*, plomb, balle de plomb Z. 714^c^. Mikl. I, 101. V. *tel.*

1250. **Teleormán,** numele unuĭ district în Muntenia, lit. pădure nebună; — t. *deli*, fou; cuman. *te i*, id.; *deli orman*, la forêt folle, nom d'une forêt et d'une province de la Roumelie Bianchi I, 856. V. *deliu.*

1251. **Teletín,** pĭele rusească roşcată; — t. *telatin*, cuir de Russie Z. 305^c^. Mikl. II, 71. Cf. Cih. II, 406.

1252. ***Telmíz,** studiat, învăţat (Cr. II, 305 : Dimitraşco Vodă avea la Poartă şi un capichihaĭe, pre anume Iano, foarte om de treabă şi prea mare *telmiz*); — ar. *tilmiz*, *telmîz*, écolier, étudiant Z. 307^c^.

1253. ***Telveá,** *telbiá*, drojdiĭ de cafea; fig. pulbere, praf (Cr. III, 434 : beiĭ de la Misiriu n'aŭ cunoscut scaunul lor şi călcând pâĭnea şi tăgăduind

stăpânirea, le aŭ venit răsplătire dumnezeĭască şi cu sabia Franţieĭ s'aŭ făcut *telbia)*; — t. *telwe*, lie, sédiment Z. 307c. Mikl. II, 71

1254. ***Temasúc,** învoeală reciprocă (Cr. III, 179 : într'acest chip ne-am legat cu toţiĭ cu acest *temasuc* al nostru); — ar. *temessük*, action de saisir q. ch.; acte obligatoire, reconnaissance (d'une dette) Z. 309b.

1255. **Tembél,** leneş, trîndav;—t. *tembel*, paresseux, lent Z. 311c. Mikl. II, 72. Cf. *tălîmb* sinonim cu tembel (Jip. 80 : nu hi *tălîmbă;* ib. 92 : şi *tălîmbi* urşĭ).

1256. **Temená,** *temeneá*, plecăcĭune, închinăcĭune turcească (Al. P. p. 108: La sultan de se închina — cu adîncă *temena;* Fil. 14 : i făcea *temenele* până la pămînt; ib. 28, 97); — ar. *temennâ*, manière de saluer en portant ses doigts aux lèvres et ensuit au front Z. 310a. Mikl. II, 72.

1257. ***Tenzúf,** *tenzúh*, *tinzúf*, lucru rar; pastilă, mirodeniĭ (Cr. II, 139); — p. *tensuχ*, chose rare; pastilles du sérail Z. 313c. Mikl. II, 72.

1258. **Terbié,** *tărbieá*, sos (Gorj. D. 94 : *tărbie.* suliman de bucate); — ar. *terbijet*, action d'élever, de nourir, assaisonement (des mets), sauce Z. 276a. Mikl. II. 73,

1259. **Terezíe,** *tirizíe*, taler de cumpănă, cumpănă; — p. *terâzy*, balance, poids, contrepoids Z. 274c. Mikl. II, 73.

1260. **Terghíe,** *tireghíe*, (pentru *tertiie*) cremor tartari; — cf. t. *turtu*, *tortu*, lie, mare; šerâb *turtusu*, tartre Z. 606c; it. tartaro, fr. tartre, mlat. tartarum; peatra de vin a fost astfel numită «fiind-că arde pe bolnav ca tartarul (infernul)» Cih. 621.

1261. **Terlíc,** *tîrlíc*, *sterlíc*, *stârlíci*, un fel de cĭorapĭ din postav gros (Ur. IV, 133 : 2 leĭ, 10 par. condurĭ cu cordele frunte şi cu *terlicĭ;* Fil. 269 : cu *tîrlicĭ* şi imineĭ roşiĭ în picĭoare); — t. *terlik*, fraîcheur; feutre ou drap (sous la selle) pour absorbir la sueur; sorte de camisole ou de gilet; chaussure de maroquin Z. 280a. Mikl. II, 73.

1262. **Tertél,** tarţamurĭ saŭ cĭucurĭ de aur; — t. *tyrtyl*, chenille Z. 597b.

1263 **Tertíp,** disposiţiune, măsură (Ur. II, 204 : Şi sîrguindu-vĕ spre împlinirea *tertipurilor* celor cerşute prin împărăteştile mele înalte fermanurĭ; Beld. III, 344 : socotind c'acesta este cel maĭ minunat *tertip*; Fil. 257 : să se vînză şi casa. . ca prin *tertipul* acesta să se despăgubească toţĭ datornicĭĭ); astăzĭ vorba se ĭa maĭ mult în sens de : mijloc neonest, intrigă, uneltire (Beld. III, 396 : c'un *tertip* viclean să intre, că în silă chip nu era; Isp. B. 16 : pe drum calul spuse fetiĭ cu ce *tertipurĭ* îmblă tată-sĕŭ să 'ĭ încerce bărbăţiea; ib. 337 : el nu lua aminte la şoaptele lor, nu se uĭta la *tertipurile* şi la renghĭurile ceĭ tot juca; Xen. 206 : tare mĕ tem, că Hristea umblă cu *tertipurĭ*); — ar. *tertîb*, arrangement, ordre, disposition; ordonnance; système; plan. projet d'un ouvrage Z. 276b. Mikl. II, 73. Cih. 622.

1264. ***Terzibáşă,** starostele croitorilor (Fil. 138 : Işlicul cu patru colţurĭ al mareluĭ *terzibaşa*); — p. *terzi*, tailleur; *derzi bašy*, maître tailleur Z. 165c. 278a. Mikl. II, 73.

1265. **Tescheréa,** rîndea; — p. *destere*, petite scie (*dest*, main) Z. 428b. Mikl. II, 74.

1266. **Teşcheréa,** lit. bilet de memorie; foaĭe de drum, înscris, act (Mag. Ist. IV, 121 : sineturĭ şi *tascherale;* Fil. 238 : ĭată şi *teşchereaoa*, prin care facĭ cunoscut, că toată marfa vîndută aĭ priimit'o înapoĭ prin mine; ib. 243 : vino mâĭne să'ţĭ daŭ *teşcherea*, că s'aŭ priimit preţul acestor moşiĭ); — ar. *tezkiret* vulg. *tezkere*, billet, obligation par écrit, note, certificat, acquit, mémoire (*zokar*, se souvenir) Z. 273b. Mikl. II, 74.

1267. **Teslím,** *teslimát*, predare (Cr. III, 305 : şi puindu'ĭ şi cuca în cap

iĭ aŭ făcut sangeacul și tuĭurile *teslim;* Cr. II, 230; III, 173 : *slim;* Gorj. Hal. I, 22 : și făcând'o *teslim* în măna împăratuluĭ; Alecu Văcărescu [întâlnirea]: ĭar voĭ buze, ce'mĭ ținețĭ — sufletul, acum vedețĭ — fără sațiu sărutând — să'l facețĭ *teslim* rîzînd); — *teslimuesc*, *teslimatisesc*, a face teslim, a da în predare; — ar. *teslîm*, action de remettre de délivrer; livraison, remise; salutation Z. 283^{c}. Mikl. II, 73.

1268. **Testeá,** *tisteá*, două-zecĭ și patru coale de hârtie, duzină; p. *dest^{o}*, poignée, une main de..., une douzaine, vingtaine, etc.; faisceau gerbe; cahier (p. *dest*, main) Z. 428^{c}. Mikl. II, 73.

1269. **Testemél,** *tistimél*, lit. mânăștergură: basma de cap saŭ de gât; — p. *destimâl* vulg. *testmal*, essuie-mains, serviette, mouchoir (*dest*, main) Z. 428^{c}. Mikl. I, 47; mrom. *destemĭále*, mantile (Mikl. R. U. II, 29).

1270. **Tetreá,** un fel de șerbet de chitră (I. Ghica, Scrisorĭ p. 227); — t. *tetre*, *kitre*, gomme adragan; sorte de pâtisserie Z. 256^{a}.

1271. **Tevatúră,** *tivatúră*, tapaj, sgomot, larmă, petrecere (Cal. b. 1883, p. 41 : unde se făcu, măre, un sgomot și o *tivatură* prin cămările de joc; Cal. b. 1881, p. 45 : ce numaĭ atâta ațĭ pățit și facĭ atâta *tevatură;* ib. 49 : smeul cel mare auzi *tevatura*, ce se făcea în curte; Isp. B. 37 : de ce să maĭ facem p'acolo *tevatură;* Pol. 462; Cal. b. 1885, p. 19 : după ce se sfârși și cu *tevatura* nunțiĭ); — ar. *tewatür*, succession non interrompue, continuité; bruit repandu, notoriété Z. 317^{a}. Bianchi II, 554. Mikl. II, 74.

1272. **Tibișír,** cretă; — p. *tebâšir* vulg. *tebešir*, craie Z. 251^{b}. Mikl. II, 70.

1273. **Tichíe,** *chitíe*, scufie (proverb : ce'ĭ trebue cheluluĭ? *tichie* de mărgăritar); — t. *tîkijat* vulg. *takja*, *takije*, bonnet, calotte qu'on met sous le turban Z. 247^{b}. 592^{a}. Mikl. II, 67.

1274. **Tiftíc,** scamă (pentru rană); — t. *tiftik*, *diftik*, poil de chèvre; charpie Z. 296^{b}. 430$_{a}$. Mikl. II, 75.

1275. **Tighél,** cusătură (ca podoabă) pe marginile uneĭ materiĭ după tiveală; — *tighelesc*, a trage un tighel, a coase din noŭ pe urmele uneĭ tivelĭ; fig. a critica saŭ dojenĭ pe cineva (Cost. II, 615); — cf. *tivesc*, a coase pe marginĭ (spre a nu se destrâma): *tiveală=tigheală?;* — t. *teghel*, couture en soie que l'on voit sur l'étoffe Bianchi I, 529.

1276. ***Timár,** feud saŭ moșie dată cu condițiunea de a servi în armată ca călăreț pe propriă cheltueală (Cr. I, 98 : cum Turciĭ daŭ acum spahiilor lor *timarurĭ);* — *timariót*, soldat care posedă un timar (Cr. I, 21); — p. *timâr*, cure, soin: pension; fief, timar Z. 334^{a}; ngr. τιμαριῶται Mikl. II, 75.

1277. ***Tîmbár,** un fel de haĭnă femeĭască, șubă (R. I, 1. 341 : un *tîmbar* roș tij cu patcea de sobol, un *tîmbar* roș de urșinic cu blană de rîs, un *tîmbar* de adămască galbĕn cu patcea de jder); — cf. p. *tümbân*, caleçon Z. 311^{c}; *tumbân*, haĭnă de desubt Budagoff I, 379a; la Serbiĭ din Muntenegru: tambarina; cf. mgr. ταμπάριον, chlamydis vel sagi militaris species; it. tabarro, mlat. tabarrus, tabardum, fr. tabard, sp. tabardo, engl. tabard, germ. Tappert, Tabberd, *un fel de manta* Hasd. Cuv. I, 305; mrom. *tambáre*, soiŭ de manta cenușie cu cĭorĭ (șiret) alb împrejur (R. I, 2. 420).

1278. **Tingíre,** *tinjíre*, vas de fĭert bucate (proverb : și a găsit *tingirea* capacul); — *tingirár*, căldărar de tingirĭ; — t. *tengere*, casserole, chaudière, marmite Z. 312^{b}. Mikl. II, 72.

1279. **Tinicheá,** *tenechè*, (mold.), fĭer-alb; tablă de fĭer; urcĭor de tinichea; scândurică de brad; — *tinichegíu*, *tenechegíu*, (mold.) lucrător de tinichea; — t. *teneke*, fer-blanc, ustensile en fer-blanc Z. 315^{c}. Mikl II, 72.

1280. **Tipsíe,** vas de copt, taler; — t. *tepsi*, plat, assiette, porte-assiette, plateau Z. 253^{c}. Mikl. II, 73.

1281. **Tiptíl,** *teptîl*, străvestit, incognito (Pan. P. V. 146 : un sultan odată, care des *tiptil* umbla; Cog. Arh. II, 35 : *teptil)*; — ar. *tebdil*, changement, échange, déguisement, déguisé Z. 252[b]. Mikl. II, 70.

1282. **Tiriác,** *teriác*, doftorie ameţitoare, antidot (Pan. P. V. I, 121 : ş'ameţesc (macul) simţirea ca un *tiriac*; Alex. 172 : şi prinse a topi ĭerbile cu *tiriac)*; — *tiriachíu*, beat, ameţit, indispus (St. M. r. 396 : şi Satana intră în sală *tirichiu* şi mormăind sudălmĭ; Pan. Şez. I, 13 : şi stând aci printre loĭtre, la dinsele mĕ uĭtam — *tiriachĭu* în cap cu fumul cu căscate ascultam); ar. *tirjâk*, thériaque, antidote de tout poison, opium din gr. θηριακή; *tirjâkî*, mangeur d'opium Z. 281[a]. Mikl. II, 74.

1283. **Tiriplíc,** fir de bumbac, bumbăcel; un fel de materie de lână (Rev. rom. II, 379 : cearşaf cu împletiturĭ de *tiriplic*; R. II, 1. 340 : 16 perechĭ cĭorapĭ de *tiriplic*; Cog. Arh. II, 255 [tar. vam.] : horbote de *tiriplic*, cotul 1 ban; Gorj. D. 91 : *tiriplic*, sayette); — t. *iplik*, fil, cordon Z. 141[a]. Mikl. I, 76; pentru întâĭa parte a vorbeĭ cf. p. *kûr*, coton Z. 713[c].

1284. **Tisíc,** *tizíc*, gunoiŭ, putregaiŭ; — t. *tezek*, *tizek*, fiente, bouse desséchée pour brûler Z. 281[b].

1285 **Tóică,** scândură ce se bate cu unul saŭ două cĭocănaşe, când se trag şi clopotele;—*toc*, a bate toaca; — t. *toka*, boucle Z. 225[a]; alb. *tokă*, scândură de lemn saŭ de fĭer ce înlocuĭeşte clopotul; ung. *tóka*, clopot de lemn Mikl. II, 76.

1286. **Tocmác,** cĭocan mare; pl. *tocmacĭ* (ardel. *tomnacĭ)*, tăieţeĭ; — t. *tokmak*, mallet Z. 324[c]. Mikl. II, 76.

1287. **Toiŭ,** sgomot (la benchetuire); temeiŭ, moment principal, punct culminant, mijloc (Cal. b. 1883, p. 41 : pe când era veselia maĭ în *toĭul* eĭ : Isp. B. 99 : tocmaĭ în *toĭul* rugăciuneĭ; id. U. sf. 5 : tocmaĭ când eraŭ în *toĭul* chefuluĭ· Cal. b. 1885, p. 31 : petrecerea e tocmaĭ în *toĭul* eĭ); — *toĭesc*, a striga, a face sgomot; a striga ameninţând (Isser, Dict. 218; Dos. Oct. 69[a] : şi să săpi seamnele lor cu puteare straşnică şi'l *toĭea*, dzăcând, acele scrieţĭ voĭ acastea); — *toíre*, larmă, sgomot (ib.); — *destoĭesc*, a'şĭ descărca necazul, a se uşura (Th. D. Speranţă, Anecdote populare în Contemporanul, An. II, p. 10 : vr'un prilej asupra popiĭ să'şĭ *destoaĭe* de ar găsi; Conv. XVIII, 26 : căcĭ cu cât se încălzea şi se *destoea* inima, cu atâta se îngăĭma limba); — t. or. *toj*, festin Z. 328[b].

1288. **Tólbă,** *tórbă*, sac de pĭele; bocceaoa tolbaşuluĭ; — *tolbáş*, bocceangiu, mămular; — t. *torba*, (tahrif din p. *tubre*, *tobre)*, besace, sac Z. 606[c]. Mikl. II, 76.

1289. **Top,** tun (Cog. Arh. II, 54); astăzĭ: pachet de 20 testele de hîrtie; — *topcíu*, tunar (Beld. III, 346 : n'aŭ cercat vr'o greutate a putea găsi *topciĭ)*; — *topci-báşă*, căpitan de artilerie (Cog. Arh. II, 16); — *tophaná*, arsenal de artilerie (Cog. Arh. II, 19); — *toptán*, adv. cu ridicata; — *toptangíu*, care vinde cu toptanul, engrosist; — *toptangeríe*, negoţul cu ridicata; — t. *top*, tout ce qui est de forme ronde, balle, globe, ballon, boule, etc.; pièce, canon, bouche à feu; *topčy*, canonier, artilleur, homme d'artillerie; pl. soldats d'artillerie; *topčy-bašy*, commandant d'artilerie; *top-χâne* vulg. *tophana*, fonderie de canons, arsenal d'artillerie; *bir toptan*, tout ensemble, en bloc Z. 604[b]. Mikl. II, 76; mrom. *tópă*, sphaera (Mikl. R. U. II, 39, 83).

1290. **Topúz,** măcĭucă de un fel cu buzdugan; bătae la tălpĭ maĭ înfricoşată de cât «falanga»; peatră puţin maĭ răsărită în jocul «în 5 pĭetre» (Col. 1883, p. 287; Fil. 34 : aĭ uĭtat oare, că padişahul mi'a dat sabiă şi *topuz*, ca să vĕ sfărâm oasele, când vĕ veţĭ resvrăti?; ib. 99 : de'mĭ veĭ spune mincĭunĭ, 'ţĭ voiŭ da cincĭ-zecĭ de *topuze* la tălpĭ; ib. 230 : par'că vĕz pe Dumitrăchiţă

al D-voastră bătut la falangă saŭ zdrobit cu *topuzul)*; — t. *topuz*, massue, scèptre Z. 604[c]. Mikl. II, 76. V. *buzdugan*.

1291. **Trámpă**, schimb; — t. *trâmpa*, échange din it. tramuta Z. 275[b]. Mikl. II, 74. Cf. *farmută*, id. (Cr. II, 130: furaŭ bucate din Bugeac, caĭ, ĭepe şi se făceaŭ *farmutale* totdeauna şi slimurĭ cu Tătariĭ).

1292. **Trufandá**, pârgă, prinos (Isp. B. 161: şi le mîncă cu multă poftă ca pe nişte *trufandale*); — t. *turfanda*, *trofanda*, primeurs de la saison Z. 598[a]. Mikl. II, 78. Cuvîntul turcesc ar fi o corupţiune din ngr. (τά) πρωτοφανῆ, pârgă, lit. cele dintâĭ fructe apărute Cih. 624.

1293. ***Trunchét**, lemn de brad pentru facerea catartelor (Ur. II, 84); — t. *trinketa*, *drinketa*, trinquette; voile triangulaire d'un navire din it. *trinchetto* Z. 427[a]. Diez I, 426.

1294. **Túciŭ**, fĭer topit saŭ turnat; — *tucĭuríu*, de culoarea tucĭuluĭ, negru deşchis (R. II, 1. 395: cu gĭubeaoa fumurie — fermeneaoa *tucĭurie)*; — p. *tûğ*. *tuč*, bronze Z. 319[a]. Mikl. II, 77. Cih. 624. Cf. *tutea*.

1295. **Tuféc**, saltea; — cf. t. *düšek*, lit, matelas Z. 440[a]; rus. *tjufjakŭ*, saltea Mikl. I, 52; II, 75.

1296. ***Tufecgíu**, *tufeccíu*, meşter de arme (Al. P. p. 131: ĭar cumnatul cel hain — *tufecciul* din Măcin; Fil. 29, 38, 346); — *tufecci-báşa*, căpetenia infanterieĭ (Beld. III, 349); — t. *tüfenk*, *tüfek*, canon, fusil; *tüfengği*, armurier; fusilier, soldat, gendarme Z. 299[a]. Mikl. I, 79.

1297. **Túiŭ**, coadă de cal; steag făcut din cozĭ de cal împletite cu măĭestrie (Fil. 118: un compliment demn de un paşă cu treĭ *tuĭurĭ*; ib. 346: calemul armăşieĭ cu ftore şi treti Armaş cu ecpaeaoa lor, în mijlocul cărora era marele Armaş cu haĭne muĭate în fir, steagul cel mare al Ţăriĭ, lăutariĭ şi trîmbiţaşiĭ domneştĭ, uruc-bairam, *tuĭurile*, sacagiĭ domneştĭ şi salahorĭ cu beţile în mâinĭ); — *echituĭulâŭ*, paşă cu două tuĭurĭ, general de divizie (Ur. III, 185: pre înălţaţiĭ meĭ vizirĭ şi pre slăvıţiĭ *echitâĭulâĭ*; ib. 186); — *tug*, pique avec une queue de cheval; *tuj*, poil, plume plumage; *iki-tuglu-paša*, général de division, lieutenant général (*iki*, deux) Z. 665[c].

1298. **Tulbént**, hobotul saŭ broboada mireseĭ (în Trans; Bur. 21); — *tulpénĭ* (Br. Pr. 436), *tulipán*, lalea (floarea seamînă c'un turban); — *tulpán*, *tulbán*, pînză fină, milino; năframă, broboadă dintr'însa (Fil. 215: *tulpan* mosc; ib. 345: peste mijloc era încins cu un brîŭ de *tulpan* alb, ĭar pe cap cu fes roş de Ţarigrad); — *durbán*, *turbán*, cealma (Gorj. D. 108: *durban* saŭ conciŭ, învălişul capuluĭ); — p. *dülbend* vulg. *tülbend*, mousseline; turban Z. 433[c]; — it. sp. turbante, fr. turban; rus. tulĭpanŭ, cr. serb. tulipan, it. tulipa, tulipano, fr. tulipe, germ. Tulpe din acelaşĭ cuvînt persian Diez I, 434. Hehn, 451. Mikl. II, 79.

1299. ***Túlt**, veche monedă turcească preţuind a treĭa parte dintr'un leŭ, numită şi *suls* (Cant. Ist. ot. 479); — ar. *süls*, *sülüs*, tiers, un troisième Z. 336[b].

1300. **Tulúm**, burduf, uger; 40 pĭeĭ de samur (Cr. III, 440: untdelemnul îl aduceaŭ cu *tulumurile*, orezul cu zîmbilurile); — t. *tulum*, outre, sac de cuir; cornemuse, musette Z. 602[b]. Mikl. II, 78. V. *tulumbă*.

1301. **Tulúmbă**, pompă; — *tulumbiţă*, glistir; — *tulumbagíu*, pompier; — *tulumbagi-báşa*, capul pompierilor (Fot. III, 312); — t. *tulumba*, pompe, seringue; *tulumbağy*, pompier Z. 602[b]. Mikl. II, 78.

1302. **Tumbác**, un fel de metal (Gorj. D. 93; Fil. 70, 213); — t. *tumbak*, tombac Z. 612[b]. Cuvîntul e de origină maleză Diez I, 416.

1303. **Tumbeléchiŭ**, *tumbéchiu*, *timbelíc*, chimval; — *timbelegíu*, care cântă din tumbelechiŭ; — p. *dümbelek*, tambourin, timbale (tahrif din *tablek* dimin,

din *tabl*, timbale); t. o. *tümbek*, petit tambour; *dümbelekči* Z. 327c. 436a. 595c. Mikl. I, 52.

1304. **Tumurúg,** *tumurlúc*, trunchiŭ, butuc; gros, închisoare (Cal. b. 1883, p. 60: când 'şĭ veni în fire se pomeni la *tumurluc;* Isp. Sn. 43 : şi'l duse la *tumurluc); —* cf. *buturúg*, care pare a fi o metatesă din *tumurug: —* t. *tumuruk*, *tomruk* vulg. *tomurk*, tronc d'arbre, tige; bouton, ceps; prison Z. 612a. Mikl. II, 76.

1305. **Turá,** monograma saŭ iscălitura sultanuluĭ pe firmane şi pe vechile monede turceştĭ, ce circulaŭ în ţară; un fel de joc cu monedă analog cu acela numit astăzĭ *rişca* (Pan. P. V. I, 17 : de când n'am vĕzut paraoa — i am uĭtat cum e *turaoa;* Cr. III, 233 : aŭ învĕlit toate cărţile într'un sandal verde şi aŭ pecetluit sandalul cu *turuoa;* Fil. 29 : uniĭ jucaŭ nucĭ, alţiĭ ĭasîc şi *tura); — turalíu,* monedă saŭ galben cu tura : decĭ adevĕrat, drept la cumpănă (Bur. 223 : să câştig zeŭ la parale — la parale *turaliĭ* — luate pe la beţiĭ ; Gorj. Hal. IV, 25 : împăratul porunci hasnatаruluĭ de 'mĭ dete 1000 de galbenĭ tot de'ĭ *turaliĭ* (adică de ceĭ cu blangul)]; — t. *tugra* vulg. *tura*, chiffre ou monogramme d'un souverain (tahrif din t. or. *turgaj*, să stee, să stăruească, imper. din *turmak); tugraly* Z. 600b; *tugraly*, ducat d'Egypte Ham. XVII, 243. Mikl. II, 77.

1306. **Turlác,** ameţit de vin; fig. nedumerit; — *turlăcesc*, a se îmbăta; — t. *torlak* paresseux, négligent, ridicule, ignorant, idiot Z. 607a. Mikl. II, 77.

1307. **Turlíu,** hotărât, faĭn; ex. i'aŭ răspuns *turliu turliu* (Codr. s. v. *lanturlu); —* t. *türlü*, divers Z. 320b. Mikl. II. 79.

1308. **Turlúc,** grămadă de lemne, cuptor pentru arderea cărbunilor (St. D. s. v. *kohlenmeiler); —* t. *kor*, charbons ardents, braise; *korluk*, braise, brasier Z. 713c.

1309. ***Turnagíu,** lit. păzitor de cocorĭ; ofiţer de ĭaniceri (Cr. III, 237; Mag. Ist. IV, 94; Hron. II, 176);—t. *turnağy*, *turnağy bašy*, officier supérieur du corps des janissaires qui était préposé à la garde des grues du sultan (t. *turna*, grue) Z. 607c. Bianchi II, 197. Mikl. II, 78.

1310. **Tuslúc,** *tuzlúc*, un fel de încălţăminte: lit. ceea ce serveşte înpotriva prafuluĭ (Bol. 7 : *tuzlucĭ* năprasnicĭ cum poartă olteanul); — t. *tozluk*, *tozlyk*, poudrier (t. *toz*, poussière); espèce de bas sans fond, que les janissaires portaient pour se garantir les pieds de la poussière, sorte de guêtres Bianchi II, 198. Z. 321b. 608a. Mikl. II, 77.

1311. **Tusár,** negustor, precupeţ; — ar. *tüğğar*, pl. din *tağir* (turc. ca sing), marchand Z. 257b Mikl II, 78.

1312. **Tuteá,** oxid de zinc; — p. *tûtia*, antimoine, tutie fossile; collyre Z. 319a; fr. tutie Mikl. II, 78.

1313. **Tutún,** *tĭutĭún* (mold.), Nicotiana tabacum;—*tutun-turcesc*, *tutuníţă*, bacon, baconiţă (Nicotiana rustica);—*tutunărít*, dare asupra tutunuluĭ (Sulzer III, 359); — *tutungíu*, *tutungeríe; —* t. *tütün*, fumée; tabac à fumer; *tütünği*, marchand de tabac; valet de chambre chargé des pipes et du tabac Z. 318c; rus. *tĭutĭunŭ* Mikl. II, 79.

1314. **Tuzlá,** ocnă de sare, sărărie (Cog. Arh. II, 37 : acolea sînt *tuzula* adecă sărărie); — *tuzimeán*, şaugăŭ, ocnaş (Cog. Arh. II, 38 : unde şi case sînt de şede *tuzimenĭ*, adecă cămăraşul de sare); — *tuzlúc*, apă sărată; — t. *tuzla*, saline, abrev. din *tuzluk*, saline, salière; *tuzğy*, vendeur de sel; *tuzlu*, salé (t. *tuz*,sel) Z. 608a. Mikl. II, 78.

U.

1315. **Uf,** interj. care arată neplăcere saŭ desgust; — p. t. *uf*, particule qui exprime la colère ou le dégout, l'ennui; fi, fi donc! Bianchi I, 140.

1316. ***Ulemá,** *ulamá, ulimál*, învăţat, teolog, legist (Cr. II, 159: s'aŭ strîns toţĭ veziriĭ şi *ulimali*; ib. 278 : toate *ulamalele* şi rufeturile; Cog. Arh. II, 11: aŭ dat poruncă să se strîngă *ulemalile* şi ogeag-agalăr); — ar. *'ulema*, (pl. din *'alîm*, très savant; turc. sing.) savant, membre de clergé, homme de loi Z. 636ᵇ. Mikl. II, 80.

1317. **Ulúc,** scobitură saŭ crestătură făcută în lungul unuĭ lemn saŭ fier spre a se îmbuca cu altul; jgheab; — *ulúcă*, scîndură de gard saŭ de învelit case; gardul însuşĭ; — t. *oluk, uluk*, rigole, gouttière, égout, canal Z. 130ᵇ. Mikl. II, 35.

1318. ***Umúr,** *omúr*, trebile Statuluĭ (Ur. III, 197 : pentru îndreptarea *umuruluĭ* ţăriĭ; C², 372 : să se socotească cheltuĭelile *omuruluĭ* domnieĭ); — ar. *emr*. chose, affaire; pl. *umûr* (turc. sing.), affaire d'importance Z. 95ᶜ.

1319. ***Urúm,** Grec (Beld. III, 375, 389 : de se 'mpotrivea vr'unul, cuvînt de zicea macar —*urum* îl numea îndată, era vaĭ, era amar); — t. *rûm, urum*, Rome, romain; la Grèce, grec Z. 472ᵇ. Mikl. II, 44.

1320. ***Ustá,** sub-ofiţer de ĭaniceri; meşter, stăpăn, (Beld. III, 402: cazanurĭ, topciĭ, *ustale*, atâtea aŭ maĭ rĕmas; ib. 412 : ieaŭ obraz mult Eniceriĭ, de *ustale* n'ascultaŭ; Isp. Sn. 105 : ce să fie acest lucru, *usta?*: ib. 107 : puse pe *usta* Petcu cu căţiva cetaşĭ în partea de răsărit); — t. *ustâ* maître, artiste: le premier cuisinier, le premier garde des jardins impériaux, bas officier des janissaires Z. 36ᵇ. Mikl. II, 81.

1321. ***Ustalía,** locul de încărcare saŭ de descărcare a uneĭ corăbiĭ (C¹, 311 : vitele ce sînt în seama *ustaliĭ* de la Mangalia); — t. *istalia* vulg. *estar* (din it. stallia), starie (nom en usage parmi les francs du Levant, pour désigner le lieu convenu pour le chargement ou le déchargement d'un bâtiment), demarrage Z. 36ᶜ.

1322. ***Uşúr,** dijmă, zecĭueala ce plăteaŭ Tătariĭ (Cr. III, 189, 177 : Tătariĭ Nohaĭ, ce vor lăcui pe acel loc a Moldoveĭ, să'şĭ dea *uşurul* şi hacul pămîntuluĭ; Cog. Arh. I, 146 : 8600 leĭ *uşorul* şi alîmul : care aceştĭ banĭ a *uşoruluĭ* se eŭ de la Tătarĭ, ce ară pe locul Moldoviĭ..; ĭar alîmul se ĭa de pe bucatele tătăreştĭ care pasc pe locul Moldoviĭ... în cele două casurĭ, ce s'aŭ dat Tătarilor); astăzĭ are vorba (în Moldova) înţelesul de *uĭum*, adică zecĭueala moraruluĭ din făina măcinată; —*uşurgíu*, care strîngea uşurul (Melchis. 53); — ar. *'uśr* vulg. *'ŏśr, 'ŏśür* (pl. *a'śâr, 'uśur)*, la dixième partie, le dixième; dîme, dizaine; *'ŏśürġü*, percepteur des dîmes Z. 629ᶜ. Mikl. I, 14 ; II, 81.

V.

1323. ***Vacúf,** *vácf*, aşezămînt pios (Ur. III, 209 : ţara noastră se făgăduĭeşte, ca să plătească la *vacuf* pe tot anul, ce se va socoti cu analoghie; Cog. Arh. II, 10 : şi aceĭ banĭ sînt afierosiţĭ *vacf* la mănăstire); — ar. *wakf, wakuf*, fondation pieuse, fidéicommis Z. 934ᵇ. Mikl. II, 82.

1324. **Vadeá,** termin, soroc (de plată); — ar. *wa'det*, promesse; terme, époque déterminée pour une promesse Z. 933ᵇ. Mikl. II, 81.

1325. ***Valí,** *valesí*, guvernatorul uneĭ provinciĭ (Hron. II, 191; Cr. III, 467: *bali)*; — ar. *wâli*, qui est préposé à q. ch.; gouverneur d'une province, viceroi Z. 928ᵃ.

1326. ***Valideá,** mama sultanuluĭ (Cr. II, 169 : eară la Octomvrie 25 aŭ murit şi *valideaoa*, muma împăratuluĭ, acolo la Odriĭu; Cant. D. M. 226 : *validei* sultane adecă mameĭ împăratuluĭ [se dâ ca un peşcheş] 7500 de leĭ şi o blană de rîs ; Mag. Ist. I, 316 ; Fil. 130 : dorinţele *Sultaneĭ-Valide* şi ale luĭ căzlar-agasi, fost'aŭ oare ele vr'o dată neîmplinite ?) ; — t. *wâlide sültân*, mère du grand-Seigneur (ar. *wâlide*, qui enfante mère) Z. 515[c]. 928[a].

1327. **Vámă,** *vámeş*, *vămuesc ;* ar. *wâm*, dette Z. 928[a]; bulg. *vama*, ngr. *βάμμα*, ung. *vám*, vamă Mikl. II, 82.

1328. **Vatáf,** *vătáh*, *vătáj*, *vatáş*, *vătáv*, păstor, cĭoban · căpetenie peste 500 de oamenĭ (Bălc. 590) ; îngrijitor de moşiĭ ; intendent, inspector: inspector de Ţiganĭ ; *vàtaf de agie*. director de poliţie ; *vătaf de aprozĭ*, capul uşierilor (Pontbr.; R. III, 1. 185 : de belele, de nevoĭ — m'am făcut *vătaf* de oĭ ; ib. 77 : ispravniciĭ jud·ţelor, sameşiĭ, condicariĭ, *vătaşiĭ* plaĭurilor, zapciĭ plăşilor); — *vătăşél*, aprod ; paznic de noapte ; — *vătăşia*, intendenţă, slujba vătăşeluluĭ, casa vătafuluĭ (R. III, 1. 78 : *vătăşia* plaĭuluĭ ; 2500 talere ruşfeturĭ, pentru ca să se facă) ; — ar. *wattâs*, pasteur, berger Z. 933[a]; rut. *vatah*, baciŭ, căpitan de tâlharĭ; *vataha*, caterva ; pol. *vatah*, baciŭ — atât vorba ruteană cât şi cea polonă e împrumutată de la Romînĭ Miklosich, Über die Wanderungen der Rumunen, etc. p. 11, 20.

1329. **Vechíl,** procurator, împuternicit ; — *vechilét*, *vechilimeá*, mandat, procură, autorizare ; — *vechil-hárgĭ*, iconom (Cr. III, 440 : Li s'aŭ rînduit tain împărătesc şi *vechil-hargi* câte 180 leĭ pe zi) ; — ar. *vekîl*, procureur, mandataire, lieutenant, substitut, député ; *wekîl-i χarğ*, maître d'hôtel Z. 934[c]. Mikl. II, 83.

1330. **Velínţă,** scoarţă de aşternut, covor ţărănesc ; — *velinţár*, fabricant de velinţe ; — t. *welenče*, *welense*, couverture de laine blanche à longs poils Z. 935[b]. Cuvîntul e de origină necunoscută Cih. 452.

1331. **Venetic,** veneţian ; galben de Veneţia ; noŭ venit, străin, vagabond (Cr. II, 349 : râdicatu-s'aŭ împărăţiea cu toată puterea şi s'aŭ dus la Frîncĭ la ţara Moreeĭ, ce o ţineaŭ *Veneticiĭ ;* Al. P. p. 80 : saŭ că i l'oĭ cumpăni — de treĭ orĭ cu *veneticĭ* — cu *veneticĭ* de câte cincĭ ; ib. 113 : de tot omul de pe aicĭ — zece galbinĭ *veneticĭ ;* Hr. II, 166 : galbeniĭ *veneticĭ* eraŭ de 4 leĭ şi 20 creiţarĭ ; Isp. B. 175 : acest prăpădit de om, *venetic* în satul nostru ; Cal. b. 1875 [cântec poporal] : foae verde siminic — nu'ĭ neĭca, ci un *venetic ;* id. 1877, p. 47 : împăratul 'şĭ mărită fetele cu treĭ *veneticĭ*, urâţĭ şi pociţĭ ca păcatul) ; t. *wenedik*, Venise, venitien, étranger, hôte Z. 935[c]. Cih. I, 310.

1332. **Veresíe,** credit ; — t. *weresi*, credit Z. 936[c]. Mikl. II, 83.

1333. **Vezír,** *vizír*, întâĭul ministru ; — *vizir-azém*, marele vizir (Cr. I, 411 : are împăratul într'alţĭ sfetnicĭ maĭ ales treĭ saŭ patru, ce le zic *vizir-azem*, cariĭ toate trebile împărăţieĭ poartă ; ib. II, 169 ; Mag. Ist. IV, 145, 151, 157, 289) ; — *vizercán*, vizirul Hanuluĭ (At. Marienescu, Balade II, 110 : *vizercan*, tatar spurcat — cu Maria se juca — şi cu ea se desmerda) ; — *vizirésc*, vizirial (Cr. II, 278) ; — *vezirie*, *vezirlîc*, vizirat (Cr. II, 79 ; Mag. Ist. IV, 156) ; — ar. *wezîr*, (lit. care ajută de purtat o sarcină), ministre d'état, lieutenant de roi (*vasara*, porter) ; *wezîr-i azam*, le grand vizir (*a'zam*, très grand) ; *wisâret*, charge, fonction, qualité et dignité de vizir Z. 65[b]. 632[a]. 931[b]. Mikl. II, 83. Diez II, 92.

1334. **Virán,** loc deşert (unde aŭ fost odinioară clădirĭ) ; — *viraneá*, ruine de case în urma unuĭ foc (Cr. III, 239 : Şi lucrându-se corăbiile pe o *viranea* ce era acolo alăture) ; — p. *wîrân*, ruinée (une ville), désert, dépeuplé (un pays) ; ruiné en fortune ; *wîrane*, les ruines d'une maison, la place vide que laisse un incendie Z. 936[b]. Mikl. II, 83.

1335. **Vîrţă,** perie; — t. *fyrća*, brosse Z. 661ª; ngr. βούρτζα Mikl. I, 61. Cih. 711.

1336. **Vişin,** Cerasus acida; — *vişin turcesc*, Prunus mahaleb; — *vişinél*, *vişin sălbatic*, Cerasus pumila, Prunus chamaecerasus (Br.); — *vişiníu*, de culoarea vişineĭ (Fil. 26: îmbrăcat cu anteriu de atlas *vişiniu*); — *vişináp*, băutură din vişine; — *vişinícă*, un fel de fasole; — p. *wišne*, griotte; *wišne-âb*, *wišnâb*, ratafia, kirsch Z. 932ª; bulg. višnĭ, ceh. višně, serb. višnja, ngr. βίσινον, βισινιά Cih. II, 459. Hehn 352, 538.

1337. **Vizneá,** *vizineá*, *visné*, cumpănă mică (pentru aur); — ar. p. *wezne*, balance, trébuchet; poire à poudre Z. 931ᵇ. Mikl. II, 83.

1338. ***Vúvă,** dairea · — cf. ar. *duf*, tambour de basque Cih. 628.

Z.

1339. **Zá,** *zeá*, ochiŭ de lanţ, platoşă (Negr. 124: panţiriĭ şi lefeciĭ tot cu *zale* îmbrăcaţĭ); — *zálă*, inel de lanţ, lanţ; — *zelár*, platoşă (Al. P. p. 208: cu *zelar*, cu buzdugan — cu haĭne de căpitan); — t. p. *zeh*, *zih*, fil tordu, corde, ruban Z. 485ª. Roesl. 34. Mikl. II, 85. Cih. II, 712.

1340. ***Zabét,** odinioară administrator, cârmuitor; stăpânire (Beld. III, 375: era Iusuf chihaia-beĭ, om silnic, dar bun *zabet;* Fil. 76, 119: o să te daŭ pe mâna *zabetuluĭ*); — *zabetlîc*, administraţie, ocârmuire (Ur. I, 128); — *zăpcésc*, a executa, a sili pe cale administrativă, a asupri (Negr. 125: să micşureze dăjdiile, să nu ne *zăpcească!*); — *zapcíe*, altădată subprefectură (Sulz. III, 100); — *zapciitúră*, execuţie poliţienească (Cr. II, 217); — *zapcilîc*, execuţie; subprefectură (Fil. 191 · *zapcilîcurile*, polcovniciile de poteră şi căpităniile de judeţ); — *zapcíu*, administrator, subprefect (R. III, 1. 77: *zapciĭ* plăşilor; Cal. b. 1875, p. 75: la ispravnic şi *zapciu* — geaba merg şi geaba vĭu; Fil. 344: vel căpitan de dorobanţĭ cu *zapciĭ* seĭ); — *zapt*, administraţie; execuţie, confiscare, secvestru (Ur. III, 146: pentru *zaptul* şi buna ocârmuire a pămîntuluĭ; R. III, 1. 65: cu poruncă împărătească aŭ venit de aŭ făcut şi această ţară *zapt*, numindu-se Domn amîndurora ţărilor; Fil. 205: făcêndu-se *zapt* la cămara domnească, se va scoate din ţara domnieĭ mele afară); — *zapft-fermán*, firman de execuţie, autorizare (Cr. III, 299: Domnul, după ce îea domnia la Ţarigrad, îndată având gata pre unul din oameniĭ seĭ şi cu călăraşiĭ, carĭ se întîmplă acolo, în menzil vin la Moldova cu *zapt-ferman* şi cu cărţile Domnuluĭ; Ur.V, 126); — ar. *zabyt*, qui tient avec force, qui maintient l'ordre; officier militaire, employé, fonctionnaire, administrateur, gouverneur; maître, chef; *zabytlyk*, état de chef, etc.; *zabtlyk*, gouvernement, administration; *zabt*, action de tenir avec force; pouvoir, autorité sur...; saisie, confiscation, administration; *zabt-i fermân*, exequatur; *zabtǵy*, qui contient dans la discipline sévère; administrateur, gouverneur Z. 583ª. 583ᵇ. 584ª. Mikl. II, 84. Cih. 628, 629.

1341. **Zăbún,** *zobón*, haĭnă din stofă daurită; azĭ haĭnă scurtă ţărînească (Cog. Arh. II, 246: *zeboane*; Negr. 145: peste *zobonul* de stofă aurită purta un benişel de felendreş albastru blănit cu samur); — *zăbunár*, care face saŭ vinde zăbune, — t. *zebun*, *zybun*, camisole, veste Z. 477ᵇ. Mikl. II, 86.

1842. **Zagán,** milvus, falco rufus; — p. *zagan*, milan Z. 480ª. Mikl. II, 84.

1343. ***Zagargi-báşa,** comandantul legiuneĭ a LXIª de ĭaniceri (Cog. Arh. II, 16: toată pedestria Enicerilor mergând înainte şi după dînşiĭ *zagargi-başa*, sacsongi-başa, topci-başa, gebegi-başa şi alţĭ ogeac-agalar, cĭorbagiĭ); — t. *zagar*, chien de chasse, limier; *zagarćy*, garde des chiens; pl. *zagarćylar*, nom de janissaires de la 61ᵐᵉ légion; *zagarćy-bašy*, chef de cette légion Z. 479ᶜ. 480ª. Mikl. II, 84.

1344. ***Zahereá,** *zahará, zahireá, zahreá, zaará, zaeré, zehereá,* provisiune de grîne, proviant, merinde (Cal. b. 1875, p. 63: voiŭ pătrunde până la magaziile cu *zaherele*); ar. *zaχîre,* ce qui est serré pour servir plus tard: provision, vivre Z. 451ᵃ. Mikl. II, 84.

1345. **Zaíf,** indispus, bolnăvicîos. slab; — *zaiflîc,* indisposiţie (Al. T. 92); — ar. *za'îf,* faible, infirme, débile, affaibli; impuissant, defectueux; *za'îflyk,* faiblesse, infirmité Z. 586ᵃ. Mikl. II, 84.

1346. ***Zaím,** posesorul unuĭ mare timar saŭ feud (Mag. Ist. IV, 144); — ar. *za'ym.* possesseur d'un fief militaire de deux mille aspres au moins par an Bianchi I. 973. Z. 479ᶜ.

1347. **Zalhaná,** *salhaná, zahaná, zaaná,* măcelărie; lit. casa jupuitorulu (de animale); — ar. p. *sâlχâne,* boucherie (ar. *sâlyh,* écorcheur; p. *χâne* maison) Z. 562ₐ. Mikl. II, 49.

1348. ***Zamán,** vreme, ocasiune, moment (Cr. II, 256: iĭ era jale, că'ĭ venise *zamanul,* de'ĭ era pe voĭa luĭ; ib. III, 270: când le venea Muntenilor *zamanul,* tot iĭ împedicaŭ la trebĭ pe Cantemireştiĭ; ib. 274: ĭară luĭ Iordachi, cum iĭ veni *zamanul,* îndată priimi cu bucurie); astăzĭ vorba s'a păstrat numaĭ la Macedoromînĭ (Mikl. R. U. II, 65); — ar. *zemân,* temps, siècle, éternité, époque, âge; moment; sort, fortune, bonheur, malheur Z. 481ᵃ. Mikl. II. 84.

1349. **Zambílă,** *zambúl,* Hyacinthus orientalis; — p. *sümbül, zümbül,* jacinthe Z. 520ᵃ. Mikl. II, 59.

1350. ***Zampará,** desfrînat; — *zamparagíu,* preacurvar (Gorj. D. 26); — *zamparalîc,* desfrînare (Gorj. Hal. II, 8: prăpădi averea părintească cu fel de fel de mişeliĭ adică cu *zamparalîcurĭ,* cu beţiĭ); — p. *zen-pâre* vulg. *zampara,* qui court les femmes, qui cherche à plaire aux dames, galant, debauché (p. *zen,* femme); *zamparalyk,* galanterie Z. 482ᵃ.

1351. **Zár,** cub de joc; — p. *zâr,* dé à jouer Z. 475ᶜ. Mikl. II, 85; de aceeaşĭ origină it. zara, azzardo, fr. hasard Diez I, 41.

1352. **Zaráf,** *saráf,* schimbător (de banĭ); — *zărăfíe,* casierie; meserie de zaraf; — *zaraflîc,* schimb; — ar. *sâryf,* qui tourne, change Z. 559ᶜ. Mikl. II, 50.

1353. **Zarbá,** *zerbáp, zarpá,* stofă de mătase ţesută cu fir de aur saŭ de argint; haĭnă dintr'însa (Hasd. Cuv. I, 197: dvere de *zarba* albastre şi cu rotele de aur; Hasd. Etym. Magnum Rom. p. 77: o dulamă de *zarba* pre trupu cuptoşită cu atlaz roşu; ib. 65: 2 abai *zerbap* cosit; Pan. P. V. III, 39: fie (mojicul) în *zarpale* de aur — nu este de cât un taur; Cal. b. 1875 p. 62: uncheaşu se stolisise şi el împreună cu baba şi se îmbrăcase cu nişte haĭne împărăteştĭ, cu fel de fel de *zarpale,* maĭ mare mîndreţea); — p. *zer-bâf,* étoffe tissue d'or, brocart d'or (*zer,* or; *baf.* tissé) Z. 478ᶜ. Mikl. II, 86.

1354. **Zárf,** vas, farfurioară sub feligean; lucrare în *zarfurĭ.* săpătură în relief (Fil. 18: filigene pentru cafea cu *zarfurile* de argint; ib. 143: el venea cu o tavă de argint în mână, pe care eraŭ depuse, în *zarfurile* lor de filigran, maĭ multe feligene pline de o cafea de Arabia spumoasă şi parfumată; Codr. s. v. *bosselage*); — ar. *zarf,* ce qui contient q. ch.; le contenant; vase, étui, enveloppe; plateau, soucoupe Z. 615ᵃ. Mikl. II, 85.

1355. **Zaríf,** delicat, elegant, frumos; — *zarifiór,* dim. (Ienăchiţă Văcărescu [şoĭmul]: într'un copaciŭ *zarifior*—un şoĭm prins în lănţişor);—*zariflîc,* eleganţă, graţie; — ar. *zarîf,* joli, gentil, élégant, beau, ingénieux, spirituel; *zarîflik,* finesse, élégance Z. 615ᵇ. Mikl. II, 85.

1356. **Zarnacadeá,** *zarnacadéle;* lit. cupă de aur; (mold.) floare de narcis (Br. Pr. 451; Al. T. 409: doĭ bujorĭ, surioară, două *zarnacadele*); — p. *ze-*

rîn-kade, narcisse, litteralem. à coupe ou au calice d'or (p. *zerîn*, d'or, doré; ar. *kade*, calice) Z. 479ᶜ. Bianchi I, 972.

1357. **Zárzăr,** lit. prună galbenă; prunum armeniacum (Gorj. D. 26 : *zarzălul*, *zarzăle)*; — p. *zerd-âlu* vulg. *zerdaly*, *zerdeli*, petit abricot jaune à noyeau amer (p. *zerd*, jaune; *âlu*, prune) Z. 479ᵃ; mgr. ζέρζαλον, ngr. ζαρζαλοῦ Mikl. II, 86. Cih. 630.

1358. **Zarzavát,** verdeţurĭ, legume; — *zarzavagíu*, grădinar saŭ precupeţ de zarzavaturĭ; — p. *sebze*, verdure; pl. *sebzewât* vulg. *zawzawât*, herbages, legumes, herbes portagères Z. 496ᵇ.

1359. **Zavaláş,** sîrman (Bur. 120 : Tudor *zavalaş)*; — ar. *zewâl*. malheur, misère; *zewal-ly*, déchu, malheureux, misérable Z. 483ᶜ. 484ᵃ. Mikl. II, 86.

1360. **Zevchiŭ,** *zévc*, ospăţ (Cr. II, 54 : n'am venit aicĭ să facem *zefchĭurĭ*, ce să lucrăm; ib. III, 185 : Mavrocordat căuta maĭ mult *zefurile* (!) cu mese marĭ; St. M. r 45 : benchetele şi *zefcurile* s'aŭ început în curţile domneştĭ); — *zeflemeá*, bătaĭe de joc, batjocură (Isp. U. sf. 104 : şi pe toţĭ îĭ lua în *zeflemea*; Gorj. Hal. II, 89 : poate fi lucru de cât acesta maĭ de rîs şi maĭ de *zefleme ?;* Cal. b. 1883, p. 41 : fetele se puse pe rîs şi începură să ĭa în *zeflemea* ţoalele de petece de scoarţă, cu carĭ era sărmănica înbrăcată); — *zefliu*, vesel;—*zefclendisitór*, batjocoritor (Gorj. D. 27); — ar. *zewk*, *zefk*, goût, délices, plaisir, volupté; *zewkli*, joyeux; *zewklenme*, dérision; *zewklenmek*, se moquer, rire de q. ch. Z. 453ᵃ. 453ᵇ. Mikl. II, 86.

1361. **Zevzéc,** nerod, neghĭob; —*zevzeclîc*, neghĭobie (Pontbr. 793); — t. *zewzek*, sot, importun, imbécile, bavard; *zewzeklik*, nigauderie Z. 484ᶜ.

1362. **Zĭafét,** *zaifét*, masă mare, banchet, petrecere, bal (Al. T. 81: ce maĭ *zaifeturĭ !;* Cal. b. 1882, p. 19 : după ce se ţinu lanţ fel de fel de petrecerĭ şi *zaifeturĭ;* Xen. 37 : 'ţĭ place să trăĭeştĭ în *zaifeturĭ* şi să beĭ cĭubuc şi cafea; da să munceştĭ, ba! halal nepot!); — ar. *zyjâfet*, hospitalité; repos, festin Z. 587ᵇ. Mikl. II, 86.

1363. **Zimbíl,** *zambíl*, coş, coşniţă de băcan (Pan. P. V. III, 78 : şi într'un *zimbil* mare după ce i-a pus); — *zambóală*, paner, coş mare (Al. P. p. 116 : descarc la *zamboale)*; — p. *zembîl*, panier, corbeille de jonc Z. 482ᵇ. Mikl. II, 86.

1364. **Zimbirĭc,** *zemberéc*, limbă (de ceasornic); broască (de uşă); — p. t. *zemberek*. ressort (de métal); arbalète Z. 482ᵃ. Mikl. II, 85.

1365. **Zingír,** *singír*, lanţ, lanţurĭ (Hron. II, 187 : îĭ va pune la pedeapsă în *singir*); — *zingirlíu*, *zengerlíu*, veche monedă turcească de aur (Cog. Arh. II, 136 : l'aŭ dăruit cu 4000 de galbenĭ *zengerliĭ*); — p. *zengîr*, *zingîr*, chaîne; pièce; *zengerlü*, enchaîné; pièce en or qui valait autrefois 2 piastres et 30 paras Mikl. II, 87.

1366. **Zinzifíl,** *cincivér*, ghimber (forma întâĭa s'află în «Reţele cercate..» trad. de M. Drăghicĭ [Iaşĭ, 1846] p. 15 : 12 *zinzifilurĭ*, ce se găsesc pe la băcălie; cea d'a doua am întîmpinat'o numaĭ în Roesl. 21, care nu spune de unde a luat'o); — ar. p. *zengebîl* vulg. *zengefîl*. gingembre Z. 482ᵇ; mgr. τζεντζεφύλι, ζιγγίβερας; mgr. ζιξιβέρι; rus. imbirŭ, ung. gyömber : rom. *imbír*, *ghímber*, *gímber*; cf. *zărzăţeá*, *zărăcíţă*; lat. zinziberi, ngr. ζιγγίβερις — toate de aceeaşĭ origină cu cuvîntul arab-persian, care se trage din sanscr. *çringawêra*. în formă de corn : numit astfel după structura cornoasă a rădăcini lor Cih. II, 501, 630. Mikl. II, 86.

1367. ***Zirdiceáb,** un fel de lemn orĭ praf galben închis pentru boit (Cog. Arh. II, 246 [tarifa vamală] : *zirdiceab*, de 14 ocă, 1 leŭ vechiŭ) : — p. *zerdećop* vulg. *zerde ćaw*, curcuma, plante qui donne un suc jaune (p. *zerde*, jaune) Z. 479ᵃ. Bianchi I, 971.

1368. **Zlót,** la început florin de aur, monedă de aur tătărească ; în timpul din urmă monedă turcească de argint în valoare de 30 parale (Ur. VI, 182 : aŭ vîndut a lor dreaptă ocină şi moşie... drept 66 zloţĭ tătăreşti; cf. Melchis. 82) ;—*zlotáş*, însărcinat cu strîngerea dărilor (Cr. III, 19 : şi puind pre boĭerĭ *zlotaşĭ) ;* — t. *zolota*, pièce de 40 paras din sl. *zoloto*, *zlato*, aur Z. 480ᶜ.

1369. **Zóf,** *sóf*, *zúf*, un fel de materie vârgată din lână saŭ mătase (Fil. 345 : gĭubea de *zuf* albastru deşchis) ; ar. *sûf* vulg. *sôf*, laine, camelot Z. 577ᶜ. Mikl. II, 56.

1370. **Zór,** silinţă, ĭuţeală, silă, grabă (Cal. b. 1875, p. 73 : Vodă n'are nicĭ un *zor* — ca să asculte pe popor); — *zoralía*, un fel de joc (Fil. 172 : ca să facă diversie, ziseră lăutarilor să cânte pristoleanca, chindia şi jocul numit «ca la uşa cortuluĭ» saŭ *zoralia*); — *zoresc*, a grăbi, a înboldi, a sili; — p. *zôr*, force, violence, puissance; difficulté, maladie; *zorly*, violent, fort, vigoureux, robuste Z. 484ᵇ. Mikl. II, 87. V. cuvîntul următor.

1371. **Zorbá,** *zorbalîc*, *zurbá*, *zurbávă*, *zurbalîc*, rescoală, resvrătire (Beld. III, 390 : îl îngrozesc să ridice *zorbalîc* asupra luĭ); — *zurbăluesc*, a resvrăti (Beld. III, 384 : de s'ar fi unit cu dînşiĭ, nu s'ar fi *zurbuluit*);—*zurbagíu*, resvrătitor, gâlcevitor ; arţăgos, necăjicĭos (Mar. P. p. I, 89 : *zurbagiul* mîndrelor); — p. *zôrbâz*, abrev. *zorba*, rébelle, séditieux ; *zorbazlyk*, *zorbalyk*, rébellion, sédition ; suppression, tyrannie (p. *zôr*, force, violence) Z. 484ᵇ. Mikl. II, 87. Cih. 631.

1372. **Zulúf,** ineluş de păr;—*zulufciĭ*, un fel de baltagiĭ saŭ halebardierĭ (Cog. Arh. II, 16) ; — ar. *zülf*, *zuluf*, (pl. *zulaf)*, boucle de cheveux ; chevelure Z. 480ᶜ. Mikl. II, 87; *zülflü* (baltagi), ç. à. d. les baltagis bouclés, ainsi appelés de deux tresses de laine de leurs bonnets qui leur tombent sur les joues Ham. XVII, 68. De aceeaşĭ origină rom. *ţulúc*, şuviţe, moţ de păr din ceafă din ngr. τζουλοῦφι Cih. II, 710.

1373. ***Zulúm,** *zălúm*, încălcare, asuprire (Cr. III, 202; Mag. Ist. II, 9 ; IV, 35 ; Ar. II, 174 : Şi făcând felurĭ de *zulumurĭ* lăcuitorilor) ; — ar. *zulm* vulg. *zülüm*, injustice, oppression, tyrannie, tort, vexation, atrocité Z. 615ᶜ. Mikl. II, 88.

1374. **Zumaricá,** *zimaricá*, prăjitură, plăcintă, zaharica (Gorj. D. 27 ; Al. T. 186 : era să'mĭ vie *zumaricale*... să leşin); n'am putut găsi etimonul turcesc.

1375. ***Zurumbát,** ghimber sălbatic (Cog. Arh. II [tarifa vamală] : *zurumbat*, de 7 ocă, 1 leŭ vechiŭ) ; — p. *zurumbâd*, zédoaire (plante médicinale vermifuge) Z. 479ᵇ. Bianchi I, 972.

APENDICE

1376. ***Aganbaní,** un fel de stofă preţioasă, identică cu *sevaiŭ* (Melchis. Rom. II, 134) ; — t. *agabâni*, turban coloré, étoffe dont on fait des turbans.

1377. **Alíc,** roş, ghĭurghĭuliu (Vida, Gramatica romîno-franţozească, p. 473: *alic*, ponceau ; R. I, 2. 418) ; — cf. *arnicíŭ*, bumbac vopsit roş saŭ altă culoare; t. *al*, vermeil, incarnat, rouge, couleur de rose ; *al rište*, coton rouge Z. 84ᵃ. Mikl. I, 8.

1378. ***Arĭ,** *arât*, (în vechime se numea astfel) groapa, în care se scurgea sîngele vitelor tăĭete pentru comîndare (Burada, Datine la înmormîntărĭ p. 43 citează Arheologia de G Seulescu, în «Spicuitorul romîn» din 1841, p. 140 ; v. şi Lambrior în Conv. IX, 2 urm.);—t. *arg*, *aryk*, fossé, fosse, conduit, canal Z. 28ᵇ. Mikl. I, 12. V. *ĭerugă*.

1379. ***Badíe,** coş, cutie (Al. P. p. 121 : papucĭ în *badiĭ* — aduşĭ din Indiĭ); — cf. p. *badia*, cruche Z. 159c Mikl. I, 16.

1380. ***Baĭúr,** *baír*, clină, povîrniş, deal (Cog. Arh. II, 44 : de acolo se încep *baĭururĭ*, coaste, dealurĭ : ib. 107 : la vale este câmpie cu *bairurĭ)*; — t. *bajyr*, coteau. côte, colline Z. 174a. Mikl. I, 18.

1381. ***Balîcdíş,** fanon, os saŭ dinte de peşte (Cog. Arh. II, 224 [tarifa vamală din 1761] : *balîcdiş*, oca 50 banĭ); — t. *balyk*, poisson; *diš*, dent Z. 171a. 446c.

1382. **Baragán,** (pentru *baraban*), câmp întins şi neroditor (în judeţul Ialomiţa), loc deşert în genere; — ar. p. *berr-i jaban*, le désert (ar *berr*, pays, champ, campagne; p. *jabân*, ἄνυδρος, désert, plaine vaste et non cultivée) Z. 184a. 946b. V. *ĭabangiu.*

1383. ***Bastárdă,** corabia principală, galeră cu vîsle (Cog. Arh. II. 17 : catarga, ce se zice *bastarda;* ib. 19 : încep a slobozi tunurĭ şi puşce din *bastard;* ib. 36 : acole aŭ venit Căpitan-paşa cu *bastardă* şi cu alte catarge); — t. *baštarda*, galère, capitane, galère bâtarde din it. bastarda Z. 164c.

1384. **Başardínă,** *başoldînă* (beşóandră), muĭeruşcă, femee desfrînată (Jip. 56); — cf. t. *baš kadyn*, la première dame d'un harem et surtout de celui du Grand Seigneur Bianchi II, 415. Z. 677b. Cuvîntul, care însemnează «întâĭa favorită a Sultanuluĭ», ar fi dobîndit în gura poporuluĭ un sens peĭorativ, alminterea lesne de explicat. V. *cadînă.*

1385. ***Başbachículi,** vistĭernic (Cant. 75 : *başbakikuli*, publicae pecuniae collector; Cog. Arh. II, 8 : aŭ dat baniĭ pe samă *başbacăcu*(luĭ), ca să 'i facă teslim şi să 'ĭ sloboadă); — t. *bašbakikuli*, employé de la chancellerie du trésor public Ham. XVII, 220.

1386. ***Bedeán,** întărire (Cog. Arh. II, 61 : o culă naltă de peatră cu *bedenurĭ*, unde staŭ tunurĭ de bat departe; ib. 66 : şi dând cu puştile în sus către *bedenurile* cetăţiĭ; ib. 61 : *berdenud)*; — ar. *beden*, corps, tronc; corps de bâtiment, de forteresse; rempart, créneau Z. 182a. Mikl. I, 23.

1387. **Bezél,** *bizél*, un fel de prăjitură din ouă şi zahăr (Xen. 245 : nicĭ tu tingire cum se cade, nicĭ tu calupurĭ, nicĭ tu unt, nicĭ tu zahăr; şi cu toate acestea fă-le baclavale, *bezele* şi cataifurĭ); — t. *pesdel*, crême (entremets) Z. 197b. Mikl. II, 40.

1388. ***Bolozá,** un fel de luntre (Al. P. p. 117 : şepte *bolozale* şi şepte sandale); — cf. *bol*, ample, vaste, large, grand Z. 224b. V. *bolbol.*

1389. **Bóştur,** gol, sec (St. M. r. 348 : prin capetele *boşture* ale unor coconaşĭ); — t. *boš*, vide, creux en dedans; *boš dyr*, ce n'est rien, il ne vaut rien Z. 220a. Mikl. I, 30. V. *boş.*

1390. ***Bucĭúc,** steag cu jumătate tuiŭ (însemnul ispravniculuĭ din Focşanĭ şi al mareluĭ spatar); căpitănia saŭ isprăvnicia din Focşanĭ (Fot III, 149, 206, 249, 255; Fil. 345 : marele Căpitan de lefegiĭ cu zapciĭ, *bucĭucul*, toboşariĭ şi sîrmacĭul seŭ); — *bucĭúcáş*, supus isprăvniciеĭ Focşanilor; care duce steagul numit *bucĭucul* (Fot. III, 149, 307); — t. *bućuk*, moitié, demi Z. 214c. Mikl. I, 31.

1391. ***Bulgarí,** ĭuht, saftian (Cog. Arh. II, 244 : [tarifa vamală] *bulgari*, de 7 parcele, 1 leu vechiŭ); — t. *bulgari*, cuir de Russie Z. 207c.

1392. ***Búrgĭu,** turn, întărire (Cog. Arh. II, 61 : şi cetatea de gĭur în pre gĭur are *burgĭurĭ* adecă berdenud) : — ar. *burǵ*, tour, bastion, fort, cita delle Z. 186c.

1393. ***Buzdugeá,** traĭstă, sac (Al. P. p. 146 : cu desagĭ cu *buzdugele* — pline tot de mahmudele); poate că cuvîntul stă în legătură cu *buzunar* (L. B : *buzdunar)*, ngr. μπουζοῦ, μπουζουνέρα, de origină obscură.

1394. ***Caculí**, cardamomă (Cog. Arh. II, 246 [tarifa vamală] : *caculi*, oca 88 banĭ) ; — ar. *kakula*, cardamome, graine aromatique Z. 682_c.

1395. **Călfătuésc**, *calafatéz*, a astupa crăpăturile uneĭ corăbiĭ (Glos. 114); *calafáciŭ*, care călfătueşte corăbiile (R. I, 1. 47); — *calafát*, lucrarea calafaciuluĭ; t. *kalfat*, ar. *kalafat*, calfat, calfatage, carénage; *kalfatlamak*, calfater (un navire) Z. 707_b; ngr. καλαφάτης, ouvrier qui calfate, fr. calfater, it. calafatare, sp. calafate Mikl. I, 88. Roesl. 36.

1396. ***Canará**, ridicătură, bancă (Cog. Arh. 60 : nu loc tins, ci *canarale* de peatră; ib. 105); — ar. *kynnâre* vulg. *kanare*, boucherie, boutique ou étalage de boucher Z. 709^b.

1397. ***Caraboĭá**, vitriol (Cog. Arh. II, 248 [tarifa vamală] : *caraboĭa*, 14 ocă, 1 leŭ vechiŭ);—t. *kara boja*, vitriole (*kara*, noir; *boja*, teinture) Z. 699^a.

1398. ***Caraburá**, un fel de materie pentru fote (Cog. Arh II, 246 [tarifa vam. din 1761] : *carabura* halepcă, testeaoa 13 banĭ; ib. 247 : *carabura* saŭ fote albe, 2 în teste, 5 banĭ); — ? —

1399. ***Carapíţĭ**, un fel de voluntarĭ turcĭ saŭ creştinĭ (Cr. I, 411 : după aceştĭa ceĭ de apoĭ merg, cariĭ se chĭamă *Cărăpiţĭ*, ce se chĭamă maĭ săracĭ, cariĭ din toată ţara turcească, nu numaĭ Turcĭ, ce şi Creştinĭ strînşĭ, de aŭ venit de bună voĭe să slujească împăratuluĭ); — ? —

1400. **Cărjalíu**, pl. *Cărjaliĭ*, soldaţĭ de aĭ luĭ Pasvantoglu, carĭ năvălĭaŭ în ţară prădând şi jăfuind; fig. barbar, tiran (Zil. 281 : şi aŭ pătimit ţara de la o vreme încoace despre partea tâlharilor *Cărgĭaliĭ*, a cărora tată este maĭ întâĭ dĭavolul, ĭar al doilea părinte şi cârmaciŭ Osman paşa Pasvantoglu; Hron. II, 186, 198 : *Cărjaliĭ* prădaŭ oraşe şi sate; R. III, 1. 65 : când s'aŭ fost maĭ călcat ţara de peste Olt, adică cele cincĭ judeţe de *Cărgĭaliĭ*, căpetenie maĭ mare având pe vestitul tâlhar Manah Ibraim; Bol. 16 : Tica ce nu ştia frica : — că intra în *Cârjaliĭ* — şi da groază în Pasvantliĭ; Al. T. 636, 832); — *cărjaliesc*, de Cârjaliu (Negr. 24 : baltage *chirjalieştĭ*); —?— V. *pazvangiu*.

1401. ***Catarági**, o divisiune de Cazacĭ (Bălc. 608); — ? — V. *martalogĭ*.

1402. ***Cealîŭ**, tufiş (Cog. Arh. II, 33 : sînt şi mărăcinĭ, *cealîĭ*, crîng; ib. 103 : mărăcinĭ sînt, păduceĭ şi *cealîĭ*); — t. *čaly*, ronce Z. 344^b. Mikl. I, 35.

1403. ***Cearşít**, spion (Cog. Arh. II, 54 : aŭ prins pe un *cearşit* sclavon); — t. *čašyd*, (tahrif din p. *gâsûs*, espion) Z. 341_a.

1404. ***Cheatíp**, *chĭatíp*, logofeţel, scriitor de rînd, inferior *calemgiuluĭ*(R. III, 1. 77; Ur. III, 133; cf. ib. 234); — ar. *kjâtib*, *kâtib*, qui sait écrire, ecrivain, savant, scribe Z. 731^b. Mikl. II, 4. V. *divan*.

1405. ***Chefíl**, chezaş (Cog. Arh. II, 10 : numaĭ de va va fi solul *chefil*, că nu se vor pĭerde baniĭ); — ar. *kefîl*, qui se rend caution pour q. ch., garant Z. 754^c. Mikl. II, 5.

1406. **Chesát**, încetarea negoţuluĭ, lipsă de vînzare; — ar. *kesâd*, manque de débit, de chalands; stagnation du commerce Z. 749^a; ngr. κεσάτι, difficulté de vendre.

1407. ***Chéziĭ**, destin, noroc (Cr. I, 28 : norodul jurând pre *cheziĭ* ceĭ bunĭ saŭ pentru norocirea împăratuluĭ); — cf. ar. *kazâ*, destinée, destin Z. 703^b.

1408 **Chĭapóglu**, hoţ dibaciŭ, şiret; — p. t. *kahpe*, femme publique, prostituée; *kahpe oglu* vulg. *kahpoklu*, vaurien, fripon (*oglu*, fils) Z. 693^a. Mikl. I, 88.

1409. **Chichirgíu**, cofetar (Al. T. 126 : cĭubucciĭ şi *chichirgiĭ*); — *chichirgi-báşă*, vătaful cofetarilor (Al. T. 101); — t. *šekergi*, confiturier (p. *šeker*, sucre; confitures faites avec du sucre) Z. 548^a.

1410. ***Chĭusoléŭ**, un fel de pĭele argăsită de capră (Cog. Arh. II, 247 [tarifa vamală din 1761] : *chĭusoleŭ*, de unul 19 banĭ); — t. *kösele*, espèce de cuir

peau de chèvre tannée, cordouan; cuir à semelle; semelle (d'un soulier, etc.) Z. 774ª.

1411. **Cilát,** roş (Familia, An. III, 301 [căntec de vornicit] : un fes *cilat* — lat — să'ţĭ fie de înhobotat); — t. *cyl*, picoté, roux, brilant et neuf Z. 362ª.

1412. ***Ciníe,** (pentru *cinghiĕ*) cârlig; unealtă de lemn, de fĭer saŭ de sticlă (Carte romînească de învăţătură... [Iaşĭ, 1646: ed. Sion] p. 28: *ciniĭ* bune ca acele de furtuşag; cf. p. 73); — p. *čenk*, courbé, crochu; croc, griffe; *čengel*, croc, crochet Z 368ᵇ. 368ᶜ. V. *cinghel, cinghie.*

1413. ***Cĭoeán,** toeag (Cr. III, 306 : înaintea izbaşeĭ cĭauşiĭ cu *cĭoĭanile* lor a mână după rînduealâ); — cf. t. *čewkân, čewken*, bâton recourbé, crosse, raquette (Bianchi).

1414. ***Corán,** cartea sfîntă a Mahomedanilor (Cog. Arh. II, 14: cămilă împodobită frumos cu chivot, deasupra căria şede un copil cu *coranul* în mână deşchis); — ar. *korân*, le livre par excellence, le Coran Z. 696ᵇ. Mikl. I, 101.

1415. ***Corsác,** un fel de blană de vulpe (Cog. Arh. II, 248 [tarifa vamală]: *corsac*, blană 220 banĭ); — t. *kursak*, corsac, renard de Tartarie Z. 714ᶜ.

1416. ***Cotúp,** *cotópur*, un fel de stofă (R. II, 1. 334: gĭubea... profirurile de *cotopur*; ib.: scurteĭcă... profirurile *cătup*); — ? —

1417. ***Daraí,** un fel de postav (Cog. Arh. II, 244 [Tarifa vam.] : *darai* turcească, cotul 5 banĭ; *darai* leşească, de 14 coţĭ, 1 leŭ vechiŭ); — ? —

1418. ***Demetún,** legătură, pachet (Cog. Arh. II, 245 [tarifa vamală] : *demetun* de tĭutĭun, de 14 ocă, 1 leŭ vechiŭ); — t. *demet*, faisceau, botte, bouquet Z. 433ᵇ. Mikl. I, 46.

1419. ***Derbént,** strîmtoare, corp de pază (Cog. Arh. II, 34 : acolo la Cumbărahanea este şi *derbent*, de păzesc martalogiĭ; ib. 40); — p. *derbend*, endroit facile à défendre, fort, défilé, pont, etc.; corps de garde (dans un défilé); cabane d'un gardien Z. 425ª. Mikl. I, 47.

1420. ***Deşeclîc,** pînză groasă pentru saltele (Cog. Arh. II, 245 [tarifa vamală] : *deşeclîcurĭ*, o parce, 9 pol banĭ); — t. *düšek, döšek*, lit, matelas (*düšemek*, étendre par terre, p. ex. des tapis ; paver); bulg. *djušeklik*, coutil; serb. djušekluk Mikl. I, 52. V. *duşumea.*

1421. ***Dibá,** stofă de mătase întreţesută cu aur (Cog. Arh. II, 15 : după dînşiĭ venea oile înţolite tot cu ţolurĭ cusute cu sîrmă, cu *dibale*, cu crasir şi încinse cu brîe de argint); — p. *dîbâ*, étoffe de soie, brocart, bordure brodée Z. 445ᵇ. Mikl. I, 48.

1422. **Drahíu,** fiu (Bur. 114: şi te-aş întreba—de un *drahiu* al meŭ); — ? —

1423. ***Duşîş,** poticnirea caluluĭ; fig. desastru (Cr. II, 68: dintr'acel *duşîş* ce s'a tîmplat Şvezilor atunce); — t. *düšüš*, bronchade, faux pas d'un cheval; t. *düšmek*, tomber, déchoir; tomber dans le combat, mourir Z. 440ª.

1424. **Emír,** principe (Cal. b. 1881, p. 79 : numaĭ *emiriĭ* adică urmaşiĭ luĭ Moamet aŭ dreptul să poarte calpac verde); — *amirá*, regele Egiptuluĭ (Dos. Dec. 225ª: *amira* adecă soltanul Misiriuluĭ); — ar. *emîr*, abrev. *mîr*, chef, commandant, prince, descendant du prophète Mahommed Z. 97ᵇ. Mikl. II, 57; mrom. *amirá*, rex (Mikl. R. U. II, 11). V. *imbrohor, miralaiŭ.*

1425. ***Eziét,** risipă (Cog. Arh. II, 74 : să nu se facă atâta *eziet*, ce să se facă o fărămă de iconomie); — ar. *ezijet*, dommage, mal causé à q. qn., vexation; peine, mal éprouvé Z. 22ᶜ.

1426. ***Geamaşirgi-báşă,** slujbaşul Curţiĭ care avea îngrijire de spălarea rufelor domneştĭ (Fot. III, 311); — p. *gâme*, pièce d'étoffe, vêtement, habit, couverture, enveloppe; *gâmešûj*, blanchisseur, linge Z 345ª. V. *geamantan.*

1427. **Geanabét,** animal, dobitoc (Gaster, Literatura populară romînă [bi-

let de plăcintă], p. 530 : aĭ sufletul de *geanabet*, — eştĭ îmbrăcat ca un ceapcân şi aĭ pretenţiĭ get beget să te făleştĭ că eştĭ romîn); — p. *ĝân*, âme; *ĝândwer*, *ĝânawar*, animal; bête féroce; porc, sanglier Z. 345ᶜ. 346ᵇ.

1428. ***Ghibreá,** gunoiŭ de îngrăşat pămîntul (Cog. Arh. II, 245 [tarifa vamală]: *ghibrele*, de zece teslele, 9 pol banĭ); t. *gōbre*, *gubre*, fiente d'animal, engrais, fumier din gr. κοπρία Z. 765ᵇ. Mikl. II, 13.

4429. ***Ghĭugín,** dihor, castor (Cog. Arh. II, 245 [tarifa vamală]: *ghĭugine*, tanele de treĭ, 1 ban); — t. *gügen*, *gögen*, putois, castor Z. 768ᵃ.

1430. ***Ghĭulér-ága,** lit. comandantul miliţieĭ; şeful artilerieĭ (Fot. III, 250, 257; Cĭoranu, Revoluţia luĭ Tudor Vladimirescu, p. 6: *gĭuler aasîn* (!)]; — t. *kul*, serviteur, esclave; homme, soldat; *collect.* militaire Z. 719ᵃ.

1431. **Ghĭulghĭulíu,** *ghĭurghĭuliu*, de culoare roş-purpurie (Catastiful Mr. Cotrocenĭ din 1681 [în posesiunea d-luĭ Hasdeŭ]: sfită de tabin *ghĭulghĭuli*; ib.: stihar de tabin *ghĭulghĭuli*; R. II, 2. 340: o boĭama *ghĭurghĭulie* cu beteală); — p. *gül*, rose, fleur; *gül-lü*, rosé Z. 755ᵇ. Mikl. II, 13.

1432. ***Gĭubán,** amant (Mag. Ist. I, 316: căruea zic uniĭ să'ĭ fi fost *gĭuban* fiind frumuşăl); — p. *ĝewân*, *ĝüwân*, jeune, adolescent, jeune homme Z. 369ᶜ; serb. *adžuvan*, favorit Mikl. I, 56.

1433. ***Gĭudeá,** suliţă (Mag. Ist. IV, 356: alţiĭ l'aŭ împuns în spate cu *gĭudelele)*; — t. *ĝida*, javelot Bianchi I, 605. Mikl. I, 55.

1434. **Halép,** lit. cotul din Alep; (mold.) unitate de măsură pentru stofe; — t. *χalebi*, *halebi* (pik), l'aune d'Aleppo.

1435. **Halimá,** numele povestitoareĭ (propriu vorbind supranumele sultaneĭ *Şeherazade*, care spune împăratuluĭ poveştile) din colecţia de basme arabe, cunoscută în Occident sub numele de «O mie şi una de nopţĭ» (ar. *alef laĭlat walaĭlat)*, după care s'a intitulat însăşĭ colecţiunea acelor basme; fig. povestire, întîmplare minunată, faptă de mirare (Al. D. V. 44: o *halima* întreagă şi plină de minunĭ; Conv. XIX, 118: nu ţi le maĭ spuĭ p'alelalte, că sînt *halimale*, domnule, ca la «O mie şi una de nopţĭ» ale luĭ Gorjan, istoriĭ arabiceştĭ; Millo, Chiriţa, p. 4: ce am păţit la spoziţie la Viena a întrecut şi Alecsandria şi Arghir şi poveştile luĭ Anton Pann şi toate *halimalele* din lume!; ib. p. 11: ce să vě spuiŭ, boĭeriĭ Dvoastră, minunile minunilor, *halimalele halimalelor)*; — ar. *halîm*, doux, patient, bon Z. 394ᶜ; ngr. χαλιμά, récit, narration; της Καλιμας αἱ μυθολογίαι, les mille et une nuit Dehèque, Dict. grec moderne français, p. 264.

1436. ***Harhál,** colan (Melchis. Rom. II, 129); — ar. *χalχal*, chaînettes que les femmes se mettent aux jambes Z. 411ᵇ; ngr. χαρχάλι, collier Mikl. I, 71.

1437. ***Husiín,** fluturaşĭ de metal (R. II, 1. 339: boĭama verde cu *husiinurĭ)*; ?

1438. **Ié'e,** pl. zîne rele, carĭ paraliseazā pe oamenĭ: *luat din ĭele*, atacat de paralisie la mâĭnĭ, la picĭoare saŭ la vr'o altă parte a corpuluĭ; *luat de ĭele*, a merge cu repezicĭune mare învîrtindu-se, a porni val-vîrtej: poporul se fereşte de vîrtejul de vînt, crezěnd că într'însul joacă *ĭelele* (Al. P. p. 10 [descântic de ĭele]: voĭ, *ĭelelor*, măĭestrelor, — duşmane oamenilor, stăpânele vîntuluĭ; R. II, 1. 385: [*ĭelelor*] vě duceţĭ la vîntul turbat — unde cĭocârlia se dă peste cap; Ioan Văcărescu [Ielele]: de om orĭ-care — ĭaŭ mădulare, — lipsa să'şĭ dreagă — cu sînge o încheagă! ard şi usucă — orĭ-ce apucă; Al. D. V. 13: ţi-e frică de strigoĭ — de *ĭele*, de vîntoase, de stafiĭ, de moroĭ). Numirea de «*dînsele*», ce se maĭ dă *ĭelelor*, este resultatul etimologieĭ populare, prin care poporul a identificat pe «stăpânele *vîntuluĭ*», pe «silfidele *vîrtejuluĭ* şi pe «zînele pricinuitoare de *reumatism* cu pron. pers. *ele*, căcĭ po-

porul «necĭ nu cotédia a pronuntiá nomele loru cellu ominosu, ci lu indica numaĭ prin pronumele *elle*, ce devine substantivu în acestu sensu» (Glos. 300). In Bucovina şi Transilvania *ĭelele* poartă numele de *vîntoasele*; — t. *jel*, vent, souffle, air: enflure, tumeur, rhumatisme Z. 965^c. Budagoff II, 361, 362.

1439. **Maltéh,** *maltín*, un fel de postav (Conv. IX, 277: o roche de *maltin*; R. II, 1. 333: o gĭubea căptuşită cu *malteh;* ib. 339: o roche albă de tulpan cu fusta de malteh albastru; Fil. 206: să'mĭ facĭ rochĭă de *maltef* şi să'mĭ cumperĭ şal şi cerceĭ de Lipsca); — ? —

1440. ***Perpetán,** un fel de materie (Cog. Arh. II, 250 [Tarifa vam.]: *perpetan*, bucata 110 banĭ); — ? —

1441. ***Pruzgĭúc,** un fel de materie (Cog. Arh. II, 250 [tarifa vam.]: *pruzgĭuc*, bucata de 50 coţĭ, 95 banĭ); — ? —

1442. **Sánchi,** adv. parcă (vorba se întrebuinţează în următ. locuţiunĭ: dă'mĭ un pahar de vin, daţi-mĭ ceva de mîncare! lasă... *sanchi* aĭ mâncat, aĭ băut); — t. *sanki*, supposé que, comme qui dirait, comme s'il était (imper. din *sanmak*, penser, supposer) Z. 563^c; bulg. sanki Mikl. II, 50.

1443. ***Tahregíu,** scriitor (Cr. III, 138: Impărăţiea, după arzul lor crezând că va fi aşa, trimis'aŭ un *tahregiu* şi aŭ scris locul pre care 'l arătaŭ Tatariĭ, că 'ĭ fără de oamenĭ; ib. 137: şi acum Hotinul având loc puţin, eĭ [Hotincenii] n'aŭ unde a se hrăni şi să roagă Impărăţieĭ cu arz să le trimiţă un *pahregi* (!), ca să scrie şi să ĭee pămîntut ce'l arătaŭ eĭ, că 'ĭ împresurase să 'l lipească la Hotin); vorba pare a fi o corupţiune din *teftergiu*, despre care vezĭ s. v. *defter*.

1444. ***Tropaór,** un fel de postav (Hr. II, 224, 166: *tropaor* doĭ leĭ şi jumătate cotu); — ? —

1445. ***Tulumeán,** *tuluménĭ*, o divisiune a armateĭ mahomedane (Beld. III, 406: ĭea cu dînsul două tunurĭ şi o mie de oştenĭ — daĭereaoa luĭ maĭ toată şi deliĭ şi *tulumenĭ*; Negr. 285: i se trimiseră decĭ spre acest sfârşit câteva miĭ de *tulimeanĭ*); — ? —

ADAOSE ŞI INDREPTĂRĬ.

a) la *Bibliografie:*

Cog. Arh.	*Cogălniceanu*, Mihail: Arhiva romînească. Ed. II. 2 vol. Iaşĭ, 1860-62.
Dos.	*Dosofteiŭ*, Vieţile şi petrecerile Svinţilor... Iaşĭ, 1683.
Fot.	*Fotino*, Dionisiu: Istoria generală a Dacieĭ. Trad. Sion. Bucureştĭ, 1859. Vol. III.
Melchis. Rom.	*Melchisedek*, Cronica Romanuluĭ. 2 părţĭ. Bucureştĭ, 1874—75.
Pash.	*Pashal*, Ianache (pitarul): Dialogurĭ şi Vocabular în treĭ limbĭ (romîneşte, ruseşte şi turceşte) pentru toate trebuinţele omuluĭ privat şi omuluĭ ostaş. Partea I: Dialogurĭ p. 13 –160+1—44; partea II: Vocabular p. 3—104. Bucureştĭ, 1849 (tip. Ios. Copaĭnig).
Sulz.	*Sulzer*, F. J.: Geschichte des transalpinischen Daciens. Wien, 1781. Vol. III.
Xen.	*Xenopolu*, N. D.: Brazĭ şi putregaiŭ. Moravurĭ provinciale romîne. Roman original. Bucureştĭ, 1881.

b) la *Vocabular:*

1. Pentru *habaciu* în sens de «haĭnă» v. Negr. Teatru, p. 58: aĭ vrea poate să îmblu

în *habaciu* ca d-ta? Vorba se trage din ung. *abacse* (dimin. din *aba*) de aceeaşĭ origină Hasdeŭ, Etym. Magnum Rom. I, 64.

2. Adaogă: *abanos*, adv. tare, traĭnic (Pan. P. V. II, 159: şade tot *abanos*—ţapăn şi vîrtos; ib. 98) ap. Hasdeŭ, Etym. Magnum Rom. I, 67.

4. Iată două exemple pentru *abitir* în sens de mult» (Cal. b. 1883, p. 13: copilul, în loc să tacă, plîngea şi maĭ *abitir*; ib. p. 45: sîntem nişte fricoşĭ maĭ *abitir* ca muierile, dacă ne am înfricoşa de un cap de femeĭe).

12. *Adetiu*, astăzĭ maĭ mult în înţelesul de: dare pentru stupĭ, stupărit (Codr. s. v. *abeillage*).

19. Adaogă: *ageamlîc*, prostia (Gorj. D. 6: *agemlîcul*, l'apprentissage).

22. *Aĭar* însemnează şi «regulator» (pendul, orologiu) Glos. 11.

26. Adaogă: t. *alağa* din *ala*, de diverses couleurs Z. 84[b]; proverb: *a păţi, a căpăta alageaoa*, a fi amăgit, a cădea în mare nevoe (Isp. B. 12: nimenĭ nu s'a putut atinge de împărăţiea mea, făra să'şĭ capete *alageaoa* şi fără să se ducă ruşinat; id. Sn. 77: ca să paţă vr'o *alagea*). V. *şamalagea*.

27. Formele: *alalah! halila!* (v. *salavat*) sînt nişte abreviaţiunĭ ale crezuluĭ mahomedan asupra monoteismuluĭ: *lâ illâh illâ-l-lâh* Z. 330[a]. 758[a]. 759[b].

29. Adaogă: *lămâiţă*, *lămâioară*. serpillum; — ngr. λειμώνι, ung. lémonya; it. limone, sp. fr. limon de aceeaşĭ origină Diez I, 250.

31. In privinţa luĭ *aliman* din ar. *el-emân*, sûreté, grâce, cf. locuţiunea identică: a ajunge la *aman*. V. *selamet*.

35. *Aman* însemnează (în cântecele de dor): ah, oh! Glos. 19.

43. Adaogă: *anterlîc*, stofă de anteriurĭ (Cog. Arh. II, 243: *anterlicurĭ* bune, de unul, 90 banĭ); bulg. anteriluk; de aceeaşĭ origină e şi *andróc*, vălnic, cretinţă, îmbrăcăminte ţărănească (Jip. 144); rut. *andarak*, un fel de manta femeĭască Mikl. I, 12.

48. *Arbiu* se maĭ numeşte şi băţul, ce se bagă în ţeava *puşcocĭuluĭ*, o jucărie de copiĭ (*Ispirescu*, jucăriĭ şi jocurĭ de copiĭ, p. 11).

50. Adaogă: t. *arkan*.

51. Adaogă: p. *χarmen* vulg. *harmân*.

54. Adaogă şi formă *tersanâ* (Cog. Arh. II, 12: aŭ îngheţat boazul măriĭ spre *tersana*; ib. 78: pe denafară este *tersana* şi scală mare, tot cu tanganurĭ, lespezĭ de peatră încheete şi legate cu fĭer). Mikl. II, 73.

59. Cuvîntul *artan* pare a fi resultatul uneĭ onomatopee din *hart!* care exprimă rupere saŭ îmbucătăţire.

65. Adaogă: (At. Marinescu, Balade II, 115: 'mĭ pornise tot prin ţară — cu doĭ *haţĭ* la o coşară; Contemporanul I, 483 [poesie popul.]: se primblă pre *at* călare — cu 5 coade pe spinare).

70. In loc de *curte* citeşte: *strungă, tîrlă de oĭ*.

72. Forma turcească *baba*, tată s'a păstrat în poesia populară, unde se vorbeşte de Novac, vestitul general al luĭ Mihaiŭ Viteazul (Al. P. p. 144: Fost'a cică un Novac— un Novac, *baba* Novac).

75. Adaogă: *bagceá*, grădină (Cog. Arh. II, 32: are şi viĭ multe şi *bagcele*).

83. *Iuruc-bairac*, stindard alb de călătorie (Fot. III, 250).

86. *Balama*, pl. *balamale*, pe lângă înţelesul de «fĭerul ţintuit în uşă prin care se închide şi se deşchide», maĭ are şi un sens figurat încheĭeturile trupuluĭ, de unde locuţiunea a slăbi din *balamale*», când cineva e aproape de a se prăbuşi.

100. Adaogă: *a face capul batalama*, a zăpăci, a ameţi pe cineva.

101. Adaogă: t. *bazyrgan-bašy*, chef fournisseur Z. 162c. Cf. *riza-pazár*, preţ de piaţă, de tîrg (Cog. Arh. II, 32: numaĭ cu *riza-pazar* le vor scoate gelepiĭ oile C', 388: să le cumpere cu *riza-pazar*).

102. Adaogă; t. *baze*.

103. In loc de: ar. *bekjar*, citeşte: p. *bî-kâr*, *bekjâr*, sans occupation, oisif; vagabond, vaurien; célibataire (p. *bî*, sans; *kâr*, travail, occupation) Z. 237c. 732a.

104. Adaogă: *becér*, slujbaşul Curţiĭ care purta grija becĭuluĭ saŭ cămăreĭ, în care se păstra de ale mâncăriĭ (Fot. III, 309; Cr. III, 302: cibucciul, icĭ-cĭohodar, *becerul*, pivnicerul, satîrbaş şi baş-cĭohodar).

108. Adaogă: *beĭlic*, conac turcesc, casă ţinută de stăpânire pentru găzduirea Turcilor veniţĭ cu hărtiĭ către Domnie;—*beizedea* în L. B. p. 754 desfigurat în *vezerdea*; t. *beglikći*, chancelier, chef du bureau imperial Z. 205b;—*beclergé*, domnesc, de întâĭa calitate (Ur. IV, 131: 20 parale oca de strafide roşiĭ *beclerge*): t. *beglerĝe*, adv. princièrement.

110. Adaogă: t. *bileg*, *bilik*, avant-bras, poignet; *bilegĝik*, menottes Z. 238c; bulg. *bilezik*, *belezuk*, chaperon; cf. vsl. *bêlŭćugŭ*, annulus de unde şi rom. *belcĭug* Mikl. I, 27.

114. Adaogă: t. *berât*, tahrif din ar. *berâet*, immunité, exemption, privilège Z. 184c.

115. *Berbant* maĭ are şi înţelesul de «şiret, şmecher (fr. fripon);—p. *berbâd*, lit. donné au vent (p. *bâd*, vent) Bianchi I, 342.

123. Adaogă: t. *bešlik*, monnaie turque de 5 piastres Ham. XVII, 221.

126. Adaogă: *bezestín*, *bizestíe*, pĭaţă, hală de mărfurĭ (Cog. Arh. II, 35: într'această cetate este tîrg frumos şi *bizestie*; ib. 42: tîrg frumos cu prăvăliĭ multe, cu *bezestin*).

129. Adaogă: ar. *bedewij*, bédouin, habitant du désert (ar. *bedw*, désert), de unde se trage şi fr. *bédouin*.

134. Adaogă: *binéc*, calul domnesc ce sta totdeauna gata pentru foc (M. Drăghiciŭ, Ist. Moldoveĭ II, 43); — t. *binek*, cheval pour monter Z. 212c.

141. Adaogă: *boccíu*, bocceangiu (Beld. III, 386: unde 'ţĭ sînt boĭeriĭ, de *bocciu* m'aŭ socotit? cf. Jip. 32: încălţămintea *boccie*).

143. Adaogă: *buhurdangíu*, dregătorul Curţiĭ care îngrijea de afumătorĭ (Fot. III, 290); —t. *buχurĝu*, parfumeur Z. 179c.

153. *Brache*, în înţeles de «îmbrăcămintea caluluĭ», poate fi şi lat. *braca*, pantalon, despre ale căreĭ derivate romîne v. Cih. I, 28.

171. Iniţiala *m* din cuvinte turco-orientale trece regulat în *b* în vorbe curat turceştĭ Z. 798a.

174. *Cabădaĭ* (I. Ghica, Scrisorĭ p. 39) e curat turceşte *kabadaj* ap. Pash. I, 23: voínic —hràbrîji—kàbadáĭ.

175. Cuvîntul turcesc *kabanića*, *kapanića* (t. *ića* = sl. ica) e identic cu it. gabanno, fr. gaban, manta de ploae—de origină necunoscută Diez I, 193. Cih. II, 553.

178. *Cacerdisesc* însemnează şi: a trece contrabanda; a ascunde, a tăĭnui.

180. *Cadîn* pare a fi identic cu *hadîm* şi n'are decĭ a face cu *cadînă*. V. *hadîm*.

182. Adaogă: *cafasul bisericeĭ*, locul închis cu grilaj de lemn, unde staŭ femeile.

184. Adaogă: *caftangíu*, slujbaşul Curţiĭ care îngrijea de garderoba Domnuluĭ (Fot. III, 290, 310; Sulz. III, 167);—*căftănesc*, a îmbrăca cu caftan, a pune în funcţie, a boĭeri (Al. T. 8: când se căftănea vr'un boĭer, se ducea bărbier-başa de'l râdea cu bricile cele de mîrgean); — *căftăníe*, boĭerie; — t. *kaftanĝy*, valet de chambre Z. 705b.

200. Cf. *calemchériu*, un fel de stofă (I. Ghica, Scrisori p. 138; Conv. XIX, 294).

203. Adaogă: ar. *χalifa* vulg. *kalfa*, qui remplace, vicaire, successeur, calife; sous-chef d'un bureau, sous-maître, commis, garçon de métier Z. 412b.

211. Adaogă: cf. *camuláh*, un fel de materie (Cog. Arh. I, 98: cu postavurĭ, cu *camulahĭ* şi cu fel de fel de odoare şi de unelte).

213. Adaogă: *căneală*, praf de boit (Cog. Arh. II [tarifa vamală] 248; *cheaneală*, oca 5 banĭ).

217. Cuvintele: «mcr. *caplăma*... etc.» să se treacă s. v. *capladisesc*.

218. Adaogă: *capanlíŭ*, negustor de grîne (Conv. XIX, 300: *capanliiĭ* aŭ tăeat nartul grîuluĭ la schelele Dunăriĭ pe 6 leĭ chila şi pe 5 par. ocaoa de unt şi mĭere).

221. Adaogă: t. *kapysyz*, lit. sans porte; — *capu-oglán*, *capu-olán*, omul trimis de Domn înaintea instalăriĭ sale (Fot. III, 252; Cĭoranu, Revoluţia luĭ T. Vladimirescu,

p. 10 : Scarlat Calimah trimise îndată *capu-olanul* seŭ); — t. *kapu oglan*, jeunes de la Porte ; les commissionaires des ambassadeurs étrangers Ham. XVII, 47.

225ª. *Caracóncea*, drac, naĭbă ; ex. lua-te-ar *caraconcea;* — t. *kara końgoloz*, démon du désert, loup-garou, spectre, revenant, cauchemar Z. 723ª; bulg. karakonćĕ, stafie Mikl. I, 98.

232. *Caramfil*, (carafilă, calafir) cu sens de «sticlă» e de aceeaşĭ origină cu fr. caraffe, it. caraffa, sp. garrafa Diez I, 112 — şi decĭ trebue despărţit de «floarea» *caramfil* Diez I, 201.

234. Adaogă : *hervaneá*, manta princĭară (M. Drăghiciŭ, Istoria Moldoveĭ I, 103 : înlocuindu-se cabaniţa prin *hervane*, un f l de hlamidă saŭ mantie împărătească ca a sultanuluĭ de postav cu două feţe vânăt şi roş, aninată la grumaz cu un agraf de pĭetre preţioase; ib. II, 195 : primirea semnelor domneştĭ, carĭ după tuĭurĭ era acum *hervaneaoa*, sabie cu brilant şi un fes, purtând diviza domnească la încheetura canafuluĭ).

240. Adaogă : *casap-báşă*, vătaful măcelarilor (Cog. Arh. II, 8) ; — *kasap bašy*, préposé des bouchers Z. 702ᵇ.

249. Adaogă : *catifeluţă*, fr. pensée (fleur) : t. *kadife ćićegi*, amarantă; bulg. *kadifĕnka*, amarantă Mikl. I, 85.

256. Adaogă : *cavaz-báşă*, slujbaşul care sta în picĭoare afară la uşa Domnuluĭ (Fot. III, 311).

257. Adaogă : *cazacliu*, negustor ce ducea marfă în ţara căzăcească (Cog. Arh. II, 257 : *cazaclií* cu blane de Mosc s'aŭ aşezat să dea câte 16 leĭ vechĭ de car); — *cazaclie* căcĭulă căzăcească ; *cazácul*, vîntul de rĕsărit, lit. vîntul ce bate din spre ţara Cazacilor (Vida, Gram. romîno-franţoz. p. 458)

262. Vorba *čakyr* are turceşte şi sensul de «épervier, émérillon» cu care cf. rom. *cĭocârlan, cĭocârlie.*

264. Adaogă : *ceadîr*, cort (Cog. Arh. II, 100 : şi l'aŭ trimes pe dînsul la *ceadîr*).

276. Adaogă : *cearcagi-báşă*, căpitenia cearcagiilor (Cog. Arh. II, 53) ; — *ćarkağy-bašy*, le comandant des voltigeurs Ham. XVII, 245.

284. Adaogă : t. *čeaušler emini*, intendant ou directeur des čauš Ham. XVII, 44.

285. Adaogă : t. or *čekme*, botte Z. 361ᶜ; cf. serb. *čekme*, un fel de platoşă de argint saŭ de alamă Mikl. I, 39.

288. Iată o explicaţiune a *celenghĭuluĭ* (Cog. Arh. II, 85 : îĭ aŭ pus *celenghiŭ* de argint în cap, sîmn de vetejie.. aceste *celenghĭurĭ* sînt făcute de argint cu treĭ penişoare în chipul penilor de găină de cele maĭ marĭ şi jos, unde sînt împreunate, aŭ codişoare care o înfige în saric).

315. Există şi forma *carvan* (At. Marinescu, Balade II, 56 : de un *carvan* domnesc şi negustoresc— ce'ĭ acoperit cu pocrov negrit);—cf. *chĭoveán*, cărăuş, chirigiu cu car mare şi cu maĭ mulţĭ caĭ (Cost. 185).

317. Adaogă : Al T. 505 : măcar să'mĭ facă la masă vr'un *cheşchet*, vr'o plachie, vr'o musaca.

321. Adaogă : p. *tez-âb*, eau forte, acide sulfureux (p. *tiz* vulg. *tez*, aigu, fort ; *âb*, eau) Z. 332ᵇ.

331. Adaogă : *chimir*, boltă (Cog. Arh. II, 27 : apa de la un loc e adusă pe *chimirurĭ* de peatră nalte, pînă ce intră în cetate, de se împarte la fântânĭ). Forma moldovenească *chimer* are asemenea ambele sensurĭ : *şerpar* şi *boltă.*

354. Adaogă : *simcír* (Cog. Arh. II [Tar. vam.] 248 : lingurĭ de *simcir*);—p. *šemšír* vulg. *simšír*, buis (bois) Z. 550ᶜ.

366. După cuvintele : «o formă intermediară neogrecească», adaogă : «τζόλ saŭ τζοὐλ, care *formă* însă lipseşte».

369. Adaogă : t. *ćorba* din ar. p. *šorba*, soupe, potage (ar. *šariba*, boire) Z. 552ᵇ, V. *şerbet.*

370. Adaogă : it. scarlatto, sp. escarlate, prov. escarlat, mlat. scarlatum, fr. écarlate, engl. scarlet din p. sakirlât, despre a căruĭ origină v. Diez I, 369.

378. Adaogă : *cebótă, cibótă;—cibóte* pl. (vechiŭ termin juridic) îndemnizare pentru alergătură (Hasd. Cuv. I, 53, 54; Melchis. 41, 68); cf. mlat. calciarium ; cf. bulg. *ajakter*, plata trimisuluĭ din t. *ajak teri*, sudoare de picĭoare (*ajak*, picĭor; *ter*, sudoare) Mikl. I, 7;—*cĭuboţica cuculuĭ*, primula veris ; — *cĭuboţica ursuluĭ*, Corthusa Matthioli Br.).

389. Adaogă : *civit, ţevit*, materie saŭ vopsea de această culoare (Melchis Rom. II 129 : un *civit* s'aŭ dat diaconuluĭ Anton ; Cog. Arh. II, 255 : [tar. vam.] *ţevit* lahor, oca 44 banĭ).

395. *Coĭnac* are şi înţelesul de «tavle saŭ trictrac» (Indreptarea Legiĭ [Tîrgovişte, 1652], glava 104 : tavliile se cheamă şi *coĭnacele* şi harjiţele čale ce joacă). Probabil prin confusiune cu t. *ojnak*, qui joue ; articulation Z.' 163a. Mikl. II, 34.

407. Adaogă : *copcă*, gaură în gheaţă (Al. T. 52) ; *a se duce pe copcă*, a se afunda, a peri.

414. Adaogă : *coz*, adv. minunat, prea mult, foarte (Al. T. 656 ; le prinde cămaşa cu altiţe de minune şi 's frumuşele *coz !*; ib 665 : 's mîndruleţe *coz !;* ib. 740 : serdarul e însurat c'o nevăstuĭcă... *coz !;* Xen. 17 : s'a făcut frumoasă *coz !*).

416. Adaogă : cf. *matracucă*, [din *mitră+cucă ?*] pop. mitropolit (Jip. 101); femeĭe rea, muĭere neroadă şi fudulă (Laur. şi Massim, Dicţionariu II, 252; Isp. B. 97 : şi sta stîrcit într'un colţ, ca şi când ar fi fost *matracuca*, sora doamneĭ). Să nu fie aci *matracuca* *mătrăgună*, plantă numită şi «mătrăgună-doamna mare, împărăteasa buruĭenilor», ĭar sensul metaforic să resulte din vr'o legendă populară ? Există şi o formă scurtată *macucă* (Xen. 249 : nu vezĭ ce mutre face femeĭa luĭ? n'am vĕzut încă aşa lighĭoae înţepată... e o *macucă* şi nimic alta !).

417. Iată două pasaje importante privitoare la curiosul obiceiŭ al *Cucilor*. Primul s'află în Dos Ghen. 25 a : «Acesta fericitul Timotheĭ purta cârma Efesuluĭ; ĭară idolo-slugaşiĭ, pentru o a lor den moşĭ sărbătore carea să chema catagóghion plină de pozne reale şi spurcate Purtând a mănă idoliĭ şi podobiţĭ cu un fealiŭ de obraze ghiduşeştĭ cântând descântând dintr'însele, alerga tâlhăreaşte dă ţînea calea a bărbaţĭ şi a femeĭ, săvaĭ cum fac la noĭ *cuciĭ* [la margine : običae păgâneştĭ] şi ceĭa ce trag în vale . . . .» Al doilea pasaj într'o copie făcută de d. dr Gaster de pe un Ms. al. Academieĭ [Sturza Scheiu, 1754] intitulat : *Invăţătura pe scurt înpotrivă a multor rele închipuirĭ, carcĭ neştiind fac uneĭ din creştinĭ şi dovedirĭ de unde să trag acele rele şi ce închipuesc*, în cap. 6, fol. 122b—124a, unde citim : «Alţiĭ cinstĭea pre un idol anume *Cupal*, pre carile îl numĭea D-zăul rodurilor pămîntuluĭ, care la pârga secerişuluĭ la o zi a lor însemnată ĭĭ aduce jertve, şi adunându-să bărbaţi şi muieri înpletindu cunun de buruenĭ îşĭ pun în cap şi să şi încinge cu buruenĭ. Şi uneĭ din bărbaţi să înbrăca în haĭne mtereşti, ca putându eĭ a ğuca maĭ grozav şi mai răsfăţit de cât muerile, să poate îndeamna pre privitori şi pre tot norodul spre toată pohta spurcateĭ curvii, după cum place diavolilor ce lăcuea în boz; şi aşa ğucând şi sărindu adesă orĭ pomenĭea zicând : Cupal ! Cupal ! *Aćastă urâtă închipuire şi pănă acum să ţine aice în ţara noastră pre la unele oraşă şi sate de să înbracă bărbaţi în haĭne muereşti şi să numescu cu numele aproape de numele Cupal*, adecă : **Cucĭ** saŭ **Căluceĭ**, *făcându'şĭ şi aceştie cununĭ de buruenĭ anume pelinĭ, ĭar ceĭ maĭ mulţĭ ce nu ğoacă, ĭar pelinĭ tot 'şĭ pun în brîŭ şi eată cu asemănare avidoma închipuescu acea de atunce sărbătoare drăcêscă şi prăznuire idolêscă;*» ib. fol. 124b : «Decĭ prostimea la aceste doao *(maĭ sus pomenite)* atâta să înşală, căt adecă de la **Cuć**, *cum că ar lua vindecare de toate neputinţăle sale prin călcare Cucilor ;*» ib. fol. 125a : «Căcĭ destul este la aceĭ ce cred aşa adecă, că precum cred credinćoşiĭ, că prin atingere sfinţilor apostolĭ cu numirea luĭ Hs. s'au dat vindecari acelor bolnav, *aşa şi acum s'ar da prin călcarea spurcatelor pićoare ale Cucilor* şi aceştĭe ceĭ maĭ mulţĭ sint ţiganĭ pucoş.» —Tot în privinţa *Cucilor* e interesant a reproduce aci cele spuse de Miklosich privitor la «turice», numele slovac al Rusa

hilor : «E permis a cugeta, că serbătoarea 'şĭ trage poate numele sĕŭ de acolo, că la vr'o petrecere populară ce ar cădea anual pe la Rusaliĭ. juca un rol chipul *tauruluĭ* (tur). Cf. Ducange : «cervula, cervulus : ludi profani apud ethnicos et paganos solebant quippe II Kalendis ianuarii belluarum, pecudum et vetularum assumtis formis huc et illuc discursare et petulantius sese gerere, quod a Christianis non modo proscriptum, sed et ab iis post modum inductum constat». Cu această ocasiune maĭ amintim, că la Crăcĭun şi la Căşlegĭ Poloniĭ preumblă un flăcăŭ străvestit în *bour*, că odinioară la Ragusa în timpul Căşlegilor măşcile obicĭnuĭte eraŭ *ćoroje*, *vila* şi *turica*; şi că *turica* înfăţişa o figură cu cap de cal cu gâtul lung şi cu picĭoarele lungăreţe». V. Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen (Wien, 1875) p. 26.

422 : *Cultuc* se ĭa şi în înţeles, figurat de «refuz», când se face şi un gest cu mâna (Isp.B. 164: zînele se rugară. ca barim nucile cu haĭne să le dea. Băiatul le arătă *coltucul*).

423. Adaogă : *cul*, soldat (Cog. Arh. II, 66, 134 : pre care l'aŭ dat pre sama *cululuĭ* să'l păzească); — *culnihaĭágasi*, comandant (Ur. III, 127). V. *Ghĭuler-aga*.

435. Adaogă : *cuşcă*, coteţ, colivie; (mold.) coş, cutie (Pan. P. V. 105 : dacă aĭ intrat în *cuşcă*, trebue să cânţĭ cocoşeşte ; Al. T. (57) ; tot de proveninţă orientală e şi *chĭoşc* (Cog. Arh. I, 15, 17 : ajungând la *chĭoşcul* împăratuluĭ ; Isp. B. 152 : împăratul, fiind-că scăpase de o mare primejdie, ridică un *chĭoşc* în pădure aceea).

437. Adaogă : cf. *novicatón*, un fel de materie de bumbac (Cog. Arh. II, 249, 251 [tar. vam.] : *novicaton*, bucata 1 leŭ vechiŭ; postav *novigaton*, bucata 132 banĭ).

438. Adaogă : *dădăţel*, *dedeţeĭ*, Pulsatilla vulg. (planta se întrebuinţează de dădace pentru scăldatul pruncilor).

451a. *Darát*, ceremonial, pompă; lucrurile trebuincĭoase unuĭ tot, tacâm (M. Drăghiciŭ, Ist. Moldoveĭ I, 103 : nu după multă vreme s'a modificat *daratul* acesta al Domnieĭ, ib. II, 159 : înjghebând tot *daratul* curţiĭ după obiceĭul celor vechĭ); — p. *dârât*, pompe, magnificence Z. 419b.

452. Adaogă : *daulhaneá*, tabulhana (Cog. Arh. II, 13, 86, 134 ; ib. 37 : *dalhanea* ; ib. 16 : *dulhanea*). V. Diez I, 38.

456. Forma moldovenească pentru *derbedeŭ* e *derbeder* (Xen. 236 : un sturluibat, un *derbeder*, un vîntură-ţara, în sfîrşit un om de nimica).

469. *Divictarul* era cel ce îngrijea de călimările Domnuluĭ (Fot. III, 309 ; Sulz. III, 168 ; Ioan Ghica, Scrisorĭ p. 9).

471. *Dolfa* n'are a face cu *doldura*. fiind identică cu *dolca*. V. *dulăŭ*.

474. Adaogă : dim. *dovlecél*, un rod de mărimea castraveţilor, numiţĭ în Moldova *bostăneĭ* ; — *d'a dovleceĭ*, numele unuĭ joc de copiĭ în judeţul Dîmboviţa Hasdeŭ, Etymol. Magnum Rom. I, 30.

484. *Dulắŭ* însemnează numaĭ «căĭne cĭobănesc» (*Indreptarea Legiĭ* [Tîrgovişte, 1652], glava 304 : de va ucide neştine câinele păstoresc, ce se zice *dulău* de turmă de oĭ); adaogă : *dulucă* duluţă, ĭute, repede (Cal. b. 1883 p. 21 : maĭ mergĕnd, setea se înteţi şi se mări *dulucă* ; Isp. B. 79 : dară lupul, să te ţiĭ pîrleo ! lungi pasul lupeşte şi se duse *duluţă*, de nu maĭ dete cu mână de dînsul).

509. D. Raoul de Pontbriant (Dict. p. 254) deduce pe *faer* din germ. *Feuer*, o etimologie, care pare a se confirma, de oarece cuvîntul romînesc figurează la începutul unor satire populare îndreptate în contra Nemţilor.

520. Cf. *fesfeséle*, dichisurĭ femeĭeştĭ (Al. T. 920 : să mĕ facă pupuĭcă cu *fesfesele* boĭereştĭ ; ib. 942 : pentru inimĭ aveam nadă — nurĭ, taclildurĭ, *fesfesele* ; Negr. Teatru, p. 51 : o fetiţă de la ţară n'are atâtea *fesfesele* — se găteşte la isvoară cu ghiocĭ şi vĭorele).

526. Pe lîngă *filu* maĭ există şi forma *pilu*, elefant (Dos. Ghen. 12b : arătânduse singur svîntul ĭeace de fugiră Persiĭ, pornind asupră-le muşiţe şi ţînţarĭ ca nouriĭ, de care caiĭ şi *piliĭ* potricăliţĭ rumpea legăturile şi fugĭea).

530. Adaogă: *pirpiriu*, slab, lânced, mişel (Glos. 447; Isp. B. 279: când se desmetici şi se văzu el *pirpiri*—cosac, golănel şi gonit). V. *sacsana*.

531. *Fistichiu* are şi sensul figurat de «cĭudat» (Xen. 144: să nu te fi apucat aşa vr'un gust *fistichiu*).

536. Adaogă: *fustanlîc*, haĭnă (Melchis. Rom. II, 129: un *fustanlic* de aganbani albă cu rîndurĭ). Iată diferitele calităţĭ de *fote* (Cog. Arh. II [Tarifa vamală din 1761] p. 254: fote *chĭurcbeş*, păreche 72 banĭ; fote *chĭurchi calcm*, 100 pentru 77 banĭ; fote *celbiş*, părechea 30 banĭ; fote *eli-calem*, părechea 88 banĭ; fote *carabura*, de 2 testele, o parcea; fote *zărgele*, părechea 20 banĭ; fote *otuz-beş calem*, părechea 60 banĭ.

544. Cf. locuţiunea: *a merge găitan*, a merge strună.

581. *Ghimirlie* în sens de cocĭoabă (Cal. b. 1883, p. 22; o pocitură de bătrân gârbov.... sta ghemuit înaintea uneĭ *ghimirliĭ* de bordeiŭ şi dârdâea, ca cum l'ar fi găsit tremuriciŭ; ib. 23: luâ de subţiorĭ pe unchĭaş şi intrâ cu el în *ghimirlie)*.

596. Pentru etimonul luĭ *ghizluc* cf. Pash. I, 24: îmbrăcămînte—odéždá—ghĭldilik.

601. Adaogă: *gigică* (vorbă copilărească) plăcut, frumos.

614. Adaogă: *a se face agiu, a se duce la agĭalîc*, (prov.) a se ruina, a pĭerde starea, a sărăcĭ.

624. Adaogă: *a bate alcaoa*, (prov.) a pĭerde timpul în deşert.

637. Adaogă: *haram, aram: 1. a)* vită rea... ce nu'ĭ bună de nimic (Glos. 283: un *aram* de cal; cu aceştĭ *aramĭ* (şi *aramurĭ*) de caĭ nu poţĭ face nimic; Th. D. Speranţa, Anecdote populare în Contemporanul, An. I, 199: măĭ! a draculuĭ *hăramurĭ*, sar şi strică prin grădină); *b)* vită ce umblă din stăpân în stăpân, vită vagabondă; 2. fig. om de nimic, incapabil la nimic şi totdeodată rĕŭ şi mişel (Glos. 283: ce să facĭ cu acest *aram* de servitor?); 3. câştig fără muncă, lucru fără spor (Pan. P. V. III, 80: după cum *haram* veniră, astfel şi *haram* s'aŭ dus; ib. 133: ce mănîncă e halal, ce îmbracă e *haram*); — cf. *hărămúc*, bandă, ceată (R. I, 2. 386: lăsâ câte un *hărâmuc* de ostaşĭ).

665. In *Vida*, Gramatica romîno-franţozească (Buda, 1833), se află şi forma *handac* la p. 481: la fosse, *handac*.

677. In loc de «din stomahul găinilor» citeşte: «din capul pĭeptuluĭ saŭ stomahuluĭ la găinĭ».

679. Adaogă: (Al. T. 204: *amandea* la scară; ib. 1006: dos la faţă şi *amandea* la moş Miron).

693. Adaogă. *ibrictár*, slujbaşul Curţiĭ care da Domnuluĭ de spălat (Fot. III, 290).

699. Adaogă: *ĭedec*, toate lucrurile unuĭ tot; ex.: *ĭedecul* caseĭ.

703. *Erugă* însemnează şi: scursură de apă, albie de pârîŭ.

719. In judeţul Muscel se aude şi *angrişáĭ*. o floare ce seamănă cu *indrişaim*.

1299. Nu ştim, dacă moneda pomenită de Cantemir şi în Cronice e identică cu *tultul*. monedă austriacă de 15 crăiţari (L. B. 726).

1426. *Geamaşirgi-başa* e identic cu *samasirgiu* şi trebue trecut sub această din urmă vorbă.

NB.. Maĭ adăogâm şi un şir de cuvinte dispărute, al căror sens şi etimologie ne aŭ rămas necunoscute, dar cari sînt probabil de origină orientală:

**Baclíu*—(Mih. Cĭoranu, Revoluţia luĭ Tudor Vladimirescu, p. 31: care avea numaĭ vr'o 30 de *bacliĭ* sub a sa comandă). Poate că vorba e o corupţiune din *beşli*.

**Buclir*—(Cog. Arh. II, 243 [Tarifa vam.]: brîe halalci *buclir*, de unul 11 banĭ).

**Capicúl*—(Cog. Arh. II, 255 [Tar. vam.]: halali *capicul*, bucata 20 bani).

**Casric*—(Ur. IV, 132: 5 parale oca de păcură cu *casric)*.

**Celbiş* — (Cog. Arh. II, 254 [tar. vam.]: fote *celbiş*, părechea 30 banĭ).

**Ceplác*—(Cr. III, 161: eară pe El-agasi anume Ali-Aga, şi cu alt *ceplac*, anume Murtaza Aga, l'aŭ trămes să năzuească la căşla hănească); cf. t. *čyplak*, nu, dépouillé Z. 349a.

[Vorba în emnează : golan, biet, sărăcuţ (M. Drăghiciŭ, Ist. Moldoveĭ II, 131 : unde şi unde apoĭ maĭ răsărea câte un *ceplac* de ĭenicer pribegit din ortale)].

**Cetalmezíe*—(Cr. III, 199 : şi îndată capichehaea aŭ scos *cetalmezia*, de aŭ dat ştire la Grigori Vodă, cum că aŭ murit tĕrzimanul); cf. t. *ćatal*, fourche ; fourchu, équivoque Z. 346c. [Cuvîntul e o corupţiune din *cetal-menzil*, ecstra-poştă (M. Drăghiciŭ, Ist. Moldoveĭ I, 216 · Cantemir al doĭlea Dimitraşcu . .. aŭ venit în Moldova cu mare grabă prin *cetal-mezâl* spre îndeplinirea maĭ multor porunci împărăţieĭ; ib. II, 72 : caĭmacamiĭ însă ajungând la Iaşĭ cu poştă grabnică, *cetal-menzâl*, Mavrocordat aŭ găzduit la curtea cea nouă)]. V. *menzil*.

**Chichidíe*—(Cog. Arh. II, 248 [Tar. vamală] : *chichidie*, o ocă. 9 pol banĭ).

**Cinghír*—(Cog. Arh. II, 256 [tarifa vamală din 1761] : *cinghir*, de 14 ocă, 1 leŭ).

**Ciopciún*—(Cog. Arh. II, 256 [Tarifa vam.] : *ciopciun*, oca 1 leŭ 8 potronicĭ).

**Diánt* (Hron II, 185 : acest Pasvantoglu era un ostaş *diantiŭ*).

**Elám* (Cog. Arh. II, 245 [tar. vam.] : *elam* cacom, blana, 40 banĭ).

**Evrí*—(Cog. Arh. II, 249 [tar. vam.] : muhair *evri*, bucata 90 banĭ).

**Fuzíe* (Cr. II, 379 : Turciĭ ce vin tot belacoase, ceasornice de aur, *fuziĭ*... miĭ de ug. le daŭ ; Cog. Arh. II, 255 [tarifa vam.] : *fuziĭ* bune, de una 100 banĭ) ; cf. ar. *fyzzat*, argent (métal) Z. 667c.

**Halíl*—(Cog. Arh. II, 255 [tar. vam.] : *halil*, oca 5 banĭ).

**Handréş* (Cog. Arh. II, 255 : [tar. vam.] *handreş*, de 14 ocă, 1 leŭ).

**Ialvichír*—(Cog. Arh. II [tar. vam.] 243 : bogasie de *ialvichir* albe, de 7 parcele, 1 leŭ vechiŭ).

**Inductár*—(Cr. II, 27 : un hatman dintre dînşiĭ, anume Cuniţchie, ce era *inductar*).

**Iórt* (R. III, 1. 87: cu baniĭ biruluĭ să se dea *iort* la socoteala, ce vor trimite la vistĭerie); cf. t. *jord*, *jurt*, possession, terres que l'on possède Z. 970c.

**Iuhurlúc*—(Cr. II, 91 : şi frate-sĕŭ Ioniţă Rohmistrul, care l'aŭ fost robit craĭul Şveduluĭ fără veste de la *iuhurluc*).

**Lascá*—(Cog. Arh. II, 248 [tar. vamală] : *lasca* blane, 105 banĭ ; *lasca* tanele, sorocul 25 banĭ).

**Limíe*—(R. II, 1. 240 : o scurteĭcă cu *limiĭ* de samur).

**Lirburí*—(Cog. Arh. II, 244 [tar. vam.] : bogasie *lirburi*, de 7 parcele, doĭ leĭ vechĭ).

**Litamár*—(R. II, 1. 334 : şase ghĭozdane: două de pĭele, patru de *litămar*).

**Şiftú* (Cog. Arh. II, 251 [tar. vam.] : postav *şiftu*, bucata 88 banĭ).

**Tabalín*—(Cog. Arh. II, 254 tar. vam.] : *tabalin*, cântarul 50 banĭ).

**Taftúiŭ*—(Cog. Arh. II, 254 : *taftuiŭ* de săgeţĭ, de 14, 1 leŭ).

**Tarcinélă* Cog. Arh. II, 253 [tarifa vamală] : *tarcinelă*, cotul 10 banĭ).

**Tehpergiu*—(Beld. III, 391 : *tehpergiu* şi lacom foarte şi cât se dă îndrăsneţ).

**Tibán* (Ur. IV, 132 : patru parale un *tiban* de smochine nesmime).

**Tratavá*—(Cog. Arh. II, 254 : *tratava*, de patru legăturĭ, 10 banĭ).

**Ulamá*—(R. II, 1. 239 : o roche de pambriu galbenă cu *ulamale* .

**Zârgéle*—(Cog. Arh. II, 254 [tar. vam.] : fote *zârgele*, părechea 20 banĭ).

I. INDICE ROMÂNESC.

[Cifrele indică numerotaţia vorbelor nu a paginiĭ r. Pentru numerele însoţite de o steluţă să se consulte asemenea *Adaose şi îndreptărĭ*. Numerele precedate de o cruce † insemnează că cuvîntul respectiv figurează numaĭ în *Adaose*; iar semnul (? indică seria d cuvinte adăogate la nota de la finea acestor *Adaose*].

II. INDICE TURCESC.

[Cifrele indică numerotaţia vorbelor nu a paginilor].

NB. Literele speciale č, ǵ şi š neflind îndestulătoare la tipografie s'aŭ înlocuit: č=c', ǵ=g' şi š=s'.

INTEMEIEREA ŢĔRILOR ROMANE (1)

III

DESCĂLICAREA MOLDOVEĬ

Statul moldovenesc îşĭ are obârşia sa tot peste munţĭ, ca şi acel muntenesc, şi anume leagănul sêŭ este valea cea înconjurată de înalţiĭ munţĭ aĭ Tiseĭ superioare şi aĭ afluenţilor sĕĭ, care vale poartă numele de Maramureş saŭ Marmuros, de la unul din afluenţiĭ Tiseĭ, rîul Mara. Un lanţ de piscurĭ înalte desparte reţeaua de văĭ înguste şi înalte ale Tiseĭ de văile rîurilor care se coboară către Bucovina şi Moldova, anume Suceava şi Moldova ; vîrfurile cele maĭ înalte ale acestor munţĭ sunt Lucina, Olcina şi Tomnaticul, a căror înălţime este de 4875, 4558 şi 4785 de picioare. Trebuia ca Româniĭ din Maramureş să se înalţe numaĭ cât peste coamele ce leagă între ele aceste înălţimĭ, pentru a trece pe clina lor răsăriteană, care se coboară împreună cu rîurile, afluenţiĭ Siretuluĭ, către şesul oriental al Europeĭ. Porniţĭ de aicea la vale eĭ nu se maĭ opriră până nu întâlniră o stavilă firească care să împedice înaintarea lor, talazurile Măreĭ negre.

Care fură pricinele ce împinseră pe Româniĭ din Maramureş să facă acest pas? Noĭ credem că atât coborîrea luĭ Bogdan din aceste ţărĭ cât şi acea a luĭ Radu Negru din Făgăraş a fost determinată nu atâta de apăsarea politică cât de prigonirea religioasă. Starea politică a Românilor pe la sfârşitul veaculuĭ al XIII şi începutul celuĭ al XIV, data ambelor descălecărĭ, nu era încă aşa de decăzută. Eĭ posedaŭ încă toate acele elemente care asigura respectul dreptuluĭ, şi decĭ neatârnarea politică: anume nobleţa lor, dreptul lor obicĭnuelnic, Kneziĭ şi Voivoziĭ lor, precum şi luaŭ parte la dietele saŭ congregaţiunile Transilvanieĭ, fapt dovedit între altele prin diploma din 1291 despre magistrul Ugrinus. (2). Iobagia încă nu apăsa sub jugul eĭ încovăitor grumazurile ţăranilor romînĭ, şi suntem încă departe de timpul pe cât şi de starea de robie pe care o destăĭnuesc documentele privitóre la uniunea celor treĭ naţiunĭ din 1437 şi 1438. (3)

Dacă însă nu găsim în starea politică a Românilor din acele timpurĭ un motiv care să'ĭ fi făcut să'şĭ lase vatră, moşie şi avere pentru a căuta aiurea

(1) Vezĭ *Rev. p. Ist., Arch. şi filol.* vol. V, 1—28.
(2) Vezĭ lucrarea mea *Teoria luĭ Rösler,* Iaşĭ, 1885, p. 159.
(3) Idem, p. 160.

odihna sufletuluĭ, starea lor religioasă ne arată că dacă eĭ aŭ făcut asemenea jertfă, şi aŭ adus'o pe altarul dumnezeireĭ ca bunĭ şi cucernicĭ creştinĭ, şi dumnezeŭ le ajută, căcĭ în văile largĭ deschise către câmpie, în care eĭ se coborîră, elementul românesc putu să se intindă neîmpedicat, să dea naştere unor formaţiunĭ eşite într'adevăr din feliul sěŭ de a fi şi să desvolte, maĭ mult de cum era cu putinţă în ţara unde fusese robiţĭ, cuprinsul sufletuluĭ lor.

Papiĭ, necontenit la pândă pentru a întinde autoritatea lor, după ce pun sub piciorul lor intregul apus, îşĭ îndreaptă privirile către răsărit, unde şi aicea eraŭ popoare multe şi bogate, din a căror supunere eĭ puteaŭ trage un folos însemnat. Căcĭ să nu credem că motive spirituale împingeaŭ pe papĭ ca şi pe alţiĭ pristavĭ aĭ bisericeĭ creştine la neîncetata întindere a stăpânireĭ lor.. Elementul omenesc, cu patimile şi egoismul sěŭ interesat, a fost pârghia cea maĭ puternică care insufleţea proselitismul, şi dacă agenţiĭ imediaţĭ aĭ acesteĭ întinderĭ, misionariĭ şi ordinile religióse, eraŭ recrutaţĭ între oameniĭ ceĭ curaţĭ cu inima şi cu duhul, nu era tot ast-fel şi cu ceĭ carĭ îĭ trimiteaŭ, şi care urmăreaŭ sub marca religiuneĭ scopurĭ de dominare politică.

Ungurіĭ se întoarseră întâĭ la religia răsăriteană; în curând însă silinţele papilor îĭ desbinară de la acea biserică şi-ĭ alipiră către a lor; călugăriĭ şi episcopiĭ italienĭ umplură Ungaria, limba latină se introduse în biserică şi dregătoriele lor, şi statul unguresc, atât de oriental-asiatic prin elementul săŭ poporan, începu a gravita către apus prin religiunea la care se închina. Sfântul Stefan este privit de Ungurĭ ca întemeietorul acesteĭ direcţiunĭ noue în viaţa poporuluĭ maghiar. De îndată ce papiĭ câştigară la planurile lor un popor energic şi care în acele timpurĭ de barbarie plătea mult în cumpăna istorieĭ, eĭ vroiră să se slujască de dînsul pentru a intórce la creştinismul catolic şi alte neamurĭ cu care Unguriĭ veneaŭ în atingere. Astfel papiĭ, prin intermediul arhiepiscopuluĭ unguresc, înfiinţează în ţara locuită de Secuĭ întâĭ episcopia Milcovuluĭ, prefăcută după aceea în episcopia Cumanilor, şi invită prin o scrisóre din 1234 pe regele Ungurilor ca să aducă la adevěrata cunoştinţă de Dumnezeŭ şi pe poporul Valah, despre a căruĭ existenţă în episcopia Cumanilor ar fi dobândit ştiinţă, şi carĭ în loc de a priimi împărtăşirea cu sfintele taĭne de la episcopul catolic al Cumanilor, ar asculta de nişte pseudo-episcopiĭ de ritul grecesc. (1) Regele Bela ascultând de povaţa sfîntuluĭ părinte ordonă chiar în acel an 1234, că toţĭ aceĭ cari in ţara luĭ n'ar fi neascultătorĭ de biserica romană vor fi siliţĭ să asculte de acea biserică, cu deosebire «*închipuiţiĭ creştinĭ ce se află în ţara noastră*» şi care nu pot fi alţiĭ de cât Româniĭ. (2)

(1) Teoria luĭ Rösler, p. 128.

(2) Nos Bela. — universos hereticos et alios Christianos qui relicta fide Christianitatis ad superstionem Ismailitarum vel Iudaeorum pervertuntur, quocumque nomine censeautur, *et fictos Christianos de terris nostris* bona fide studebimus pro viribus extirpare et *eos qui... Romanae ecclesiae in terra nostra sunt inobedientes iuxta ritum uniuscuiusque nationis qui non sit contra fidem catholicam, compellemus obedire Romanae ecclesiae* etc. Din *Raynaldus* in Mag. Ist. III p. 123.

În nenumĕrate rânduri sosesc de aceste imbieri ale papilor către regiĭ Ungarieĭ. Din aceste maĭ cităm încă următórea bulă din 1352, dată din Avignon în care papa invită pe Bela al IV-a ca. sprijinit pe favoarea dumnezeească, să 'şĭ întrebuinţeze puterea pentru a pleca în jos coarnele ridicate *ale popoarelor schismatice care locuesc în preajma împărăţieĭ tale.* (1)

După ce se constitue statele române neatârnate, tocmaĭ în scopul de a scăpa de prigonirile bisericeĭ catolice, aceasta vĕzînd că cu violenţă n'aŭ putut face nimic, îmbracă iarăşĭ haĭna înduplecăreĭ şi trimite maĭ multe misive şi misionarĭ la Alexandru Basarab domnul Munteniei cât şi la Laţcu domnul Moldoveĭ pentru a'ĭ ademeni să primească religia a tot mîntuitoare. După cât se vede aceste prigonirĭ ale *schismaticilor*, (numele Romanilor în gura catolicilor în tot decursul istorieĭ ungureştĭ) nu se urmaŭ în tot deauna cu aceeaşĭ furie. Ca toate simţimentele, şi acel religios se manifestă în restimpurĭ. Se pare că spre sfârşitul veaculuĭ al XIII şi la mijlocul celuĭ al XIV prigonirile religioase căpătase un caracter de tot ascuţit, care aŭ silit pe Românĭ să părăsească ţara în care trăiaŭ.

Descălecarea Moldoveĭ a trecut şi ea în domeniul tradiţieĭ, de şi este un fapt mărturisit şi prin documente autentice, şi ce e maĭ mult, contimpurane evenimentuluĭ. Concordanţa aproape deplină între tradiţie şi documente arată însă că faptul întemeiereĭ domnieĭ era privit ca ceva însemnat, care aŭ lăsat urme neşterse în sufletul sĕŭ, şi acéstă corespundenţă atât de strânsă între tradiţiune şi faptele istorice arată că şi în Muntenia, unde spusele tradiţiuneĭ nu pot fi întemeete pe nişte dovezì aşa de viĭ ca în Moldova, tradiţia nu conţine maĭ puţin adevărul.

Cronicariĭ povestesc în următorul chip descălecarea Moldoveĭ : *Ureche* spune că «după multă vreme, când feciorii ceĭ de domn din munţiĭ ungureştĭ pogorînd după vînat, aŭ nimerit la apa Moldoveĭ, vĕḑând locurĭ desfătate, cu câmpiĭ deschise, cu pădurĭ dese şi cu ape curătoare, îndrăgind locul, au tras pre aĭ sĕĭ de la Maramorĕş şi pre alţiĭ aŭ îndemnat de aŭ venit şi aŭ descălecat întâiŭ sub munte, maĭ apoĭ înmulţindu-se şi crescănd înainte nu numaĭ apa Moldoveĭ şi Siretul le-aŭ fost hotar, ce până la Nistru şi până la mare s'aŭ lăţit»(2).

Neculai Costin infloreşte această întîmplare cu maĭ multe basme plăsmuite de închipuirea poporuluĭ. El spune că să se fi îndemnat Dragoş cu oare câţĭ de aĭ sĕĭ din Maramureş» şi aŭ venit peste munţĭ în chip de vînĕtoare şi aŭ găsit o fiară şi gonind'o cu dulăĭ până la apa Moldova şi obosită fiind fiara, aŭ prins'o în apa Moldoveĭ la locul unde se chiamă Bourenĭ—pus'au şi în pecetea domnieĭ ţĕriĭ cap de boŭ, ce se vede până astă-ḑĭ. Eşit-aŭ maĭ la câmp

(1) «Ut divinae potentiae fratres auxilio *ad propellendum schismaticos et infideles alios regno tuo finitimos* ex quorum praesumptuosa nequitia frequenter regnum ipsum et habitatores suos passi sunt detrimenta, in manuforti proponas exurgere et ad eorum elata cornua conterenda tuam potentiam exercere.» din *Raynaldus* in Mag. Ist. III, p. 125.

(2) Letopisiţele, ed. Cogălniceanu, Iaşĭ, 1853, I, p. 98.

aceĭ vînătorĭ şi aŭ nemerit la locul unde este acum mănăstirea Eţcaniĭ şi acolo era prisacă cu stupĭ; şi era la aceĭ stupĭ un Rusneac anume Eţco şi întrebându'l ce om este de trăeşte în loc pustiu şi cine stăpîneşte locurile acele? El aŭ rĕspuns că este Rusneac din ţara leşască şi cum aŭ auzit el din bĕtrînĭ că ajunge locul până în Dunărea şi până în marea şi pe Nistru în sus până unde să începe ţara leşască; — eară apeĭ Moldoveĭ unde aŭ ucis hiara, pre numele uneĭ ţince (căţele) ce o chema Molda, care de multă goană ajungând la apă unde aŭ ucis fiara, aŭ crăpat de apă, limbind multă, s'aŭ şi numit Moldova apa Moldoveĭ pre numele Moldeĭ» (1).

Miron Costin reproduce aceeaşĭ povestire, însă îmbrăcată în vestmîntul poesieĭ, în poema polonă. El adaugă la cele reproduse maĭ sus numele satuluĭ din care aŭ eşit Dragoş fiul luĭ Bogdan» anume *Cuha* în Maramureş, sat ce se vede din documente că într'adevăr a fost al descălecătoruluĭ, după cum vom arăta maĭ la vale. Tot Miron Costin ne spune că colonia moşuluĭ *Eţco* deveni maĭ apoĭ Suceava, care nume îl esplică el prin acea că ar fi fost dat de nişte cojocarĭ ungurĭ, căcĭ cojocarul pe ungureşte s'ar numi sociu (sots) (2).

Tot această tradiţiune este reprodusă şi de cronica putneană sau letopiseţul cel vechiŭ moldovenesc (3) precum şi în genere de toate cronicele ţăreĭ Moldoveĭ, care amintesc începuturile acestuĭ stat.

Miezul acesteĭ tradiţiunĭ este că statul moldovenesc aŭ fost intemeiat de către nişte Românĭ ce s'aŭ coborît din munţiĭ Maramureşuluĭ sub conducerea luĭ Dragoş fiul luĭ Bogdan. Data acestuĭ eveniment este fixată deosebit de deosebiţiĭ cronicarĭ. Ureche pune anul 6807 (4) (1299); Neculaĭ Costin admite anul 1352, iar Miron Costin în poema polonă primeşte anul 1304. In sfârşit cronica putneană pune şi ea data admisă de N. Costin 1352. Acea în deobşte primită până acuma, anul 1359, a fost luată după un document al luĭ Ludovic din acel an, pe care 'l vom reproduce maĭ jos. Vom vedea că toate aceste date sunt greşite şi că descălecatul luĭ Bogdan. căcĭ aşa se numea descălecătorul ţăreĭ, este dovedit prin un document autentic că s'a întâmplat între aniĭ 1348—1349.

Până acuma sunt cunoscute treĭ documente care amintesc fuga luĭ Bogdan peste munţĭ în Moldova, toate pornind de la Ludovic regele Ungarieĭ. Aceste documente cuprind dăruirĭ de pămînturĭ făcute de Ludovic unor voevozĭ saŭ nobiliĭ romînĭ, care păstrase credinţa către rege şi ĭ dăduse ajutor în încercarea luĭ de a readuce la supunere pe fugariĭ din Ungaria.

Cea maĭ nouă din aceste diplome este din 1365 şi conţine dăruirea moşeĭ

(1) Letopiseţele, I, p. 90.
(2) Arh. ist. I, 1, p. 166.
(3) Arh. ist. III, p. 5.
(4) Letopisiţele, I, p. 90. Data pusă de domnul Cogălniceanu la p. 99: 6867 este greşită; vezĭ ce zice N. Costin: «ear ce scrie Ureche Vornicul că au fost veleatul 6807 la descălecarea ţăreĭ cu Dragoş Vodă nu se tocmeşte, că încă pre acea vreme (1299) era pustie ţara Moldoveĭ, cea ce N. Costin n'ar putea spune despre anul 6867 saŭ 1359.

luĭ Bogdan, *Cuhnia* din Maramureș, (*Cuha* luĭ M. Costin) pe care acesta o perduse prin necredința luĭ către regele maghiar. lui *Balk* fiul luĭ *Sas moldovanul*, și prin el fraților sĕĭ de pe mamă *Drag*, *Dragomir* și *Stefan*. Acel «Balk fiul luĭ Sas moldovanul este lăudat de rege fiind că l'aŭ sprijinit în țara moldovenească, aŭ căpătat acolo maĭ multe rănĭ și aŭ perdut servitoriĭ pentru a susținea pe rege și lăsând acolo pămînturile și drepturile sale aŭ urmat pe rege în Ungaria (1).

A doua, ceva maĭ veche, din 1359, conține dăruirea maĭ multor sate *româneștĭ*, arătate însă cu numirĭ în mare parte maghiare: Zalatina, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Drszefalva, Hernershaza și Sugatugfalva, din Maramureș, luĭ *Dragus* fiul luĭ Gyula «credinciosul nostru valah din Maramureș spre resplătirea slujbelor făcute de el în expedițiunile noastre, maĭ cu samă însă spre a redobândi țara noastră cea moldovenească, unde maĭ mulțĭ valahĭ părăsise calea datoriteĭ credințĭ». Regele dă decĭ aceste sate luĭ Dragoș și prin el fiilor sĕĭ Gyula și Ladu spre a se folosi eĭ și moștenitoriĭ lor de acele moșiĭ după dreptul nobiliar, ca și ceĭ-lalțĭ nobilĭ aĭ regatuluĭ care ar sluji în armată, îndatorindu-ĭ, bine înțeles, la păstrarea credințeĭ către dînsul (2).

A treia diplomă și cea maĭ veche este din 1349 și 1355 și n'a fost editată până ce n'am dat'o noĭ la lumină (3). Prin această diplomă regele Ludovic întărește posesiunea aceluiașĭ Dragoș fiul luĭ Gyula și nepotul de fiŭ al tătăluĭ acestuia, alt Dragoș, asupra doue moșiĭ Gyulafalva și Nyres așeḑate lângă fluviul Maramureșuluĭ, pe basa altor doue documente din 1349, pe care regele le reproduce în intregimea lor, din «cuvînt în cuvînt». Cel d'întâĭ din aceste documente reproduse, care pornește tot de la Ludovic, este un ordin dat luĭ *Ioan* fiul luĭ *Iuga* voevodul Valachilor din Maramureș, ca să statornicească pe Dragoș, pe tatăl-sĕŭ Gyula și pe frațiĭ sĕĭ: Stan, Tatar, Dragomir, Costea și Mirișlaŭ

(1) *Fejer IX*, 3. p. 469, a. 1365: «Ludovicus strenuo viro Balk filio Saaz Moldavo wajwodae Maramurusiensi, quod idem adhuc in terra nostra Moldavana regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera, amissis servitoribus suis pro rege sustinendo, terrasque proprias et iura ibidem relinquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balkh et per eum Drag, Dragomer et Stephano fratribus uterinis possessionem Cuhnia vocatam cum appertinentiis in comitatu Marmarus esistentem quas per infidelitatem et notam Bogdan wajwodae eiusque filiorum qui terram regis Moldovanam occupantes clandestine in contumeliam regis moliuntur conservare, ad se devolutas, solemni privilegio confert».

(2) *Fejer IX*, 2, p. 139, a. 1359: «Ludovicus — quod nos praeclaris meritis — *Dragus* filii *Gyulae fidelis Olachi nostri de Marmarusio* in memoriam nostrae Celsitudinis redactis quae servitia in plerisque nostris negotiis et expeditionibus sibi commissis et confisis, specialiter autem *in restauratione terrae nostrae Moldovanae, plures Olachos rebellantes a via fidelitatis deviantes* volentes igitur pro praemissis suis obsequiosis meritis, regio occurere donativo quasdam *villas nostras Olachales*, Zalatina, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Drszefalva, Hernershaza et Sugatugfalva, proventibus nostris quinquagesimalibus novae donationis titulo dedimus praefato *Dragus* et per eum *Gyulae* et *Ladi* filiis suis eorumque haeredibus— omni eo jure nobilitatis titulo, quo caeteri viri primi et naturales regis nostri nobiles sub vexillo gaudeant et fruantur, ita tamen quod idem Dragus et filii sui—sincerae fidelitatis homagium perpetue tenerentur observare .

(3) Vezĭ această Revistă Vol. V. p. 166: Un document asupra luĭ Bogdan din 1349.

în posesiunile lor Gyulafalva şi Nyres, din carî fusese scoşî cu foc şi cu sabie de către Stan fratele aceluî Ioan (cătră care regele îndrepta scrisoarea), împreună cu voivodul *Bogdan*, moşul luı Stan după tată. Fiind însă că Gyula şi cu ceî şese fiî aî seî: Dragoş, Stan (altul de cât Stan resvrătitorul), Tatar, Dragomir, Costea şi Mirişlaŭ nu vroise să ia parte la rescoala luî Bogdan şi a luî Stan fiul luî Iuga, pentru care pricină aceştia le devastase satele, le arsese casele şi-ĭ dăduse afară din posesiunile lor, apoî regele pentru a resplăti credinţa pe care Gyula şi cu fiiĭ seî o păstrase cătră dênsul, ordonă luî Ioan fiul luî Iuga, voivodul Maramureşuluî, ca să pună pe jăluitorı înapoî în posesiunile lor după o prealabilă cercetare. Maî adaugă regele că moşiile Gyulafalva şi Nyres fusese dăruite luî Gyula pentru credincioasele sale slujbe de fericitul întru pomenire tatăl seŭ regele Carol (Robert Neapolitanul †1342). Acest ordin de restituire este dat din Bistriţa în anul 1349, în ziua sfinteî crucĭ.

Al doilea document, reprodus de rege în diploma sa din 1355, este raportul luî Ioan fiul luî Iuga voivodul Valachilor din Maramureş asupra îndeplinireĭ ordinuluî regesc arătat, şi punerea în stăpânire a luî Gyula în moşiile şi casele sale, după ce prin cercetarea vecinilor şi a knezilor se încredinţează despre adevĕrul plângerilor aduse de Gyula înaintea regeluĭ. Acest al doilea act este dat în Sziget în acelaş an, 1349.

Pe basa acestor două acte regele întăreşte luĭ Dragoş, tatăluĭ-seŭ Gyula şi fraţilor seî maî sus pomeniţĭ, stăpânirea asupra satelor lor, cu condiţie ca eĭ să plătească în tot-d'auna dările obicĭnuite după dreptul Valachilor. Această întărire se face în 1355 când este dat documentul.

Maî întâĭ să stabilim, după aceste documente, genealogia acestor nobilĭ românĭ, străbuniĭ transcarpatinĭ aĭ boerilor moldovenĭ. Cel maî bătrên din eĭ, care fără îndoială că murise la 1349, este Dragoş tatăl luĭ Gyula. Gyula la rêndul seŭ este arĕtat ca avênd şese copiĭ: Dragoş (II), Stan, Tatar, Dragomir, Costea şi Mirislăŭ.

Avem decĭ următoarea genealogiă:

Dragoş
|
Gyula
/ / / \ \ \
Dragoş, Stan, Tatar, Dragomir, Costea, Mirişlăŭ.

Afară de acéstă familie pe care o vom numi a *Dragoşeştilor*, după numele străbunuluĭ seŭ, maĭ sunt pomenite câte-va viţe din altă familie, pe carĭ o vom numi a *Bogdăneştilor*, după numele personajuluĭ celuĭ maĭ de seamă.

Documentul din 1349 spune anume că fiul luĭ Iuga şi nepotul de frate al luĭ Bogdan, anume Stan, s'ar fi resculat în contra autorităţiĭ regeştĭ, pe când alt fiŭ al luĭ Iuga, Ioan, este arătat ca voivodul Valachilor din Maramureş la

1349, rămas credincios luĭ Ludovic, şi cătră care regele îndreaptă chiar ordinul de restituire pentru Dragoş. Avem decĭ următoarea genealogie :

?

Iuga — Bogdan

oan Stan — Laţcu (1)

Rescoala în potriva luĭ Ludovic porni din sînul familieĭ Bogdăneştilor, din carĭ numaĭ Ioan rămâne credincios regeluĭ, pe când acea a Dragoşeştilor păstrează credinţa în întregimea eĭ.

Este de mare însemnătate împrejurarea că Ludovic numeşte *moldovanul* pe Sas, tatul luĭ Balk, şi că spune despre acest din urmă că 'ĭ-aŭ ajutat regeluĭ în Moldova la combaterea luĭ Bogdan, că aŭ primit acolo maĭ multe rănĭ, şi-aŭ perdut servitoriĭ ce 'ĭ avea şi în sfârşit că aŭ trebuit să părăsească moşiĭ şi drepturĭ *pe care le avea în Moldova* pentru a urma pe Ludovic în Ungaria; căcĭ urmează de aicĭ că acest Balk voivod al Românilor din Maramureş, citat şi în alte documente maĭ târziĭ din 1390 şi 1391, (2) trăia în Moldova când aŭ venit Ludovic în contra luĭ Bogdan şi că tot aicĭ trăise şi tatăl sĕŭ Sas, care este numit moldovanul.

Această împrejurare ne va ajuta a limpezi o contrazicere aparentă ce există între cronicĭ şi documente, privitoare la numele primuluĭ descălecător, precum şi a şiruluĭ întâilor domnĭ aĭ ţăreĭ moldovene.

Cronicele spun toate într'un glas că primul descălecător al ţăreĭ ar fi fost unul *Dragoş*. Aşa, cronica Putneĭ spune că : «din mila luĭ Dumnezeŭ primul vodă, *Dragoş* eşind la vânat din ţara ungurească de la locul numit Maramureş, după numele apeĭ, şi urmărind un zimbru, îl ucise lângă acest fluviŭ Moldova, şi se veseli acolo cu boeriĭ săĭ, şi locul îĭ plăcu aşa de mult încât rămase acolo şi coloniză ţara cu aceĭ Moldovenĭ ungureştĭ şi domni doĭ anĭ. Apoĭ urmă fiul săŭ; nu scrie cum îĭ va fi fost numele — apoĭ Bogdan domni patru anĭ; nu scrie al cuĭ fiŭ. Apoĭ Laţcu fiul luĭ Bogdan domni opt anĭ.»(3) Urech dspune din potrivă că Dragoş ar fi fost fiul luĭ Bogdan, că după Dragoş vodă a urmat fiul sĕŭ Sas, şi acestuia fiul seŭ Laţcu. Ear după Laţcu tocmaĭ pune pe Bogdan. (4).

O altă cronică numită de domnul Hasdeŭ slavo-română dă următorul şir : «Dragoş veni la 1359 şi domni 2 anĭ. Sas fiul luĭ Dragoş domni 4 ani, Bogdan Muşat domni 6 anĭ. Petru fiul luĭ Muşat domni 16 anĭ etc.»

(1) «Apoĭ *Laţcu fiul luĭ Bogdan* domni opt anĭ.» Cron. putneană, Arh. ist. III p. 5.

(2) *Fejer,* X, 1, p. 581 a. 1390 : «Fidelis noster Dragh comes de Marmarus et *Valk* Waywodae similiter comitis dicti comitatus». *Idem* X, 2, p. 63 a. 1392 : «Magnificis *Balk* et Dragh Waiwodis, comitibus Marmaruus et Ugocha.»

(3) Arh. Ist. III. p. 5.

(4) Letopiseţele, I, p. 99.

Resumăm în un tabloŭ șirul domnilor după aceste treĭ izvoare.

CRON PUTNEANA	URECHE	CRON. SLAVO-ROMANA
1. Dragoș	1. Dragoș fiul luĭ Bogdan	1. Dragoș
2. ?	2 Sas	2. Sas
3. Bogdan	3 Lațcu	3. Bogdan (Mușat)
4. Lațcu	4 Bogdan	4. Petru Mușat

Cu toată această deosebire în șirul domnilor celor d'întâĭ aĭ Moldoveĭ, toate cronicele mărturisesc în chip uniform că domnul cel întâĭ al Moldoveĭ ar fi fost Dragoș, iar fiul sĕŭ să fi fost Sas.

Cât despre Bogdan despre care cronica putneană spune că nu se știe al cu fiŭ era, unele îl fac tatăl, altele fiul luĭ Lațcu.

Există dovezĭ evidente că Lațcu a domnit după Bogdan și că decĭ nu poate fi tată, ci numaĭ fiul acestuia. Așa se află o bulă papală adresată luĭ «Lațcu ducele părților moldoveneștĭ saŭ al națiuneĭ valache» și care este din anul 1370, cu 22 de anĭ posterioară descălecăreĭ luĭ Bogdan .(1)

Cum însă s'aŭ întrodus în șirul domnilor moldovenĭ cele două nume arătate ca predecesoriĭ luĭ Bogdan, anume Dragoș și fiul acestuia Sas? La aceasta ne rĕspunde diploma din 1365, cea care vorbește de Sas moldovanu. Intr'adevĕr cum se poate explica faptul că Balk, fiul acestuĭ Sas, să aĭbă proprietățĭ în Moldova și să se alipească *aicĭ* către expediția regeluĭ în protiva luĭ Bogdan? Trebue numaĭ de cât că acest Balk să fi *fost așezat în Moldova și anume încă dinaintea luĭ Bogdan*, cacĭ regele în diploma din 1349 spune că rescoala luĭ Bogdan ar fi avut loc nu de mult, (nuperrime) și când se duse în Moldova pentru a supune pe Bogdan întâlnește acolo pe Balk fiul luĭ Sas moldovanul.

Pentru ca Balk să ajute luĭ Ludovic *în Moldova unde el era așezat*, trebue ca el să fi ocupat această țară de maĭ mult timp, maĭ ales că și tatăl săŭ, care este amintit ca unul ce nu maĭ era în viață, este numit *moldovanul.*

Resultă decĭ că încă înainte de coborîrea luĭ Bogdan din munțĭ, venise în Moldova alțĭ voevozĭ din Maramureș, însă păstrând credință și supunere către Ludovic, și decĭ schimbându-șĭ numaĭ locul sălășluințeĭ lor. Aceasta nu putea supăra pe rege. Moldova, fiind privită, cu saŭ fără cuvînt, ca o țară supusă coroaneĭ ungureștĭ (2), strĕmutarea supușilor sĕĭ din o parte de țară în alta nu putea să nemulțămească pe regele maghiar.

Coborîrea luĭ Bogdan din Maramureș are însă alt caracter; ea este arătată ca o fugă tăĭnuită, prin care acest voivod vroia să se subtragă de sub autoritatea regeluĭ; de aceea îl vedem că el îmbia pe o mulțime de locuitorĭ a'l urma, câștigând la planurile sale și pe Stan fiul luĭ Iuga, alt voevod din Maramureș. Aceĭ carĭ nu vrură să urmeze întreprinderea luĭ sunt pedepsițĭ. Li se dă foc caselor și li se pustiază moșiile, precum am văzut'o că s'a făcut cu moșiile luĭ Gyula și ale fiilor sĕĭ.

(1) Latzko, dux Moldaviensium partium sua nationis Valachicae». O altă bulă din 1372 zice: Dilecto filio nobili viro Latzkoni duci Moldaviensem salutem Mag. ist. III, p. 135 141.

(2) Doc. din 1365: terram regis Moldovanam.»

Când Bogdan ajunse în Moldova el dădu acolo peste alţĭ voĭvozĭ credincioşĭ regeluĭ celuĭ duşmănit de dânsul. Trebue numaĭ de cât să se nască o luptă între Bogdan şi vasaliĭ regeluĭ. Ludovic alergă în ajutorul acestora. Trecând în Moldova, ajutat de Gyula, el sprijini aicĭ pe credinciosul săŭ vasal Balk, în contra resvrătitoruluĭ Bogdan. Se vede însă că soarta armelor nu fu favorabilă Ungurilor, de vreme ce vedem că Balk este nevoit să părăsească Moldova lăsându-şĭ aicĭ, în mânile luĭ Bogdan, drepturĭ şi moşiĭ, şi urmând pe rege în Ungaria, care 'l despăgubeşte de perderile suferite în Moldova dăruindu'ĭ foasta proprietate a luĭ Bogdan din Maramureş, Cuhnia, de care Bogdan fusese despoiat ca trădător. Regele întreprinde maĭ multe espediţiunĭ pentru a supune pe rĕsvrătitorul Bogdan, toate fără izbândă. Pămîntul Moldoveĭ devenind un loc de scăpare pentru toţĭ Româniĭ nemulţumiţĭ cu guvernul unguresc — şi numărul lor era însemnat — poporaţia eĭ creşte pe zi ce merge şi în curând Moldova deveni o domnie în destul de întinsă pentru a putea determina ea singură mersul istorieĭ sale. (1)

Trebue făcută o deosebire între colonizările din munţiĭ Maramureşuluĭ către Moldova înainte de Bogdan şi ceea ce avu loc sub conducerea luĭ. Acele anterioare precum fusese grupa de Românĭ ce asculta de Voevodul Balk şi de antecesoriĭ săĭ, Sas şi alţiĭ, a căror nume s'aŭ perdut, se făcuse din pricinĭ economice, din motivul de a căuta locurĭ maĭ uşoare pentru traiŭ decât îngustele giturĭ ale Maramureşuluĭ. Ea este asemenea tuturor acelor coborîrĭ ale Românilor de la munte la şes, care se fac pe tot lungul Carpaţilor. Coborîrea luĭ Bogdan avea de motiv scuturarea lanţuluĭ unguresc, din pricinĭ politice şi maĭ ales religioase.

Sas decĭ a fost voevod în Moldova înaintea luĭ Bogdan. Dacă admitem numaĭ cât că un naintaş al acestuia să se fi chemat Dragoş, nume după cât se vede foarte iubit şi comun în Maramureş în acele timpurĭ, avem cheia antecesorilor enigmaticĭ arătaţĭ de cronicele noastre ca domnĭ înainte de Bogdan. Este de observat că, de şi supuşĭ coroaneĭ ungureştĭ, predecesoriĭ luĭ Bogdan, prin posiţia chiar a ţăreĭ pe care o ocupase, se bucuraŭ aproape de neatârnare, încât istoria, care pare a se fi pus pe hârtie numaĭ cât maĭ târziŭ, culese din gura tradiţiunilor că între ceĭ d'întâiŭ voevozĭ din Moldova fusese Dragoş, Sas

(1) Pentru toate cele conţinute în text adauge pe lângă cele treĭ documente reproduse sus următoarele izvoare : *Thurocz* III, c. 49 Huius (Ludovici) tempore Bogdan woivoda Olachorum de Marmarosio, coadunatis sibi Olachis eiusdem districtus in terram Moldaviae, coronae regis Hungariae subiectam sed a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam, clandestine recessit et quamvis per exercitum ipsius regis saepius impugnatus exstitisset tamen crescente magna numero itate Olachorum inhabitantium illam ter am *in regnum est dilatata*. (*Schwandtner*, Scriptores, I, p. 196) *Idem*, III, c. 39 : «(Lodovicus) fere singulis annis vel in quolibet anno movit exercitum contra aemulos et rebelles et saep'us contra Ruchenos et Moldavos (Capitulul al III din Thurocz conţine cronica contimpurană luĭ Ludovic *Ioan de Kikullew*) Chron. Budense, Ed. *Podhradzky*, Budae, 1838, p. 331 : In quolibet tertio anno saepius contra Racenses et Moldavanos.»

şi Bogdan, al căror şir însă amestecându-l precum am vĕḑut, aŭ dat naştere la deosebitele versiunĭ ale cronicilor.

Punctul însă de unde istoria Moldoveĭ începe a se desbina de istoria Ungarieĭ, pentru a urma maĭ departe mult sbuciumatele sale destinurĭ, nu este maĭ puţin tot descălecarea luĭ Bogdan fost voevod din Maramureş, care ridică steagul rescularei în contra regeluĭ Ludovic cel Mare în 1348.

IV.

CARACTERUL DESCĂLECĂREI.

Descălecarea Munteniei şi a Moldoviĭ este un fenomen complex ale căruĭ elemente trebue analisate pentru a înţelege care a fost natura sa. Faptele care trebue să slujască de temelie acesteĭ analise a fost studiate maĭ sus. Am vĕzut că ele în resumat sunt următoarele :

Ţĕrile care eraŭ să fie supuse acestuĭ eveniment eraŭ împoporate şi anume cu o poporaţie de obârşie română în părţile muntoase şi păduroase a le lor ; de obârşie slavonă în locurile libere şi şese. De şi ambele aceste neamurĭ de popoare începuse a cunoaşte bine-facerile uneĭ vieţĭ organizate, încercările către o asemenea viéţă fusese nimicite în formele lor maĭ superioare prin furia năvălireĭ tătăreştĭ şi organisarea lor nu înfăţăşa de cât nişte formaţiunĭ cu totul începătoare. Poporul însă lipsit de o organisare definitivă, o cunoştea şi o dorea, în cât trebuia să primească o asemenea ca un dar binevenit din mâna orĭ-cuĭ. Pe de altă parte însă perirea formelor de organisare superioară expunea pe popoarele ce locuiaŭ în Muntenia şi Moldova a fi uşor supuse, întru cât lipsindu-le închegarea lor în state le lipsea şi putinţa de a se împotrivi.

De peste munţĭ veniră nu numaĭ cât întemeetoriĭ dinastiilor muntene şi moldovene, ci şi o mulţime de noroade, cum spun cronicele muntene, şi precum se adevereşte şi de cronicarul unguresc care rapoartă descălecarea Molveĭ. Acest popor care vine de peste munţĭ era de viţă română ; el eşia din nişte micĭ state organisate în chip feudal, carĭ reproduceaŭ, în maĭ mic, aproape toate elementele şi condiţiunele de viéţă ce se aflaŭ în întregul maĭ mare din care făceaŭ parte. El aduse cu sine principiul monarhic al ocârmuiriĭ sub voevozĭ, nobleţa cu drepturile şi îndatoririle sale, organisarea comunală cu şoltuzĭ şi pîrgarĭ ş. a. m. d.

Descălecarea de şi făcută de un popor numeros, nu avea caracterul uneĭ cucerirĭ, căcĭ negăsind împrotivirĭ în ţĕrile descălecate, o cucerire nu era de lipsă. Apoĭ chiar elementul năvălitor nu era pe atâta pregătit pentru luptă, cât îndemnat să fugă pentru asupririle la care era expus. Nu căta el o întindere a stăpâniriĭ, ci o mântuire a esistenţeĭ sale. Din ambele puncte de vedere atât a năvălitorilor cât şi a năvăliţilor ipotesa uneĭ cucerirĭ cu sabia este înlăturată.

Şi cu toate aceste, dacă cercetam efectul pe care descălecarea l'a avut asupra Munteniei şi Moldoveĭ, găsim că elementul coborît din munţĭ a pus în

lucrare o predomnire asupra aceluĭ maĭ vechiŭ, pe care l'aŭ aflat aicĭ. Este firesc lucru de a admite că aceĭ ce se hotărîră a'şĭ părăsi casă şi moşie, pentru a căuta dincolo de munţĭ o nouă patriă, eraŭ elementele superioare şi bogate ale societăţiĭ, şi nu ceĭ săracĭ şi micĭ pe care chiar sărăcia lor îĭ împedeca de a emigra. Fugariĭ din Ungaria, năvălitoriĭ către şesurile Dunăriĭ şi ale Nistruluĭ, eraŭ ceĭ maĭ mulţĭ boerĭ, şi clasa inferioară a societăţiĭ va fi fost representată numaĭ cât prin slugile acestora. Descălecarea avu decĭ de efect slăbirea elementuluĭ boeresc din Transilvania şi adăugirea acestuia în ţĕrile de la poalele Carpaţilor, unde boerimea ce se va fi aflat şi pe aicĭ (1) se contopi în sînul năvălitorilor, ear poporul de baştină fu supus de năvălitorĭ.

Există o dovadă învederată asupra acesteĭ împrejurărĭ. Ea se deduce din numele pe care şerbiĭ l'aŭ purtat îndelungat timp în Muntenia, anume acel de *Rumân.*

Această denumire fiind în deobşte în destul de cunoscută vom raporta numaĭ câte-va dovezĭ in sprijinirea existenţeĭ sale. Aşa în un document din 1611 găsim pe unul Tudor din Conţeştĭ care se recunoaste drept dator jupânuluĭ Mihail cu suma de 7700 aspri (38 ½ galbenĭ, galbenul e 200 de aspri) (2), şi fiind că era dator jupânuluĭ Mihail cu aceĭ banĭ de un timp îndelungat, îĭ pune zi pentru cea de pe urmă dată la sfîntul Dumitru; «iar să nu voi plăti aspriĭ la zi, iar eu să-ĭ fiŭ *rumân* cu feciorii meĭ şi cu toată moşia mea» (3) Un alt document din 1617 arată pe unul Pană Armaşul care vinde jupânuluĭ Rizea toată partea sa de moşie din Voineştĭ şi cu un *rumân* anume Pană cu feciorii luĭ drept 4000 banĭ gata. (4) Sunt documente care pomenesc pe rumânĭ ca o clasă din popor. Ast-fel unul din 1612, de la Radu Vodă, apără braniştea monastireĭ Argeş «de către toţĭ oameniĭ, orĭ orăşenĭ, orĭ *rumânĭ,* orĭ megiaşĭ, orĭ slujitorĭ, orĭ cine o fi.» (5) Mihaiŭ Viteazul consfinţeşte prin un aşezĕmênt şerbirea ţĕranuluĭ sub numele de rumânĭ, care până la densul (şi la Vasile Lupu în Moldova) fusese numaĭ cât obicĭnuelnică. El spunea în hrisovul sĕŭ : «care unde va fi acela să fie *rumân* vecĭnic unde se va afla.» (6) Cea maĭ veche dată până unde putem urmări în documentele până astăzĭ cunoscute numele de *rumân* dat şerbilor este începutul veaculuĭ al XVI-a, căcĭ acelaşĭ hrisov al luĭ Radu Mihnea, care aminteşte cuvintele de maĭ sus din aşăzămêntul luĭ Mihaiŭ Viteazul, întăreşte Pĕrvuluĭ şi Raduluĭ Postelnicul din Stăvileştĭ «ca să le fie lor doĭ *rumânĭ* anume Oprea şi Ioan din Băbescĭ şi cu feciorii lor, pentru că aceştĭ rumânĭ maĭ sus zişĭ, eĭ aŭ fost maĭ dinainte vreme aĭ luĭ Cristian de la Ohaba *până* în ḑilele reposatuluĭ părinteluĭ domnieĭ mele» (Mihnea Vodă cel bătrên 1557). (7)

(1) In documentul din 1247 se vorbeşte de *maiores terrae* care nu pot fi decât nobiliĭ ce locuiaŭ în Valachia pe acel timp. Vezĭ Teoria luĭ Rösler p. 143-144.
(2) *Cantemir* Descr. Mold. p. 107.
(3) Arh. Ist. I, 1, p. 8.
(4) Arh. Ist I, 1, p. 14.
(5) Arh. Ist. I, 1, p. 119.
(6) Mag. ist. III. p. 277.
(7) Mag. ist. III, p. 277.

Cum să se explice această întrebuinţare a numeluĭ etnic al poporuluĭ român, într'un înţeles josnic şi aplicat la o clasă degradată a societăţiĭ ?

Să ştie că unele părţĭ dintr'un popor păstrează une-orĭ numele general etnic al acestuia ca numele special al tribuluĭ lor. Ast-fel Sclaviniĭ aŭ păstrat în grupul lor numele generic al Slavilor din care cele-l'alte triburĭ se numiaŭ Venzĭ, Moravĭ, Croaţĭ, Ruşĭ, Polonĭ etc. Ast-fel se pare că şi Româniĭ care locuiaŭ pe costişele Carpaţilor în Valahia purtaŭ în special numele de Românĭ, pe când cele-l'alte trunchiurĭ ale lor se numeaŭ Maramureşenĭ, Bănăţenĭ, Ardelenĭ etc. Când veni peste aceştĭ Românĭ descălecarea de peste munţĭ a Muntenilor» se făcu îndată o deosebire între aceste două elemente.

Ceĭ ce venise de dincolo de piscurĭ fură numiţĭ Muntenĭ în deosebire de autochtonĭ care păstrează numele lor de Românĭ. Tot din această împrejurare se esplică şi îndoitul nume al Valahieĭ chiar în gura poporuluĭ sĕŭ. O ţară poate avea deosebite denumirĭ, date însă de streinĭ, după particularităţile ce-ĭ lovesc. Poporul ce o locueşte va denumi-o însă în de comun cu un singur nume.

Valahia pare a face o escepţiune de la această regulă. Ea poartă două numirĭ, acea de *ţara muntenească* şi acea de *ţara românească*. Şi este de observat că pe când numele cel întâĭ este singurul cunoscut cronicarilor Moldoviĭ, aceĭ aĭ Valahieĭ întrebuinţéză cam fără deosebire când pe unul când pe altul.(1)

Maĭ de samă însă este că chiar documente şi anume de pe timpul luĭ Mateiŭ Basarab, timpul tocmaĭ când *rumânimea* în înţelesul de şerbire era în toată floarea eĭ, numesc Valahia *ţara românească*. Ast-fel un document din 1635 care conţine jurământul de credinţă făcut de oştirea luĭ Mateiŭ Basarab atât acestuia cât şi aliatuluĭ sĕŭ Gheorghe Racoţi, spune : «Noĭ toţĭ slujitoriĭ *ţăreĭ rumâneştĭ*, căpitaniĭ, iuzbaşiĭ, ceauşiĭ, vătăjeiĭ şi toţĭ ostaşiĭ, călărime şi pedestrime, jurămu-ne pre numele luĭ Dumneḑeŭ şi pre sfânta evanghelie şi pre sfânta preacurata Maică cum noĭ vom fi cu toată credinţa măriеĭ sale domnuluĭ nostru Mateĭ Basarab voevod care este cu mila luĭ Dumneḑeŭ domnul ţăreĭ *noastre rumaneştĭ*».(2) Un alt document asupra mănăstirilor închinate conţine titulatura luĭ Mateiŭ Basarab în cuvintele următoare : Noĭ Ioan Basarab cu darul luĭ Dumneḑeŭ domnitor şi biruitor a toată *ţara românească*», şi maĭ jos iarăşĭ spune : locuitoriĭ ţăreĭ *noastre rumâneşti* dintre amândouă rîndurile» (3). Un al treilea document din 1652 încheie prin cuvintele : «ear care va rîndui Dumneḑeŭ a fi domn şi biruitor *ţăreĭ rumâneştĭ*» (4).

Valahia căpătase numele de ţara muntenească de la Munteniĭ ce se coborîse în ea. Ea avea însă de maĭ înainte numele de ţara românească de la «Romîniĭ» care o locuiaŭ din vechime, şi de acea găsim că încă Nicephor Gre-

(1) *Radu Greceanu* Mag. Ist. II, p. 129, 138, 162, 169, 195; *Const. căpitanul* Mag. Ist. I, p. 102, 104, 217, 221, 232. Istoria ţăreĭ româneştĭ Ed. Ioanid, p. 2. 2, 30, 38 s. a. *Rumânĭ* în înţeles de popor *Const. căp.* Mag. ist. I p. 15.

(2) Col. luĭ Traian 1874, p. 216.

(3) Uricariul, V, p. 157. (adecă dincoace şi dincolo de Olt).

(4) Mag. ist. I, p. 128.

gora pe la 1300 o numeşte Blahia, terminul equivalent pentru ţara românească la Slavĭ şi la Grecĭ (1).

Fără îndoială că la început *rumân* nu însemna şerb, ci numaĭ cât supus şi că numaĭ cât maĭ tîrziŭ când se strică condiţiunea supuşilor, acest termin ajunse a însemna clasa cea maĭ inferioară a societăţiĭ. De aceea cu toată această degradare a înţelesuluĭ cuvântuluĭ de rumăn el nu incetează a păstra ca denumire etnică deplina sa valoare şi Miron Costin putu spune cu drept cuvînt că «în Ardeal, Ţara muntenească şi Moldova *poporul se făleşte cu numele de Român.*» (2) Acest îndoit înţeles al cuvîntuluĭ se păstrează până tărziŭ. Aşa găsim că Dionisiu Eclisearchul îl întrebuinţează chiar în aceeaşĭ frasă în ambele sale accepţiunĭ vorbind de *rumăniĭ ţăreĭ rumăneştĭ*: «apoĭ şi aŭ avut cum să facă boeriĭ aĭ avea rumănĭ maĭ mult şi s'aŭ făcut deslegare rumănieĭ Franţieĭ ca şi odinioară rumănieĭ ţăreĭ rumăneştĭ».(3)

Cu toată aceastâ a doua nuanţă a înţelesuluĭ, nu este maĭ puţin adevărat că cuvîntul rumân însamnă în Valahia clasa inferioară a societăţeĭ şi decĭ îndreptăţeşte părerea noastră că elementul venit de peste munţĭ, de şi n'aŭ cucerit ţara cu sabia, totuşĭ aŭ pus în lucrare o predomnire, o stăpânire asupra poporaţiuneĭ vechĭ şi autochtone a ţărilor descălecate.

Această înrîurire precumpănitoare se vădeşte însă şi din alte împrejurărĭ.

Este cunoscut că limba română nu posedă la nordul Dunăreĭ nicĭ o deosebire dialectală. Toate schimbările ce se observă în vorbirea Românilor constaŭ numaĭ cât în unele vorbe particulare în deosebitele ţărĭ întocmite de dînşiĭ. Nicăerĭ această diferinţare nu atinge formele limbeĭ, care rămîn pretutindene riguros aceleaşĭ, încît deosebirile poartă caracterul unor provincialisme şi nu acele ale uneĭ variaţiunĭ dialectale. Aceasta este cu atâta maĭ afară din cale dacă luăm în privire întinderea nemăsurată de pămînt pe care este respăndită naţiunea română: 300,000 de kilometri pătraţĭ, adecă o regiune tot atât de întinsă ca şi Italia şi maĭ bine de jumătate cât Franţa. In aceste de pe urmă ţărĭ variaţiunile dialectale sunt de tot însemnate. Şi aceste dialecte sunt aşa de deosebite încât Normanul nu înţelege pe Provansal, Lombardul pe locuitorul Romagneĭ şi Pimontezul pe Veneţian (4). Din protivă la Românĭ, afară de câte-va rarĭ cuvinte, toate părţile acestuĭ popor vorbesc una şi aceĭaşĭ limbă: Maramureşanul înţelege fără nicĭ o greşeală pe Dobrogian şi Bucovineanul pe Românul din Banat.

Pe lăngă această unitate deplină a limbeĭ române trebue să maĭ atragem luarea aminte asupra uneĭ particularităţĭ limbistice earăşĭ foarte însemnată. Aceasta este înfăţoşarea de cuvinte de obărşie maghiară în toate ţările locuite de Romînĭ chiar şi în acele unde Maghiariĭ n'aŭ călcat nicĭ odată, precum în Valahia răsăriteană saŭ Bucovina.

(1) Nic. Gregoras, Bon. I, p. 203.
(2) In poema polonă, Arch. Ist. I, 1, p. 161.
(3) *Papiu Ilarian,* Tesaurul, II p. 211.
(4) *Emile Picot,* Les Roumains de la Macédoine, Paris 1875, p. 34.

Aceste două împrejurărĭ pot fi esplicate numaĭ cît într'un singur chip. Românii aŭ locuit în munţĭ unde se purtaŭ adese din loc în loc cu turmele din care îşĭ agonisaŭ traiul lor. Această frământare şi necotenită atingere a deosebitelor ramurĭ a le natiuneĭ româneştĭ aŭ adus unificarea cea atît de deplină a limbeĭ, pe când viaţa maĭ mult aşezată a poporuluĭ francez şi italian aŭ produs deosebirile dialectale. Apoĭ conlocuirea Românilor împreună cu Unguriĭ şi Secuiĭ în Transilvania aŭ introdus în limba lor elementele maghiare.

Când s'aŭ coborât Româniĭ din munţĭ la câmpie eĭ aŭ fost îndestul de numeroşĭ pentru a impune tuturor locuitorilor ţărilor descălecate unitatea limbeĭ adusă cu eĭ precum şi elementele maghiare pe care eĭ le deprinsese încă în centrul munţilor Carpaţĭ.

Această predomnire a limbeĭ româneştĭ vorbită dincolo de munţĭ în văile Dunăreĭ şi ale Nistruluĭ îndegetează însă fără îndoială o predomnire socială şi politică a elementuluĭ năvălitor.

Dacă însă este netăgăduit că Româniĭ ce veniră de peste munţĭ aŭ pus în lucrare o predomnire oare care asupra poporaţiuneĭ atât române cât şi slavone ce se afla în Muntenia şi Moldova, nu e maĭ puţin adevărat că găsim şi urmele unor posiţiunĭ privilegiate dobîndite de unele părţĭ ale aceste poporaţiunĭ. Lucru caracteristic este însă că numaĭ cât poporaţia română se află în unele părţĭ în o stare deosebită, pe când nicăirea acea slavonă nu pare a se fi bucurat de această favoare. Nu credem că simpatia naţională să fi împins pe Româniĭ de peste munţĭ a cruţa unele părţĭ din poporaţia românească pe care o întâlnim în ţările descălecate, dovadă că acolo unde putură, eĭ o reduseră la starea de supuşĭ (Rumâniĭ); maĭ de admis este că numaĭ unde aşeḍarea apĕrată prin natura locurilor înlesnea putinţa improtivireĭ, acolo şi numaĭ acolo poporul supus păstră o posiţie maĭ neatîrnată, şi în această împrejurare se află şi cheia esplicăreĭ cum se face de întâlnim numaĭ Românĭ cu posiţiunĭ privilegiate, întru cât am vĕzut maĭ sus că numaĭ Româniĭ ocupaŭ aşezărĭ maĭ tarĭ prin părţile muntoase ale Moldoveĭ şi Munteniеĭ, pe când poporaţia slavonă sălăşluită în şes nu avea nicĭ un ajutor de la natură pentru apărarea libertăţeĭ sale. Amintim dintre părţile de popor românesc cu posiţiunĭ privilegiate Banatul Craioveĭ în Muntenia; Câmpu-Lung, Vrancea şi Tigheciul în Moldova (1)

Este decĭ învederat că majoritatea poporuluĭ supus elementuluĭ venit de peste munţĭ era de obârşia slavonă, cea ce este cu atât maĭ uşor de esplicat cu cât poporul românesc aflat de descălecătorĭ în Muntenia şi Moldova, n'avea decât să se alipească pe lângă elementul domnitor, cu care era legat prin limbă şi obiceiurĭ, pe când Slavoniĭ cu limba şi obiceiurile lor deosebite, trebuiaŭ să apară năvălitorilor ca străinĭ, decĭ duşmanĭ şi meniţĭ chiar de soartă a fi supuşĭ şi aşerbiţĭ de dînsul. In acest înţeles trebuiesce luat cuvîntul luĭ Cantemir care spune că: «Şerb care să fie curat Moldovan nu este nicĭ unul; ceĭ care sunt se trag saŭ din Ruşĭ saŭ din Ardelenĭ, cărora Moldoveniĭ le zic Ungurenĭ,

(1) Pentru Banatul Craioveĭ vezĭ maĭ sus, p 21. Pentru Câmpu-lung şi cele-lalte «republicĭ» din Moldova vezĭ *Cantemir* descr. Mold. p. 124.

căcĭ Dragoş după descălecarea în Moldova, găsind-o fără locuitorĭ, o a împărţit toată între soţiĭ luĭ de arme. Ear aceştia văzând că nu este drept ca boierul să lucreze şi să muncească la boieriŭ *(căcĭ toţĭ aceĭ ce eraŭ din sânge roman se considerau de boeirĭ)* şi ţinând că e lucru nevrednic pentru oamenĭ dedaţĭ la arme să se pună să lucreze pămîntul, aŭ trecut în ţările vecine unde era acum introdusă şerbirea ţăranilor şi *cu învoirea domnilor acelor ţărĭ* aŭ luat oamenĭ care eraŭ deprinşĭ cu munca şi i-aŭ adus şi aşezat pe la moşiile lor ca să le lucreze. Adevărul acesteĭ mărturisirĭ îţ arată chiar şi numirea acestor ţăranĭ care la Moldovenĭ se numesc vecinĭ, în semn că maĭ înainte vecinĭ eraŭ aceia pe care fericitul succes al armatelor moldovene i-aŭ adus la jugul iobagieĭ» (1).

In acest loc Cantemir generalisând într'un chip prea întins cea ce era în de comun regula, caută să împace starea de lucrurĭ pe care o întâlneşte pe timpul sĕŭ cu greşita sa părere despre pustietatea Moldoveĭ în momentul descălecăreĭ. Dacă ţara era pustie, ar fi fost firesc lucru ca stăpâniĭ veniţĭ de peste munţĭ să fie toţĭ Românĭ, ear şerbiĭ Ruşĭ saŭ Ardelenĭ, şi fiind că pe acestia nu-ĭ găsesc descălecătoriĭ în ţara cea pustie, apoĭ Cantemir i aduce din ţărĭ străine. Câtă seriositate însă pune Cantemir în gândurile sale se vede de pe contrazicerea flagrantă în care se pune în două frase ce se urmează numaĭ decât una după alta şi în care prin cea d'intâiŭ el aduce pe şerbĭ din ţările vecine, «cu învoirea domnilor acelor ţărĭ şi apoĭ îndată după acea atribue întemeierea iobagieĭ «fericituluĭ succes al armatelor Moldovene» !

Este adevărat, nu că nicĭ un şerb n'ar fi fost de obârşie moldovan şi cu atât maĭ puţin pe timpul luĭ Cantemir când o mulţime de foştĭ proprietarĭ, de boierĭ chiar, căzuse în stare de şerbĭ, dar că marea majoritate a şerbilor fusese la origina lor Slavĭ. Aceştia însă nu fusese aduşĭ din ţările vecine cu învoirea domnilor acestor ţărĭ, cu atâta maĭ puţin în urma fericituluĭ succes al armatelor moldovene, ci fusese aflaţĭ de descălecătorĭ pe mănosul pămînt al Moldoveĭ.

Tot atât de greşită este şi esplicarea ce o dă Cantemir asupra origineĭ cuvîntuluĭ de *vecin*. Acest cuvânt se întâlneşte pretutindene în Moldova pentru a însemna pe şerb. El se află une orĭ şi în Muntenia alăturea cu termenul mult maĭ general de rumân (2). Cantemir spune că originea acesteĭ denumirĭ ar trebui căutată în faptul că vecinĭ eraŭ aceia pe care fericitul succes al armatelor moldovene i-a adus la jugul iobagieĭ şi care eraŭ aduşĭ din ţările *vecine*. Esplică decĭ derivarea cuvîntuluĭ în sens de şerb din o aplicare a înţelesuluĭ sĕŭ primordial de megiaş (3). Noĭ credem că cuvîntul *vecin* avea un îndoit în-

(1) Descr. Mold. p. 121.

(2) Vezĭ două documente publicate în Revista pentru Istorie, Arch ologie şi Filologie a D-luĭ *Gr. Tocilescu* Bucureştĭ 1884, Vol. I p. 218, de la Gavril Moghilă, din Târgoviştea 1618, pentru *un vecin* (în textul slavon вѣчнѫ); un altul de la Alexandru Vodă 1624 earăşĭ pentru un *vecin*. Idem, p. 221.

(3) Esplicarea luĭ Cantemir pare a găsi un sprijin în actul pentru desrobirea rumânilor din 1749 a luĭ Const. Mavrocordat. In el se defineşte vecinul ca sătean *megiaş* fără moşie,

ţeles, acel de megiaş şi acel de locuitor, de unde apoĭ prin stricarea condiţiuneĭ claseĭ locuitorilor plugarĭ capătă acel de şerb, şi această bifurcare a înţelesuluĭ cuvîntuluĭ se vede încă în limba latină. In latinitatea poporană găsim anume adese orĭ cuvântul *vicinus* care vine de la *vicus sat*, întrebuinţat în sens de locuitor şi nu în acel de megiaş, în care el este dat numaĭ cât de scriitoriĭ latinĭ (1). Cuvântul vecin în înţelesul de locuitor, acela din care apoĭ Româniĭ traseră pe acel de şerb se găseşte decĭ încă din epoca romană şi tot din acest timp trebue să fi existat şi lucrul la care se rapoartă. Se înţelege de la sine că la origine atât *vecinul* cât şi *rumânul* eraŭ departe de a avea acea posiţiune înjosită în care iĭ vedem maĭ în urmă, şi că decĭ nicĭ înţelesul acelor cuvinte nu era aşa de degradat.

Aşezămîntul vecinilor cată decĭ să fi fost cunoscut Românilor încă dinainte de descălecare, de şi fără îndoială că el dobîndi caracterul şerbiriĭ, după ce elementul coborît din munţĭ supuse pe acel aşezat pe coastele exterioare ale Carpaţilor şi în şesurile aşternute la poalele lor. *Rumâniĭ* din Muntenia pe de altă parte datează existenţa lor cel puţin de la coborîrea luĭ Radu Negru în acea ţară, în cât vedem cum ast-fel originea condiţiuneĭ înjosite a uneĭ părţĭ din ţărănimea română îşĭ găseşte esplicarea eĭ în faptul descălecăriĭ. Este probabil că la început veciniĭ saŭ rumâniĭ aveaŭ încă proprietatea lor de pămînt şi se deosibeaŭ de oameniĭ liberĭ numaĭ prin împrejurarea că eraŭ obligaţĭ a presta o cîtime de muncă boeruluĭ în cuprinsul moşiiĭ căruia eĭ se aflaŭ. Perzându'şĭ maĭ târziŭ ocinile lor, eĭ ajunseră a fi împedecaţĭ şi d'a se muta de pe o proprietate pe alta şi se adunară tot maĭ mult pe capetele lor toate acele condiţiunĭ înjositoare a cărora întrunire constituia caracterul vecinătăţiĭ.

Descălecarea n'a fost o cucerire, ci maĭ mult adăpostirea unor fugarĭ din regiunile carpatine dincoace peste munţĭ. In efectele eĭ asupra poporaţieĭ originare a Munteniеĭ şi Moldoveĭ ea nu se deosebi însă mult de caracterul uneĭ supunerĭ violente a acestor ţărĭ. Esplicarea acesteĭ împrejurărĭ se află în deosebirea elementuluĭ năvălitor de elementul năvălit, cel întâĭ nobil, avut, cu o organizaţie militară, cel al doilea simplu, ţărănesc şi reschirat fără nicĭ o legătură pe întinsul teritoriŭ al ţărilor române. Se repetă încă odată vecînicul adevĕr conţinut în fabula ariciuluĭ cu sobolul. Oaspele deposeda pe gasdă.

Repejunea cu care se întinseră statele Munteniеĭ şi ale Moldoveĭ până ce

atâta numaĭ că din sat nu este volnic să iasă (Mag. ist. II, p. 290) Şi aicea însă este de admis o interpretare a cuvântuluĭ vecin după înţelesul sĕŭ de al doilea, tot după cum face şi Cantemir.

(1) Lex Salica 4754 : Si quis autem migraverit in villam alienam et si aliquid infra 12 menses secundum legem contestatam non fuerit, securus ibidem constet sicut et alii *vicini*.

Itiner. Hadr. VI apud Baluz Tom. III Miscell. p. 451 : «Die Mercurii in aurora egressi concessimus Viterbiam civitatem quam ut reor mille *vicini* colunt. - Consuetudines Galliae municipales: *Vicini* tribus modis fieri: Primo quidem cum quis filius vel filia ex urbe ortum ducit..... si homo non *vicinus* in conjugem *vicinam* accipiat neque is neque liberi *vicinagii* iure gaudeant. Vidua omnem *vicinitatem* faciat i. e. civium omnia onera subeat) excepto exercitu.» Vedĭ *Du Cange*, Glossarium mediae et infimae latinitatis, s. v.

ocupară întregile regiunĭ din care astăzĭ ele sunt alcătuite, dovedeşte încă şi maĭ mult că respîndirea Românilor transcarpatinĭ nu întâlni în ţările dunărene nicĭ o împrotivire şi că decĭ emigranţiĭ de peste munţĭ aşezară aicĭ o adevărată stăpânire, necombatută întru nimic de elementele autochtone.

Astfel Muntenia atinge, puţin timp după constituirea eĭ, ţărmurile Măreĭ negre. «Intinderea aceasta s'a făcut fără ındoială înainte de înfiinţarea principatuluĭ Moldoveĭ, de vreme ce găsim pe acesta lăţind stăpânirea sa numaĭ cât până la Bacăŭ şi Bêrlad şi tocmaĭ Stefan cel Mare răpeşte ţinutul Putneĭ de la Muntenĭ» (1). In 1348 Bogdan întemeiază statul moldovenesc şi nicĭ nu trec 30 de anĭ când întâlnim în Cetatea-albă lângă ţermurile Măreĭ-negre un administrator al luĭ Iuga Vodă cel I în 1375 (2). Apoĭ dacă pe de o parte se constată fără nicĭ o îndoială existenţa uneĭ poporaţiunĭ de baştină la epoca emigrăreĭ coloniilor de peste munţĭ, iar pe de alta se vede că stăpânirea acestora se întinde aşa de repede şi fără a întâlni nicĭ un soiŭ de împrotivire, nu se dovedeşte din însuşĭ aceste împrejurărĭ că Româniĭ de peste munţĭ deveniră stăpâniĭ primiţĭ de bună voe aĭ poporaţiuneĭ originare?

V.

PĂMÎNTURILE DOMNEŞTI

Când Româniĭ se coborîră din munţiĭ Făgăraşuluĭ şi aĭ Maramureşuluĭ, eĭ steteaŭ sub conducerea unor capĭ numiţĭ Voevozĭ. Aceştĭ voevozĭ eraŭ o autoritate cunoscută Românilor încă dinainte de descălecare, maĭ ales în ţările de peste munţĭ. Ea avea un caracter teritorial, representând nobilimea cea mare feodală a regatuluĭ unguresc. Eraŭ judecătorĭ supremĭ în comitatele saŭ provinciile lor şi purtaŭ adese-orĭ şi titlul de comiţĭ şi de palatinĭ (3). titlu ce se vede dat şi voevozilor românĭ de peste Carpaţĭ. (4) Aceştĭ voevozĭ eraŭ personaje ţinute numaĭ cât cu anevoe în frâŭ de autoritatea regilor ungurĭ şi cărora aceştĭ regĭ le dăruia însemnate bunurĭ pentru a'ĭ mănţinea în credinţa

(1) *Hasdeŭ,* Ist. crit. p. 7.

(2) Doc. de la Iuga I in *Hasdeŭ.* Ist. Crit. p. 69. Comp. titlul luĭ Roman Vodă din Doc. din 1392: stăpânind ţara Moldoveĭ de la munte până la mare» (Arh. ist I, 1, p. 18).

(3) *Fejer,* Codex diplomaticus regni Hungariae, VIII, 2. p. 98, anno 1317: Magister *Dausa comes* de Bihor et de Zobolch ac in comitatibus de Zathmar, de Zonuk, de Kraszna vice sua *judex* specialis»; VIII, 2, p. 285, a. 1320: «*Dausa vajvoda judex* per quinque comitatus; VIII, 2. p. 209, a. 1321: «*Dausa vajvoda* ; VIII, 2, p. 394, a. 1322; *Dausa palatino ;* VIII, 1, p. 389, a. 1310: «Nos Ladislaus voyvoda Transalpinus et comes de Zonuk; VIII, I, p. 147, a. 1303: «Nobili viro et honesto Nicolao vaivodae, filio magnifici Mauritii comiti de Ugocsa et Marmarusio».

(4) *Fejer,* op. cit. IX, 3, p. 469. a. 1365: strenuo viro Balk filio Saaz Moldavo vaivodae Maramurusiensi et per eum Drag, Dragomer et Stephano fratribus uterinis; X. I, p. 581, a. 1390; «fidelis noster Drag comes de Marmarus et Valk vaivodae similiter comitis dicti comitatus; X, 2, p. 63, a. 1392: «Magnificis Balk et Dragh vaivodis comitibus Marmarus et Ugocha.

cătră eĭ. Cu toate acestea eĭ se revoltaŭ adese-orĭ şi trebuia să fie combătuţĭ cu armele ca o putere teritorială deosebită (1). Voevoziĭ românĭ care veniră decĭ de peste munţĭ, Radu Negru şi Bogdan, eraŭ nişte seniorĭ teritorialĭ, capiĭ unor micĭ state, organizate după dreptul feodal, ce fusese împrumutat de Ungurĭ de la popoarele apusuluĭ şi care acuma era să fi străpurtat dincoace de munţĭ în câmpia moldo-română. De aceea întâlnim şi la Româniĭ din Valachia şi Moldova în constituirea vechiuluĭ lor stat principiile fundamentale ale feodalismuluĭ: dăruirea de pământurĭ pentru a resplăti slujbele militare şi a alipi pe vasalĭ prin credinţă cătră capul statuluĭ şi despoierea de acele pământurĭ la caz de călcare a credinţeĭ din partea vasaluluĭ. Dăruirea de pământurĭ care forma în apusul Europeĭ chitul cel maĭ puternic al Statuluĭ, devine şi în ţĕrile române mijlocul cel maĭ temeĭnic de aşezare a domnieĭ; de aceea şi documentele cu cât sunt maĭ vechĭ, cu atâta cuprind maĭ mult numaĭ dăruirĭ de pământurĭ.

La început, spune Ureche că domnia Moldoveĭ era «maĭ mult ca o căpitănie» (2), şi aşa va fi fost într'adevĕr cât timp nu se întemeiase încă dincoace de munţĭ autoritatea teritorială a voevozilor veniţĭ de dincolo. În curênd însă căpitania se schimbă în domnie, teritoriul stăpânit se tot întinse de la munte, cătră mare. Intru cât însă în vremile vechĭ autoritatea capuluĭ statuluĭ se confundă cu dreptul de proprietate, domnul se privea ca proprietarul ţĕreĭ séle. De aicĭ vine de exemplu împărţirea teritoriuluĭ între moştenitoriĭ domnuluĭ, înzestrarea fetelor cu câte o bucată din acest teritoriŭ şi altele de acestea. Legenda arată că Dragoş pune în lucrare această concepţiune a proprietăţeĭ teritoriuluĭ Moldoveĭ, de îndată ce puse piciorul în ea. Nimerind el la locul unde este acum monăstirea Eţcaniĭ aŭ aflat acolo pe un rutean Eţcă şi întrebându'l ce om este de trăesce în acel loc pustiŭ, a spus că e Rusneac din ţara leşască şi Dragoş a dăruit luĭ pămêntul de lângă acel rîuşor ca moşie eternă şi ereditară (3). Această legendă maĭ indegetează şi împrejurarea că în partea şesuluĭ, în Moldova, locuiaŭ Slavoniĭ, precum şi că domnul român căuta să-şĭ atragă simpatia poporuluĭ supus respectându-ĭ proprietatea, ceea ce se va fi făcut pretutindenea unde năvălitoriĭ ar fi putut întâlni împrotivire.

Ast-fel se născu deosebirea între pământurile răzăşeştĭ, ale moşnenilor saŭ knejilor şi pământurile domneştĭ, cele d'întâĭ eraŭ óre-cum proprietate alodială, cele de al doilea deveniaŭ prin dăruire proprietate feodală.

Voevoziĭ românĭ îşĭ întinseră stăpânirea maĭ cu deosebire asupra şesuluĭ, pricină pentru care se şi găsesc ceĭ maĭ mulţĭ rĕzaşĭ în partea munţilor. Înşişĭ eĭ supuserà, fără deosebire de naţionalitate, pe toţĭ locuitoriĭ ce-ĭ întâlniră, autorităţiĭ lor, si anume şi pe Românĭ, după cum am arĕtat'o aceasta din în-

(1) Am vĕzut maĭ sus revolta luĭ Bogdan voevodul Maramureşuluĭ. Comp. *Fejer* VI, 2, p. 26, a. 1296: Praeterea quum contra Rorandum Voivodam et fratres suos filios Thomae, cum nostrae militiae multitudine armatorum processimus .

(2) Letopiseţele, I, p. 96.

(3) *Miron Costin*, în poema polonă, Arh. ist. I, 7, p. 167.

sămnarea şerbuluĭ la Munteni cu numele de rumân. Această împrejurare ne arată însă într'un chip vederat că pămênturile domneştĭ eraŭ, nu numaĭ cât cum sprijine Bălcescu, locurile de pustiŭ adică cele ce nu se stăpânea de nimene din nepomenit veac, braniştele domneştĭ şi locurile tîrgurilor» (1) ci chiar pămînturĭ locuite şi aşezate. Maĭ multe documente care constată dăruirĭ de moşiĭ vor adeveri faptul că domnul nu dăruia numaĭ siliştĭ pustiĭ ci părţĭ de pămênt locuite, prin urmare împreună cu locuitoriĭ ce se aflaŭ pe ele.

Maĭ întâĭ constatăm un fapt, toate documentele de dăruirĭ de moşiĭ pun în locul acestuĭ cuvînt acel de *sat* (în uricele slavonescĭ села), care cuvînt conţine idea de locuitorĭ, şi când se întîmplă să se dăruiască câte un loc pustiŭ se spune această împrejurare anume în document. Aşa Petru Rareş spune într'un hrisov al seŭ din 1535 că dă luĭ Toma un loc *pustiu* pe Botna ca să 'şĭ aşeze acolo un *sat*. Petru Schiopul în 1586 întăresce luĭ Bucĭum proprietatea sa din cumpĕrătură asupra Lunceĭ marĭ ca să'şĭ sălăşluiască acolo un sat. (2) Că cuvîntul de sat nu se referea însă numaĭ la aşezarea locuită, ci coprindea şi moşia dimprejur, se vede de pe aceea că în cele maĭ multe documente sunt arĕtate hotarele satuluĭ, ceea ce nu ar avea niciĭ un înţeles dacă ar fi vorba numaĭ cât de vatra satuluĭ. (3)

Că aceste sate saŭ moşiĭ eraŭ impoporate, se maĭ cunósce apoĭ şi de pe numele maĭ multor din ele care sunt învederat derivate de la oamenĭ. Aşa găsim *Vânătoriĭ, Vorniceniĭ, Bisericeniĭ*. (4) Adese orĭ întâlnim dăruirĭ făcute boerilor a unor sate unde aceĭ boerĭ îşĭ aveaŭ aşezările lor. Ast-fel un document de la Alexandru cel Bun din 1419 hărăzeşte luĭ Dragomir şi Ianoş treĭ sate în câmpul luĭ Dragoş pe Nechid, anume *satul unde se află casele lor*, Păşcaniĭ şi Drăgoteştiĭ. Un alt hrisov de la acelaş domn din 1428 dă luĭ Sinata «în pămîntul nostru al Moldoveĭ 3 sate, unul pe Zeletin *unde este casa luĭ*» şi un al treilea document tot de la Alexandru din 1429 dărueşte luĭ Onică un sat pe Jijia *unde i se află casele* ca să'ĭ fie moşie cu tot venitul. (5) Fără îndoială că boeriĭ dăruiţĭ cu aceste sate, *unde se aflau casele lor*, nu locuiaŭ în nişte pustietăţĭ ci în mizlocul unor aşezărĭ omeneştĭ. Aceste sate unde boeriĭ îşĭ făcuse sălăşluirile lor, eraŭ maĭ înainte sate domneştĭ, care acuma prin dăruirea domnuluĭ deveneaŭ boereştĭ. Dacă ne vom aminti că adese-orĭ persoana dăruită cu un sat nu era de cât un locuitor care dobîndise prin vitejia

(1) Despre starea soţială a muncitorilor plugarĭ în Magasinul istoric pentru Dacia, II, p. 232.

(2) Arh. ist. I, 1. p. 83. Uricariul II, p. 254.

(3) *Wickenhauser*, Moldawa I. p. 55 : «Iar hotarul acestuĭ sat să fie acolo pe unde l'aŭ făcut de mult timp boerul Vîlcu» (Doc. din 1409), Arh. ist. I. 1. p. 74 : «hotarele acelor sate să fie după hotarele cele din vechime locuite» (Doc. din 1442). Maĭ vezĭ unul de la Stefan cel Mare din 1488 în *Wickenhauser*, I, p. 76.

(4) Doc. de la C. Movilă 1608, Arh. ist. I, 1. p 78. Altul de la Alex. Lăpuşneanu, 1559. Idem I, 1. p. 119.

(5) Vezĭ aceste treĭ documente în Arh. Ist. I, 1. p. 110, Uricariul II. p. 248 şi Arh. Ist. I, 1. p. 121.

luĭ această favoare, atuncĭ vom înțelege și maĭ ușor acele dăruirĭ a unor sate unde ceĭ dăruițĭ îșĭ aveaŭ casele lor. În acest caz viitorul boer comanda oștenii ridicațĭ din satul sĕŭ în cât eĭ se deprindeaŭ cu ascultarea de dînsul, și când apoĭ domnul îĭ dăruĭa satul, ascultarea de pe câmpul de rĕsboiŭ se strămuta în vĭața câmpuluĭ. Apoĭ Românịĭ așezațĭ între Slavonĭ. care formase marea majoritate a poporațieĭ supuse, prin insușĭ faptul ocupațiuniĭ silite (ca să nu zicem a cuceririi) țĕriĭ, eraŭ într'o posiție de stăpânĭ față cu eĭ, în cât fără îndoială și înainte de dăruire eĭ puneaŭ în lucrare oare-care dreptur̆ de supremație asupra lor și dăruirea domnuluĭ întipărea numaĭ cât pecetea dreptuluĭ pe o stare de fapt anterioară. Aceștĭ boerĭ aveaŭ apoĭ pe lîngă sine slugĭ încă dinaintea coborîriĭ lor în țĕrile române. Aceste slugĭ se contopeaŭ și se amestecaŭ cu poporația dăruită în cât formaŭ o clasă de servitorĭ aĭ boerilor. Pe de altă parte uniĭ dintre locuitoriĭ de frunte din Slavonĭ se înălțase prin favoarea domnească la rangul boeriilor. In sfîrșit Slavoniĭ romanizându-se, deosebirea de naționalitate încetâ de a maĭ fi o pricină de precumpĕnire politică. Clasa boerească în acest restimp se organizase tot maĭ deplin; titlurile, apoĭ veniturile afectate boerilor deosebea tot maĭ mult pe slujbaș de neslujbaș, condițiunea vecinilor și a rumânilor se caracterisaŭ tot maĭ limpede, în cât în curênd se desemnâ pe pământul țĕrilor române o clasă de apĕsătorĭ și alta de asuprițĭ.

Formula dăruireĭ întărește încă și maĭ mult părerea că domnul dăruia nu numaĭ stăpânirea asupra moșieĭ ci și acea asupra elementuluĭ omenesc aflător pe dênsa. Ea este în de comun următoarea: «Noĭ cu mila luĭ D-zeŭ N. N. voevodul țăreĭ Munt. saŭ Mold. am dat slugeĭ noastre X pentru a luĭ credincĭoasă slujbă treĭ sate în mâna luĭ cu *tot venitul* și copiilor luĭ și nepoților luĭ și strănepoților luĭ» (1). Venitul unuĭ sat era maĭ întâĭ toate roadele luĭ fireștĭ, precum pășunĭ, fânațe, pădurĭ, locurĭ de arat etc. Așa videm că un document de la Alexandru, domnul Munteniei din 1575, dă jupânuluĭ Ivașco «acele grindurĭ, siliștile, bălțile și tóte hotarele (2). Documentele ungureștĭ, după care sunt informate întocmaĭ acele româneștĭ esplică maĭ lămurit încă ce eraŭ foloasele unuĭ sat (utilitates et pertinenciae). Ast-fel un document din 1273 enumeră: cum omnibus utilitatibus sylvis videlicet, vineis, pratîs, feneto, piscinis, tributo tam in fluvio Drawe quam in Danubio constituto». un altul din 1438 arată ca utilitățĭ: «silvae, vinea, prata» (3). Aceste veniturĭ nu aŭ însă ințeles dacă nu admitem și niște oamenĭ care să le strîngă și să le esploateze, și nu este de admis ca într'un timp de barbariĭ și nedreptățĭ, ca acela din care datează asemenea documente, proprietarul unuĭ sat să fi adunat veniturile moșieĭ sale prin oamenĭ plătițĭ pe când era așa de firesc lucru a se impune asemenea îndatorirĭ poporațieĭ supuse. Ceea ce dă valoare uneĭ pro-

(1) Vezĭ spre exemplu documentul din 1392 de la Roman vodă, Arh. ist. I, 1, p. 18.
(2) Arh. ist. I,1 , p. 60.
(3) *Fejer* l. c. V, 2, p. 131, XI, p. 153 Comp. IX. 3, p. 300.

prietăţĭ este tocmaĭ elementul omenesc; de aceea chiar când dăruĭaŭ siliştĭ pustiĭ se făcea aceasta tot în scopul de a se aşeza pe ele sate de locuitorĭ (1).

Satele domneştĭ şi prin urmare şi acele boereştĭ eraŭ decĭ locuite de o poporaţie supusă unor îndatorirĭ către stăpânul loculuĭ, domnul saŭ boeriul. De aceea era tot-deauna o pedeapsă, o degradare ca un sat răzăşesc să fie luat ca domnesc. Această pedeapsă se aplica une-orĭ pentru omorurile întâmplate pe teritoriul lor; alte-orĭ când satul nu putea respunde birul cu care era impus. Pentru cazul întâiŭ citâm un document de la Bogdan fiul luĭ Lăpuşneanu din 1570 în care se spune că: «domnia mea am luat acest sat Albotenii să fie domnesc pentru omorul aceluĭ Grec; însă boerul Albotă, starostele de Cernăuţĭ, plătind Grecilor moartea Greculuĭ: 158 de boĭ şi vacĭ, 600 de oĭ, 7 caĭ şi 13 epe, domniea mea i-am dat satul Albotenii ca să'ĭ fie luĭ ocină cu tot venitul» (2). Eată decĭ cum un sat liber devenise domnesc şi apoĭ boeresc pentru o crimă comisă pe teritoriul luĭ, şi acest mijloc, cu care s'aŭ năpăstuit în cursul timpuluĭ multe sate răzăşeştĭ, aŭ aruncat multe din ele în rîndul vecinătăţiĭ. Cel-l'alt chip de a se lua un sat domnesc este documentat prin un hrisov de la Radu Mihnea din 1613, care arată că satul Apeleviĭ fusese luat domnesc de Mihaĭ Viteazul, pentru că *kneziĭ* aceluĭ sat nu putuse respunde domnuluĭ birul de 50,000 de aspri, ce aruncase asupra lor. «Le-aŭ luat moşiile şi i-aŭ făcut vecinĭ». Acest sat este apoĭ dat de zestre de Mihaĭ Viteazul fiiceĭ sale Florica la măritarea eĭ cu Preda Postelnicul (3), şi astfel percurge şi el acele treĭ scărĭ care coboraŭ din libertate către iobagie: sat răzăşesc, domnesc şi în sfârşit boeresc.

Satele domneştĭ eraŭ exploatate în interesul domnieĭ de către starostiĭ saŭ pârcălabiĭ ţinuturilor unde se aflaŭ aşezate. Acesta este fără îndoială înţelesul unor frase ca acestea din documentele vechĭ: «Un sat pe apa Bârladuluĭ, care sat aŭ fost *drept domnesc, ascultător de tîrgul Vasluiuluĭ* saŭ un *sat domnesc* Vânatoriŭ *ascultător de ocolul Pietriĭ*» (4).

Ce drepturĭ asupra poporaţiuneĭ conceda domnul prin dăruirea satelor? Fără îndoială că numaĭ acele ce le vedem exercitându-se şi maĭ târziŭ de proprietarĭ asupra locuitorilor de pe moşiile lor, anume acela de a se folosi din munca lor şi de a le lua şi o dijmă din productele recoltate de eĭ. Locuitoriĭ unuĭ sat puteaŭ fi scutiţĭ şi de dărĭ, însă atuncĭ trebuia o scutire specială. Astfel se găsesc maĭ multe documente care apără de dărĭ pe locuitoriĭ satelor mănăstireştĭ, apărare de care bine înţeles se foloseaŭ călugăriĭ şi nu locuitoriĭ, de oare-ce călugăriĭ saŭ percepeaŭ acele veniturĭ în folosul lor saŭ în-

(1) Poporaţia fiind rară, domniĭ căutaŭ să favorească în toate chipurile aşezarea de sate nouĭ; eĭ scutesc pre locuitorĭ «fie Ruşĭ. fie Muntenĭ, fie Ungurĭ, fie Sârbĭ, fie Moldovenĭ, saŭ oamenĭ de orĭ ce limbă» de toate dările către domnie, pentru un period de maĭ mulţĭ anĭ. (Doc. de la Ieremia Movilă din 1603. Arh. ist. I, 1. p. 117).

(2) Uricariul II, p. 252.

(3) Mag. ist. II, p. 265.

(4) Arh. ist. I, 2, p. 191 (Vasile Lupul 1652); Idem I, 1, p. 78 (C. Movilă 1608).

locuiaŭ darea de care prin stăruințele lor fusese mântuițĭ locuitoriĭcu alte indatoririĭ către eĭ din partea țăranilor. Astfel un hrisov din 1399 de la Mircea cel Mare eliberează satul «închinat de jupân Galea mănăstireĭ Strugalea de oĭerit, porcărit, albinărit, găleatărit, vinărici, de gloabă, de caĭ de olac, de boĭ de cărat, maĭ pe scurt de toate slujbele și dările marĭ și micĭ, care *să rămână în folosul aceleĭ mănăstirĭ*, precum îl maĭ emancipăm și de legea de a pescui moronĭ treĭ zile pe an pentru domnia mea, *lăsând și aceasta tot în folosul ziseĭ mănăstirĭ»* (1). Un alt document din 1447 de la Petru Vodă hărăzește mănăstireĭ Pobrata o parte din dijma vinuluĭ și toată ceara din Tîrgul-Frumos. Un altul de la acelașĭ domn din 1448 scutește 3 sate ale aceleiașĭ mănăstirĭ de orĭ ce dărĭ și obligațiunĭ fiscale, militare și judeciare (2). Mănăstirile care se bucuraŭ de deosebita ocrotire a principilor se văd îndestul de des dăruite cu asemenea scutirĭ și une-orĭ li se atribue chiar perceperea unor veniturĭ directe ale statuluĭ. Astfel două documente de la Alex. cel Bun hărăzesc venitul unor vămĭ la niște mănăstirĭ și anume unul din 1422 vama din Bârlad mănăstireĭ Pobrata, iară altul din 1431 acea din Tazlăŭ mănăstireĭ Bistrița (3).

Aceste concesiunĭ a percepereĭ unor veniturĭ de la locuitoriĭ satelor dăruite se întâlnesc mult maĭ rar la dăruirile făcute boerilor, și ele într'adevăr nu puteaŭ fi încuviințate de cât ca o deosebită favoare, întru cât altfel, față cu numeroasele dăruirĭ ale timpurilor vechĭ s'ar fi amenințat veniturile domneștĭ cu o deplină săcare. Astfel întâlnim un singur document din 1430 prin care Dan voevod dăruește slugilor sale Stoica, Dumitru, Vlasan, Mihail, Petru și Sisman ca să fie satele Ciurileștiĭ, Dâmbova Turcineștiĭ și jumătate din Balomireștĭ moșiĭ obavnice lor și fiilor lor, nepoților și strănepoților lor, scutindu-le de oierit, de porcărit, de albinărit, de galetărit, de vinăriciŭ, de dijme, de gloabe, de cosit fân, de cărat, de podvezĭ și alte slujbe și dăjdiĭ marĭ și micĭ, de toate aceste să fie în pace cu statornicie și să nu cuteze a'Ĭ bîntui nicĭ jude, nicĭ globașĭ, nicĭ birar, nicĭ din alte slugĭ și dregătorĭ aĭ domnieĭ mele ce se trimit în slujbele domneștĭ. (4) Observăm tot odată că acest document conține dovada cea maĭ învederată că satele dăruite de domn eraŭ locuite. Orĭ cît de întinse eraŭ la început pămînturile domneștĭ, ele totușĭ sfîrșiră prin a dispărea, după cum se sfîrșise și în apusul Europeĭ nemăsuratele latifundiĭ ale Capetingilor. De pe la jumătatea veaculuĭ al XVII dăruirea de moșiĭ devine de tot rară și chiar când ea se întâlnește, are de obiect dăruirĭ de moșiĭ propriĭ ale domnuluĭ, venite în proprietatea luĭ privată, prin cumpărătură, moștenire saŭ confiscare. Așa Miron Barnovski, după ce esă din domnie

(1) Arh ı t. I, 1, p. 97

(2) Arh. ı t. I, 1, p. 113 și p 153.

(3) Arh. ı t. I, 1, p. 122 și p 432

(4) Arh. ıst. I, 1, p. 73 Un alt document de la Stefan vodă 1433 dăruește luĭ Jurja Atoc un sat cu dreptul proprieĭ judecățĭ localĭ, care era împreunat cu perceperea oarecăror venituiĭ, provenite din globirĭ (Arh. ist I, 1, p. 81).

şi este dus la Constantinopole, lasă prin testamentul sĕŭ din 1628 maĭ multe sate ale sale *cumpărate* în Polonia «până ce am fost locuitor acolo» unor mănăstirĭ (1). Nişte sate venite prin *moştenire* în stăpânirea luĭ Moise Moghilă ni le arată un document din 1634 ca «drepte ocinĭ şi cumpărăturĭ ce le aŭ cumpărat vărul domnieĭ mele reposatul Isac Balica hatmanul şi nime să nu cuteze a strica, întru cât domniea mea sunt cea maĭ de aproape rudă a luĭ Balica» (2). Vasile Lupu pomeneşte într'un document din 1652 despre un «sat Toporăuţiĭ, care aŭ fostrpe jumătate drept de moşie a luĭ Barnovski vodă, iar jumătate din acel sat aŭ fost luĭ dreaptă cumpărătură de la unchiul domnieĭ mele Stefan Logofătul, drept 1000 de ughĭ» (3). Gheorghe Stefan pe când era pribeag în ţara ungurească după reînturnarea luĭ Vasile Lupu în scaun, 1653, dă boer. luĭ sĕŭ Ungureanu «un sat Mihneştiĭ pe Trotuş cu toţĭ veciniĭ, care aŭ fost drept al nostru şi de la părinţiĭ noştri dreaptă cumpărătură» (4).

De şi întâlnim şi în vremurĭ maĭ vechĭ asemene cumpărăturĭ de sate care apoĭ sunt dăruite, aceasta pare a se fi făcut din pricinĭ specialĭ, nu din causă că pe atuncĭ ar fi lipsit pămînturile domneştĭ. Aşa Stefan cel Mare cumpără în 1481 un sat Sălivăstru de la Dancu fiul luĭ Sima drept 200 de zloţĭ tătăreştĭ şi schimbă acel sat cu Manica Lolea fiica luĭ Iane Borileanul pentru alte douĕ sate ale eĭ pe Nechid în câmpul luĭ Dragoş, Borileştiĭ şi Dragoteştiĭ, maĭ dându'ĭ un adaos de 240 de zloţĭ tătăreştĭ şi hărăzeşte aceste sate mănăstiriĭ Tazlăuł. Se vede că Stefan cel mare vroise să dăruiască mănăstiriĭ nişte sate învecinate cu mânăstirea. Tot aşa găsim pe Petru Rareş dând un sat Frăteştiĭ mănăstiriĭ Tăzlăul, aşezat pe apa Tăzlăul sărat, şi pe care 'l cumpărase cu banĭ gata din vistierie, de la boerul Cărstian, (5) după cît se vede, din aşezarea satuluĭ, pentru acelaş motiv ca şi Stefan cel Mare.

Un izvor îndestul de mînos care reîntregia ştirbiturile tot maĭ adîncĭ făcute prin dăruirile necontenite în moşiile domneştĭ, era *confiscarea* pentru pricină de trădare. Aceasta cu atât maĭ mult cu cât repedea schimbare a domnilor provocă trădărĭ maĭ în fie ce an din causa înverşunateĭ lupte de partidă. Aşa Petru Rareş ne spune într'un document din 1530 că «dărueşte mânăstiriĭ Tazlăul satul Paşcaniĭ în câmpul luĭ Dragoş care sat se sechestrase pentru crima de trădare de la Sima, când acesta s'a fost revoltat contra nepotuluĭ nostru de frate, Stefan Vodă cel tînĕr» (6). Radu vistiernicul fugise în timpul luĭ Mircea vodă din Muntenia şi fiiul luĭ Mircea, Petru, confiscându-ĭ averile, hărăzi satele sale Greculuĭ Manta postelnicul. care la rândul săŭ le dădu mănăstireĭ Ezerul. Ivaşcu, un coborîtor al luĭ Radu vistiernicul, intentă un proces călugărilor de la Ezer înaintea luĭ Alexandru-vodă şi dovedeşte că aceste

(1) Arh ist. I 2, p. 187.
(2) Arh. ist. I, 1, p. 71.
(3) Arh. ist. I, 2, p. 191.
(4) Arh. ist. I, 1, p. 108
(5) Arh. ist. I, 1 p. 133.
(6) Arh. ist. I, 1, p. 133.

moşiĭ, înainte de a fi hărăzite Greculuĭ Manta, fusese întărite chiar luĭ de Petru vodă şi jurând pentru acest fapt cu 12 boerĭ. călugăriĭ de la Ezer perd procesul. Ivaşcu câştigând moşiile le dărueşte mănăstiriĭ Vieroşul. Călugăriĭ de la Ezer revin atuncĭ şi pîrăsc pe călugăriĭ de la Vieroşul, însă perd judecata neînfăţoşându-se la zi. (1) Un document maĭ posterior pune chiar ca principiŭ despoierea de averile lor pentru ceĭ izgoniţĭ din ţară. Aşa Mihaĭ Racoviţă dispunînd alungarea Grecilor din ţară, hotărăşte prin hrisovul sĕŭ din 1764 «că străiniĭ însuraţĭ în ţară se vor izgoni împreună cu femeile lor şi toată averea lor se va lua pe sama domnieĭ» (2).

Domniĭ în sfîrşit maĭ dobîndeaŭ pămînturĭ şi de la oamenii morţĭ fără moştenitorĭ, după cum se vede aceasta din un document al anuluĭ 1552 în care postelnicul Hrăbor ne-având rude, averea luĭ trece la Alexandru Lăpuşneanu, şi dintr'un altul din 1618 în care un sat Şiviţa rămânând pentru multă vreme pustiŭ şi proprietarul sĕŭ Grecul Ciacâr ne avînd moştenitorĭ. se ié domnesc de Radu-vodă şi se dă luĭ Condrea (3).

Cât timp domnul era în scaun, se făcea o confusie deplină între averea luĭ privată şi acea publică a statuluĭ; de îndată însă ce eşia, se limpezea acest amestec şi se deosebea averea luĭ proprie de acea asupra căreia avuse dispoziţia numaĭ în însuşirea luĭ de domn. Ast-fel am vĕzut pe Barnovski şi pe Gh. Stefan dispunĕnd de satele lor după eşirea lor din domnie.

Fiind că dăruirile domnilor eraŭ revocabile, apoĭ aceĭ dăruiţĭ cu vre-o moşie luaŭ tot-deauna grijă de a face ca dăruirea făcută lor de un domn să fie confirmată de cel următor, maĭ ales când dăruirea era proaspătă. Se pare că trecerea timpuluĭ asigura proprietatea, care căpăta tăria cea maĭ mare, cînd devenĭa imemorială. De acest feliŭ eraŭ tocmaĭ proprietăţile răzăşeştĭ, a căror origine nu se întemeia pe un hrisov de dăruire. Dintre nenumăratele hrisoave care constată repetarea întăririĭ daniilor ne mulţămim a raporta cuvintele următoruluĭ doc. de la Petru Rareş din 1530, din care se vede că stăpânirea aceluiaş sat fusese întărit de treĭ domnĭ consecutivĭ : Bogdan fiul luĭ Stefan cel Mare, Stefăniţă cel Tinăr şi Petru Rareş : «fiind a lor dreaptă ocină şi moşie basată pe actul de cumpĕrătură al moşuluĭ lor Maxim starostele de la fratele domnieĭ mele Bogdan-Vodă şi pe actul de întăritură de la nepotul nostru de frate Stefan-vodă, şi pe actul de întăritură de la însăşĭ domnia mea.» (4)

Această revocabilitate a donaţiunilor făcute arată proprietatea individuală ca o concesiune a domnuluĭ. El singur este considerat ca adevĕratul proprietar al ţĕreĭ şi proprietariĭ individualĭ sunt privіţĭ maĭ mult ca un soiŭ de usufructuarĭ. Cum am observat'o şi maĭ sus, numaĭ timpul putea deveni maĭ tare de cât autoritatea domnuluĭ, atuncĭ când el tindea a se perde din memorie.

(1) Arh. ist. I, 1, p. 68. Maĭ vezĭ şi Uricariul II, p. 253.
(2) Mag. ist. II, p. 178.
(3) Arh. ist. I, 1, p. 126. Idem I, 2, p. 191.
(4) Arh. Ist. I, 1, p. 133.

De aceea maĭ observăm încă un fapt curios, că moșiile cumpĕrate de unul de la altul sunt întărite în persoana cumpĕrătoruluĭ tot *ca mile domnestĭ*. Așa un document de la Aron-Vodă 1592 arată că «'ĭ-am *dat* slugeĭ noastre Onciul Herția și *i-am întărit* de la noĭ în țara noastră Moldovenească a *luĭ dreaptă moșie și cumpărătură*, din privilegiul de cumpĕrătură ce'l avea de la Petru-Vodă (cel Schiop) satul Cornăcăul în districtul Cernăuțuluĭ *ce și l'a cumpĕrat el de la Drăghicĭ Borotco drept 1200 talerĭ de argint.*» (1) Alt document de la Vlad Țepeș 1456 spune : *dăm* jupînuluĭ Mogoș cu fiiĭ și fiĭcele sale satele anume : tot satul Corbiĭ de jos pe Argeș și tot satul Corbiĭ de pĭatră și patrimoniul din Micești cu vadurĭ de moară și jumătate sat Mălureniĭ, *care toate sunt vechĭ moșiĭ ale jupînuluĭ Mogoș* . 2)

INCHEERE.

Evenimentele istorice îșĭ prelungesc înrîurirea lor până adînc în măruntaele viitoruluĭ și cu cât un eveniment este maĭ mare, maĭ însemnat, cu atata maĭ traĭnică este înrîurirea luĭ. Descălecărea Românilor de peste munțĭ a determinat în mare parte istoria întreagă a poporulu român din provinciile dunărene. Crescut în aceleașĭ gâturĭ ale munților Carpațĭ, înzestrat cu aceeașĭ limbă, cu aceleașĭ obiceiurĭ și așezăminte, poporul românesc coborît în ambele țĕrĭ surorĭ trebuia să dea naștere uneĭ istoriĭ aproape identice în Muntenia și Moldova ; aceleașĭ zile de fericire și de restriște, aceleașĭ înrîurirĭ exterioare care hotărîră în mare parte mersul desvol ăreĭ lor. De aceea istoria acestor țĕrĭ seamĕnă nu numaĭ cât prin originile ale ei și în tot decursul eĭ întâlnim un paralelism surprinzetor, care îșĭ are explicarea sa aiurea de cât în oarba întîmplare. Așa Mircea și Stefan, Mateiŭ Basarab și Vasile Lupu, Brâncoveanu și Cantemir, Caragea și Calimah, Gh Lazăr și Gh. Asaki, și apoĭ maĭ încoace r strîngerea tot maĭ mult a firelor comune până ce se contopesc ambele țĕrĭ în un corp unitar. Toate aceste împrejurărĭ îșĭ găsesc explicarea in faptul că era istoria aceluiașĭ popor, împărțit numaĭ cât din întîmplare în două state deosebite. Întîmplătoare nu este asemĕnarea ci desbinarea lor, de aceea și trebuia să sfîrșască ele prin unire, menirea lor din vechĭ, de atuncĭ de când pornise ambele părae din creștetul Carpaților pentru a da în valea roditoare naștere unuĭ rîu mare, plin și unic. Forma de astăzĭ a statuluĭ român liber a fost determinată de descălecare. Unirea Moldoveĭ și a Valahieĭ are în ultima analisă o causă geografică, căcĭ natura a hotărît tot-d'auna formele create de mintea omenească. Tot o cauză geografică explică și deslipirea ramurilor eșite din trunchiul rĕmas în centrul Carpaților, anume așezarea acestor munțĭ în mijlocul poporuluĭ românesc care se opune mult maĭ puternic întruniri lor de cât toate pĭedicele politice.

A. D. Xenopol.

(1 Arh. ist. III, p. 200. Comp. un do . de la Stefan cel Tînĕr, Arh. ist. I, 1. p. 86,
(2) Arh. ist. I, 1. p. 142.

TABLEAU GÉNÉALOGIQUE
DE LA
FAMILLE DE DRAGOŞ.

La traduction de la chronique moldave de Grégoire Urechi, que nous venons de publier, ne peut guère servir aux études philologiques. N'ayant eu à notre disposition aucun manuscrit ancien, nous avons dû nous borner à reproduire le texte souvent peu satisfaisant qu'avait donné M. Cogălniceanu. Aux erreurs commises par le premier éditeur sont venues fatalement s'en joindre d'autres qui sont le fait du traducteur. Malgré ces défauts que nous sommes le premier à reconnaître, nous espérons que notre travail ne sera pas sans utilité pour les études historiques. Notre but n'a pas été seulement de rendre accessible au public français un chroniqueur qui relate un grand nombre de faits que les autres historiens n'ont pas recueillis, nous nous sommes proposé en outre de condenser dans les notes que nous avons jointes au texte original les documents de tout genre qui depuis un demi siècle environ ont jeté un jour si nouveau sur le passé de la Moldavie. La tâche était difficile, car les documents auxquels nous faisons allusion sont dispersés dans une foule d'ouvrages, souvent à peu près introuvables. Malgré des lacunes, que nous espérons combler peu à peu, les matériaux que nous avons réunis nous permettront de dresser des tableaux à peu près exacts des princes qui ont régné en Moldavie, depuis le milieu du XIVe siècle jusqu'à la fin du XVIe. C'est le premier de ces tableaux que nous soumettons aujourd'hui au jugement des érudits.

Nous avons joint à nos généalogies l'indication des textes sur lesquels nous sommes appuyés.

Les principaux ouvrages que nous avons consultés pour établir la généalogie de Dragoş sont :

Fejér. — *Codex diplomaticus Hungariae.* Pesthini, 1829-1844, 12 tom. en 40 vol. in-8.

Wagner. — *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum quae jam interciderunt. Decas III.* Posonii, Pestiní et Lipsiae, 1802, in-8.

Wenzel. — *Kritikai Fejtegetések Máramaros megye történetéhez.* Pest, 1857, in-8.

Extr. du Bulletin *(Értesitö)* de l'Académie hongroise.

FAMILLE DE DRAGOŞ

1. Szász, voiévode de Moldavie, puis de Marmaros, avant 1359 ; ép. . . . . X veuve de X

- 2. Balc, cité 1365 ; comte de Marmaros 1368 1392 ; comte de Szatmar 1383; comte des Széklers 1390 ; comte d'Ugocsa 1392 ; mort v. 1400.
- 3. Drag, Dragoş ou Dragomir, comte de Marmaros 1368—1398 ; comte des Szeklers 1390 ; comte d'Ugocsa 1392; mort v. 1400.
- 4. Jean, cité de 1373 à 1390.
- 5. X fille)
- 6. Étienne, cité en 1365.

Enfants de 2. Balc :
- 7. Démètre, cité en 1402.
- 7. Alexandre ou Sandrin, cite en 1402, ep. Justine.

Enfants de 7. :
- 8. Jean cité en 1424.
- 8. Ladislas, cite en 1424.
- 9. Anne, morte apres 1450.

Enfants de 3. Drag :
- 10. Emeric Drágfi, m. avant 1427.
- 11. Sandrin Drágfi, cité 1402, m. vers 1432 ; ep. Véronique, fille de Simon de Szebes, laquelle se remarie avec Andre de Butka.
- 13. Georges I Drágfi, cité 1402 et 1424 ou 1425.

Enfant de 11. :
- 12. Michel, dépossedé 1470.

Enfant de 13. :
- 14. Nicolas Drágfi, de Béltek, ép. Agathe de Kalló ?

Enfants de 14. :
- 15. Julienne, ép. Nicolas de Zokol.
- 15. Barthélemi ou Berthold Drágfi, voïévode de Transylvanie. 1493-1498; ep. 1. X, soeur d'Étienne le Grand, prince de Moldavie ?) ; 2. Dorothée de Hedervára
- 15. François Drágfi, m. jeune.
- 15. Georges II Drágfi, m. jeune.
- 15. Pierre Drágfi, cité en 1481.

Enfants de 15. Barthélemi :
- 16. Georges III Drágfi.
- 16. Jean I Drágfi, comte de Szolnok et de Kraszna, 1518 ; comte de Temes, juge de la Curie; m. 1526 ; ép. 1. Anne Várdai ou de Varda ; 2. Catherine Drugeth de Homonna.

Enfants de 16. Jean I :
- 17. Sophie, ép. Jean Perenyi.
- 17. Madeleine, m. sans alliance.
- 17. Gaspard, comte de Szolnok et de Kraszna, m. v. 1545; ep. Anne Báthori, qui se remarie à Antoine Drugeth de Homonna.

Enfants de 17. Gaspard :
- 18. Jean II Drágfi, m. jeune.
- 18. Georges IV Drágfi, nommé comte de Szolnok et de Kraszna sous la tutelle de sa mère; meurt sans postérité, 1555.

Enfants de 4. Jean :
- 19. Sandrin,
- 19. Démètre.
- 19. Ladislas, cité 1402.

Enfant de 5. :
- 20. Dragomir, m. devant Vidin, 1365; ep. X veuve de X, qui a de son premier mariage
  - 21. Jean, m. 1390.

Enfant de 6. Étienne :
- 22. Nicolas, comte des Szeklers, de Szatmar, de Marmaros et d'U ocsa 1366.
  - 23. Thatamir, m. 3/7, devanit Betz.

NOTES.

1. **Szász** dont le nom semble indiquer une origine transylvaine (*Szász* est l'appellation magyare des Saxons de la Transylvanie), était prince de Moldavie sous la suzeraineté hongroise quand il fut dépossédé par un rival venu du Marmaros, Bogdan. Les chroniques qui racontent la légende de Dragoș s'emparant de la Moldavie à la suite d'une partie de chasse (voy. Urechi, éd. Picot, 17) contiennent assurément un fond de vérité. Il est certain que, à la date qu'elles indiquent, c'est à dire vers 1359, la principauté changea de maître. Bogdan s'étant déclaré indépendant, le roi de Hongrie Louis Ier voulut le faire rentrer dans l'obéissance, mais ne put y réussir. La campagne qu'il fit en Moldavie vers 1359 (Turóczi, ap. Schwandtner, *Scriptores*. I, 196) ne fut pas heureuse. Bogdan conserva le trône de Moldavie et les fils de Szász, dépouillés de leurs biens, durent former dans le Marmaros un nouvel établissement. Outre le passage où Turóczi raconte la campagne de Louis Ier, ces faits nous sont connus par un diplôme du 10 février 1365 par lequel le même roi confère a Balk et à ses frères divers domaines confisqués sur Bogdan dans le Marmaros. Voici les passages principaux du diplôme de 1365 tels qu'ils sont rapportés par Fejér (*Cod. dipl.*, IX, III, 469). Le texte complet, qui contient d'autres détails importants pour l'histoire de Bogdan, a été raporté par C. Wagner (*Dissertatio de Cumania*, n° 4) et traduit en roumain par Sinkai (I, 326) :

«Ludovicus..., strenuo viro Balk, filio Saaz, Moldavo. wajvodae Maramurusiensi, quod idem adhuc in terra Moldavana, regi fideliter adhaeserit ibique complura vulnera, ammissis servitoribus suis, pro rege sustinendo terrasque proprias et jura ibidem relinquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balgh et, per eum, Drag, Dragomer et Stephano, fratribus uterinis, possessionem Kunya vocatam, cum appertinentiis Iood, Baeskou, Keetvisou, Moyze, Bors, Keettzerste, in comitatu Marmarus existentibus, quae per infidelitatem et notam Bogdan waivodae ejusque filiorum qui, teram regis Moldavanam occupantes, clandestine in contumeliam regis moliuntur conservare, ad se devolutas, soleni privilegio confert..... Datum Budae, IV non. Februarii, A. M. CCC. LXV.»

Szász était probablement mort en 1365, année où commencent les documents qui se rapportent à ses fils ; en tout cas il ne vivait plus en 1373, car un diplôme du roi de Hongrie Louis le Grand, en date du 11 août de cette dernière année, porte : «magistri Balk, Drag et Johannes, filii *quondam* Szasz wayvodae, aulae nostrae familiaris» (Fejér, *Cod. dipl.*, IX, IV, 528; Wenzel, 44).

Wagner (p. 24) ne parle pas de Szász; il donne pour père à Balc, à Drag et à Jean, ce Nicolas, voïévode de Transylvanie, qui fut tué en 1365 dans l'expédition entreprise par le roi Louis Ier contre le prince de Valachie (Turóczi, III, xxxviii). Nous n'avons pas trouvé dans les diplômes la confirmation de cette hypothèse, et nous croyons que Szász et Nicolas ne doivent pas être confondues.

2. **Balk**, «filius Saaz, Moldavus, wayvoda maramuriensis», est cité dans le diplôme du roi Louis le Grand en date du 10 février 1365 (Fejér, *Cod. dipl.*, IX, III, 469). Voy. le n° 1.

Peu de temps après, le roi, trompé par les rapports d'un magnat appelé

«Ladislaus filius Elleus et Gatha ? , enleva à Szász la terre de Senye dans le comitat de Szathmár, mais, par un acte date du 26 juillet 1368, il la lui rendit. Cet acte porte: pensatis fidelitatibus et servitiorum fidelium meritis nobilium et strenuorum virorum comitum *Balk* vayvodae Olachorum, et *Drag*, ejus fratris de Beyth, quae iidem toto posse in nostris et regni nostri processibus et negotiis prosperis scilicet et adversis, summa cum sollicitudine et laboribus assiduis, nobis et sacro nostro dyademati exhibuerunt constanter et impenderunt fideliter...., praefatis *Balk* vayvodae, item *Dragomer* et *Stephano* fratribus eorumdem carnalibus..... donavimus etc. (Féjer, *Cod. dipl.*, Supl., II, 93; *Transilvani'a*, 1872, 43).

Le diplôme déjà cité du 11 août 1373 ne donne à Balc que deux frères : *Drag* et *Jean*.

De 1378 à 1398 Balc et Drag sont qualifies de comites de Marmaros» (Fejér, *Cod. dipl.*, IX, v. 308; X. I, 634; X, II, 628; Szirmay, *Notitia comitatus Ugoch*, 34; Wenzel, 42, 45).

Un diplôme de 1383 porte : *Balk*, vaivoda comitis Szatmariensis et *Dragh*, et *Joannes* fratres sui. (Fejér, X, I, 69; *Transilvani'a*, 1872, 113; cf. un acte de 1384 ap. Fejér, X, VIII, 139)

En 1390, Balc, Drag et Jean sont appelés comtes des Széklers: «*Balk* voyvode, nec non *Drag*, comiti Siculorum nostrorum, et *Johanni* Olaho, fratri ipsorum uterino , porte un diplôme de la fin d'avril 1390 (Wenzel, 45); «viris magnificis *Balk*, *Draagh* et *Johann*', comitibus Siculorum . dit un autre diplôme du 8 février 1390, c'est-à dire 1391, n. s. (Wenzel, 46).

Une lettre du patriarche de Constantinople du mois d'août 1391 fait mention des deux comtes de Marmaros : Βοϊβόδας ὁ Μπαλίτζας καὶ ὁ Νδράγος ἔχουσι μοναστήριον ἀπὸ γονικότητος περὶ τόν τόπον τοῦ Μαραμόρεσο» (Cogălniceanu, *Arh.*, I, 11; *Acta Patr arcatus Constantinopolitani*, II, 156).

Aux titres que nous avons cités, Balc et Drag ajoutent en 1392 celui de comtes d'Ugócsa : *Balk* et *Drag*, vayvodis comitatuum Marmarosii et de Ugocha (Fejér. *Cod. dipl*, Suppl., II, 259; *Transilvani'a*, 1872, 151.)

Le 9 août de la même année, le roi leur fait donation des villes libres de Huszt et de Sziget (Wenzel, 46).

On voit quelle puissance avait su conquerir la famille de Szász.

Balc mourut vers la fin du XIVe siècle. Un acte de l'année 1402 ne mentionne plus que ses enfants, sans cependant faire allusion à sa mort Wenzel, 47); un acte de 1413 est plus explicite et parle de lui comme d'un personnage défunt: Nos Nicolaus, custos Zagrabiensis, etc., cum per regium mandatum reformandis quibusdam terris litigiosis in Maramusium fuissemus destinati..... cum *Valk* vayvoda *tunc* comite ejusdem comitatus Maramorosiensis... ac fratre suo *Drag*, existente.... (Wenzel, 48).

3. **Drag** ou **Dragoş**, que la tradition considère comme le premier prince de Moldavie (Urechi, 17), était frère de Balc, mais les documents diffèrent quant à sa filiation. D'après le diplôme déjà cite de 1365 (Fejér, *Cod. dipl.*, IX, III. 469), Balc n'aurait eu que des frères utérins: ipsi *Balgh* et, per eum, *Drag*, *Dragomer* et *Stephano*, fratribus *uterinis* Le mot *carnalis* employe par le diplôme de 1368 (Fejér, *Cod. dipl.*, Suppl., II, 93: *Transilvani'a*, 1872, 43.) paraît avoir le même sens (voy. ci dessus le nº. 2).

Cependant l'acte du 11 août 1373 appelle Balc, Drag et Jean *filii* quondam Szasz wayvodae et celui du 25 avril 1390 (Wenzel, 45) porte : «Fidelibus nostris magistris Balk woyvode, nec non Drag, comiti Siculorum nostrorum, et Johanni Olaho, fratri ipsorum *uterino* .

Nous avons adopté, comme le plus vraisemblable le dernier système. Le fait que Balc et Drag partagèrent le titre de comtes de Marmaros et d'Ugocsa (voy. les diplômes de 1378 et de 1398 cités à l'article précédent) nous fait croire qu'ils étaient fils du même père. Tous les documents auxquels nous avons précédemment renvoyés réunissent en effet ces deux personnages et semblent bien indiquer qu'il existait entre Balc et Drag des liens plus intimes qu'entre Balc et Jean ou Étienne. Faisons pourtant remarquer qu'un acte du 8 février 1390 ou 1391 (Wenzel, 46) donne à Balk, à Drag et à Jean le titre de comtes des Szeklérs : «viris magnificis *Balk*, *Draagh* et *Johanni*, comitibus nostris Siculorum.»

Drag mourut, comme Balc, vers la fin du XIVe siècle ; il n'est plus question de lui après 1398. Un diplôme de 1402 (Wenzel, 47) ne mentionne que ses fils.

Nous devons remarquer ici que le nom de Drag ou Dragoş fut porté au XIVe siècle par plusieurs personnages qui ne doivent pas être confondus avec le prince à qui la légende attribue la fondation de la principauté de Moldavie. Cette observation s'applique en particulier à un Dragoş cité comme fils de Gyula dans un diplôme de 1359 (Fejér, IX, III, 159). Un acte que Wenzel (35-36) cite d'après Simonchics et dont la date n'est pas indiquée, se rapporte à ce second Dragoş, dont on peut reconstituer ainsi la filiation :

Gyula
Dragoş
Bogdan
Laţco

Bud — Sandor — Opressa — Jean — Dragomir — Baila

Tous ces personnages étaient au nombre des voïévodes roumains du Marmaros; ils étaient peu connus à la cour des rois de Hongrie; ainsi s'explique que leur filiation ne soit pas toujours rapportée exactement dans les diplômes. Les variantes généalogiques que nous relevons dans des actes de 1349 et de 1355 récemment publiés par M. Xenopol *(Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, V. 166) ne doivent pas empêcher, ce nous semble, d'y reconnaître le Dragoş dont il vient d'être question. Voici la filiation établie par ces derniers diplômes :

Dragoş	Bogdan, voïévode
Gyula	Iza, voïévode des Valaques du Marmaros, cité déja en 1349
Dragoş, cité en octobre 1355 — ~~Stan~~ — Tatar — Dragomir — Costea Miriczlo, morts avant le 12 octobre 1355	Jean — Stan cités en 1349.

4. **Jean** apparaît pour la première fois en 1373, dans un document où il est qualifié de fils de Szász (Wenzel, 44). Un acte de 1383 *(Transilvani'a*, 1872, 113) réunit Balk, Drag et Jean, sans indiquer leur filiation précise : *Balk*, vaivoda comitis Szatmariensis, et *Dragh* et *Joannes* fratres sui.» Comme nous l'avons dit à l'article précédent, nous nous en sommes rapporté au diplôme du 25 avril 1390, qui fait de Jean un frère utérin des deux premiers.

5. *La sœur utérine de Balk et de Drag* devait être de beaucoup leur aînée, car c'est de son petit-fils qu'il est question dans un acte du 25 novembre 1387 (Fejér, *Cod. dipl.*, X, I, 371; Wenzel, 45): «Attendentes puram fidelitatem et sinceram constantiam nobilis viri Iwan, filii Dragumerii, filii scilicet sororis uterinae magnificorum virorum Balk et Drag, wayvodae....»

6. **Étienne** n'est cité que dans le diplôme du 10 février 1365 (Fejér, *Cod. dipl.*, IX, III, 469; *Transilvani'a*, 1871, 266): «Ipsi Balk et, per eum, Drag, Dragomer et *Stephano*, fratribus uterinis.» Comme Dragomir n'était que le neveu de Balc et de Drag, ainsi que le prouve le texte cité à l'article précédent, il est possible que le rédacteur du diplôme se soit également mépris sur la qualité d'Étienne.

Ce personnage mourut peu de temps après. C'est en effet, croyons nous, de son fils, Nicolas, qu'il est question dans un diplôme du 20 juin (12 des cal. de juillet) 1366 (Fejér, IX, III, 560). Voy. le n° 22.

7. Un diplôme du 10 décembre 1402, publié par Wenzel, porte :

«Dicitur nobis in personis *Demetrii* et *Alexandri*, filiorum Balk vayvode, Sandrini et Georgii, filiorum magistri Draag, et Ladislai, filii Johannis, Volachii de Maramoros....» (Wenzel, 47).

Wagner (p. 27) nous apprend que la femme d'Alexandre s'appelait Justine.

8. Un acte de 27 mars 1424, ou peut-être du 9 avril 1425 («feria secunda proxima post dominicam Ramis Palmarum anno Domini millesimo quadragesimo(?) vigesimo quarto») porte: «...pro partibus *Johannis* et *Ladislai*, filiorum Sandrini, filii Balk, vayvode de Belthwk, ab una, nec non Georgii et Sandrini, filiorum Dragh wayvode, de eadem Belthwk, ab altera...» (Wenzel 59).

9. **Anne** n'est citée que par Wagner, qui nous apprend (p. 27) qu'elle mou rut après 1450.

10. Wagner (p. 27) dit que Drag ou Dragoş laissa trois enfants : **Émeric, Sandrin** et **Georges**. Il ajoute qu'Émeric étant mort, Sandrin et Georges se partagèrent ses biens en 1427. Nous ne connaissons aucun acte où il soit fait mention d'Émeric, et nous craignons que Wagner n'ait commis une erreur.

11. **Sandrin** et son frère **Georges** sont cités dans un acte du 10 décembre 1402 (Wenzel, 47). Ces deux personnages sont également seuls nommés dans l'acte du 27 mars 1424 ou 1425, que nous avons déjà cité (Wenzel, 59; voy. ci-dessus, n°. 8). On remarquera que dans ce dernier document l'ordre des fréres est interverti et que Georges est considéré comme l'aîné.

Sandrin est encore cité dans des diplômes de 1429 et de 1430 (Fejér, *Cod. dipl.*, X, VII, 87, 303) qui nous le représentent pillant et rançonnant les gens inoffensifs, comme un véritable chef de brigands. Quant à son alliance, elle ne nous est connue que par Wagner : «Habuit *Sandrinus* conjugem *Veronicam*, filiam Simonis de Sebes, cui, sub annum 1432, moriens partem possessionum transcripserat; sed quod ea ad alteras nuptias Andreae de Buthka prosilierit, Georgius affinis tradere renuit, quod Barbarae reginae mandato compulsus Veronicae ex asse satisfecit (Wagner, 27).

12. L'unique fils de Sandrin suivit malheureusement l'exemple de son père, qu'il dépassa même en férocité; aussi le roi Matthias Corvin le priva-t-il de ses biens, qui furent attribués à Barthélemi Drágfi. Un diplôme daté de Tren-

ćin le jo ır de la fête de S. Georges 23 avril) de l'an 1470 porte ce qui suit : «cum nos, con ideratis fidelitate et fidelibus serviciis fidelis nostri egregii Bartholomei, filii Nicolai Draghfi de Belthók, pin ernarum nostrorum magistri, etc, universas po e iones et por·iones possessionarias *Michaelis* filii Sandrini de Belthewk in quibu cunque comitatibus ipsius regni nostri existentes et habitas, que ex eo quod his diebus pre eritis prefatus Michael uxorem uam legitimam et quemdam nobi em famulum suum, propter quamdam mulierem quam in adulterio tenuisset, sine omni culpa, miserabili nece interemisse dici'ur ad collacionem nostram regiam, juxta antiquam et approbatam ejusdem regni no·tri consuetud'nem, rite et legitime devoluta esse perhibent ır.... memoralo Bartholomeo Draghfy de Belthók suisque heredibus et univer i in perı tuum contulerimus, etc. Wenzel, 52).

13. **Georges** e t cité, en même temps que on frère **Sandrin**, dans les actes de 1402 et de 1424 (voy ci-dessus, n°. 11). Il devint la souche d'une longue postérité q i donna un nouveau lu tre à la famille.

14. **Nicolas** e t cité comme père de Barthélemi dans le diplôme de 1470 (voy. le n° 12 . Wa ner, dit de lui p 28) : *Agatham*, nisi fallor, de Kálló in conjugio habuit. Cf. Fejer, X, vii, 92

15. C'est encore Wagner (p. 28) qui no ıs fait connaître la postérité de Nicolas Drágfi Il ajoute que **François**, **Georges** et **Pierre** moururent en bas âge. Ce qui est certain, c'est que Pierre vivait en 1481. année où il est cité avec Barthélemi dans un diplôme royal (Wenz l. 52 .

Seul des fils de Nicolas, Barthélemi ou Berthold joua un rôle important. Admis à la cour de Mathias Corvin comme grand échanson *(pincernarum magister)*, puis comme grand chambellan *(c ıb cu'ariorum magist r)*, il fut nommé en 1493 voïévode de Transylvanie, en même temps que Ladislas d Loson z et resta en fonctions jusqu'en 1498. Wagner croit qu'il mourut cette année ou l'année suivante. D'après le même auteur, Barthelemi fut marié deux fois : Duas uxores habuit: primae nomen et familia ignoratur; altera fuit *Doroth a de H lervara*, quae, elato marito, tertium, qu m vocant, ordinem S. Fr ıncisci ingressa, in coenobio Kusaliensi, quod id temporis vitae sanctimonia et regularis disciplinae fama celebre habebatur, diem extremum clausit. Ex priore nati sunt Georgius III et Joannes III.»

La chroniqı e d'Urechi nous fournit quelques renseignements sur la première alliance de Barthélemi. L'historien roumain nous apprend qu'il était *cuscru (consocer)* d'Étienne le Grand (voy. notre édition, p. 182). Le terme de *cuscru* peut s'appliquer à la fois au beau-père et au beau frère : nous croyons qu'il a ici le dernier sens. É ienne le Grand eut pour femmes : 1° *Eudoxie*, fille de Siméon Olelkovic, prince de Kyjev, morte le 25 novembre 1467 (Urechi, 104); 2° *Marie de Magop*, morte le 19 décembre 1477 (Urechi, 157); 3° *Marie*, fille de Radu, prince de Valachie. morte en 1509 Urechi, 244); or il ne semble pas probable que Barthél mi ait épousé la sœur d'une de ces trois princesses. Nous croyons plutôt que le voiévode de Transylvanie eut pour première fermme une sœur restee inconnue d'Étienne le Grand. Ses enfants réunirent ainsi le sang de Dragoş à celui de la famille Muşat ; c'est-à-dire qu'ils tinrent à la fois aux deux plus illustres familles de Moldavie.

16. **Georges III** mourut en bas âge. **Jean I** obtint en 1511 le titre de grand échanson, en 1514 celui de grand sénéchal *(dapiferorum magister)*. Louis II

le créa, en 1518, comte de Középszolnok et de Krázna, puis, en 1525, comte de Temes (*Magyar történelmi Tár*, XII, 225), et *judex Curiae*. Il fut tué, en 1526, à la bataille de Mohács.

Wagner ajoute à ces renseignements : «Sponsam ejus invenio *Annam de Warda*, sed reapse cum *Catharina Drugeth de Homonna* in matrimonio vixit, ex qua sustulit *Sophiam*, *Joannis de Peren* consortem, *Magdalenam*, quae ad nubiles annos pervenisse non videtur, et *Gasparem*» (Wagner. 30—31).

17. Le passage de Wagner que nous venons de citer contient tout ce que nous savons de **Sophie** et de **Madeleine**. Quant à **Gaspard**, il succéda à son père comme comte de Középszolnok et de Krázna. Il fut un des premiers magnats hongrois qui se prononcèrent en faveur de la Réforme et joua un rôle important dans l'église nouvelle. Ce fut lui notamment qui, en 1544, réunit la conférence d'Erdöd, où 29 pasteurs adoptèrent la confession helvétique (voy. Fessler, *Geschichte von Ungarn, bearbeitet von E. Klein*, III. 637 - 645, et les sources qui y sont indiquées). Gaspard mourut peu après. 1545. Il avait épousé Anne Báthori, dont il eut les deux fils qui suivent (Wagner, I, 31).

18. **Jean II** ne survécut pas longtemps à son père. **Georges IV**, resté seul, reçut du roi le titre de comte de Középszolnok et de Krázna. Il n'était pas en âge de diriger l'administration des deux comitats; Ferdinand dût le placer sous la tutelle de sa mère, bien que celle-ci se fût remariée à Antoine Drugeth de Homonna. Il mourut, sans postérité, en 1555 (Wagner, 31).

19. **Jean**, dont nous avons parlé sous le n° 4, et qui n'était, croyons-nous, que le demi-frère de Balc et de Dragoş, eut d'après Wagner (p. 26) trois fils: **Sandrin** ou **Alexandre**, **Démètre** et **Ladislas**. L'historien hongrois dit n'avoir trouvé aucune mention de ces personnages après l'année 1415. Nous n'avons, quant à nous, aucun renseignement sur les deux premiers; le troisième, Ladislas, est cité dans le diplôme du 10 décembre 1402 (Wenzel, 47).

20. La filiation de **Dragomir** est nettement établie par le passage suivant d'un diplôme de 1387 : «Nobilis viri Iwan, filii *Dragomerii*. filii scilicet sororis uterinae magnificorum virorum Balk et Drag vayvodae (Féjer, X, I, 371 ; Wenzel, 45).

Dragomir avait pris part en 1364 à la campagne dirigée par le roi Louis Ier contre la Valachie et la Bulgarie (Turóczi, III, XXXVIII). Le diplôme de 1387 nous apprend qu'il fut tué alors sous les murs de Vidin (voy. le passage cité plus loin, à l'article Thatamir, n° 23).

21. **Jean**, qui n'était que le petit neveu de Balc et de Dragoş, mourut dès l'année 1390. Un diplôme du 6 février 1390 ou 1391 porte : «Jura possessionaria quae quondam *Johannis*, filii Dragomer, hominis, ut dicitur, absque heredibus sexus masculini ab hac luce decedentis, prefuissent» (Wenzel, 45).

22. «**Nicolaus**, filius quondam Stephani vaivodae». est cité dans le diplôme du 20 juin (12 des calendes de juillet) 1366, qui lui donne le titre de «Siculorum et Zathmariensis, Maramarusiensis et de Ugocha comes». Fejér. *Cod. dipl.*, IX, III, 560. Cf. Wenzel, 34.

23. Le diplôme plusieurs fois cité de 1387 porte: «Pro morte quondam praefati Dragomer, patris, et *Thatamir*, fratris uterini ipsius Iwan, qui videlicet, Dragomer sub Bodonio, et *Thatamir* sub Belcz, in felicibus exercitibus et

expeditionibus olim serenissimi principis domini Ludovici, regis Hungariae, patris nostri carissimi, contra aemulos sacrae Coronae viriliter bellando, vitam eorum temporalem subire non formidarunt (Wenzel, 59). La prise de Vidin en Bulgarie eut lieu en 1365 (Fessler, éd. Klein, II, 152; l'attaque de Belz n'eut lieu qu'en 1377, lorsque Louis Ier fut devenu roi de Pologne (*ibid.* II, 175).

Les historiens font mention de plusieurs autres membres de la famille Drágfi, qu'il ne nous a pas été possible de rattacher aux précédents.

Un acte de 1438 fait mention d'un Jacques de Drág, qui aurait épousé Brigitte, fille d'Émeric de Bogáth (Fejér, XI, 213). Plus tard, Thomas de Drág, à qui Turóczi a dédié le premier livre de sa chronique, remplit avec honneur une ambassade auprès du pape Sixte IV (Wagner, 28).

Enfin, une famille qui existe encore, la famille Rednik, prétend descendre des Drágfi (Bidermann, *Die ungarischen Ruthenen*, II, I, 83).

Les tómbeaux des Drágfi, qui étaient réunis à Erdöd, furent violés en 1567 par les soldats de Schwendt, et leurs épitaphes detruites (Istvánfi, *Historiae de rebus ungaricis;* Coloniae, 1622, in-fol., p. 451). Wagner déplore avec raison cet acte impie qui a privé l'histoire d'un grand nombre de documents importants.

Émile Picot.

AMFILOHIE HOTINIUL.

In istoria Bisericeĭ şi a literatureĭ româneştĭ, *Episcopul Hotinuluĭ Amfilohie* are un loc însemnat ca arhiereŭ şi ca bărbat şi dascăl învĕţat.

Mi-am propus să ḑic câte-va cuvinte despre viaţa şi activitatea luĭ Amfilohie; câte-va cuvinte numaĭ, — căcĭ ştiinţele ce am putut aduna despre el sunt din nenorocire, mărginite. Sper că maĭ târḑiŭ îmĭ voiŭ îndeplini lucrarea.

Pe când Moldova era încă întrégă despre Nistru, căcĭ sunase numaĭ aniĭ fatalĭ 1775 şi 1777, ear nu încă şi anul fatal 1812, — cetatea Hotinul de pe Nistru, şi ţinutul cu asemene numire făcea parte din Moldova. Cetatea Hotinul este o vechie cetate moldovenéscă; in ce privesce originele eĭ strevechĭ, uniĭ cred că şĭ-ar datori numele luĭ *Cotison* regele Dacilor, contimpuran şi duşman al împĕratuluĭ August, şi care aŭ căḑut vitejeşte în lupta cu Romaniĭ comandaţĭ de Lentulus (1).

Domnitorul şi istoricul Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, scrie despre Hotin, că acest oraş era, în ḑilele sale, o cetate pe Nistru de către Cameniţa, că se socotea între oraşele cele marĭ ale Moldoveĭ, că era ,maĭ nainte, întărită despre apus cu zidurĭ fórte înalte şi cu şanţurĭ adâncĭ, ear despre rĕsĕrit cu malurile cele oable ale Nistruluĭ şi cu stâncĭ; că în resboiul din 1712 cu Ruşiĭ, aŭ biruit Turciĭ cetatea şi aŭ surpat zidurile eĭ cele vechĭ despre partea de dincoace, ear despre cealaltă parte atât le-aŭ întărit cu lucrărĭ de tărie după un sistem noŭ, lărgindu-o tot o dată, maĭ mult de jumĕtate, în cât era vrednică a se socoti cea maĭ frumósă şi maĭ mare cetate, de cât celelalte ale Moldoveĭ. Când Hotinul era sub stăpânirea Domnilor Moldoveĭ, se încredinţa unuĭ osebit parcalab, ear de când îl luase Turciĭ, îl ocupa un paşă în contra tractateĭor care hotărea ca nicĭ o dată să nu fie oştire turcéscă in cetăţile Moldoveĭ. (2) Cetatea Hotinul a Moldoveĭ era rivala vrăjmaşă a cetăţeĭ din faţa eĭ, Cameniţa a Poloniei, şi din acéstă causă Domnul Moldoveĭ Petru Rareş obicĭnuia de ḑicea : «saŭ tu Cameniţule veĭ înghiţi Hotinul nostru, orĭ Hotinul te va înghiţi pe tine (3). Ministrul turcesc Resmi-Ahmed-efendi, în jurnalul călătorieĭ sale de-a lungul Moldoveĭ, de la Galaţĭ până la Hotin în luna luĭ August 1763, făcând istoricul şi descrierea Hotinuluĭ, ḑice :

(1) Записки Одесскаго Общества Исторіи и древностей tom II

(2) *Descrierea Moldoveĭ*, cap. IV, pag. 32, 33.

(3) *Columna luĭ Traian* din 30 Septembre 1870.

«Cetatea Hotinul pe malul Nistruluĭ după tradiția locală datează fără întrerumpere din epoca luĭ Christos; posiția este solidă, ear fortereța se póte asemăna cu *Rumili-hysary* de lângă Constantinopoli. Hotinul ca hotar și bulevard al Moldoveĭ în fața Polonieĭ, se afla nestremutat sub stăpânirea și apărarea Domnilor moldovenești, până ce cădu în mânile Polonilor prin tradarea nimerniculuĭ Gaspar-Vodă în anul 1617 și fu redobândit prin tractat după o espresă espediție a sultanuluĭ Osman II la 1621. Un an după espediția contra Camenițeĭ, Hotinul încăpu iar în mânile Polonilor, dar peste un an fu redobândit și întărit intr'un mod formidabil. La 1711, după ce țarul muscălesc năvălise în Moldova și fuse învins de către óstea otomană, se simți trebuință de a asigura pentru viitor acéstă fruntarie : un castel fu rădicat în partea sudică a cetățeĭ, castelul cel vechiŭ deveni arsenal, având un numĕr îndestulător de tunurĭ și alte munițiĭ; ear județul d'împrejur cu târgușórele și satele fu prefăcut în Sangiac, din ale căruĭ veniturĭ se întreținea garnisona forterețeĭ, sub comanda unuĭ Vizir și câte-o dată a unuĭ pașă maĭ de jos(1)».

Când la 1711, Rușiĭ cuprinsese Hotinul cu învoirea Domnuluĭ Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, Sultanul declarând resboĭ Țaruluĭ dicea în art. V al declarațiuneĭ de resbel : «Acest necredincios călcător al tractatelor, ne mulțumindu-se de atâtea nedreptățĭ și de crudimĭ nepedepsite, ține astă-dĭ o armată în Polonia, și aŭ pus garnisone în diferite cetățĭ ale acestuĭ Stat, sub cuvênt de a le apăra și de a le ocupa pentru republica Polonieĭ și pentru Regele August. Apoĭ pe lângă aceste aŭ luat în stăpânirea sa *Sneatinul* și *Hotinul*, vechĭ și legitime dependențe ale provincieĭ noastre Moldovieĭ (2)».

Până la 1713, cetatea și ținutul Hotinuluĭ, dice eruditul Episcop Melchisedek, în privința administrațieĭ bisericeștĭ, făcea parte din Eparhia Rădăuților; dar la 1713 cetatea Hotinuluĭ cu ținutul sĕŭ luându-se de Turcĭ, s'aŭ ocupat cu garnisona lor, și s'aŭ prefăcut în pașalîc numindu-se *raeaoa Hotinuluĭ* (3). Hotinul cu olatul sĕŭ, în urma acestuĭ eveniment, aŭ format o deosebită Eparhie administrată une orĭ de un deosebit Episcop, alte orĭ de Mitropolitul Proilavieĭ, adecă al Brăileĭ (4), carele avea în administrația sa tóte bisericile cetăților ocupate de Turcĭ, pe Dunăre și în Basarabie. In cartea Mitropolituluĭ Moldoveĭ Gavriil din 1771, pentru Eparhia Proilavieĭ, se dice : «Osebit de *Eparhia Hotinuluĭ*, ce s'aŭ dat sub ocârmuirea frățieĭ sale Episcopuluĭ de Rădăuțĭ Kir Dositheŭ». Din aceste cuvinte se dovedește că Hotinul făcea o Eparhie aparte. Pe la anul 1770 această Eparhie se administra de Mitropolitul Proilavieĭ (Brăileĭ) Daniil ; dar la 1771 murind Daniil și Principatele fiind ocupate de oștile rusești, Mitropolitul Moldoveĭ Gavriil, în înțelegere cu Graful Rumianțov, desființând Eparhia Proilaveĭ, aŭ reîncorporat Eparhia Hotinuluĭ la vechea eĭ tulpină,—Eparhia Rădăuților, ce se administra

(1) *Arhiva Istorică a Românieĭ,* tom. I, pag. 183 Nr. 274.
(2) *Voyages du Sieur A. de la Motraye* tom. II, pag. 3.
(3) *Letop. Moldov.* tom. II, pag. 171, 174, 178, 380. *Arhiva Românéscă,* tom. II, pag. 260.
(4) Turciĭ aŭ făcut din *Proilavia,* numele vechiŭ al Brăileĭ, — *Ibraila.*

atuncĭ de Episcopul Dositheiŭ Herescul. După încheerea păceĭ între Rusia şi Turcia, la 1744, retrăgându-se oştile ruseştĭ din Principate, tóte cetăţile române, aŭ fost din noŭ ocupate de Turcĭ; în numĕrul lor şi Hotinul; prin urmare Hotinul ĭar aŭ devenit Eparhie deosebită, ca şi maĭ nainte de resbel. De aicĭ înainte Eparhia Hotinuluĭ aŭ avut al sĕŭ propriŭ Episcop, şi nu s'aŭ maĭ alipit la Eparhia Proilaveĭ. In anul 1782 decembriŭ 9, găsim în documentele istorice un Episcop cu titlul de al *Hotinuluĭ*. Acesta este *Amfilohie Hotiniul*. Acest Amfilohie Episcopul Hotinuluĭ, împreună cu un Arhiereŭ Grec Matheiŭ al Myrelor, fac ipopsifiul luĭ Iacob, maĭ târḑiŭ Mitropolit Moldoveĭ, la Episcopatul de Huşĭ, în biserica Mitropolieĭ din Iaşĭ. Hotinul fiind ocupat de Turcĭ, Amfilohie nu reşedea acolo, ci avea reşedinţa sa, după cum spun bătrâniĭ, în Monastirea Zagavia lângă Hârlăŭ, unde era şi Egumen. De aceia Andreas Wolf pune pe Amfilohie între Arhiereĭ titularĭ, ce nu aŭ Eparhie (1).

Acestea sunt relaţiunile ce ni le dă Episcopul Melkisedek; eŭ cred însă, că, de şi Amfilohie avea reşedinţa şi la Zagavia, el era până la sfârşit Episcop actual al Hotinuluĭ, şi nu simplu titular; dovadă că în tóte cărţile sale tipărite în Iaşĭ la 1795, el subscrie *Amfilohie Hotiniu*, şi nicĭ o dată *proin Hotiniu*, cum ar fi subscris, de sigur, după regulele Bisericeĭ, de nu maĭ era Episcop în activitate. Şederea la Zagavia nu însemnéză nemic; se ştie din istorie că aice era o locuinţă de recreaţie unde şi Mitropoliţiĭ ţĕriĭ petrecea uneorĭ vara.

In oraşul Hotin era din vechime o scólă cu renume, care înflorea până şi sub cârmuirea Turcilor; aice se învăţa româneşte, elineşte, latineşte şi matematicele, şi când în Europa, unde şi unde se înteţase ideea de folosul şi neapărata trebuinţă a învĕţătureĭ limbelor resăritene, şi când Orientalistul învăţat se socotea de raritate,—în Moldova, în oraşul Hotinuluĭ, era scólă fórte bună şi întemeiată, în limba arăpéscă şi turcéscă; şi în această scólă din Hotin aŭ învăţat şi marele Sobieski, fratele vestituluĭ Ioan III regele Polonieĭ, şi alţĭ tinerĭ principĭ şi nobilĭ din ţerile de la Nord.

Cel de pre urmă Efor al scóleĭ din Hotin aŭ fost Episcopul Hotinuluĭ Amfilohie, bărbat de mare cuvioşie şi de mare învăţătură. (Alexandru Hasdeŭ. Cuvânt către eleviĭ scóleĭ ţinutuluĭ Hotinuluĭ, rostit în limba ruséscă la 25 Iulie 1837 şi tradus de Cavalerul Costaki Stamati, pag. 13. 20, Iaşĭ 1855).

Episcopul Amfilohie aŭ fost mâna dréptă a Mitropolituluĭ Moldoveĭ Iacob Stamati în mişcarea, ce s'aŭ dat literatureĭ române în Moldova, la sfîrşitul secoluluĭ trecut. Episcopul Amfilohie ne-aŭ lăsat treĭ scrierĭ, despre care ne propunem a vorbi, adecă o *Gramatică teologicéscă*, o *Geografie* şi o *Aritmetică*, pe care le tipări tus-trele în Iaşĭ la 1795 în ḑilele Domnuluĭ Moldoveĭ Alexandru Calimah Voevod şi a Mitropolituluĭ Iacob. Episcopul Amfilohie aŭ maĭ lăsat, dar în manuscript, o istorie a Moldoveĭ intitulată *λόγοι και ἔργα*, adecă *Cuvinte şi Fapte*, scrisă la 1752, şi care se păstra într'o vreme la pro-

(1) *Melchisedek*, *Chronica Huşilor*, part. II, pag. 148—149, 160—164, şi part. I. pag. 312—315, 345, 370.

toiereul Rodostat, în ținutul Hotinuluĭ, unde aŭ vădut'o eruditul Alexandru Hasdeŭ (B. P. Hasdeŭ, în fóea *Lumina,* pag. 58—59 în not. Nr. 16, Iașĭ 1863). Data acestuĭ manuscript al luĭ Amfilohie : 1752, și data cărților sale tipărite în Iașĭ la 1795, ne dovedesc că el lucrase 43 de anĭ pentru scóla și limba românéscă.

Eŭ posed tus-trele cărțile, tipărite în Iașĭ la 1795, ale Episcopuluĭ Hotinuluĭ Amfilohie, fórte rare astă-dĭ; și din fericire esemplarele pe care eŭ le posed sunt întregĭ și fórte bine păstrate.

Una din aceste cărțĭ, cea întâĭ după ordinea dateĭ sale, are următorul titlu, pe care nu 'l copiez întreg cu litere cirilice : **Грамм̃тика Ѳеологи́ческъ** *scósă în limba Moldovenéscă de pe Bogosloviea luĭ Platon, Arhiepiscopul de Moskva, și de pe alte cărțĭ bisericeștĭ, pentru învĕțătura preoților și a tuturor de obște pravoslavnicĭ chreștinĭ. Acum întâĭ tipărită, în dilele pre-luminatuluĭ și pre-înălțatuluĭ Domnuluĭ nostru Alexandru Ioan Calimah Voevod. Cu blagoslovenia, și cu toată cheltuéla Preosfinției sale Kiriu Kir Iacob Arhiepiscop și Mitropolit Moldavieĭ. Intru a Preosfinției sale tipografie, în Iașĭ 1795 Iunie 6.*

De Gherasim Ierodiacon și de Pavel Petrov, tipografĭ.

Pe verto pagineĭ care conține titlul stă litografiată o icónă a Domnuluĭ nostru Iisus Christos, și în cele patru colțurĭ ale Icóneĭ sfinții Dascălĭ aĭ Bisericeĭ chreștine *Iacob fratele Domnuluĭ, Vasilie cel Mare, Ioan Chrisostomul* și *Grigorie teologul.*

Cartea are format în 4⁰ și cuprinde pagine 1—82.

La sfârșitul cărțiĭ citim următorul colofon : *Diortositoriŭ și purtătoriŭ de grijă tipografieĭ fiind, Kir Inokente Duhovnic și Eclisiarh sfinteĭ Mitropoliĭ. —Diacon Teodor zețariŭ.*

Cu ocasia acésta noted că însemnările de pe frontispiciile și de pe *colofonele* (1) cărților nóstre vechĭ, sunt de o importanță istorică fórte mare. Eŭ m'am servit de aceste pentru scrierea mea : *Istoria tipografieĭ în țĕrile românești*, pe care sper s'o daŭ la lumină în cursul anuluĭ acestuia.

In capul cărțiĭ stă un *Cuvênt înainte către cetitoriŭ* din partea autoruluĭ. Stilul este frumos, curat românesc, cum este stilul tuturor marilor noștri scriitorĭ aĭ Bisericeĭ, care aŭ păstrat și aŭ cultivat limba românéscă, printre vijeliĭ, sabie și nevoĭ, și cum astă-dĭ nu se maĭ scrie, și nicĭ póte fi asemănare între pana Varlamilor, Dositeilor, Amfilohilor, Antimilor, și pana multor modernĭ stricătorĭ de limbă.

Ca să daŭ o idee despre limba luĭ Amfilohie, voiŭ reproduce *cuvêntul* sĕŭ *înainte către cetitoriŭ* :

«Pravoslavnice cetitoriŭ, tótă scriptura cea însuflată de Dumnedeŭ, a se învăța fórte «este de folos, ear maĭ ales aceasta, care se chiémă trâmbița cea bine răsunătóre a

(1) *Colofon*, termen adoptat de tipografiĭ francezĭ, vrea să dică ultima însemnare de la sfârșitul uneĭ cărțĭ.

«Apostolilor, cu care aŭ trâmbiţat în tótă lumea, şı aŭ strâns petre de mare preţ, de «aŭ zidit biserica, căria aŭ ḑis Mântuitorul, că nicĭ o dată uşile eĭ nu se vor strıca.

«Pentru aceasta m'am îndemnat, de a scóte acéstă cârticică, pre limba nóstră Mol«dovenéscă, pentru învăţătura pravoslavnıceĭ credinţă; şi m'am rugat Preosfinţieĭ sale «Părintelul Mitropolituluĭ, de o aŭ dat în t'par; şi pentru uşurinţa de a se ţine mınte, «am arătat în scurt, numaĭ cele dintâĭ capete de poruncă, care învăţându-le acestea «bine, dintru întâĭ, şi întărindu-le în inımile lor, ceĭ ce vor învăţa, pre lesne vor în«ţelege, şi alte doveḑĭ, de întărirea acestoraşĭ începuturĭ, când le vor învăţa maĭ pre «larg. Şi măcar că aceste tóte creştinul este dator de a le şti, dar maĭ vârtos ceĭ ce «voesc a se însărcina cu marele dar al preoţieĭ, negreşit trebue să ştie tóte acestea dintâĭ «începătóre capete de poruncĭ, şi să le aibă bine în ţinerea de minte, una pentru când «le vor ceti, orĭ le vor învăţa maĭ pe larg, cu uşurinţă să le înţelégă, după cum s'aŭ «ḑis maĭ sus, al doilea să se slujască de respuns, celor ce-ĭ întrébă; al treilea pentru «se ştie cum se înveţe pe altul, pravoslavnica credinţă.

«Impărţitu-saŭ cârticica acésta în treĭ părţĭ, întâĭ pentru cunoştinţa de fiinţa luĭ «Dumneḑeŭ; al doilea, pentru credinţa evangelicéscă, şi al treilea, pentru cele ḑece po«runcĭ, date prin table luĭ Moisi, că întru tóte aceste împărţirĭ, se cuprinde Credinţa, «Nădejdea, Dragostea. Din care Domnul Dumneḑeŭ, se stropască în inimile pravoslavieĭ «vóstre, picăturĭ de darul sĕŭ spre a voastră învăţătură.

«Smeritul între Arhiereĭ, **Amfilohie Hotiniul.**»

Gramatica teologicéscă a luĭ Amfilohie este scrisă prin *întrebărĭ* şi *respunsurĭ*.

A doua carte a luĭ Amfilohie este următórea :

Д҃Ѣ ѠѢЩѤ ГЕѠГРАФІЄ *pe limba Moldovenéscă scósă de pe geografia luĭ Bufier, după orânduĭala care acum maĭ pre urmă s'aŭ aşeḑat în Academia de la Paris. Acum întâĭ tipărită, în ḑilele Pre Luminatuluĭ şi Pre înălţatuluĭ Domnuluĭ nostru Alexandru Ioan Calimah Voevod. Cu blagoslovenia şi cu tótă cheltuéla Preosfinţituluĭ Mitropolıt a tótă Moldovia Kirio Kir Iacob. Intru a Presfinţieĭ sale tipografie, în sfânta Mitropolie, in Iaşĭ. Lét 1795, Avgust 22. — S'aŭ tipărit de Ierodiacon Gherasim şi de Pavel Petrov tipografĭ.*

In alcătuirea geografieĭ sale, Episcopul Amfilohie s'aŭ condus de geografia francesă, pe atuncĭ în mare trecere, a luĭ Claud Buffier, dar aŭ tradus'o româneşte din ediţia italiană. Acest renumit scriitor frances iesuit, teolog, filosof, erudit, născut în Polonia din părinţĭ francesĭ la 1661, mort la Paris la 1737, este autorul uneĭ Encyclopediĭ: *Cours de sciences sur des principes nouveaux* (Paris 1732 în fol.), al uneĭ chronologiĭ, istoriĭ şi geografiĭ: *Pratique de la mémoire artificielle pour apprendre et retenir la chronologie, l'histoire et la geographie* (Paris 1701—1715, 4 vol. în 12) şi a maĭ multor alte cărţĭ savante şi metodice (G. Vaperau, Dictionnaire des littératures, pag. 335, Paris 1876). După obiceiŭ, Amfilohie pune în fruntea geografieĭ sale un *cuvênt către cetitor*, pe care îl reproduc spre a arăta stilul sĕŭ în scrierĭ profane şi erudiţiunea sa :

«Vestea care aŭ eşit pentru acéstă cărţulie, cu numele de *geografie de obşte*, nu nu«maĭ în Francia, unde dintru întâĭ aŭ aşeḑat orânduéla într'acest feliŭ, dar şi întru alte «locurĭ şi ţerĭ, s'aŭ priimit ca un lucru uşor pentru învăţătura geografieĭ, tălcuindu'o «în fiinţă fieşte care ţară pe a sa limbă; care acum şi întru a nóstră a se da la lumină «n'aŭ lipsit, căcĭ cu adevĕrat nu era cu putinţă, întru alt chip. a se da o orânduélă «maĭ cu uşurinţă şi maĭ cu lesnire pentru învĕţătura geografieĭ, celor ce voesc a şti «locurile de fieşte care parte de a pământuluĭ: Impărăţiĭ, Ţĕrĭ, Cetăţĭ, Munţĭ şi Rîurĭ, «care se scriŭ aicea de rând pentru folosinţa tinerilor, de a le ţinea minte, care acea parte

de loc este, şi ce nume are, pe cât s'aŭ putut până acum de a se cunósce, asupra a-
«cestuĭ glob de pămênt şi apă; nu după cum era întru acea maĭ de nainte geografie,
«întru care se cuprindea tóte numele de ţĕrĭ şi locurĭ, întru nişte barbare vierşurĭ de
«pöeticie, care în loc de a avea tinerii ajutor, şi folos, eĭ se însărcina de o greutate, cât
«de multe orĭ întâmplându-se la uniĭ de a deprinde acésta, eĭ nu se maĭ grijea de altă
«rămăşiţă ce maĭ remânea, rămâind ca şi când s'ar lua o piatră de pe o zugrăvală mo-
zaicé că, care altă nu ar fi putut se fie, fără de cât tot chipul stricat.

Dar maĭ pre urmă cu purtare de grijă şi cu ajutorul de un ales matematic, şi plin
de alte învĕţăturĭ, s'aŭ curăţit, şi s'aŭ îndreptat după chipul cum se vede, de pe care
«închipuire şi noĭ îndrăsnind am tălmăcit'o (istoriceşte) de pe limba Italienéscă pe limba
Moldovenéscă, pentru însuşĭ globul pămêntuluĭ. Ear învĕţăturile cele pentru sfera ce-
«réscă s'aŭ lăsat, până la vremea când s'or îndemna alţiĭ cu maĭ bună pricepere, de
a închipui şi însuşĭ sfera pe acéstă limbă.

Şi măcar că intru tóte învĕţăturile, întâĭ se învaţă ce este maĭ uşor, apoĭ se sue la
«cele maĭ grele, după cum şi întru acésta, fiind maĭ întâĭ Geografie, apoĭ Cosmogra-
«fie, fiind că, geografiia arată numaĭ pentru pămênt, ér Cosmografia pentru tótă lumea,
şi pentru acésta întâĭ să se înveţe o parte, apoĭ tóte părţile.

«Decĭ iubite cetitor, priimeşte acest puţin, şi te învaţă, şi pe urmă veĭ şti şi cel mult.
Şi te las cu pace, că eŭ sunt de apururea rugătoriŭ către Dumneḑeŭ pentru folosul pra-
«voslavieĭ vóstre

smeritul între Arhiereĭ, **Amfilohie Hotinŭl.**»

Episcopul Amfilohie nu este un simplu tălmaciŭ al geografieĭ lui Buffier; el face o nouă rânduială şi de multe orĭ schimbărĭ şi îndeplinirĭ, ca să facă cartea sa şi maĭ lămurită şi maĭ practică în mâna elevilor şi a cititorilor sĕĭ. Apoĭ Amfilohie, în părţile geografieĭ unde era vorba de ţĕrile nóstre, Moldova, Basarabia, Ungrovlahia şi Transilvania, stă şi îndeplineşte cu cunoscinţĭ şi lămurirĭ specialĭ despre ţĕrile aceste, geografia sa, d. e. la pag. 12. 13. 97. Stilul sĕŭ este lămurit, cuprinḑător şi bine înţeles, cum trebue să fie pentru o carte didactică. Sĕ copiez câte-va părţĭ:

O parte din Basarabia (care acum se numeşte *Bugeag*) se stăpâneşte de Turc, cu
«treĭ cetăţĭ, care se află într'ânsa, Smilul, Cetatea Albă şi Tighinea, care de Turcĭ se
«numeşte Ismail, Akerman şi Bender. Acéstă parte de Basarabie, o dată era o parte
«de a Moldoveĭ, după cum arată chrisóvele cele vechĭ şi semnul Bour, care este în par-
tea Cetăţeĭ Albe, unde intră Nistrul în Marea Négră.»

Moldova, are al sĕŭ Domn, care se numeşte Voevod. Are scaun têrgul Eşuluĭ şi al
Suceveĭ, dar fiind ţara închinată Turcilor, dă dajdie. Hotarele Moldoveĭ, se încep din
vârvul Munţilor, despre Apus; şi despre resărit, era o dată cu Marea Négră, ér acum
cu Bugeagul.» (pag. 12).

Ţéra Polonieĭ, saŭ a Sarmaţieĭ (aşa se numea maĭ de mult) acum din pricina ho-
«tare or cu megieşiĭ, aŭ scăḑut de cum era stăpânirea eĭ din vechĭ, şi tot se maĭ caută
«încă, şi întru aceste vremĭ, şi nu ştim, unde i se vor aşeḑa drept hotarele. Ear noĭ
«după cum am găsit'o în cartea topograficéscă în Atlas, şi în Geografia luĭ Bufier, aşa
«arătăm şi noĭ hotarele, şi obiceiurile.» (pag. 79).

«Are Polonia sinat din boeriĭ ceĭ marĭ, şi din căpiteniile cetăţilor, şi din Episcopĭ,
«şi Arhiepiscopĭ. Şi la dietile (aŭ sfaturile) ce se fac pentru trebile ţĕriĭ, intră şi din fe-
ţile cele maĭ de jos, cu o dreptate, că de nu va vra să întăréscă sfatul vre una din-
«tru aceste feţe, tot sfatul remâne jos. Cât de multe orĭ ceĭ maĭ mulţĭ sunt siliţĭ de a'l
«ucide, pentru ca să nu li se strice sfatul », (pag. 80).

«Pămêntul Ardéluluĭ este bun roditor, în grâŭ, vin şi póme; are miniere de aur, ar-

«gint şi aramă, şi ocne de sare, şi se hotăreşte despre resărit cu Moldavia şi Valahia, «despre amiadă di, cu Craiova, şi despre apus cu ţéra Unguréscă, care îl înconjură şi «pe despre miază-nópte. Are cetăţile cele marĭ şi vechĭ, întâĭ Bistriţa, la hotarele despre »Maramureş, apoĭ spre amiadă-di Clausemburg (adecă Clujul), pe apa Mureşuluĭ, şi la în«ceputul Oltuluĭ, despre Craiova, Hermanstad (adecă Braşovul), scaun vechiŭ al Ardea«luluĭ; apoĭ maĭ spre apus Sibiul, cetate mare, încunjurată cu un şanţ cu apă». (pag. 97.98).

«Olandesiĭ, în anul 1615, aŭ cercat ca se găséscă un drum, pe lângă Spitsberg, în «marea despre médă-nópte, pentru ca se mérgă la China; dar n'aŭ maĭ vědut alta, de «cât ghéţă pe cósta despre pol, fiind maĭ pre sus de cât gradul 80 de lăţime; şi pre «aice se vânédă chiţiĭ ceĭ marĭ, care daŭ unul, câte 21 şi 22 vedre de untură; şi se «află şi urşĭ albĭ, cât boiĭ de marĭ, şi vulpĭ negre, şi altele». (pag 165).

Partea a doua a Geografieĭ luĭ Amfilohie se ocupă *pentru arătarea globuluĭ.*

Intr'un scop util elevilor săĭ Episcopul Amfilohie pune la sfârşitul Geografieĭ sale: 1º o tablă pentru numěrul arăpesc care se întrebuinţéză acum, împreună cu numěrul moldovenesc, adică cu numěrul esprimat prin litere cyrilice, până la un milion de milióne (pag. 217—218); 2º o însemnare de Domniĭ Moldoviĭ, la ce aniĭ aŭ fost şi câţĭ anĭ aŭ domnit fie-care, începând de la Dragoş Voevod, adică de la 1352 şi până la 1795, data tipărireĭ cărţeĭ, când domnea Alexandru Calimach; şi în sfârşit 3º Amfilohie adaogă către geografia sa, o notiţă specială pentru oraşul Iaşĭ, pe care a scos'o, adică aŭ tradus'o, cum însuşĭ ne spune, din Geografia scrisă în limbă germană şi tipărită în oraşul Târnoveĭ din Ungaria, la anul 1704, de Francisc Şmideg geograful (pag. 228—230).

Acéstă carte a luĭ Amfilohie tot în format de 4º, ca precedenta, cuprinde pagine 1—230. La sfârşit citim următorul colofon: *Diortositoriŭ şi purtătoriŭ de grije tipografieĭ fiind Ieromonahul Kir Inocente Duhovnic şi Eclesiarh sfinteĭ Mitropoliĭ. — Diacon Teodor şi Ioan aşedătorĭ slovilor.*

Acéstă geografie este şi istorică, pomenind faptele petrecute în deosebitele localităţĭ,—sistem nu numaĭ practic şi util, dar tot o dată plăcut pentru elevĭ.

Vin acum la a treia scriere a Episcopuluĭ Amfilohie. Titlul eĭ este:

Єлємєнти ариѳмєтичє арѣтатє фирєщи. *Acum întâĭ tipărită, în dilele Pré luminatuluĭ şi Pré Înălţatuluĭ Domnuluĭ nostru Alexandru Ioan Calimah Voevod. Cu blagoslovenia Preosfinţituluĭ Mitropolit al Moldovieĭ Kirio Kir Iacob, întru a Preaosfinţieĭ sale tipografie în sfântă Mitropolie, în Iaşĭ. La lét 1795 Decembrie 11. S'aŭ tipărit de Gherasim Ierodiacon şi de Paveĭ Petrov.*

După acest titlu vine următórea epistolă:

«*Către ceĭ din darul sfântuluĭ Duh fiĭ sufletescĭ a sfinteĭ Biserică cetitorĭ.*

«Iubiţilor, cât de vechiŭ şi maĭ dintâĭ de cât tóte învěţăturile, voesce ca să fie a«cest mărit şi lăudat meşteşug şi învěţăturĭ a numărăriĭ, că Eleniĭ l'aŭ numit *Arithmi«tiki*, adecă: sciinţa numărăriĭ, după cum se póte vedea şi a se înţelege din sfintele «scripturĭ, cum că acésta se arată a fi din începutul lumiĭ, apoĭ însuşĭ Dumnedeŭ fiind «unul, étă numěrul unul, şi cu a sa bună voire născênd pe al săŭ fiŭ, se numi faţa a doua, «étă că se făcu şi al doilea numěr, şi suflând Dumnedeŭ dintru a sa sciinţă şi înţe«legere, suflarea cea sfântă a sa, se făcu şi al treilea numěr. Decĭ étă încredinţarea

«c te cınţa de numĕrare, că într'alt feliŭ noĭ n'am putea se tâlcuim, şi după acéstă «se maĭ ḑıce şı în sfintele Bibliĭ, cum că Dumneḑeŭ aŭ făcut lumea în şése ḑile, care numĕr de 6, e te cel maĭ iscu it între Aritmetice, ajungêndu-se încă şi al 7 numĕr, «că de Sirieanĭ e chémă Savva, şi de alţĭ Sabbato, ear de noĭ Sâmbătă, că se închi- «puesce o ḑı de odıhnă. Vine încă acest numĕr pomenit şi în sfânta scriptură acésta «Nouă, unde ḑıce Domnul nostru Iisus Christos către Apostolul Petru: nu-ţĭ ḑic ţie de «7 orĭ ci de şépte-ḑecĭ de orĭ câte 7: étă şi numĕrul înmulţit care maĭ de săvârşit se «póte numi Arıtmetică. Ḑice şi Origen în cartea numerilor la cuvîntul al 28, întărind «şi Tertulian, că Enoh nu numaĭ că aŭ fost prooroc, dar cum că ar fi şi scris nu- «mĕrul de stele, şi planete şi pentru a lor depărtărĭ şi întórcerĭ, lucrurĭ, că cu ade- «vĕrat este fără de putinţă a se face fără de Aritmetică. In cartea faceriĭ la Cap. 5, «arată Evreiĭ cu încredinţare cum că Dumneḑeŭ ar fi dat luĭ Adam în grădina de E- «dem, o carte de 21 de file, unde era scris tot ceia ce era să se întâmple cu acéstă «facere a lumiĭ până la sfârşit; scriŭ şi Arabiĭ, şi maĭ mult Suidas, unde ḑice că Adam «ar fi lăsat multe cărţĭ scrise de dênsul, fiuluĭ sĕŭ Abel, întru care arăta tot ceia ce «i se descoperise de la Dumneḑeŭ, scriind şi Capurile de Astronomie şi de alte me- «şteşugurĭ, unde se vede cât se fie de vechiŭ şi maĭ înainte de tóte acest meşteşug şi «învĕţătură de Aritmetică, fiind adevĕrată şi scrisă de însuşĭ mâna luĭ Dumneḑeŭ.

«Şi pentru acésta vĕḑênd noĭ bunătatea şi mărirea acesteĭ cărţĭ, am silit din tótă «prostiea sciinţeĭ mele de am tîlcuit'o, şi am aşeḑat'o după al nostru obiceiŭ de numĕ- «rare şi în limba nóstră Moldovenéscă, fiind atâta de trebuincióśă în tóte trebile vieţeĭ «nóstre, căcĭ nimica nu se póte face unde să nu intre acest meşteşug: că de vom vrea «se căutăm pentru lucrurile cereştĭ, aŭ póte-se fără de acésta? asemene când se că- «utăm şi pentru a pământuluĭ şi a sa împărţire, cum şi pentru chivernisire şi apărare «de tóte cele înprotivitóre, aŭ puté-vom fără a pune maĭ înainte tóte în orânduélă, că «arătat se vede întru facere de neguţitorie, a cumpăra şi a vinde, că fără de acésta nu «se póte: Meşteşug şi învĕţătură cu adevĕrat întru tóte folositóre, de la cariĭ ne vine «tóta c a bună stăpânire şi chivernisire, că fără de acésta noĭ am petrece o viaţă în- «tunecată şi încurcată, ne sciind nicĭ cum şi nicĭ câte se fie lucrurile.

«Dar! cu acésta se dă orânduélă, la tótă fapta omenéscă, şi tocmală şi la fieşte-care «alt lucru; acésta este aceia: care alege binele de la rĕŭ, şi nóptea din ḑi, şi clătire «de la linisce; cu acéstă chivernisire Impĕraţiĭ şi Domniĭ, Impĕrăţiile, ţerile şi republi- «cele; cu acésta Arhistrategiĭ pun oştile la orânduélă, — şi într'un cuvânt, maĭ că tóte «lucrurıle câte sunt în lume. Decĭ la acésta intru întâiul loc vi se cade vouă se puneţĭ «silinţă de a vĕ învĕţa, căcĭ acésta se póte face, dar altele fără de acésta nu se pot.

«Că eŭ sânt al Vostru cel de bine voitoriŭ spre al vostru folos.

«Smeritul între Arhiereĭ, **Amfilohie Hotinlul.**

Cartea *Elementi arithmetice arătate fireştĭ* a Episcopuluĭ Amfilohie este împărţită în 18 capitole, şi este scrisă dialogiceşte, adecă pe întrebărĭ şi respunsurĭ între dascăl şi elev.

Étă definiţia Arithmeticeĭ:

«Arithmetica este un meşteşug de a pune numerile în orânduélă pentru ca să se póte «cunósce socotéla lor, şi este uă parte de a Mathematiciĭ».

«Se numeşte *Arithmètiki* greceşte, că în limba nóstră nu ḑice alt fără de cât meşte- «şugul numărăriĭ, aŭ învĕţătura număruluĭ. (pag. 1.)

Să maĭ copiem cât-va pasage:

Rămăşiţile sunt óre-care numere rămase; că se întâmplă de la împărţirile nume- «rılor, aŭ dintru alte lucrurĭ numărându-se.

«Numărul rămășiței se închipuește cu două numere ne atocmate și cu o linie prin mijloc; cel mai mic se chiémă *numărător*, și se pune deasupra pe linie, cel mai mare se chémă *numinător*, și se pune pe supt linie; adecă așa:

$\frac{2}{3}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{7}{8}$ Acestea se chémă *numărătóre*, acestea se chémă *numinătóre*.

«Se chémă *numărător* pentru ce că numără, și arată, câte de acele părți, într'un chip, «este că se ia din împărțirea numărului întreg.

«Se chiamă *numinator*, căci numinatorul dă numire în câte părți trebue să se îm«părțéscă numărul întreg, și dintre acelea să se ia pe câte arată numărătorul. Adecă: «de va fi numinatorul 5, va să dică că trebue a se împărți numărul întreg în 5 părți, «și dintru acele să se ia atâtea părți pe câte arată numărătorul.» (pag. 41, 42, 43).

Să trecem la partea geometrică, copiind un capitol fórte interesant:

«Inceputul de tóte măsurile este un grăunte de ord, numindu'l Geometrii *linie plină*. «4 de aceste linii, aŭ greunțe, fac un *deget*, 4 degete fac un *lat de mână*; trei laturi «de mână, aŭ 12 degete, fac un *picior*, că noi numim o *palmă domnéscă*; cu 6 de a«ceste picióre, aŭ palmă, fac *pas geometric*.

«Geometrii cei vechi făcea pas de 5 picióre, ear acum se obicinueşte de 6, după cum «și alții la noi în Moldova. că se face de 6 palme domnești. Cu trei de acești pași fac «o prăjină de a Parijului, însă cu a lor măsură de picior.

«O stadie, aŭ cum dic Rușii, verstă, cuprinde 125 de pași;

«O milă Italieneascá cuprinde 1000 de pași, ori 32 de stadii.

«O legă cuprinde 4000 de pași, ori 32 de stadii.

«O milă nemțéscă cuprinde 5000 de pași, aŭ 40 de stadii.

«Un grad al meridianului, aŭ cercului de amiadă-di, cuprinde 25 de leghi, ori 200 «de stadii.

«In multe și în multe chipuri, măsóră ómenii în lume; ear noi să căutăm a nóstre «obiceiuri de aicea, și se vedem de se potrivesc cu a altora.

«Și mai întâiŭ vom dice pentru picioru Parijului, că nu se potrivește nici cu palma «Domnéscă de aice, nici cu piciorul cel vechiu al Romii, fiind crescut de cât acel ve«chiŭ, mai mare de cât al Romii, că multă gâlcevire făcură geometrii și astronomii «pentru acéstă adăogire, încurcându-se între măsurile meridianului, întru cât că înce«pură de aevea a căuta măsurile vechi, din pomenirile lui Vespasian Impărat, și de la «alte semne care s'aŭ aflat, întâiŭ picióre săpate în pétră de la mormânturi, al doilea «săpate în fier și spije; al treilea în măsurile dă locuri și mile; al patrulea în măsu«rile piciorului ce aŭ lăsat vrednicul Consul Farnezian, pe zidurile de la a sa curte în «Roma, — și aflară că cea mai dréptă măsură este în milile Romane, care s'aŭ mă«surat de Vespasian Impărat, lăsând și măsura piciorului săpat în spije, și cu acéstă «măsură se slujesc Romanii până în diua de astădi, cari măsură de picior aice noi nu «putem pune, neputând ca să încapă într'acéstă carte, ear după cum se află scris am «luat măsura de un deget, că pe lesne va cunóște ori cine a voi se cerceteze. Étă mă«sura unui deget, ce se află în măsura de piciorul ce aŭ tipărit în spije Vespasian Im«părat cum se vede:

«Măsura de un deget de la măsura piciorului Vespasian:

«Măsura de un deget a măsurei de piciorul Parijilor:

«După adeverința ce am luat a măsurei de un deget din palma Domnéscă a Mol«dovei se află așa:

«Căci vădênd că măsura de piciorul Romei nu vine de o potrivă cu măsura pició«

«rulul de Paris, n'am încetat a cerce a şi pentru palma Domnéscă ce se obicînueşte «aice în Moldova şi luând sama după cum face norodul măsurĭ: aflând şi pe óre-care «faţă de m'aŭ încredinţat, cum are măsura de palma Domnéscă dréptă, care se află «însemnată pe fier în Visteria Curţiĭ Domneştĭ în Éşĭ, şi luând am împărţit în degete «după obiceiŭ, în 12, şi aflând măsura de etuluĭ după cum s'aŭ arătat maĭ sus, l'am «întocmit cu a Romeĭ şi a Parijuluĭ, şi de cât a Parijuluĭ vine maĭ mic, ear cu a Ro- «miĭ vine tocma, că este o minune cum s'aŭ păḑit întru acéstă ţéră o mĕsură atâta de «vechie, potrivindu-se cu mĕ urile luĭ Vespasian Impĕrat, că a Parijuluĭ vine mărită «aprópe cu două degete maĭ mare şi de cât acésta şi de cât a Romeĭ. Şi pentru a- «césta vĕḑĕnd acé tă schimbare, m'am îndemnat de a scri întru acéstă cărţulie, pentru «aducerea aminte, ca orĭ cine a voi ca să facă niscaĭ mĕsurĭ, aci pe pămĕnt, aŭ de «alte lucrurĭ, se nu se amăgéscă, fiind lucrul acela mĕsurat cu o mĕsură, şi mĕsurân- «du'l de al doilea cu alt-feliŭ de mĕsură, că nu s'or potrivi întocmaĭ nicĭ o dată, dar «trebue să se urmeḑe obiceiuluĭ celuĭ dintâiŭ» (pag. 132—137.)

In alt loc vorbind despre modul de numărat, Episcopul Amfilohie ḑice:

«Se slujea şi Romaniĭ ceĭ vechĭ cu însemnare de puţin lucru, în osebire de a E- «linilor, cu nişte crestăgurĭ, aŭ însemnărĭ pe nişte beţişóre; că încă şi la noĭ toţĭ se «ţine pomenire, şi maĭ mult între păcurarĭ, de-şĭ fac a lor semĭ pe nişte lemnişóre «numindu-le». (pag. 167 168).

Aceste crestăgurĭ saŭ lemnişóre pe care se fac semne în măsurĭ saŭ nu- merare, sunt încă în deobşte întrebuinţate în popor: ele se numesc în Moldova *răbuşe*. Codul nostru civil de la 1864 le-aŭ păstrat între doveḑile juridice, ca un mijloc de probaţiune, numindu-le *răbóşe*, la art. 1187. Pe ele se însémnă sumele, prin încrestăturĭ cu cuţitul, din 10 în ḑece; când ţĕranul nostru ajunge la 10 mĕsurând saŭ numĕrând, acel ce mĕsóră strigă *talia*! adecă *tae!* şi cel cu lemnişorul în mână tae in crestătură, şi mĕsurătorul începe ear a numĕra strigând de la *una*. Resultatul saŭ suma finală se socotesce apoĭ după numĕrul încrestăturilor tăete pe lemnişor, pe răbuş: de pildă dacă sunt 10 încrestăturĭ, va să ḑică că suma este 10×10 adecă 100 de baniţĭ, de stânjenĭ. de ocĭ, de cofe etc. *Rebógele* le are şi poporul italian şi frances.

Acéstă carte a luĭ Amfilohie este tot în format în 4⁰ ca cele doue precedente; ea cuprinde 1—168 de pagine. La sfârşitul cărţiĭ citim următorul colofon:

«*Purtătorul de grijă tipografieĭ fiind Ieromonahul Kir Inocente, Duhovnic* «*şi Eclisiarh sfinteĭ Mitropoliĭ.*

«*Diacon Theodor, şi Ivan aşeḑĕtorĭ slovilor*».

La 1863 d. B. P. Hasdeŭ aŭ publicat în jurnalul *Lumina*, pe care îl redacta pe atuncĭ, în Iaşĭ, pasagiul din Amfilohie, care l'am reprodus maĭ sus, pentru mĕsurile care se obicînuesc în geometria practică, dând titlu articoluluĭ sĕŭ: *Despre origina romană a palmeĭ domneştĭ din Moldova*; câte-va puţine note intovărăşesc articolul eruditului nostru coleg. D. Hasdeŭ ne aminteşte între altele în articolul sĕŭ, că «palma domnéscă a Moldoveĭ se póte vedea până astăḑĭ sculptată pe turnul bisericeĭ sf. Nicolaĭ cel vechiŭ» (adecă a sfântuluĭ Nicolaĭ cel mare domnesc de la curtea domnéscă din Iaşĭ), şi presupune că Amfilohie nu ştiea de acésta, de óre-ce aŭ luat mĕsura de la un cunoscut al sĕŭ care poseda modelul palmeĭ, probabilmente pe vr'o hotarnică de moşie, după obiceiul hotarnicilor noştri vechĭ. Dar Amfilohie vroea se reproducă

palma în cartea sa, şi scriea la Hotin: turnul bisericeĭ sânt. Nicolae din Iaşĭ nu'l avea acolo.... De aceia aŭ avut recurs la cunoscutul sĕŭ, ca să reproducă în carte, şi ne spune că modelul oficial, de fier se păstra *în Visteria Curţiĭ Domneştĭ în Eşĭ*. Amfilohie se refera la etalonul oficial din Visterie.

Modelul palmeĭ domneştĭ sculptit pe turnul, adecă pe clopotniţa Bisericeĭ sf. Nicolaĭ domnesc, se vedea până maĭ dăunăḑi, cum ştim cu toţiĭ, sculptat pe zidul clopotniţeĭ sf. Neculaĭ domnesc. Cu ocasia începereĭ de acum a reparaţielor acesteĭ Bisericĭ, acel model de palmă domnéscă, s'aŭ distrus. D. Hasdeŭ, citind capitolul din cartea Episcopuluĭ Amfilohie, se esclamă cu dreptate: «Ş'apoĭ se maĭ ḑică cine-va, că aŭ fost timpurĭ, fie cât de fanariote şi streine, când Româniĭ şi-ar fi uĭtat latinitatea! (*«Lumina»* Nr. 16,pag. 58—62. Iaşĭ 1863).

Episcopul Hotinuluĭ Amfilohie era conlucrătorul erudit şi activ al Mitropolituluĭ Moldoveĭ Iacob Stamati, al aceluĭ «bărbat mare, carele aŭ purtat cârma arhipăstoréscă cu demnitate, cu iubire de Patrie, şi fără abatere din simţul legeĭ luĭ Christos, lăsênd un nume râvnit de toţĭ urmaşiĭ sĕĭ şi ne uĭtat între Românĭ» (Cogălnicénu, în *România Literară*, Nr. 3, pag. 29. Iaşĭ 1855), al aceluĭ bărbat demn în faţa căruĭ se închina cu evlavie nu numaĭ Principele Coburg, generalisimul armieĭ Austriace, dar însuşĭ Sultanul Selim III (*Rom. lit.* Nr. 4. pag. 43). Iacob Stamati cheltuia tot ce avea cu Biserica, cu scolile şi cu săraciĭ; el aŭ reorganisat tipografia Mitropolieĭ, îmbogăţind'o cu nouă felurĭ de litere, şi adăogi cu multe odăĭ scóla Domnéscă din Iaşĭ, care era situată lângă Mitropolie, lângă casa luĭ Constantin Paladi, din ruinele căreĭ case a luĭ Paladi, arse la 1827, s'aŭ rădicat magasiile luĭ Zamfirovicĭ, Meierhoffer şi Leib Cohana (Andreas Wolf, Beschreibung des Fürstenthumes Moldau, Hermanstadt 1805 tom. I, pag. 176—186 apud Cogălnicénu în *Român. lit.* Nr. 5, pag. 58).

Un astfel de Mitropolit, ca Iacob Stamati, având mâna dréptă întru propăşirea scólelor, pe un Amfilohie Episcopul Hotinuluĭ, putea să facă şi aŭ făcut multe.

Mitropolitul Moldoveĭ Iacob aŭ tipărit la 1754 în Iaşĭ un alfabetar şi carte de citire românéscă; eŭ posed un exemplar de acéstă carte ast-fel de rară astă-ḑĭ în cât nicĭ biblioteca Academieĭ, nicĭ biblioteca Statuluĭ, nicĭ biblioteca Universităţeĭ de Iaşĭ n'o are. Étă titlul eĭ: Бꙋкварь (Bucvar) *saŭ începere de învĕţătură celor ce vor se înveţe carte cu slove slavoneştĭ, ce s'aŭ tipărit acum întâĭ cu porunca Preosfinţituluĭ Mitropolit al Moldoveĭ Kir Jacob, în sfânta Mitropolie în Iaşĭ. Lét* ҂зсѯг҃ (adică 7263 saŭ 1754).

In fruntea acestuĭ Bucvar este o *Predislovie* (din partea Mitropolituluĭ *către bunĭ credincioşĭ părinţĭ, către hrănitorĭ, către ispravnicĭ, către stăpânĭ şi către toţĭ ceia-lalţĭ ce aŭ nume părintesc pentru copiĭ ceĭ micĭ*.

Cu patru anĭ maĭ nainte, adecă la 1750, Mitropolitul Iacob îndemna pe tipograful din Iaşĭ Duca Sotiriovicĭ, originar din insula Thasos, se tipăréscă o carte: *adunare de rugăciunĭ* pentru usul copiilor începătorĭ. Acéstă carte are

titlul următor: Ііадѹнаре де рѹгъчюни *acum întâĭ tipărite în ḑilele Pré înălţatuluĭ Domn Ioan Constantin Muruz Voevod. Cu blagoslovenia Pré sfinţituluĭ Mitropolit Kiriu Kir Iacob, cu cheltuéla Dumisale Stefan Bosic Cămăraş de izvoade.*

De Duca Sotiriovicĭ tipograful de la Thasos vlét 7259 (adică 1750).

Eŭ posed un esemplar şi de acéstă carte, format în-16, file 340.

Domnul Constantin Muruz aŭ dat privilegiĭ, boerie şi scutirĭ acestuĭ tipograf Duca Sotiriovicĭ, care înfiinţase o tipografie românéscă în Iaşĭ. Cărţile domneştĭ cuprinḑĕtóre despre aceste privilegiĭ, eŭ le am adunat şi le-am cuprins în scrierea mea încă inedită: *O pagină din Istoria tipografieĭ în Ţĕrile Româneştĭ.*

Episcopul Hotinuluĭ Amfilohie era un bărbat erudit. El îşĭ făcuse studiile în Italia şi în Polonia: teologia, limbele elenă, latină, slavonă şi italiană îĭ era adânc cunoscute; el era încă Geometru şi învĕţat în sciinţele matematice; pe lângă aceste, Amfilohie era un filolog distins.

Este de jelit că Episcopul Amfilohie n'aŭ apucat se dea la lumină Istoria Moldoveĭ, pe care o titluise Λόγοι καὶ ἔργα *(Cuvinte şi fapte)* şi pe care o scriea pe la 1752. Este de datoria nóstră se cercetăm despre manuscrisul eĭ, şi să'l putem dobândi.

Eŭ încheiŭ aicĭ studiul meŭ despre Amfilohie Episcopul Hotinuluĭ. Este de regretat mult că marele nostru scriitor M. Cogălnicénu aŭ lăsat până astă-ḑĭ neisprăvită scrierea sa: *Bărbaţĭ însemnaţĭ a Bisericeĭ Românilor*, pe care începuse a o publica în Iaşĭ, la 1855, în *România literară*, dar din care ni-aŭ dat numaĭ o mică parte din viaţa Mitropolituluĭ Iacob Stamati (Veḑĭ *România literară* Nr. 3, 4 şi 5. Iaşĭ 1855). In paginile sale despre bărbaţiĭ însemnaţĭ aĭ Bisericeĭ Românilor, Episcopul Amfilohie Hotiniŭ ocupa, de sigur, un loc însemnat.

Alexandru Papadopul-Calimach.

DIN SCRIERILE LUĬ ZILOT ROMANUL

I. ADUNARE DE STIHURĬ

(Caet Nr. 8. 1829 Ghenarie)

I.

Ca nu în trăndăvie cu totul sĕ rămîiŭ
Şi l'aşa distihie puţin sĕ mĕ mînghîiŭ
Făcuiŭ 'ceast' adunare (din câte 'mĭ a remas)
De stihurĭ, căcĭ şi multe la molevnă s'aŭ ars.
Şi nu ca sĕ'mĭ fac fală, ce încă maĭ vĕrtos,
S'arăt cum pierde omul ceasurĭ fără folos.
Cunosc acum greşala, dar nu sînt vinovat,
Vêrstele sînt de vină (a) căcĭ iele m'a 'ndemnat.

II.

Cu slovele numeluĭ mieŭ pe marginĭ.

Ştiŭ c'o să 'ntrebe vr'un cetitor
D'al 'cestor stihurĭ întocmitor,
Eŭ sînt aicea, mă pót' afla
Fără pre altul a întreba.
Facă mişcare nu într'un fel,
Şi sînt de faţă, vorbesc cu el.
Atîta numaĭ şi eŭ voesc,
Cu umilinţă vĕ şi pohtesc,
Nu cu vr'un cuget împrăştiat,
Căcĭ eŭ atuncea sînt depărtat.

(a) Vîrstele sînt de vină. Ticălosul om ! se luptă cu vîrstele ca cu nişte hiară, iar când este vîrsta cea de la 15 aĭ în sus pînă 40, apoĭ pociŭ ḑice, că este maĭ cumplită de cât tóte hiarăle, căcĭ mulţimea patimilor, iar maĭ vêrtos a înverşunăriĭ, într'acéstă vîrstă bântueşte pă bietul om, nepricepând becisnicul cum singur îşĭ dărapănă puterile şi îşĭ scurtéză zilele, la cele sufleteştĭ primejdiĭ, că acestea la un maĭ bine cugetător sînt fórte simţitóre.

III.

La Scarlat Ghica voevod, ce aŭ făcut adunare de pravilĭ din cele împĕrăteștĭ, spre povața norodului de aicĭ, prin osîrdia înțeleptului acela Paharnic Mihail Hiotul. Este acéstă pravilă prescrisă de mine, din îndemnarea vestitulul aceluea Clucer Stephan Conduratul, sub carele mĕ aflam atuncĭ; și se află acum la fiiusĕŭ Alexandru Conduratul, și să se caute, căcĭ este în adevĕr un luminător luceafăr pentru patria nóstră.

Râvnind acest Domn fericit
Ca se'ĭ remîie pomenit
Cu laud' al sĕŭ nume
In vedĭ în 'ceâstă lume
Unitus'aŭ cu-acel bărbat
Prea vrednic de verĭ-ce sfat,
Și lăudat cu totul
Paharnicul Hiotul,
Și fără de a pregeta
N'aŭ zăbovit a arĕta
Silința, vrednicie
(Fie și l'alțiĭ fie.)
Făcând acest luminător
In zi și 'n nópte stătător,
Care ne luminéză,
Pre toțĭ ne îndreptéză.
Lucru pociŭ zice adevĕrat
Din suflare sfîntă lucrat,
Decĭ ieste, ș'o se fie,
Spr' a lor slavă 'n vecie.

IV.

La Clucerul Ștephan Conduratul stăpînul și dascălul mieŭ, din a căruia poruncă am prefăcut cea înapoĭ pomenită adunare de pravilĭ, și să află și acum la coconiĭ Dumnealuĭ.

Prea blîndule, și bun al mieŭ
Stăpîne după Dumnedeŭ,
O mult prea înțelepte!
O judecător drepte!
Râvniși se aibĭ acest giuvaer,
Ca o lumină de la cer,
Oglindă car' arată
Dreptat' adevĕrată,
Iată dar mult m'am sîrguit,
Cu rîvnă-țĭ voia d'am unit,
Cu toată a mea credință
Pre cât îmĭ fu putință.
Decĭ priméște-ĭ bun al mieŭ
Stăpîne după Dumnedeŭ,
Căcĭ ție e cu cale
A'țĭ da dintr'ale tale.

V.

La fintina, după la mănăstirile Prea Strălucitului și prea vestitului întru fapte bune neam al Basarabilor, ca se fie spre a lor vecnică pomenire. (a)

Din cest izvor n'aŭ contenit a obștiĭ adăpare
De când cerésca pronie l'aŭ dat la arătare.

Avut-aŭ și acum are
Apă cu 'ndĕstulare,
Limpede la cătare,
Dulce întru cercare,

Bună la adăpare,
Ușórĕ la purtare,
De patimĭ gonitóre,
De trupurĭ hrănitóre.

Din iel fîntînă și aicĭ maĭ cu 'nfrumusețare,
Venițĭ dar ceĭ însĕtoșațĭ, bețĭ și luațĭ orĭ care.

VI.

La Radul Vodă Basarab (ce'ĭ dice și Negru), prenoitorul stăpînireĭ acestiĭ țerĭ Romane, de domn pămîntean, carele după multe nevoĭ ce aŭ pătimit acéstă țară despre alte neamurĭ, în sfîrșit la vremĭ maĭ îndemînatice, s'aŭ scoborît din țara vecină a Transilvanieĭ cu putere de ostașĭ și cu cât va norod, și șĭ aŭ așĕzat la Câmpul lung în județul Musceluluĭ leat 1215, dându-șĭ titlul de «Singur stăpînitor» precum istoria adeverézĕ.

Clongnind cu glas deșteptător la vremĭ mântuitóre
Vulturul teŭ cel Românesc, veste biruitóre
Ițĭ înseamnă vitézule. Decĭ tu făr-pregetare
Iar alergașĭ la cuĭbul luĭ spre dréptă 'ncoronare,
Și ca o cloșcă adunând sub aripile tale
Pre toțĭ puiĭ ceĭ rîsipițĭ, stătușĭ (cum fu cu cale)
Iarășĭ pre scaun strămoșesc slobod în stăpînire,
Domn și părinte patrieĭ cu bună norocire.

VII.

La Mircea Vodă Basarab cel bătrîn. Carele vĕzînd în vremea aceea tóte vecinele stăpînirĭ de peste Dunăre, călcate și robite de turcĭ, și pe tótă Evropa spăĭmîntată, aŭ legat pace cu dînsul, ca sĕ'ĭ dea câte treĭ miĭ de banĭ roșiĭ spre semn de plecăciune pe an și alt nimic, și turcul la stăpînirea și obiceiurile țĕreĭ nicĭ un amestec să nu aĭbă. Pre care așezămînt nețiindu-l turcul la urmă și deschidênd el rĕzboiŭ cu pricinuirĭ de alte cererĭ, l'aŭ bătut Mircea vodă cu românii, gonindu-l până la Adrianopolĭ. Și așa aŭ rĕmas țara iar slobodă de tot ca și maĭ nainte, precum istoria maĭ pe larg arată.

Vulturul tĕŭ vĕzînd pre leŭ spre cuĭbul luĭ că vine,
Te-aŭ deșteptat sĕ privighezĭ, cu dînsul sĕ fiĭ bine.
Decĭ tu prea-înțeleptule, îndată legașĭ pace,
Sĕ'ĭ daĭ un ce[b] și țara ta laba luĭ să nu calce,
Iar el din fire lacomul călcându'șĭ legătura,
Tu încă tare aĭ alergat de i-aĭ sfărămat gura.
Și așa stătușĭ al doilea al țĕriĭ tale părinte
Cu stăpînire slobodă precum și maĭ nainte,

(a) Cetind stihurile, să socotește izvorul, că este rĕdăcina neamulul Băsărăbesc; și apoĭ potrivind darurile apeĭ cu bunătatea faptelor lor, veĭ înțelege la câtă mărime le ajunge lauda.
(b) Aceĭ treĭ miĭ bănișorĭ roșiĭ.

VIII.

La Vlad Laiota Vodă Basarab, aŭ domnit la leatul 1460; carele vĕzênd robirea Țarigraduluĭ de Turcĭ, iarăşĭ aŭ făcut legătură cu Pôrta Turcéscă ca să 'ĭ dea ḑece miĭ de galbenĭ pe an, şi alt nimic, amestec Turcul în țară să nu aibă, care legătură iarăşĭ nepăzindu-o Turcul, şi viind asupra țereĭ cu mulțime de puterĭ, s'aŭ înfrînt toate cu ajutorul luĭ Dumnezeŭ de către numitul Domn, bătîndu-ĭ şi sfărămîndu-ĭ grozav cu oştirile romîneştĭ. După care iar a remas țara slobodă, nedând nimica Porțiĭ, precum tôte le arată istoria.

Pînă la tine vulturul striga spre deşteptare
Iar acuma daca vĕzu pre leŭ recnind maĭ tare,
Te îndemnă, şi aşa lucraşĭ cu dênsul iarăşĭ pace
Prin dare de cevaşĭ maĭ mult, ş'aicĭ el să nu calce.
Mirar'atuncĭ! Cum aŭ priimit! Căcĭ de curând surpase
Zgripsoru cu duă capete, chiar cuĭbul îĭ luase (a).
Dar groaza Murceĭ cel bătrîn, aşa-ĭ-zicea să facă,
Să nu maĭ pață ce-aŭ pățit cel ce zapisul calcă.
D'aceea, a vĕ lăuda nicĭ o limbă nu tacă(b).

IX.

Inchipuire de jalbă a țereĭ româneştĭ către înpĕrăție în vreme când se cunôşte asuprită peste legăturile ce are cu dênsa, şi se teme de rezvală.

Imĭ eĭ ce nu 'mĭ aĭ dat (c), îmĭ cerĭ ce nu-s-datóre (d)
Şi iarăşĭ oĭ să crăp (e) d'aşa mare strînsoare.
De sînt cu ştirea ta, iată tu eştĭ pricină,
Că tu calcĭ legăturĭ, iar eŭ nu sînt de vină (f)

(a) Țarigradul însemnéză aicea, pre care maĭ nainte cu puținĭ anĭ îl luaseră Turciĭ de la împĕrațiĭ *Romanĭ*, (Grecĭ) a cărora semnul înpĕrătesc era zgripsorul cu duoă capete, ce închipuea înpărăția cea înfricoşată a Romanilor, care în urma mareluĭ Costandin, de diadohiĭ luĭ s'aŭ înpărțit în duoă, în vechea Romă, şi în noa Romă, (adică Țarigradul), şi acesta închipuea precum zic zgripsorul cu duoă capete.

(b) Nicĭ o limbă nu tacă. Va se ḑică (ş'adevĕrat aşa este) că aceştĭ vitejĭ Domnĭ Băsĕrăbeştĭ, aŭ fost de Dumneḑeŭ luminațĭ, ca să păstreze slobozenia ce şi pînă astă-ḑĭ ciumpăvită (din neunire) o avem. Pentru care nu numaĭ noĭ, româniĭ sîntem datorĭ a slăvi, ci şi tótă Evropa, căcĭ eĭ aŭ pus pieptul cu sîngele românesc de aŭ poprit robia de la Dunăre încóce, căcĭ dincolo de Dunăre nu maĭ remăsese neam nerobit de turcĭ. Adeverează-te din istorie cetitorule, şi vezi-o şi cu ochiĭ că este aşa.

(c) Imĭ eĭ ce nu mi-aĭ dat, adică îmĭ stricĭ privileghiurile care le am avut de la strămoşiĭ meĭ, şi le-am păstrat cu atîta sînge şi cu atîtea legăturĭ, care pe larg le arată istoria.

(d) Imĭ cerĭ ce nu-s-datóre, adică imĭ cerĭ maĭ mult peste ceea ce cuprinde legăturile, care iar istoria le arată.

(e) Şi iarăşĭ o să crăp, adică, că din năpăstuirile ce mi se face iar oĭ să ardic cap. Care lucru judecându-l cu ințelepciune romîniĭ, apucă maĭ nainte cu jalba, ca să nu cază subt vinovățiĭ.

(f) Iar eŭ nu sînt de vină, adică că de vreme ce va fi silită a ardica cap, nu se póte învinovăți, după tot cuvêntul drept, căcĭ nu din voință ci din sila şi năpăstuirile despre înpărăție. Şi aşa Inpărăția cade subt vină, iar nu țara.

Iar dac-aĭ tĕĭ vechilĭ (a) cutează la jăcmanurĭ
In potriva celor scris-la condicĭ şi fermanurĭ,
Nu perde măcar ceas, ci dă-ĭ pre toţĭ la dracul,
Că eĭ strică pe trup (b) şi ameţeşte capul (c)

Plecată ţie cu legăturĭ
Ţara Rominéscă.

X.

Asupra grecilor curtezanĭ, ce zavistuea shoala Elinéscă din Bucureştĭ, pentru căcĭ vedea şi pe românĭ izbutind la învăţătura limbeĭ elineştĭ.

Românilor! Greciĭ s'aŭ pus shoala se ni o strice,
Intre dascălĭ, şi ucenicĭ umblă să bage price.
Dar Grecĭ zicând, nu Greciĭ toţĭ, că şi dintr'înşiĭ uniĭ
Nu contenéză a huli pre ceĭ de sus nebuniĭ.
D'aceea fraţilor vedeţĭ, ce face stăpînirea,
De nu li'o face resplătirĭ, sosească-le peirea.
Că daca eĭ acest izvor, ce şi pre eĭ adapă,
Căcĭ şi rominiĭ dintr'al lor beaŭ căzuta lor apă,
De pizmă 'ntunecându-se pornesc ca sĕ'l astupe,
Ce maĭ aşteptĭ sîrman romîn? Ascuti-te la pulpe.

XI.

Καθ'ἑνὸς κατηγόρου τοῦ ἄρχοντος πάνου Γρηγορίου Πραγκοβάνου

ἄν ἤθελες γνωρίσῃ σὺ ἀυτοῦ τὸν Πραγκοβάνο,
βέβαια πῶς διέκρινες τὰ κάτω εκ τῶν ἄνω·
πλὴν φαίνεται νἆσαι σὺ «μυστήρια ἄγων ὄνος» «παροιμία
καὶ ὅσον θέλεις φώναζε διὰ νὰ φανῇς ὁμόνος. ἑλληνική»

XII.
La Sfînta Ecatherina.

O sfîntă prea lăudată Sfintelor coroană 'n naltă, Mieluşaoa luĭ Iisus,	Ecatherino Slăvită, Mireasă prea priimită Mireluĭ celuĭ de sus.

(a) Iar dac'aĭ tĕĭ vechilĭ, adică otcârmuitoriĭ ţereĭ ceĭ orînduiţĭ de către înpărăţie, (asupra căria pricinĭ cu îndoială făcând chibzuire scriitorul, că orĭ de la înpărăţie de va fi curgând reotatea în ţară, saŭ de la vechiliĭ eĭ adică otcârmuitoriĭ ceĭ orînduiţĭ de dênsa. zice cuvêntul «Iar dac'aĭ teĭ vechilĭ» şi aşa adaoge a zice, că orĭ de la însăşĭ înpărăţia de va fi, şi nu se va îndrepta, din rĕotate a eĭ este vina, saŭ de la vechiliĭ eĭ, şi nu'ĭ va îndrepta tot a eĭ, că orĭ însăşĭ făcându-o rĕotatea. saŭ pe alţiĭ slobozind a o face, tot singură se învinovăţeşte).

(b) Că eĭ strică pe trup, adică otcârmuitoriĭ înpărăţieĭ strică pe norod cu năpăstuirile ce 'ĭ face (de le va fi făcând făr' de ştire înpărătéscă, la care punct cînd va ajunge un otcârmuitor, maĭ bine este a se lepăda de otcârmuire, de cât a călca legăturĭ şi privileghiurĭ, iar de va priimi a le urma pentru iubire de slavă saŭ de argint, vinovat ca şi reul cugetător înpărat).

(c) Şi ameţeşte capul. Adică turbură înpărăţia, că din istoriĭ cunóştem câte prăpădeniĭ s'aŭ întîmplat din pricina rebeliilor după vremĭ, şi câte înpăraţiĭ s'aŭ zăpăcit şi s'aŭ slăbit. De aceea, o de ar fi ca şi înpăraţiĭ şi toţĭ stăpînitoriĭ adevĕraţĭ păstoriĭ bunĭ, şi noródele supuse turme. Şi atuncĭ fericire şi iar fericire.

Fiĭ noaă ajutătóre,
Tuturor folositóre
Celora ce 'ţĭ cistim
Sfînta ḑi de pomenire
Cu glasurĭ de fericire
O cântăm şi o mărim,
Şi nu numaĭ în vieaţă
Să ne fiĭ bună povaţă,
Ci ş'acolo iar să fiĭ
Bun liman, bună scăpare,
Către Hristos rugătóre,
Se petrecem cu ceĭ viĭ.
Aşa ne rugăm fierbinte
Să ne fie priimite
Acestea ce 'ţĭ glăsuim,
Slava ḑic de prăznuire,
Şi ruga de mîntuire
Ca pururea robĭ să'ţĭ fim.

XIII.

La o carte de câte-va leacurĭ, alcătuită pre limba romînéscă de un bun prieten Dohtor, ca din partea alcătuitoruluĭ.

Ca sluga c'un talant temêndu-mĕ d'osîndă,
Il daŭ la schimbătorĭ se umble cu dobîndă.
Vĕ rog să 'l priimiţĭ cercându-l prin lucrare,
Că este lămurit, n'are amestecare,
Fără de cât am pus din dragostea de frate
Cu rîvnă din destul acea maĭ multă parte.
Zavistnice vrăşmaş! Şi tu ficlene altul!
Vĕ ştiŭ pre amîndoĭ că nu priimiţĭ talantul,
Dar fiţĭ precum aţĭ fost lăcaş al rĕutăţiĭ,
Căcĭ eŭ am pr'adevĕr părtinitor dreptăţiĭ.
Iar voĭ dragĭ înţelepţĭ! Ascundeţĭ ac în miere,
Se 'nţepe al-lor limbĭ ce vars'atîta fiere.

XIV.

La o fântână din casă, precum se obicĭnueşte, de se aduc cu meşteşug la multe case marĭ.

O iscusinţă a omeniref,
Ca fireştĭ lipse poat'a plini.
Iată de faţă 'n potriva firiĭ
Din sec pĕrete, apă zbucni,
Bea dar şi spalte fără sfieală,
Şi spr'orĭ ce treabă aţĭ lua poţĭ.
Că cu cât curge, are croĭală,
Cu-atît maĭ multă a da la toţĭ.

XV.

Omul nenorocit.

Focul desnădăjduireĭ arzîndu-mĕ ne'ncetat
La sălaşul noroci̇reĭ spre scăpare am alergat,
Şi spre a eĭ înblînzire cu zmerire 'i am aprins
Candelă, şi către dînsa nădejdea 'mĭ-o am întins.
Dar o ticălos de mine d'acest foc nu pociŭ scăpa,
Că norocul mi s'arată asupră-mĭ a se 'ntrarma,
Nu 'l vĕḑ pre piatră rătundă după al luĭ obiceiŭ,
Ci pe tripod, şi 'mĭ arată prin semne că voiŭ se pieiŭ.
Mi s'arată în nor negru cu totul înfăşurat,
Inima vĕd, că din mine tîlhăreşte o aŭ furat,
Intr'o mînă mi o ţine săgetată înfocat,
Cu aceea-laltă mînă o loveşte ne 'ncetat.
Imĭ arată sfera lumiĭ înbrăcată iar în nor,
Intunecată şi acésta, puţin numaĭ roşior.

Și îmĭ dă a înțelege că cât se vede rușind,
Atît numaĭ sĕ umbrește, din mila luĭ părtășind,
Iar aceea-lantă parte câtă se vede negrind,
Tótă de nenorocire greŭ sĕ află pătimind.
Decĭ noróce fie-țĭ milă și pre tripod nu maĭ sta,
Ci pre piatra cea rotundă, precum este firea ta.
Că tripodul însemnéză, cum că staĭ tot la un loc,
Iar piatra, că facĭ mutare și 'n marginĭ, și la mijloc.
Și mutar' îmĭ dă nădejde, că póte mĕ-ĭ nimeri,
Și d'aceste patimĭ tóte voiŭ scăpa, nu voiŭ peri.

XV.

Omul cu darurĭ și nenorocit

In liniște mĕ învăluesc,
Fără furtunĭ primejduesc,
Ziua făr' de lumină
Mĕ vĕz, și n'am pricină
Că ochi-m-sînt la locul lor
Sórele prea strălucitor,
Vĕz marea fără valurĭ,
Și plină de limanurĭ.
Corabia în care sînt
O vĕz fără 'n potrivă vênt,
Cârmaciul iarășĭ vrednic,
Vrednic de mare sfetnic.
Dar ce folos? eŭ arz în foc,
Norocul vĕz că'șĭ bate joc.
Tóte mi le-aŭ dat bune,
Dar pricina nu'mĭ spune,
De ce așa mĕ 'nvăluesc,
Scăpare nu pociŭ sĕ găsesc?
Incă m'afund în valurĭ
In mijloc de limanurĭ?
Am remas tocma 'ncremenit,
Minte nu am de socotit,
Ce fel mĕ întâmpină
Valurĭ în vreme lină.
Ah! norocule [a] mĕ rog.
Ajung' ajung atât foc!
Destul am ars noróce,
Mĕ rog a maĭ preface
Acest noian de 'npotrivirĭ
Cu felurĭ de nenorocirĭ,
Iar maĭ ales la mine,
In vre un fel de bine,
Ca să maĭ scap de acest chin,
Ce m'aŭ adus la greŭ suspin,
Și la o grea pornire
De desnădăjduire.

XVI.

Către un dorit prieten mustrare pentru tăcere.

Apa uĭtăriĭ c'aĭ băut, curat să înțelege,
Și d'aceea te-aĭ supus la a tăceriĭ lege.
Iar de trăeștĭ și n'aĭ ajuns sĕ beĭ apă d'aceea
Acel ce-aĭ fost, nu crez că eștĭ, țĭ-aĭ prefăcut ideea.

XVII.

La ceea ce se zice, ghîcitóre a noroduluĭ pentru cele ce sînt să se întâmple.

Lumea când vorbește
Fórte nemerește
Că a maĭ mar' ascunsă
Eĭ e fórte spusă.
Cea maĭ mare taĭnă
Ea o pórtă haĭnă
Tuturor vĕzută,
Tuturor crezută.

(a) Eŭ noroc nu slăvesc alt sĕ fie, de cât pronia dumnedeéscă. Dumnedeŭ după talentu fieșcăruia trămite și înparte.

Cine nu mĕ crede,
Cercând atuncĭ vede
Că lumea ghîceşte,
Fórte nemereşte.

XVIII.

La un stăpînitor de norod cum trebue sĕ bine oblăduéscă.

Aşa trebue sĕ fie
Cel ce are stăpînie :
Nicĭ tocma straşnic ca leul,
Nicĭ tocma blajin ca mielul,
Ci ca taurul cel falnic,
Că e şi blajin şi straşnic,
Straşnic, căcĭ pre hiară pinge,
De cireadă ĭ nu s'atinge,
Blajin căcĭ o îmbunează,
Vrajbă din ea depărtéză,
Cum am zice, înpăratul,
Saŭ verĭ care stăpîn altul,
Straşnic spre vrăşmaşĭ sĕ fie,
Iar pre supuşĭ sĕ'ĭ mîngâe.

XIX.

La o începere de istorie.

Istornicul.

Ceea ce am cu drag vĕ daŭ, orĭ mult saŭ puţin fie,
Nu-ĭ-de la mine, ci de sus, priimiţĭ cu bucurie.
Ce veţĭ avea şi voĭ maĭ mult, urmaţĭ d'aci 'nainte,
Cu dar însă şi adevĕr, nu pizmă şi ispite.
Istornic sînt. altele n'am frate, n'am rudă, n'am vecin,
Stăpîn am pr'adevĕvul, luĭ cată sĕ mĕ 'nchin. (1)

XX.

La credinţa pravoslavnică.

Credinţa pravoslavnică, de n'ar fi fost legată,
Ca, graiul faptă [a] negreşit sĕ fie numa 'ndată.
Ar fi putut protivnicii cu ale lor minciune,
Sĕ surpe prin zavistie, al' eĭ desorĭ cunune.
Dar ea ca cerul luminând cu felurĭ de lumine
Pre tótă pravoslavia o trage către sine.
Şi de să şĭ pune vr'un nor de născocirĭ păgîne,
Il răsipeşte sfîntul Duh, şi iar curat remîne.

XXI.

La Ghenerarul Cutozov, ce era comandir oştilor Roseştĭ când s'aŭ spart ordia Veziruluĭ de la Rusciuc, biruindu-se Turciĭ cu totul la leatul 1811, după care şi pacea s'aŭ încheét între Rosia cu Pórta Turcéscă.

Şi ce pociŭ zice eŭ aicĭ, de cât că cerul vruse,
Aceasta de se sĕvêrşi cu-aşa isprăvĭ nespuse.
Cutozof vrednic comandir, vestit de maĭ nainte
Dar acest fel de plan nicĭ luĭ, 'ĭ ar fi venit în minte,

(1) Comp. Hasdeŭ, *Ultima cronică română*, pag. 88 şi 14.
a) La sfînta aiazmă, la afurisanie, la jurămînt, şi c l. t.

De nu se lumina de sus pentru milostivire
Sĕ scape țara și pre eĭ d'a turcilor robire,
Insă noĭ trebue să dăm ceruluĭ mulțumite,
Iar luĭ Cutozof sĕ'ĭ înălțăm cununĭ nevestejite.
(Comp. Hasdeŭ, op. cit. 99).

XXII.

La un stăpînitor lacom, carele pentru ca sĕ pótă jefui pre norod maĭ lesne, dă prilej și Boerilor a se înpărtăși și eĭ din jaf. Și așa amăgindu-se eĭ și tăcînd, el jecmănește slobod.

Lupul sugrumând din turmă
Sĕ face a lăsa ș'în urmă.
Lătrătoriĭ le găsește,
Mâncându-le sĕ 'ndulcește,
Și așa sĕ amăgește,
Pre lup pururea pohtește,
Negîndind sĕraciĭ urma,
Că de se va strica turma,
Zerul eĭ vor sĕ'l pohtéscă,
Și urlând n'or sĕ'l găséscă. (Comp. Hasd. op. cit. 108).

XXIII.

La un norod ticnit ce pătimește de hrăpitóre stăpînire.

Turma ce are va sĕ dea : lapte ș'acele-lalte,
Dar lupiĭ s'aŭ dulcit la hoĭt, tot hoĭt cer, nu vor lapte.
Mâncațĭ (le zice ea) *mâncațĭ*, umplețĭ odată mațul,
Că pentru voĭ este întins al lăcomieĭ lațul. (Comp. Hasdeŭ, op. cit. 109).

XXIV.

La căpeteniĭ de noróde care pentru plinirea desmierdărilor lor, lasă prilej de se surpă drepturile obșteștĭ.

Ceĭ marĭ ca să se dezmierde,
Drepturile obșteștĭ pierde,
Norodul ohtéză, tace,
Gîndind doar se vor preface.
Prorocind ca să se știe
Că schimbărĭ d'or sta să fie,
Acea d'acum desmierdare
Le va fi spre-osîndă mare. (Comp. Hasd. op. cit. 111).

XXV.

La străiniĭ cariĭ trăind într'o țară, eĭ în loc să se mulțăméscă de înpărtășirea hraneĭ de acolo, staŭ înpotrivă de zavistuesc drepturile pământenilor.

Nemulțămituluĭ se ia darul după dreptate.
Așa ție străinule, după ale tale fapte.
Aĭ zavistit pe pământenĭ c'aŭ scos din tr'alor gură
Și te-aŭ hrănit ca pre puiŭ orb cu dulce 'nbucătură,
Dar precum facĭ, iarășĭ îțĭ zic, s'așteptĭ că ți sĕ face,
Binele pămîntenilors trigă la cer, nu tace. (Comp. Hasd. op. cit. 118.

XXVI.

La cei ce pot lucra ceva de folos, că sĕ osîndesc de sĕ vor da leneviriĭ.

N'ar fi cercat osîndă
  Sluga cea cu un talant,
Ci maĭ vêrtos dobêndă,
  De nu lŭ-ar fi 'ngropat.
Sĕ nu'm fie dar mie
  Puţin ce mi s'aŭ dat,
Sĕ nu'l daŭ la frăţie
  C'atuncĭ sînt vinovat.

XXVII.

La verĭ-ce dregător că trebue a se face pildă prin fapte bune celor de sub ascultarea luĭ, căcĭ împotrivĕ urmând tótă hula cade asupra luĭ.

Ia vezĭ pilda rea ce face,
  Şi firea bun'o preface!
Vede cel mic pre cel mare,
  Ş'alérgă el şi maĭ tare.
D'aceea nu cel mic face,
  Ci cel mare ce preface
Şi dĕschide drumurĭ rele
  E'n respunsurĭ şi maĭ grele.

XXVIII.

La Romînĭ povĕţuitóre pentru obştescul bine.

Sĕ vază curatul Romîn, bine sĕ cerceteze,
  'Biceiurile strămoşeştĭ, ş'acelea sĕ urmeze.
Că eĭ iubea pre Dumnezeŭ, ş'adoa pre vecinul,
  Miluea 'ntêiŭ pre pămêntean, ş'adoa pre străinul;
Cinstea aceĭ micĭ pre ceĭ marĭ, ş'aceĭ marĭ era pildă
  La ceĭ maĭ micĭ de bunătăţĭ prea limpede oglindă.
Avea 'n mare evlavie partea bisericéscă,
  Şi cea bisericéscă iar pre cea politicéscă.
Pre inimile tuturor era scrisă dreptatea,
  Din ţară pur'rea gonea pre tótă strîmbătatea
Departe era de la eĭ cea de prisos mîndrie,
  Se înălţa gîndind la cer cu sfînta lor prostie.
Cu un cuvênt era legaţĭ toţĭ cu totul într'una,
  Romînĭ sĕ fie credincioşĭ, ş'a-ş'aŭ purtat cununa. (1)

XXIX.

Rugăciune la cer înfocată în vremĭ amărîte.

Cerule! mĕ rog ascultă,
  Aşa jertfă orĭ se uită?
Atîtea movilĭ şi şanţurĭ,
  Puşcăriĭ, cătuşĭ şi lanţurĭ
De trupurĭ romîneştĭ pline
  A se păstra legea bine,
Ş'ale ţĕriĭ obiceiurĭ *(al.* privileghiurı)
  Zidite *(al.* clădite) p'aşa temeiurĭ?
Cerule! mĕ rog ascultă!
  Aşa jertfă nu se uĭtă?
Decĭ la césurĭ d'asuprire
  Singur *(al.* însuşĭ) tu fiĭ izbăvire.

(1) Comp. maĭ sus, pag. 72.

XXX.

La Mitropolitul țereĭ, saŭ în parte fieș-care Episcop, stihurĭ zece povățuitóre, din care ințelegem, că aicĭ Mitropolitul și Episcopiĭ, s'aŭ legiuit prin vechiŭ obiceiŭ, a sĕ amesteca și la trebĭ politiceștĭ, iar nu numaĭ la cele bisericeștĭ, și cu destoĭnic cuvênt, căcĭ și însușĭ Hristos, și după dînsul uceniciĭ luĭ, adică Apostoliĭ, și după Apostolĭ, uceniciĭ lor, adică PărințiĭArhiereĭ și dascalĭ aĭ lumiĭ, nu aŭ căutat numaĭ de trebile bisericeștĭ ci și de cele politiceștĭ, căcĭ cum ar putea păstorul sĕ îngrijască numaĭ pentru o parte de turmă, iar pre ceealantă sĕ o lase întru rătăcire? De aceia mi se pare că greŭ răspuns vor da păstoriĭ bisericeștĭ aceia, cariĭ cu prost cuvênt, se vor apăra de trebĭ politiceștĭ, zicând (cum obicĭnuesc uniĭ pentru lenevire) «eŭ sînt călugăr, am să caut de biserică, nu am sĕ mĕ amestec la politiceștĭ trebĭ, că la acelea sînt datorĭ Domnul cu Boeriĭ . Dar nu este așa, ci ascultă Părinte Mitropolite, saŭ părinte Episcópe aceste stihurĭ, din care curat vețĭ ințelege, că nu sînteți numaĭ cu cele duhomniceștĭ însărcinațĭ aicĭ în țară, ci și cu cele politiceștĭ, după curată pildă a puitoruluĭ de legea pravoslavnică creștinéscă Hristos Mîntuitorul nostru, adevĕratul Dumnezeŭ. Decĭ ascultă :,

1-iŭ Să fiĭ în pravoslavie desĕvêrșit părinte,
Nimic scăzînd, nicĭ prisosind la sfintele cuvinte,
2-lea Să fiĭ duhovnicește blînd, politicește falnic,
In taĭnă dulce tuturor, la judecată strașnic.
3-lea Să nu cațĭ fața nimăruĭ la rândul de dreptate,
Cu pravila să te 'ndreptezĭ cătr'orĭ-care în parte.
4-lea La ceasul de a potrivi cinstea la tótă treapta,
Ca pentru lucrul cel maĭ scump grija s'o aĭbĭ d'adrépta.
5-lea Cel scăpătat și vĕduva din grijă sĕ nu'țĭ iasă,
Și tuturor celor sĕracĭ, sĕ fiĭ dăschisă masă.
6-lea În preajma-țĭ cu întregĭ măsurĭ din pămîntenĭ alege,
Și pe străinĭ să'ĭ cercetezĭ cât poțĭ, cum scrie 'n lege.
7-lea La casele ctitoriceștĭ iar bunĭ pămêntenĭ pune,
Căcĭ vezi-le că aŭ ajuns, maĭ maĭ, a se rĕpune.
8-lea Iubește darul cel prea scump de afilarghirie,
Ș'întórce pre aceĭ cumplițĭ, orĭ mic saŭ mare fie.
9-lea Biserica sĕ o păstrezĭ c'a ochilor lumină,
Căcĭ ea este muierea ta, pre legea cea creștină.
10 lea Cu un cuvênt fiĭ bun păstor, după sfânta poruncă,
Sufletul punețĭ pentru oĭ, că alt-fel veĭ fi 'n muncă. (Comp. pag. 75).

XXXI.

La un norod întreg, saŭ și la fieș-care om înparte, că trebue a' îngriji de sine, să nu se supue patimilor, că va peri negreșit.

Un trup când se bolnăvește
Póte a se îndrepta,
Daca firea izbutește
Pre patimă a lupta.
Iar când patima pe fire
V'ajunge a birui,
Trebue fără 'ndoire
Acel trup a și peri.

XXXII

Ipac la lacomiĭ stăpînitorĭ.

Ca lupul când se vede 'n oĭ lacom fiind fireşte,
Nu omóră cât ar mînca, ci însutit jertfeşte.
Aşa şi voĭ de faţă lupĭ, căcĭ nu'ĭ păstor, nu'ĭ câĭne,
Jĕrtfiţĭ cât nu vĕ trebue, dar ştiţĭ orĭ pînă mâĭne?

XXXIII.

Un norod pacĭnic şi ticnit, că pohteşte de la Dumneḍeŭ îndreptare releĭ otcârmuirĭ, temîndu-se de desnădăjduire.

O d'ar trimite Dumneḍeŭ vr'un fel de deşteptare,
Rătăciteĭ otcârmuirĭ să'şĭ facă îndreptare.
C'aşa grămezĭ de rĕotâţĭ nu póte alt sĕ facă,
Ci chiar pre duhul cel maĭ blînd, în rĕŭ ca sĕ'l prefacă.
Ş'un duh bun prefăcându-se din bun în rĕotate,
Sĕ înţelege prefăcut d'o mare strîmbătate.
Care apoĭ făcând pre rĕŭ, îl face nu fireşte,
Ci firea luĭ silindu-se. Decĭ nicĭ sĕ osîndeşte. (Maĭ sus, pag. 84).

XXXIV.

La un norod, carele pierzênd dragostea şi unirea din căderea în patima trufieĭ şi a desmierdăriĭ, ajunge a se mânca el între el. Că acesta este în primejdie a să bîntui de tot vrăjmaşul.

De voĭ săgeţile fiind iar în voĭ cu iuţime,
Pornite ca de la vrăsmaşĭ (O ce neomenime)
Şi ce aşteptaţĭ? De cât să fiţĭ trupurĭ rănite 'n spate,
De mîinile duşmanilor cu hulă desbrăcate.

XXXV.

La un norod, saŭ în parte la fieş-care om, carele amăginduse băsnarilor acelora ce cred lucrurile fireşte, se depărtéză de dogmele Bisericeştĭ, şi ating ale Bisericiĭ mĕcar cu verĭ-ce chip, că unul ca acelea norod, saŭ om, trebue negreşit să se prăpădéscă.

Pilde avem întru scripturĭ multe nenumĕrate,
Câţĭ aŭ atins Beserica perit'aŭ cu rea mórte.
Vĕzurăm şi acum din noŭ Franţezĭ mulţĭ în peire,
Căcĭ n'aŭ cinstit Beserica, ci singură pre fire.

XXXVI.

Cântarea orĕşanilor din oraşul Tîrgoviştea, (şi ca despre partea a tot noroduluĭ ţereĭ) la mórtea luĭ Aleco vodă Suţul, carele aŭ umblat să ia moşiea Tîrgoveştenilor cu sila. (care moşie o aŭ Tîrgoviştenii de sute de anĭ supt a lor stăpînire slobodă, dată de la stăpînitoriĭ vechĭ aĭ ţeriĭ, precum sĕ vĕd că aŭ şi tóte celelante oraşe ale ţereĭ.) Şi carele şi alte rĕotăţĭ şi derepănărĭ aŭ cugetat să facă nevinovatuluĭ norod.

Cu noĭ este Dumnezeŭ, înţelegeţĭ neamurĭ şi vĕ plecaţĭ, că cu noĭ e Dumnezeŭ
Auziţĭ pînă la marginile pamîntuluĭ. . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ

Auziţĭ înparaţilor şi stăpînitorilor toţĭ . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Beserica cântă, că va păzi o Domnul . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Pre fiiĭ moşteniriĭ luĭ. . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Fiĭ aĭ luĭ după pravoslavie noĭ sîntem . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Pentru păcate de multe orĭ ne-aŭ certat Domnul. că cu noĭ e Dumnezeŭ
Dar după pocăinţă iarăşĭ ne-aŭ ertat . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Şi prin minunĭ ne-aŭ izbăvit de curse . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Să mulţumim Domnuluĭ cu lacrămĭ . . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Cu braţul sĕŭ cel puternic şi acum . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Ne izbăvi de paravatul Iulian . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Că trămise pre credinciósa sluga sa Nicolae . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Pre mijlocitorul şi ajutătorul nostru . . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
In noptea sĕrbătoriĭ sale (a) . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Şi aruncă asupra tiranuluĭ buba luĭ Gheezi . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Şi răsipi sfaturile celor ficlenĭ . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Decĭ auziţi pînă la margenile pămîntuluĭ . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Ceĭ puternicĭ plecaţi-vĕ, temeţi-vĕ . . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Cele Beserićeştĭ cinstiţi-le . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Cele politiceştĭ păziţi-le . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Că noĭ dăm ale înpăratuluĭ, înpăratuluĭ. . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Şi ale luĭ Dumnezeŭ luĭ Dumnezeŭ . . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ
Inţelegeţĭ neamurĭ şi vĕ plecaţĭ . . . . că cu noĭ e Dumnezeŭ (1)

XXXVII.

Rugăciunea a ticnituluĭ norod din aceste duoă ţerĭ Valahia şi Moldavia în vremea zavereĭ şi a Turcocratieĭ (stăpîniriĭ turceştĭ), pentru izbăvire din primejdiile acelea.

Cerule! vezĭ bine,
In viespĭ, nu albine
Sînt, şi am slăbit,
Tu dar mĕ 'ntăreşte,
Pre vrĕşmaşĭ 'nblînzeşte
Pînă în sfîrşit.
Eĭ întru trufie,
Cum-că aŭ tărie
Tot mĕ rĕzvrĕtesc,
Eŭ alerg la tine,
Făţĭ milă cu mine
Sĕ mĕ izbăvesc!
De multe orĭ Dómne,
'Ngreşelĭ milione
Ştiŭ că am căzut
Dar c'o cunoştinţă,
Şi prin pocăinţă
Scăpat m'am vĕzut,
Decĭ şi acum bune,
Arată minune
Cu un trup zmerit,
Iar mĕ priimeşte
Şi mĕ izbăveşte,
C'alt fel sînt perit.
Cerule! vezĭ bine,
In viespĭ, nu albine
Sînt, şi am slăbit.
Tu dar mĕ 'ntăreşte,
Pre vrĕşmaşĭ 'nblînzeşte
Pînă în sfîrşit.

XXXVIII.

La prea jalnica stare a ţereĭ în vremea rĕzvrătirilor trecute.

O cerurĭ voĭ!
Vedeţĭ 'céstă cădere — — — A ţĕreĭ, şi durere

(a) Nóptea spre sĕrbătórea sfîntuluĭ Nicolae la 6 Dechemvire leat 1820 aŭ căzut numitul Domn Aleco Suţul la boală grozavă de care aŭ şi murit ticălosul.

(1) Comp. maĭ sus, pag. 88.

A sufletuluĭ meŭ
Pentru a eĭ peire — — Ce n'are asemuire
Cu cât am cetit eŭ
Istoriĭ vechĭ şi noĭ — — Pre viul Dumnezeŭ.
O Soare tu,
Planită strălucită! — — — Vezĭ ceastă osebită
Peire-a bieteĭ ţerĭ,
Stăĭ, rogu-te, priveşte — — — Cum se primejdueşte
Ca 'n valurĭ de mărĭ,
Priveşte cum sĕ sparge, — — — Ş'apucă pĕ cărărĭ.
Lună, tu eştĭ
Luminător al nopţiĭ, — — Priveşte de vezĭ hoţiĭ
Zavergiĭ, cum pîrlesc
Şi ard pre biata ţară — — — Cu o prea iute pară,
Şi tare năvalesc
Numele să il ştérgă — — — De tot, se socotesc.
Şi stele, voĭ
Lumine prea înalte! — — — Vedeţĭ ce rĕotate,
Şi ce foc amărît,
Pre noĭ toţĭ ne coprinde, — — — Ţara ni o aprinde
Acest nume urît:
Zavergiĭ, saŭ curate — — — Aspide, hotărît.

(Comp. Hasd. op. cit. 53).

XXXIX.

Altele.

Rebeliĭ în ţară
Zavera maĭ amară,
Amîndouĕ cumplite
N'aduseră ispite.

Turciĭ pre amîndouoĕ
Cu altele maĭ nouă
Vrînd să le potoléscă,
Cerul să le plătéscă.

XL.

La Banul Grigorie Brâncovénul şi la Banul Barbul Văcărescul, laudă pentru isprăvile ce aŭ săvîrşit cu înţelepciune şi dar de la Dumnezeŭ în vremea rezvrătireĭ aceştia.

Doĭ bătrînĭ se arĕtară
Iroĭ dintr'acéstă ţară
La primejdiile eĭ,
Brâncovénul pre ea trase,
Văcărescul o întórse
Când fu ceasurĭ de temeı.
Cel dintêiŭ să făcu pildă
La toţĭ ceĭ cinstiţĭ oglindă
De fugiră la vecinĭ,
Şi cu 'ceasta eĭ scăpară,
Iar zaveriĭ să 'ncurcară,
Ca prin rugĭ, şi mărăcinĭ.
Căcĭ de prindea boerimea
Urgesită zaverimea

Aşa s'auz' al lor sfat,
La arme să ne siléscă
Cu dînşiĭ să ne unéscă
Asupră de înpărat,
Ş'atuncĭ, iată judecată,
Iată negreşit resplată
Ca la curaţĭ apostaţĭ.
În vreme ce aicĭ strigarea
Era numaĭ spre 'nfrînarea
Domnilor, ş'acelor-lanţĭ.
Cel d'aldoilea (a) fu iarăşĭ
Pildă ca al luĭ tovarăşĭ
De ne 'ntoarserăm napoĭ,
La vremĭ prea primejdióse

(a) adică Banul Văcărescul.

Şi din gînd turcesc ne scóse
Ce era 'nfocat spre noĭ.
Căcĭ de nu lua 'ndrăzneală,
Turciĭ sta în bănuială
Că şi noĭ am fost sculaţĭ
Asupră de 'npărăţie,
Şi atuncĭ negreşit urgie,
Tot c'asupră d'apostaţĭ.
Decĭ vouă vi se cuvine
De la toţĭ, şi de la mine
Cununĭ de vecĭnice florĭ,
Căcĭ unul ca c'o sfieală (a)
Altul ca c'o îndrăsneală (b)
Ne fuse mîntuitorĭ.

XLI.

Ipac de laudă, la Dvornicul Mihalache Manul, ce aŭ stat nemişcat din Bucureştĭ cu tótă casa luĭ în primejdiósele acelea vremĭ ale zaveriĭ.

Mărime de suflet ţie, cerul aŭ trimis atuncĭ,
Ca să staĭ cu bărbăţie, să nu te 'ngrozeştĭ de turcĭ,
Că mulţĭ ziceam : «Manul Grecul, ba şi unchiŭ luĭ Ipsilant,
Bănuit la turcĭ urméză, decĭ nu scapă de gelat.»
Iar tu, negândind d'acestea, te aĭ hotărît ca să fiĭ
Orĭ izbăvitor, saŭ jertfă, cu cucoană, cu copiĭ.
Ş'întîiŭ învĕţaşĭ norodul, cu supunere să stea,
Apoĭ plecaşĭ înaintea turcilor cariĭ venea,
Maĭ 'ndemnând d'aŭ mers cu tine ş'alţiĭ mulţĭ din orăşănĭ,
Ca să se încréză turciĭ, că's prietinĭ, nu duşmanĭ.
Aşa dar Dvornice Mane, Turcimea o înblînzişĭ,
Şi de fer, foc, şi robia pre norod îl izbăvişĭ.
Decĭ şi ţie se cuvine încununărĭ de la noĭ,
Că te aĭ dat cu totul jertfă pentru rătăcite oĭ.

XLII.

Ipac la Aga Ianache Băltăreţul care şi acesta după pronie, aŭ stătut atuncĭ în vremea de foc aceea nemişcat, şi aŭ fost de izbăvirea şi mînghîerea multora.

Talantul filantropieĭ, fiindu-ţĭ de la cer dat,
L'aĭ înmulţit Băltăreţe, căcĭ cu rîvnă l-aĭ lucrat,
T'aretaşĭ şi tu atuncea multora izbăvitorĭ
De la sabie, din lanţurĭ, şi altora miluitorĭ.
Căcĭ casa ta să făcuse o cetate ş'un izvor,
Câţĭ intra, scăpa de mórte ş'îşĭ potolea setea lor.
Decĭ şi de tine se cade a pune genuche jos,
Ca s'auzĭ glasul acela : «Preste mult fiĭ credincĭos!»

(a) Ceĭ maĭ mulţĭ defăima atuncĭ pe Brâncovénul de om fricos, căcĭ aŭ fugit maĭ naintea altora la Braşov. Dar el aŭ prevĕḑut lucrurile maĭ bine, că răotatea era pornită asupra ómenilor de cinste maĭ vărtos de cât asupra mojicilor, precum s'aŭ vĕḑut din fapte, că n'aŭ rĕmas chip tâlhăresc pre care să nu'l facă aceştĭ ticăloşĭ asupra celor de neam bun şi cinstiţĭ locuitorĭ aĭ ţereĭ.

(b) Ceĭ maĭ mulţĭ din ceĭ băjenăriţĭ la ţara vecină defăĭma pre Văcărescul căcĭ aŭ eşit atuncĭ în ţară, dar el şi-aŭ hotărît viéţa pentru norod.

XLII

Tara romînéscă la prim jdiile eĭ, ia chipul Slăbănoguluĭ celuĭ de 38 de anĭ. (Evanghelia Ioan Cap. 5.) şi se rógă luĭ Dumnezeŭ.

La acele cincĭ pridvoare
Ce era odinioară
La fîntîna Vithezda,
Scriptura sfîntă ne spune
Că a săvârşit minune
Cu cel ce boala 'l prăda.
Ţara. Eŭ sînt acela bolnavul,
Slăbănogul şi gubavul,
Care d'atâţea anĭ zac,
Şi l'a apeĭ turburare
Om nu am ajutor, care
Să mě afunde în lac.

Decĭ iar tu mult îndurate
Cu adînca bunătate,
Porunceşte sĕ mĕ scol,
Să umblu purtându-mĭ patul,
Să fiŭ ca şĭ-acela altul,
Al minuneĭ tale sol.
Spuind acelora care
Imĭ vor zice cu mustrare
Sâmbătă cum te-aĭ sculat» ?
Cum-că tu prea înduratul
Mi aĭ zis : Scoală şi ia'ţĭ patul»
Tu însuţĭ m'aĭ vindecat.

XLIV.

Cântec românesc jalnic.

Romane, Romane
Dulce frăţióre !
Nu cânta 'n organe,
Ci 'ntr'al tĕŭ glăscior,
Ca sĕ te 'nţeleagă
Rude şi vecinĭ,
Dreptul sĕ'ţĭ aleagă
De la ceĭ străinĭ.
Romane, Romane,
Dulce Românaşĭ
Pre trupul tĕŭ rane
Acel gingălaş
Duşmaniĭ streiniĭ
Le-aŭ dăschis cu foc,
Rudele, veciniĭ
De leacurĭ n'aŭ loc.
Romane, Romane,
Chipul tĕŭ cel zmead,
Altele duşmane
Rĕŭ l'aŭ sfăşiat,
Negrile sprâncene
Ş'întinse pĕ sus,
Intoarsele gene,
Ca lun' aŭ apus.
Ochiĭ tĕĭ Romane
Ceĭ dulcĭ mînghiioşĭ,
Aŭ ajuns sermane
Par'că ar fi scoşĭ.
Buza nu'ţĭ maĭ ride,
Gura n'are graiŭ,
De multele trude
Eştĭ un mort cu traiŭ.
Ţi s'aŭ închis braţul
Cel deschis la toţĭ
Că ţĭ-aŭ întins laţul,
Şi să scapĭ nu poţĭ,
Roman frăţióre
Ţĭ-aŭ rĕmas doar duh,
Şi góle picióre
Pe ger şi zăpuh,
Aleargă sîrmane,
Sileşte cât poţi,
Groaznicile rane
Sĕ le-arăţĭ la toţĭ,
Doar vecinĭ, saŭ rude,
Sînge de creştin
Te ar scăpa de trude
D'atât vaĭ...... şi chin.
Romane, Romane,
Dulce fraţior,
Nu cânta 'n organe
Ci 'ntr'al tĕŭ glăscior.
Şi cântă maĭ jalnic,
Că te ştie toţĭ
Cum eraĭ de falnic,
Ş'acum, între morţĭ.
S'auză şi luna [a]
Că ea te-aŭ dorit,

(a) Proma se înţelege pre lună.

Cum sĕ ţiĭ cununa
  Te-aŭ povăţuit.
Numaĭ dragă frate,
  Sfatul eĭ cel sfînt,
Fiind pacĭnic fórte,
  Nu'ţĭ iasă din gând.
Aşa o Romane,
  Dulce frăţior!
Ascultă sĭrmane
  Sfat mântuitor.
Ş'or crăpa vrăşmaşiĭ
  Ceĭ ce nu credea,
Aceea trufaşiĭ
  Când te vor vedea:
Iar frumos şi falnic,
  Sprîncenat, genat,
Pre scaunul slavnic
  Ce stă rĕsturnat.
Aşa drag Romane,
  Dulce frăţior
Cântă nu 'n organe,
  Ci 'ntr'al tĕŭ glăscior,
Căcĭ e glas prea dulce
  Ş' inimĭ de varvar
Spre milă le-aduce,
  D'ar fi şi tătar.

Fine.

II. LEATUL 1848

(Caet Nr. 8. 1850 Maiŭ)

In prescurtare arĕt aicĭ primejdiile ce făr de veste maĭ veniră peste ticălósa şi mult ispitita ţara nóstră Valahia, începându-se maĭ vîrtos din trecutul an cu leatul 1848, din care însă cea cu prea slăvite minunĭ ale Maĭciĭ luĭ Dumnedeŭ (cătră carea am năzuit toţĭ cu lacrămĭ) fuserăm mântuiţĭ, precum înlăuntru prin alcătuire de stihurĭ în chip de slavoslovie cătră dînsa cu înfocată rîvnă s'aŭ alcătuit spre pomenire.

Cătră cititorĭ bucurie.

Nimic n'am pus de la mine, iubitul meŭ cititor!
  De cât ce-am vĕzut cu ochiĭ, şi am scos şi din izvor,
Pre care Mircea şi Vladul [a] şi cu ceĭ-lanţĭ dragĭ iroĭ§
  L'aŭ sepat spre vecĭnicie, şi ne adăpăm şi noĭ,
De sînt acum anĭ cincĭ sute. Şi de s'aŭ şi ispitit
  Vr'un vecin rĕŭ sĕ'l astupe, cerul cu foc 'ĭ aŭ plătit.
De aceea şi tu frate, ce dintr'însul te adăpĭ,
  Păstrează-l, şi cu viuéţă, de nu, apoĭ bînd crăpĭ.
N ar fi cercat osîndă
  Sluga cea c'un talant,
Ci maĭ vĕrtos dobîndă,
  De nu l'ar fi îngropat.
Sĕ nu'mĭ fie dar mie
  Puţin ce mi s'aŭ dat
Sĕ nu'l daŭ la frăţie
  C'atuncĭ sînt vinovat.

(a) Domniĭ ţereĭ, carĭ cu rîvna şi vitejia lor, aŭ încheet acele înfricoşate tractate cu turciĭ, pă care le arată istoria ţĕreĭ maĭ cu seamă cea scrisă în limba grecéscă, şi tipărită în Viena Austrieĭ la leatul 1806. Vezĭ acolo la numĕrul foiĭ 125 unde zice «Πρώτη προσκίνησις τῆς Βλαχίας ἰς τῆν Οθωμανικήν Πόρταν ὑπο Μιρτζα Βοδα εν ἔτος 1383; şi vezi şi maĭ nainte puţin la numĕrul 128 unde zice: «Δευτέρα προσκίνησις ἐν ἔτος 1460.» şi cetind cu luare aminte, veĭ înţelege ce aĭ fost tu romîne atuncĭ, şi la ce ticălósă (stare) aĭ ajuns acum, de te calcă şi te batjocoreşte tóte gadinile.

Ţara, cătră Maica Domnului Dumnezeŭ.

O prea slăvite, o maică dulce!
Dar cine póte slav'a'ţĭ aduce,
D'atita milă ş'atita bine
Ce şi acuma arĕţĭ cu mine?
Iţĭ cânt acathist şi paraclise,
Citesc canóne d'aceĭ sfinţĭ scrise,
Şĭ-ar fi destule, că-s prea frumóse,
Cu rîvn' aprinsă din suflet scóse.
Dar eŭ stăpînă mult îndurată,
Vĕzênd scăpare tot de odată,
Nu de o rană, ci de maĭ multe
Maĭ pĕ d'asupra celor trecute,
Tot staŭ la gîndurĭ, că ţi se cade,
Şi despre mine, rîvna nu'mĭ scade
Laud'aţ'ĭ face d'aşa vădite
Scăpărĭ de rele şi de ispite,
Ca sĕ remâe spre pomenire,
Că însuşĭ una -'m- fuşĭ mîntuire.

Intâia primejdie şi scăpare.

Bóla holera, un gróznic înger
Cu sabia goală, şi cu chip sînger,
Junghîaĭ d'arîndul şi mic şi mare,
N'auzeaĭ alta de cât strigare,
Ţipăt şi ramăt şi gurĭ maĭ multe,
Greŭ chiar duşmaniĭ să le asculte,
Că nicĭ părinţiĭ avea putere
La fiĭ s'aducă vr'o mîngîere,
Nicĭ bun prieten, nicĭ rudă bună
Avea mijlóce d'ajutor mînă,
Ş'aşa săraca de omenire,
Era ajunsă maĭ la peire.
Când de odată o deşteptare,
Vĕzum ivită la mic şi mare,
Sĕ năzuească maĭcă la tine,
Gróznica rană s'o 'ntorcĭ în bine.
Cum şi urmarăm, căcĭ lăsînd morţiĭ,
Drept la Bisericĭ mersem cu toţiĭ,
Cu ferbinţĭ lacrămĭ căzurăm maĭcă
S'alergĭ îndată la bunul taĭcă
Cu rugăciune milă să'şĭ facă
Drépta mînie să'şĭ o întórcă.
Iar d'altă parte sfînta-ţĭ icoană
Cu alaiŭ mare, ca uneĭ Dómnă,
Preoţĭ călugărĭ pĕ braţ purtarăm
Şi slavosloviĭ cu foc cântarăm,
Norod de obşte lacrămĭ vĕrsarăm,
Cu glas prea mare aşa strigarăm:

O maĭcă bună mult îndurată,
Din 'nalte cerurĭ pre pămînt cată
Şi vezĭ mînia ce pe dreptate
Asupra nóstră pentru păcate.
Dar tot d'odată vezĭ şi peirea
Ce pătimeşte a luĭ zidirea.
Maĭ vezĭ şi lacrămĭ al' eĭ vĕrsate,
Pruncĭ morţĭ pe braţe, ţîţe uscate,
Şi alte rane ale holeriĭ
De acel înger 'n chip ca engheriĭ.
Iar tu stăpînă prea lăudată
Mijlocind mila mareluĭ tată,
Porunci 'ndată aceluĭ înger
Să'şĭ schimbe faţa în alb din sînger.
Şi cu acésta (o ce minune
Care nicĭ póte de a se spune)
Perind holera 'ncetă peirea,
Şi noĭ rĕmasem cu pomenirea,
Ca sĕ ne fie spre îndreptare,
Şi despre rele mult depărtare.
Decĭ ţi se cade o maĭcă dulce,
Şi de la mine slav'a'ţĭ aduce,
C'aflarăm milă şi mântuire
Şi fie-ţĭ, fie-ţĭ spre pomenire.

A doua primejdie şi iar scăpare.

Aciĭ în grabă simţĭam că sună
Un urlet mare ca de furtună [a],
Când tot odată o adunare
Eşi de faţă cu o strigare,
La noĭ străină nepomenită,
Dar din noĭ uniĭ adînc urzită,
Precum se vede; căcĭ era cétă
Din tótă breasla taĭnic legată,
Norod la arme ca sĕ ardice
Cu pravilĭ noă, iar vechĭ să strice.
Car'adunare clopote trase,
Cu fuştĭ şi steagurĭ la palat marse.
Dete luĭ vodă [(b)] noa 'ntocmire,
El de odată semnă unire,
Iar maĭ la urmă lăsă Domnia,
(Aicĭ orĭ mintea saŭ nebunia).
Decĭ adunarea cea maĭ sus zisă
Avênd tocmire de guvern scrisă,
O dete 'n public în ţara toată,
Trămiţênd însă tot de odată
Aleşĭ din sînul acesteĭ cete
Pĕ ticălosul norod sĕ 'nbete,

(a) La Iunie 11. 1848.
(b) Gheorghie Bibescu.

Tocmirea noaĕ ca sĕ o ceară,
Iar acea veche de tot sĕ piară.
Aicĭ mirare, aicĭ minune,
Ce nicĭ cu graiul o poţĭ a spune,
Căcĭ de odată maĭ multă parte
Vĕzum din ţară că se desparte,
Şi legea noaĕ cum că o cere,
Iar acea veche jos sub picere
Dar cum se póte (unii le zise)
Pravilĭ bătrîne de anĭ mulţĭ scrise,
De noĭ urmate cu priimire
Şi prin tractate cu întărire?
Dar cine aude l'aşa turbare
Când şi cu viaţa 'ţĭ făcea mustrare?
Acum vedere jalnică fórte,
Căcĭ de holeră scăpaĭ cu mórte,
Iar de turbarea ce o 'nsuflară,
La multă parte din biata ţară,
Unde scăpare? cine t'aude?
In care parte te poţĭ ascunde?
Căcĭ toţĭ mojicii şi toţĭ ţiganiĭ,
Şi înpreună toţĭ hoţomaniĭ,
Din ţări străine fugiţĭ aicea
Cu izgonire, căcĭ făcea pricea,
Aceste cete înpreunate
Şi supt obraze chip maĭ semnate
Din boerime, din negoţime,
I preoţime, călugărime,
I dăscălime, profesorime,
I ciocoime, şi calicime,
I sholărime, ş'ucenicime,
Şi tótă ceata de slugărime.
Striga pe uliţĭ jos ristocraţiĭ (a),
Eĭ ne mănîncă. sĕ punem p'alţiĭ .
Clopote urlă sunet de glasurĭ
Pe uliţĭ, podurĭ, certurĭ, şi harţurĭ,
Ocărĭ de faţă părţiĭ cinstite.
De la prostime ş'alte ispite....
«Să cază neamul (zicea ţiganul)
Toţĭ sîntem una, nu maĭ e Banul»
C'aşa scrisese ceata 'nşelată
Scrisóre amară în ţara toată,
Ţiganul slobod cum şi romănul,
Toţĭ d'opotrivă slugĭ cu stăpînul,
Şi celelante tóte ce scrie
Acea greşită a lor hărtie.
Şi e greşită, căcĭ trebuinţa
Cerând să scrie de necredinţa
Oblăduireı la cele scrise
Şi ıntările pravilı coprinse,
Ea din greşală, numita ceată,
Luându-şi titlu de sineşĭ dată
Guvern Provizor» şi întru care
Lucea persóne la arĕtare
Nu necinstite, ci de credinţă
'Ntr'ale lor slujbe plinĭ de ştiinţă,
Trebuea jalbă atuncĭ în dată
Ca să trămiţă la 'nalta Pórtă,
Iar d'altă parte la protictriţa
Slavnica Curte dându-ĭ ştiinţa,
Că ardicarea aŭ fost silită,
De asuprire şi grea ispită,
Cerând cu lacrămĭ de l'amînduoĕ
Legilor pază, nu alte noŭĕ
Fiind cu totul tóte călcate,
Nicĭ se ţin pravilĭ, şi nicĭ tractate.
Acestea şi alte spre mîntuire
De fórte reaoa oblăduire,
Iar nu să scrie ponturĭ străine,
Orĭ din zavıste, saŭ de la sine,
Spre prăpădire de privileghiurĭ,
De sfinte pravilĭ, legĭ, şi-obiceiurĭ,
Şi după tóte să şi cuteze
Ţara la arme sĕ o 'nviteze.
Ba încă ş'alta maì de mirare,
Că ardicară un idol mare,
In piaţa Curţeĭ, cu o formare
De mueréscă asemănare.
Dându-ĭ numire fără sfială
«Dumnezioaea cu rînduează,
Priveghitorea pentru dreptate
A păzi fórte la orĭ ce parte.»
La care idol mulţĭ din prostime,
Maĭ ales neamul de ţigănime,
Da în genuche: unde aĭ fost dusă
Zicând, din ţară, de tot ascunsă?»
Şi altele multe era atuncea,
Scăzuse legea, căzuse crucea,
Şi andihristismul mergea 'nnainte,
Iar jos fu sfatul celor cu minte.

Rătăcita ţară zice:

O blestemată ş'afurisită
Ceată ce'm fuse spr'aşa ispită,
Partea lor fie, ca în cuptorul
Sĕ arză şi eĭ cu vênzătorul,
Şi groaznic rĕul ce-aŭ gîndit mie
Incă p'atêta pre eĭ să vie.

(a) Ristocraţĭ închipuea eĭ partea boerécă.

Ĭar eŭ cu partea nevinovată,
N'am îndoială că sînt scăpată,
Căcĭ buna maĭcă, cum la holera
Așa ș'aicea va 'nvêrti sfera.

A treea primejdie și iar scăpare.

Dar ce s'aude? Aŭ venit știre,
Cum că sosește Roseasc' oștire (a)
Și că guvernul cu a sa ceată
D'această veste fugiră 'ndată,
Și iar Boeriĭ căĭmăcămiiĭ
Aŭ luat cârma oblăduiriĭ.
Ș'așa rebelea în jos rĕmase,
Ĭar constituța sĕ încurcase.
Dar o 'ntâmplare neașteptată
Aŭ întors lucrul iarășĭ îndată,
Căcĭ rebeliștiĭ se 'nferbântară,
Și constituța iar o strigară,
Și iar guvernul la loc sĕ 'ntórse
Și ținu drumul ce'l apucase.
Dar aicĭ este iar loc d'a spune
A prea slăviteĭ maiceĭ minune,
Căcĭ noĭ norodul ne 'npărtășitul
Cu rebelistul cel' amăgitul,
La tine iarășĭ, maĭcă stăpînă,
Am dat năvală s'avem iar mînă
De mîntuire, ca din holeră
Să ne scapĭ maĭcă și din rebelă.
Deci ce văzurăm? o grijă mare
Luă Guvernul de apărare
Sĕ nu se facă vr'o supărare,
Nicĭ cea maĭ mică, la orĭ ce stare
Scriind pedeapsă la vinovatul
Și cu vieața făr' cuvênt altul.
Apoĭ de unde o dulce maĭcă?
De cât prin tine de l'acel taĭcă
Mult milostivul, mult înduratul,
De la acela, nicĭ cum de l'altul.
Dar unde punem înc'o minune,
Mințĭ înțelepte și mințĭ nebune?
C'aceea cariĭ da bănuеală
C'ar face rele, iaŭ rînduială
Acum de streajă cu-așa credință
Vrednică toată de umilință,
Căcĭ tinerimea din orĭ-ce stare
Ce striga liber, în gura mare,
Și sperea obștea, astăzĭ cutează
Rea cugetarea d'o înfrinează,
Incă și casnicĭ oamenĭ de cinste
Se maĭ uniră d'aciĭ 'n nainte,
Și tinerimea da ascultare
Cu tot respectul celuĭ maĭ mare.
Ș'așa un lucru prea de mirare
Se 'ntocmi streaja atît de tare
In cât rebelea se 'ntórse 'n pace,
Și tótă limba spune, nu tace
Minunea maĭceĭ ceĭ prea slăvite,
Carea cu milă din cer trămite.
Dar însă bravo-noștriĭ Romaniĭ,
Că noĭ călcarăm orĭ-ce zizaniĭ,
Ci nu într'alt fel cerum dreptate,
Ci fără cuget de răotate,
Și am cerut-o și o vom cere,
Cu arme scrise ce aŭ putere,
Căcĭ sînt trecute la condicĭ tóte,
Și la 'npărațiĭ în public date,
Și eĭ vor face a fi păzite
Cum prin tractate sînt întocmite,
Căcĭ stăruește 'nóstră măĭcuță
La cel din cer urĭ 'nostru tăĭcuță.

A patra primejdie și iar scăpare.

Oh.. ĭar s'aude un zgomot mare,
Clopote urlă semn d'adunare!
Se vede iarășĭ vr'o întîmplare,
Cerul s'o facă spre îndreptare!
Decĭ ce-asta fuse, că o scrisóre
Ce fu trămisă d'un pașă mare
Suleĭman, care sĕ rînduise
Cu oștirĭ grele 'ntr'adins trimise,
Să treacă aicea ca să ne bată,
Ca pĕ o țară cu-arm' ardicată,
Chiar în potrivă de 'npărăție,
Și iar vechimea la noĭ să fie.
Scrisórea acésta 'n mitropolie
In fața obșteĭ de rebelie,
După cetire cu priveghere,
Luând o formă de neplăcere,
Fiind-că duhul de libertate
Cade 'n schimbare d'antichitate,
Așa îndată cinstit guvernul
Trimise Pașeĭ al sĕŭ protestul,

(a) Aŭ fost neadevĕrată atuncĭ.

Să nu 'ndrăsnéscă 'n ţară să treacă,
Căcĭ ea e slobod' ca sĕ'şĭ prefacă
Orĭ ce 'ntocmire 'n năuntru 'n sine
(Mircea le are legate bine
Cu Bagheazitul cela vestitul,
Din care astăzĭ Sultan Megi ul
Paşa cetindu l luă mĕ ură,
Şi ca de pace schimbând figu i
Lăsând la Giurgiŭ oştirea tótă,
Luând cu sine puţină gloată,
Ca doaă sute din călărime,
Nicĭ măcar unul din pedestrime,
Dete în ştire cum că el vine
După poruncă pornit spre bine.
Atuncı guvernul tot ın unire,
Locot nenţa d ndu-ş num're,
Cu multă cin te ınt mpinară
Pe slăvit Paşa, ıntaiŭ afară,
Apoĭ ş'aicea ın Capı ală
Şi cu maĭ multă slavă şi falā.
Decĭ paşa 'ndată după sosire-ĭ
Chemă pĕ treapta a Boer'ıme,
Apoĭ şı treapta din n goţime
(In care multă din lipscănime.
In boerime fuiŭ şi eŭ unul
Ales a spune al obştei bunul,
Dar la noĭ mare nenorocire,
Şi l'aşa ceasurĭ n'avem un re,
Căcĭ puind unıĭ, cum c'aŭ cădere
Din rangurĭ 'nnalte, alţiĭ parere
De maĭ marĭ neamurĭ, alţiĭ că ş ıe
Cu mult maĭ multă destoınicie
Cu aste fumurı prea ticălóse
Tote din duhul prostieĭ scose,
D'alde acestea mergând 'nnainte
Rĕmân la urmă trepte de minte,
Ş'aceĭa strică ın loc a drege,
Iar ceştĭa geme căcı ınţelege.
Ş'apoĭ şı alta, nicĭ de cel mare
Cum li se cade n'aŭ ascultare.
Ins'avum parte, că Paşa fuse
C'o fire blândă, şi cuvent puse,
Ca să sĕ aleagă din noĭ treĭ patru
Ca să se potă 'nţelege sfatu,
Şi se alese ceĭ maĭ de frunte
Dın ceı de faţă ca sĕ asculte
Şi sĕ respunză spre îndreptare
La o primejde aşa de mare.
Dar eŭ ce-acela č'ales fusesem,
Şi cu gătire d'anticĭ mérsésem
Mĕ vêrîiŭ tocma'de paşa 'n faţă [vaţă.)
Zı nd cu gându-mĭ, Tu Dómne 'n
Şı cu 'ndrăsneală către aceı patru,
Ce s a s'asculte al Paşeĭ sfatu,
Zı eiŭ aces e scurte cuvinte :
Spuneţ Slăvır ·ĭ sĕ ia în minte,
Că noĭ a t nu ştiın, ci numaĭ una,
Regu amentul ce e cununa
A ţereı ast zĭ, să se păzească,
Şı de constuţă, e să vorbéscă.»
Paşa se uĭtă, ascultă, tace ;
Noĭ grele gândurĭ, ces'o maĭ face ?
Dar eŭ la urmă m'am tras d'oparte,
Căcĭ vezuiŭ ceata'mĭ că se despar-
(Şĭ-avém dreptate să zic sırmaniĭ, [te.
Căcı rebeliştiĭ luc aŭ zizaniĭ
Făr'de sfială, c'a lor croială
Tot să se pue ın r nduealā).
Dar Paşa însă iar cu blîndeţe
Purta obrazul cu duoĕ feţe,
Şi după vreme (cât despre mine)
Cu 'nţelepciune urma prea bine,
Căcĭ era punctul rana s'o 'nchiză,
Iar nu cu fierul s'o maĭ deschiză.
Şi aşa trecurăm ziua aceea
Făr să se afle a taıneı cheea,
Căcĭ era ta na ca cum ascunsă,
Şi aveam frică iar de vr'o cursă.
Decı cu acestea ne resipirăm,
Dar mul ă grijă maĭ dobândirăm,
Căcĭ constituţa şi reglementul
Era a lupteĭ în faţă ţentul
Şi mişcărĭ alte da bănueală
Că o se fie altă croıală.
Căcĭ rebeliştiĭ ardea de faţă
Regulamentul ca o tırcóţă,
Şi alte fapte de nebunie
Ce-ating a cinste de 'mpărăţie.
Şı din vr'o parte nu fu 'nfrînare
Pentru o vină atıt de mare.
Dar ınsĕ obştea nevinovată,
L'aşa 'ntunerec tot la cer cată,
Ş'aşteptă mila şi mîntuirea,
Iar prin har' maıchiĭ şi mijlocirea,
Decĭ după ḑile iarăşĭ maĭ chiamă
Slăvitul Paşă, dar maĭ cu seamă
Din boerimea cea maı de frunte,
Ce-o să maı zică, ca să asculte.

(a) Locotenenţa, adıcă să ţie locul legıuı eĭ călmăcămıĭ cand lıpseşte domnul dın scaun.

Eŭ şi atuncea fiind de faţă
Vĕzuĭu cuvêntul că se înalţă
Locotenenţa să se 'ntărêscă,
Şi tótă vrajba să contenéscă,
Din boerĭ uniĭ ş'o iscăliră,
Alţiĭ cu totul n'o priimiră,
Zicênd acestea cu îndrăzneală :
«Noĭ nu ştim altă orînduealâ,
De cât cunóştem antichitura
Cu strălucita iscălitura
Acelor vrednicĭ de pomenire
Inpăraţĭ slavnicĭ prin învoire
Cu Domniĭ noştriĭ, şi maĭ pe urmă
Şi cu Rosia, cu martorĭ sumă,
Şi 'nt'âiŭ pre cerul avem maĭ mare
Ce tăcând face mare strigare,
Şi pre 'npăraţiĭ Evropeĭ tóte,
Zicând că alt-fel nicĭ cum se póte,
Iar Locotenţa avênd maĭcuţă
Pre izvodita rĕŭ constituţă,
Şi constituţa din libertate
Fiind prăsită. De noĭ departe!»
Locotenenţiĭ l'acestea tóte
Era de faţă (stând maĭ la spate)
Inzoaţĭ bine cu tricolora,
(Văpsea drăcéscă, a vrajbeĭ soră).
Decĭ paşa atuncea omul cu minte
Altă scrisóre puse înainte,
Coprinzătóre într'alte multe
Adică sfaturĭ, ca sĕ'l asculte.
După aceea chezăşueşte,
Că treĭ temeiurĭ sigurefseşte,
Adică. viaţa, cinstea şi averea,
Cu 'npărătéscă tótă puterea,
Şi spre credinţă acea hârtie
Cum-că o lasă 'n mitropolie.
Dar prin acestea tot avea suflet
Locotenenţa şi hrănea cuget,
Că constituţa o să se facă
Ş'al' ţĕriĭ pravil' să se prefacă.
Insă prin astea iarăşĭ minune
N menĭ să cerce vr'o stricăciune
Intr'aşa vreme mult turburată
De o furtună neaşteptată,
Căcĭ Locotenţa d'un duh suflată
Chiar, ca să zicem, ca d'un bun [tată,
Atâta grijă de zi şi nópte
Cât liniştirea erea în tóte.
Apoĭ ş'acésta oare de unde? [de»
«La lacrămĭ multe maĭca rĕspun-

Cacĭ bunul Paşă plecă cu pace,
Dând credinţare cum că va face
La ınpăratul a se intórce
Rezvala ţereĭ iarăşĭ în pace.
Dar vine veste că vine altul,
In locul Paşiĭ Efend Fuatul»
Om de duh mare ca nimenĭ altul
Din ceĭ d'aprópe dĕ înpĕratul,
Care 'ngrab carte ţereĭ trimise,
Şi cu blîndeţe toat' era scrise,
Şi tot d'odată că 'npărăţia
Iar intocmeşte căimăcămia
Pre legea ţĕreĭ, ş'orîndueşte
Pr'acel Costache (ce se cinsteşte
Cu rangul ţĕriĭ : Logofăt mare)
Cantacozinul, pe lângă care
Spr'ajutorinţă, că e să fie
Şi însuşĭ ş'încă, că e să vie
Ş'un obraz altul de la Rosia
Să sprijinéscă căĭmăcămia.
Decĭ dar acuma Locotenuţa
Şi dimpreună şi constituţa
Se desfăcură, se resipiră
(Plătéscă cerul cuĭ le rostiră)
Iar caĭmacamul luă ţăria
Şi ţinu tronul ca şi domnia.
Dar totd'oda ă Fuat Efendul
Ca sĕ 'ntărescă regulamentul,
Şi ale ţĕreı după vechime,
Luă cu sine şi grea oşt me,
Ca daca cumva libera cea ă
Va sta în contră să o şi bată.
(Era 'npreună ş'ales muscalul,
Dinhamel cela scump gheneralul,
Trimes de curtea cea protectriţă
Pentru d'aprópe 'ntregă ştiinţă.)
Comandir oştiĭ, Omer, numitul
Paşă de frunte şi mult vestitul,
Avênd supt sine ş'altă paşime
De pedestrime şi călărime.
Aşa cu toţiĭ din Giurgiu plécă
Vr'o rĕotate fără să facă,
Drum drept ţinură, când şi sosiră
La Barieră [a] ; aciĭ eşiră
'Nainte sumă de mojicime
(Dar şi de frunte intre pro time.)
Purtând mulţĭ steaguri, nicĭ uniĭ arm e
Doar cu strigarea înforma larme
(C'avea dreptate în vrem de pace
Oastea turcească ţara s'o c lce)

(a Bariera Şerban-vodă, ceĭ zice şi Beilicul.

Ce cată turcii în ţara noastră ?
E rominéscă, nu e turcéscă.
Iată noi trupuri punem 'nainte,
Voi aveţi tunuri, dar ţineţi minte,
C'aceste trupuri nevinovate,
Numai căci strigă cerând dreptate,
Ca al lui Avel acela sînge [ge
Va sparge cerul când el va plân-
Că bine ştie şi înpăratul, [tul,
Şi mai din próspăt spune tracta-
Că hotar ţěrei este temeinic
Dunărea, strigă că este vecinic.
Al ei şănalul, scrie tractatul
Curat hotarul, nu este altul,
Peste acesta, unul saŭ altul
Turcul, rominul calcă tractatul,
Iar în launtru într'a sa ţară
Fără să sară un pas afară
Face cu pravili şi obiceiuri
Fieşte care p'al lor temeiuri,
Precum noi astăzi în ţara nóstră
Făr'-sě ne-atingem de ţara vóstră,
Siliţi de reaoa oblăduire
Strigăm şi cerem o mântuire,
Dar nu cu arme şi alte zoruri,
Nici cu jecmanuri şi cu omoruri.
Iar de şi fuse vr'o bănueală,
Saŭ l'ale scrise vre o greşală,
Ori de nevoe, saŭ din ispită
Săraca ţară fu prea silită,
Şi era punctul d'o cercetare
Printr'un Efendi spre îndreptare,
Precum ş'acuma prin întrebare
Noi sîntem gata spre ascultare,
Nu mai de siluri şi de jăcmanuri
Contra de pravili din oh... şi va-
S'avem scăpare şi mântuire, [luri
Căci tirania e peste fire.
D'aceea bune Fuat slăvite,
Numai aduce ţěrii ispite,
Ci 'ntorce óstea 'n ţara turcească,
Că n'are trébă 'ntr'a românéscă,
Şi tot d'odată şi potriveşte
Pe suzeranul de'l înblânzeşte,
Nu după vorbe ci din vedere,
Ţara nu cere vre o scădere
Din cât tractatul orânduește,
Deplin ea tóte le împlineşte,
De cât că cere şi ea 'ndreptare,
Căci nu mai póte avea răbdare.
Atunci slăvitul Efend Fuatul
Cetind porunca, cum şi tractatul
Ş'aici că nu e vr'o rebelie
Cu arme, contra de 'npărăţie,
Nici că rebelii fac rěutate,
Ci numai strigă pentru dreptate,
Aşa cu Paşii la sfat s'adună
Cum altă cale să ia mai bună.
Deci sfatul fuse, din oşti c'o trupă
Către cazarmă drumul apucă.
D'acolo chiamă câţi-va anume
Din ceata liber c'ar' a le spune,
Ei plécă îndată, să 'nfăţişază,
El porunceşte l'arest să şază.
Pe d'altă parte din turci o cétă
Merg la cazarmă ca să o bată,
Găsesc cazarma ca ş'o pustie,
De cât vr'o cincizeci pompierie,
Turcii să între, ei să nu'i lase,
Acii gâlceava cu foc se sparse,
Că ş'unii ş'alţii se îndîrjiră,
Şi mulţi dintr'înşii se omorîră,
Iar militarii câţi mai scăpară
Lăsând cazarma eşir' afară
Cu puşculiţa lor la spinare,
S'aŭ dus la satul lor fieş-care,
Lăsând la lume în pomenire
Iroiceasca lor îndrăznire.
Deci turcii intrară în Capitală
Cu bună pace şi multă fală,
Óste curată bine 'ntrarmată,
Căimăcămia porunci 'ndată
D'îi aşezară pe la conace
Mai lângă apă, cum lor le place.
Aşa da ţara prin Caimacamul
Pe legea veche îşi luă hamul,
Dar trăgea fórte cu greutate,
Căci cerea óstea 'ndeplin tóte,
Şi ţara încă era 'n turbare
De rebelista acea scrisóre
Ş'înşelăciunea prin propaganţii,
Că li se 'nparte moşii de l'alţii...
Cu tóte acestea şi ei vězură
C'aŭ fost minciune, şi deci c'o gură
Blestema neamul şi rědăcina
Acelor carii fuse pricina.
Acum ce ziceţi voi cetitorii ?
Oar cine fuse mîntuitorii ?
D'aşa primejdii neprevězute,
Şi bietei ţěrei necunoscute ?
O frate, frate ! a ei dreptate
E ca lumina ce 'n zi şi 'n nópte

Tot luminéză și nu se stinge,
Și pĕ 'ntunerec depart înpinge.
Incă și alta, care credință,
Are și fapte de umilință,
Care întrece orĭ-ce păcate,
Și tot d'auna ea are parte
De ascultare la maĭca mare,
Maĭcă din cerurĭ, de cătră care
Se sprijinește, se miluește,
D'orĭ ce primejdiĭ se izbăvește
Ca iar să fie o țară dragă,
Și tot străinul la ea să tragă,
Precum ș'acuma vezĭ cu mirare
Cum iĭ lucrează a eĭ scăpare
Că pre zavisnicĭ iĭ rêsipește
Și du prin jețurĭ pre rĕĭ trîntește.

* * *

Și urméză apoĭ :

Venirea și a muscalilor.

Intovărășirea lor cu turciĭ.

Trecerea lor și peste hotarul țĕreĭ în Transilvania spre ajutor Neamțuluĭ înprotiva Ungurilor.

Domnia Barbuluĭ Știrbeiŭ, cu óre carĭ noiturĭ și cel. al.

Intoarcerea muscalilor din Transilvania iar aicĭ în țară după ce aŭ supus pe Ungurĭ la Inpăratul lor, adică la Chesarul.

Și iarășĭ urméză :

Venirea și a armieĭ înpărăteștĭ Roseștĭ.

Decĭ audirea de muscalĭ, și eĭ că vor să vie
Tot adică a potoli a țĕreĭ rebelie,
Carea atuncĭ prefacere din pronie ceréscă,
Luase precum s'aŭ maĭ zis, făr' ca sĕ pătiméscă
De cât de cererĭ ostășeștĭ cine să le maĭ știe
Și car'apoĭ și eĭ sosind maĭ multe vor sĕ fie.
Cu toat'acestea cerul iar nădăjduim să'șĭ facă
Milă cu ceĭ nevinovațĭ și rĕul sĕ'l prefacă,
Cum și vĕzurăm minunĭ marĭ, că'n dată ce sosiră
Oștirile protectóre cu pace se uniră,
Cu ale Suzeranuluĭ și'n țară se 'npărțiră,
Și amăgite mințile tóte se potoliră.
Aicĭ sĕ vezĭ treĭ semințiĭ trăind d'aci 'nainte,
Romînĭ și Turcĭ și cu Muscalĭ în fel ca cum unite
Prin balurĭ, clupurĭ și prin nunțĭ ca o dulce frăție,
Sĕ petreacă aceste limbĭ cum n'aŭ fost din vecie,
Și tot odată într'un glas cu toțiĭ să 'ngrijască
Ca iarășĭ țara cu ale eĭ vechimĭ să sĕ'ntocméscă :
Acestea dar și altele (precum era 'n vedere)
De unde o prietene ? De cât del'o putere
Peste tóte puterile, carea adînc lucrează,
Și dreptatea sĕracilor frumos o luminéză.
Căcĭ noĭ sĕraciĭ petreceam în draga nóstră țară
In pace, dar greŭ suferind oblăduir' amară,
Apoĭ să vie-asupra-ne atâta greutate,
Duoĕ puterĭ înpărăteștĭ, căcĭ am cerut dreptate,
Și unde alt am maĭ putut sĕ alergăm cu jalbă ?
De cât la cer, și iată el făcu noaptea zi albă,
Și ne vedem fórte curat, că n'avem acea vină
De arme contra de 'nparat, c'am fost cu viață lină,

Purtând acea grea sarcină ce şi maĭ sus am zis'o,
Pre carea vĕrsând lacrăme cu foc o am descris'o.
D'aceea 'npărăţiile, să se milo tivéscă,
Şi drepturile stramoşeştĭ sĕ ni se dea, grăbéscă.
Şi tot d'odată de o tirĭ greul sĕ ni'l ardice,
Căcĭ pricinĭ n'aŭ gă it de noĭ tractate să se strice.
Iar dac'aŭ fost aţiţătorĭ, ş'apoĭ s'aŭ dat d'oparte
Dar ţara are pravilă 'ntărită ş'în tractate,
De aniĭ să'ĭ judecăm aicĭ, sĕ'şi ĭa dup'alor vină,
Căcĭ trebuinţă nu avem de pravilă străină,
Că a remânea fapta lor aşa nejudecată
Şi ei slobozĭ şi noi siliţĭ plătind pentr'alor faptă,
Apoĭ care pildă ma rea, a nu fi încetare,
Ci maĭ vêrtos aprindere de alta şi maĭ mare ?
Afară numaĭ daca eĭ vor da vr'o bănueală,
Atuncĭ filantropia dă cale d'altă croială.

Pentru Domnia ţĕreĭ că s'aŭ hotărît Dvornicul Barbul Ştirbeiŭ.

Ceĭ ce plutesc cu furtune in groaznicul ochean
Iaŭ o mare bucurie când sosesc la vr'un liman.
Decĭ aşa şi eŭ românul când mĕ 'nvĕluiam sĕ pieiŭ,
Aflaiŭ liman dulcea veste de domnia luĭ Ştirbeiu,
Căcĭ îl ştiŭ din boerie c'aŭ stătut ales bărbat
Ş'am nădejde şi în domnie să s ea patriot curat
Avênd maĭ vêrtos şi pilde, a Domnilor vechĭ şi noĭ.
Nu crez după rĕĭ să mergă, ci va sta între iroĭ.
Şi nu cu arme ca Mircea şi Vladul, şi ceealanţĭ,
Ci cu mâinĭ încrucişate ş'iscăliturĭ de 'npăraţĭ.
Că p'atuncea lucra arma, căcĭ nu aveam legăturĭ,
Iar acum avem legate tote cu iscălituri,
Care n'or putea sĕ calce peste cincĭ sute de anĭ,
De când s'aŭ scris cu scump sânge, nicĭ ceĭ maĭ cumpliţĭ tiranĭ.

Cum se cuvine a fi Domnul.

Nicĭ aşa straşnic ca leul
Nicĭ aşa blajin ca mielul,
Ci ca taurul cel falnic
Căcĭ e şi blajin şi straşnic.
Straşnic, căci pre heară 'npinge
De cireadă-ĭ nu s'atinge,
Blajin, căcĭ o înbunează,
Ş'aşa şi ea luĭ urmează. (1)

*

Rindurica ne invaţă, cum se cad' a stăpîni,
Pr'aĭ sĕĭ supuşi înpăratul, nicĭ pe unul a mîhni,
Că ea pune puişorii, d'arindul în cuĭbuşor,
Ş'apoĭ iar de rand le-aduce hrană ce prinde din zbor,
Ş'aşa frumos iĭ hrăneşte, nu rĕmîn vre uniĭ morţĭ.
Şi la vreme cu eĭ zboară, şi eĭ iĭ urmează toţĭ.

(1) Comp. maĭ sus, pag. 338 nr. XVIII.

Apoĭ daca ea atâta de fire s'a 'ndatorat,
Cum nu la supușĭ d'arîndul e dator un înpărat.

*

Turma ce are va se dea lapte și celelalte,
Dar lupiĭ s'a'ndulcit la hoĭt, tot hoĭt cer, nu vor lapte,
Mâncațĭ (le ḑice ea), mâncațĭ, îndopaț mereŭ mațul,
Că pentru voĭ este întins al lăcomieĭ lațul (1).

*

Lupul artănind din turmă
Se face a lăsa și 'n urmă,
Lătrătoriĭ le găsește,
Le mănâucă, se 'ndulcește, etc. (2)

*

Ceĭ marĭ ca să se dezmerde
Drepturile obsteștĭ perde,
Norodul ohtează, tace,
Dorind doar se vor preface, etc. (3)

*

Ia vezĭ pilda rea ce face,
Și firea bun'o preface,
Vede cel mic pre cel mare,
Ș'aleargă el și maĭ tare, etc. (4)

Zilot.

Sĕ vază curat romînul, bine să cerceteze
Biceĭurile strămoșeștĭ, ș'acelea se urmeze, etc. 5)

*

Ferice d'aceĭ plutitorĭ pre mărĭ și pre ocheanurĭ,
Cu înțelept caravachir (6) ce 'ndréptă la limanurĭ.
Iar noĭ..... la din potrivă, căcĭ nu numaĭ nu 'n limanurĭ,
Ci tot prin petre și strimtorĭ, și prin grozave valurĭ.

Zilot.

Cerule, mĕ rog ascultă
Așa jertfă orı se uită?
Atâtea movilĭ și șanțurĭ,
Pușcăriĭ, cătușĭ și lanțurĭ, etc.(7)

Către țéră.

Ca cum pre ochian plutind,
Tot în furtunĭ primejduind,
Cu firea ta cea bună
Luptașĭ orĭ-ce furtună. etc.(8)

(1) Veḑĭ maĭ sus Nr. XXIII, pag. 339.
(2) Veḑĭ maĭ sus Nr. XXII, pag. 339.
(3) Veḑĭ maĭ sus Nr. XXIV, pag. 339
(4) Veḑĭ maĭ sus Nr. XXVII, pag. 340.
(5) Veḑĭ maĭ sus Nr. XXVIII, pag. 340.
(6) Pilot care ferește vasele plutitoare de stâncĭ și bance de nisip, purtându-le cu multă știință pe noianul apelor spre a nu se periclita.
(7) Veḑĭ nr. XXIX, pag. 340.
(8) Veḑĭ ibid.

Portul romînesc după neam, pildă Stăpînirea.

Chesarul avea fată,
Ş'iĭ zise ĭeĭ odată:
Ce te tot schimbĭ în rochĭ?
Ea iĭ respunse : tată!
Dar cum de Chesar fată
Voiŭ fi în obşteştĭ ochĭ?

El iarăşĭ iĭ maĭ zise :
Pe haĭne nu sînt scrise
Fapte de ınpărat,
Ci haĭna atuncĭ t'arată,
Când numaĭ cât' odată
O schimbĭ, ş'o ţiĭ curat.

Ş'avem şi datorie
Sĕ fim noĭ pildă vie,
Cătră dragiĭ supuşĭ,
Să pórte fieşĭ-care
Potrivă după stare,
Iar nicĭ cum maĭ de sus.

C'atuncea fericirea
Zboară, şi 'n loc peirea
Soseşte negreşit.
Şi eŭ l'a lor peire
Pentru neîngrijire
Mă aflu mult greşit.

Caravachirul e dator să aĭbă aşa ştiinţă
Cât şi furtuna cea din fund pornită el s'o simţă,
Ca să grăbească la liman, c'aceea sparge ambarul
Ş'apucându-te 'n luciu-şĭ, al morţeĭ beĭ paharul.

Ţérra.

Ş'alt vifor m'apucă,
Val în val m'aruncă
Şi m'am spăĭmîntat,
Căcĭ de la fund saltă,
Nu ştiŭ d'astă dată
De scap d'afundat!

O nădejde încă
'Mi-aŭ rĕmas adîncă,
Că 'ncepu un vênt,
Care alinează
Vifor, şi 'ndreptéză,
Să es după gând!

MONUMENTA COMITIALIA

REGNI TRANSYLVANIAE (1)

1556—1564

I.

Depărtarea regineĭ Isabela şi a fiuluĭ eĭ din Transilvania o regretaŭ deja mulţĭ, parte pentru că şĭ perduseră autonomia şi independinţa ţěreĭ, şi parte pentru că acum eĭ eraŭ espuşĭ la discreţiunile şi storsurile pahonţilor şi generalilor luĭ Ferdinand. Curentul antigerman deveni din ce în ce maĭ puternic, şi după 6 anĭ plinĭ de suferinţe şi de amar, malcontenţiĭ sprijiniţĭ de Pórtă şi de domniĭ românĭ, chiemară din Polonia pe Isabela cu fiul eĭ înapoĭ, ca să reia domnia Ardealuluĭ şi a părţilor din Ungaria adnecse cu el.

Intrarea eĭ în Cluş fu splendidă, ca un adevěrat triumf. În suita familieĭ regescĭ se aflaŭ domniĭ românĭ, ciauşiĭ sultanuluĭ, Boratinski şi Gykonski, trămişiĭ regeluĭ Polonieĭ, şi un lung şir de seniorĭ ardelenĭ şi ungarĭ, iar escorta domnéscă o formaŭ trupe turcescĭ, române, polone, sêrbescĭ şi ardelene.

Trupele purtaŭ înaintea lor drapelul roşu al sultanuluĭ, brodat cu o inimă de aur, spre semn, că sultanul e dispus să apere pe regina. După terminarea serbăreĭ regina dărui pe domniĭ românĭ şi pe soliĭ sultanuluĭ, carĭ încă în ḑiua aceia şi părăsiră Cluşul şi Ardealul, dar trupele române puţin disciplinate, comiseră în calea lor multe daune şi stricăciunĭ. Pentru asigurarea posiţiuneĭ sale şi arangiarea afacerilor din lăuntru, regina convocă la 1 Noembre 1556 staturile Ardealuluĭ şi a părţilor adnecse la dietă în Cluş pe ḑiua sfinteĭ Ecaterine.

Dieta, precum ne spune Bethlen, o deschise însăşĭ regina, enumerând câte grijĭ şi sacrificiĭ a avut ca să scape Ardealul numaĭ ca turcul să nu'l pótă anexa definitiv, şi cum dênsa pentru acésta şi-a părăsit mamă, fraţĭ, surorĭ, amicĭ şi dulcea eĭ patrie, şi pentru tóte aceste aştéptă şi dênsa supunere şi credinţă. Pe de altă parte ea promite observarea strictă a drepturilor şi pri-

(1) Veḑĭ Rev. p. Ist., Arch. şi Fil. Vol. I, pag. 193—223, 421—449. Vol. II, pag. 337—381.

vilegiilor țěreĭ precum și îndeplinirea legilor sancționate de regiĭ anteriorĭ, ca i a celora ce e vor promul a în urmă. In schimb staturile și ordinile țěreĭ declarară ruperea lor definitivă de regele roman și încredințară frênele guvernuluĭ in mânile reg neĭ, ca regină legitimă și încoronată a Ungarieĭ, iar pe fiul eĭ minor lă ară lol ub e i ropia eĭ cu condițiunea, ca până la majoritatea ace tui , den a ă guverneze ingură. Hârtiile oficiose să le elibereze în numele amên orora iar dip ome e i rivilegiile, subscrise de amêndoĭ, dar ă fie prověḑute numaĭ cu sigiliul regineĭ. Ceĭ carĭ nu sunt de față, ardeleniĭ, să de ună jurămentul de fide itate in timp de 8 ḑile, iar Ungureniĭ, în timp de 32 ḑi e Regina ceru mărirea pu ereĭ regescĭ și cu acésta suprimarea postuluĭ de te a irar precum i facultatea de a numi în consiliul de stat și pe streinĭ.

S al ri 'ĭ in nvinț ră cererea a doua, dar postul de tesaurar nu'l suprimară, ci din motive de economie 'l lăsară vacant, însărcinând pe regina cu strângerea și administrarea contribuțiunilor. Staturile rugară pe regina ca să trimită deputațiunĭ la regele Franciei, la Pórtă și la ceĭ-alțĭ principĭ creștinĭ, cea ce regina și promise, reservându-și dreptul de a numi ca solĭ numaĭ dintre ómeniĭ eĭ. Apoĭ se decretă ca nime dintre supușĭ să nu cuteze a trimite deputațiunĭ séŭ scrisor pe la curțile streine, fără de scirea și autorisațiunea regineĭ. Și iară ĭ aceia, cari merg pentru negoț în streinătate, să nu cuteze a aduce scri orĭ la supușĭ, și dacă ar aduce, atuncĭ sub pedépsă de perderea capuluĭ și a averilor, să le predee regineĭ.

Secuiĭ, cari aŭ suferit daune din partea moldovenilor séŭ muntenilor, numaĭ cu permi iunea regineĭ vor putea trimite deputațiunĭ la domniĭ românĭ pentru rebonificarea daunelor causate. (Veḑĭ document nr. 1.)

Se decise restituirea iobagilor fugițĭ.

Votară apoĭ contribuțiunea, — și deși țéra ajunsese la estremitate, în cât țěraniĭ abia 'șĭ maĭ putéŭ susținea viéța — totușĭ în suma obicĭnuită, câte 99 denarĭ de fie care pórtă iar sașiĭ și secuiĭ sume equivalente.

Dintre ungureniĭ ceĭ din comitatele Ugocea, Crasna și Maramureș oferiră câte un fl de pórtă, iar în cele alte comitate din părțile adnecse, din causa deva ărilor făcute de oștirile române, nainte de a se aduna darea, să se numere iobagiĭ Proprietățile arse să rămână scutite de contribuția acésta.

Pertinențile castelelor dela Făgăraș, Bran și Selisce, numaĭ atuncĭ se vor conscrie după ce regina va vedea și esamina privilegiile sasilor și ale cetățiĭ Făgăra u i . In fine după deslegarea cestiunilor religióse dieta se ocupă și cu de egarea ce tiunilor economice, și anume, pentru a pune capět esploatăriĭ cumpěrătorilor din partea meseriașilor, se stabili prețul și câștigul meseriașilor pen ru maĭ multe obiecte Dar acest principiŭ nu se putea aplica la tóte obiec e e i cu deosibire la blănăriĭ și pielăriĭ, a căror materiĭ brute, ne fiind de a un e e produs in țéră, se importaŭ din afară, din ținuturile române : Moldova Muntenia și Caransebeș, pentru carĭ neoferind prețul suficient, negus oi le ducéŭ ma departe. Ca un document interesant pentru economia țěrilor române, dăm aci în original începutul acestor tarife :

Articuli rectificationis artificum manuariorum in die Catharinae in congregatione Colosvariensi conclusi A no Domini 1556.

De pellionibus.

Postquam magistri pelliones, pellium ad suum artificium pertinentium majorem partem, ex regionibus exteris habent, utpote ex Moldavia, Wallachia, et districtu Caransebes, et una est melior altera, et frequenter hujusmodi pellium venditores si cum eis pro eorum lubitu de pretio non convenitur, easdem longius abducant : certum ob id super eis pretium constitui non potest, etc.

Dieta se închise la 7 Decembre.

Neîmplinindu-se ambițiunile și speranțele nutrite de oligarchiĭ, cari aŭ contribuit maĭ mult la revocarea regineĭ, aceștia începură din noŭ a țese intrigĭ contra regineĭ. Cu deosebire Francisc Bebek, care deja de 3 orĭ 'șĭ schimbase suveranul, nepuțênd obține dela regina demnitatea de voivod al Ardealuluĭ, aprins de mânie plecă la Pórtă, ca de acolo să obțină, cea ce nu putuse obține în patrie. Purtarea nechibzuită a regineĭ față de trimisul sultanuluĭ provocă óre carĭ bănuelĭ contra regineĭ și a consilierilor eĭ, și ajutoră mult a facerea luĭ Bebek.

Pórta numi pe Bebek guvernator al țěreĭ și epitrop al tinĕruluĭ rege, și trămise fermane către 62 magnațĭ ardelenĭ și ungurenĭ, prin cari 'ĭ solicită să fie cu credință cătră tinĕrul rege, iar la cas de trebuință le puse în perspectivă armatele domnilor românĭ și ale pașiĭ de la Belgrad.

Bebek și plecă la 1 Maiŭ 1557 în Moldova (1), iar la regina se trămiseră de odată 3 ciaușĭ. Insă înverșunarea fiind generală în țéra întrégă față de uneltirile luĭ Bebek, acesta nu cuteza a intra în Ardeal, precum nicĭ sultanul că lua în serios sprijinirea luĭ. De aceea după câteva lunĭ de ḑile el se duse din noŭ în Turcia, ca să obțină ajutóre suficiente, dară asemenea fără nicĭ un resultat. In fine convingêndu-se că tóte speranțele sale basate pe turcĭ sunt zadarnice, se rere rase în castelul sěŭ dela Almaș, și domnul Moldoveĭ începu negociațiunile cu regina. în favorul luĭ, ca să-l amnestieze și să-ĭ restitue averile confiscate, ce se și întîmplă.

Abia stabilite, raporturile dintre Ardeal și țěrile române se tulburară din noŭ. Incă pe la finele anuluĭ 1557 vornicul Socol otrăvise pe Petrașcu-Vodă din țéra Românéscă și usurpase scaunul domnieĭ. Pórta însă, la intermedierea luĭ Rustan, mareluĭ vizir, decise să dea domnia țěreĭ înapoĭ luĭ Mircea, domnuluĭ mazilit la 1554, și-l trămise cu oștirĭ turcescĭ ca să-șĭ ocupe scaunul, la a căruĭ apropiere însă Socol cu câțĭ-va boierĭ fugi în Transilvania. Pórta atuncĭ trimise încată 2 ciaușĭ in Ardeal, ca să céră dela regina estradarea luĭ Socol.

Adevĕrat că Socol nu era numaĭ un refugiat politic, ci și un criminal ordinar, și cu atât maĭ periculos, cu cât Petrașcu, asasinat de el, ocupa un loc

(1) Ostermayer pag. 62 ḑice : «mit vielen Fürhen in der Moldau», dar resultatul probéză că n'aŭ fost prea mulțĭ.

în emnat între domniĭ românĭ. Dar cu tóte aceste, regina nu vroi să decidă singură estradarea, ci convocă dieta generală la Turda pe 25 Martie 1558. Aci, nainte de tóte, veni pe tapet cestiunea luĭ Socol.

Regina făcu amintire de ea în proposiţiunile regescĭ : sultanul prin ceĭ 2 ciauşĭ, carĭ sunt de faciă, cere estradarea luĭ Socol cu tóte averile luĭ, însĕ fŏră femeie şi copiĭ. Estrădarea nu se póte nega, dar acésta nu se întinde şi asupra averilor aduse cu dênsul, pe carı Socol trebui să le mărturiséscă în façia ciauşilor, şi a căror numĕrare sĕ şi ordonă de dietă. Socol se trămise cu un salvconduct la Constantinopol, dar acolo, precum i s'a raportat luĭ Veranciŭ din Constantinopole, la 20 Noembre 1558 Socol împreună cu alţĭ 2 boierĭ aŭ fost aruncatĭ în mare, unde s'aŭ şi înnecat. (Vedĭ operıle luĭ Veranciu VII pag. 351.)

Cele alte cestiunı eraŭ tóte de ordinea internă, şi dieta se disolvă la 3 Aprilıe. (Vedĭ documentul Nr. II).

Abia o terminaseră bine p'acésta, şi se iviră din noŭ neînţelegerĭ între regina şi domnul Moldoveĭ, din causă că acesta 'şĭ căştegase un ferman de la Pórtă pentru restituirea proprietăţiı sale, Cetatea de Baltă. Regina făçiări restituirea, dar nu vroi să o îndeplinéscă. Astfel boeriĭ trimişĭ în Ardeal pentru luarea domeniuluĭ în posesiune se întórsera înapoĭ fără nicĭ un resultat, iar Alesandru în furia sa fŏră de marginĭ tratâ cu bastóne atât pe boeriĭ întorşĭ fŏră ispravă, cât şi pe trămişiĭ regineĭ; începù din noŭ negoţiaţiunile cu Bebek, irupse în Ardeal şi devastă ţéra Bârseĭ. Regina la primirea acestor scirĭ inmediat ordonă insurecţiunea generală şi chemă pe Bebek la sine, care însă nu voi să vină. Acesta cu alţı 2 magnaţĭ avuţĭ — fraţiĭ Cândea (Kendy) — trămiseră o deputaţiune la sultanul ca să uneltéscă din noŭ contra regineĭ, denunţându-o că vrea să se împace iar cu ımpĕratul şi să-ĭ cedeze din noŭ ţara.

Regina audind de la trămişıı eĭ la Portă despre uneltirile din noŭ ale luĭ Bebek, 'lŭ invită pe acesta cu ceı 2 complicĭ aĭ sĕĭ prin curierĭ, să vină la dênsa în Alba Iulia, ca să l• comunice ordinele sultanuluĭ. Aceştia fără a bănui ceva urmară invităriĭ regineĭ, dară fură asasinaţĭ în nóptea de 31 August de Melchior Bălaşa la îndemnul regineĭ şi al luĭ Nisovschi.

La perchisiţiunea domiciliară ţinuta în cuartirul luĭ Bebek, se găsi şi nisce otravă pe care el o adusese cu sine din Constantinopole şi care, după mărturisirile vizitiuluĭ sĕŭ, ar fi fost destinată pentru regina.

Acéstă crimă îngrozitóre produse o ferbere şi consternaţiune generală în ţéra întrégă, şi cu atât maĭ mult, cu cât dintre aceştĭ 3 seniorĭ avuţĭ, cu deosebire ceĭ doĭ fraţĭ Cândescĭ 'şĭ căştigaseră cele maĭ marĭ merite pentru rechemarea regineĭ, şi acum, în loc de remunerarĭ, 'ĭ asasinase.

Regina pentru potolirea spiritelor şi legitimarea asasinatelor, la 3 Septembre convocă pe staturĭ la dietă pe 29 Septembre la Alba Iulia. Acolo staturile audind din proposiţiunile regescı, de planurile şi intenţiunile celor ucişĭ, carĭ voiaŭ să otrăvéscă nu numaĭ pe regina, ci şi pe fiul eĭ, saŭ dacă acésta nu le ar succede, atuncĭ să'ĭ asasıneze cu armele, aprobară crima comisă,

mulţumiră lui D-ḑeŭ că -a scăpat de un atare pericol şi rugară pe regina ca pe viitor tot astfel să procédă, pentru ca să stabi éscă un esemplu nu numaĭ pentru supuşiĭ eĭ, ci şi pentru naţiunile streine. Maĭ departe se decretă ca să stea gata de luptă cu to iĭ, pentru ca să pótă pleca la fie-care moment.

Fiind însă în ţéră ma e lipsă de bucate ordinile rugară pe maestatea sa să nu lase să trécă oştirea moldovénă prin ţéră.

Boeriĭ refugiaţĭ cu So^ol aflându-se încă tot in ţéră, regina decretase încă din August estrădarea l r. Fiind-că la început regina nu voia să'ĭ estradeze, Mircea, noul domn al M intenieĭ 'şĭ închisese ţéra sa de tote părţile spre maĭ marea pagubă a Ardeler ilor, în urma căreia regina fu constrînsă să ordone estrădarea lor. Totuşĭ e' nevoind a se întórce pe la moşiile lor, dieta decise, ca nobiliĭ, la carĭ se află boeriĭ refugiaţĭ, pe aceia să-ĭ trimită de pe moşiile lor, şi dacă eĭ n'ar voi s ĭ se ducă, atuncĭ sub pedépsă de perderea capuluĭ şi a bunurilor, să-ĭ predea regineĭ.

In decursul acesteĭ di te sosiră şi soliĭ domnuluĭ Moldoveĭ (1).

Regina ordonă restituirea domeniuluĭ cerut dar în privinţa neînţelegerilor ivite, fiind-că do nnul Moldoveĭ considera acel teritoriŭ ca scos cu desăvârşire de sub jurisdicţiunea ardelénă, stâturile decretară, că aceste proprietăţĭ precum şi servi oriĭ domnuluĭ Moldovei, carĭ se află in ţéră, să nu maĭ fie scutiţĭ de dare şi alte sarcin ĭ, şi nicĭ în privinţa procesuluĭ să nu maĭ fie într'o stare escepţională. (Veḑ doc. Nr. III).

Dieta se diso vă la 4 Octombre.

La începutul anuluĭ 1559 maĭ multe semne probaŭ, că negoţiaţiunile, urmate de 6 anĭ Consta itinopole între trimişiĭ luĭ Ferdinand şi sublima Pórtă, în fine tot vor aj unge la un capĕt : căcĭ revoluţiunea fiuluĭ celuĭ maĭ tînĕr al sultanuluĭ ilŭ împedeca e pe acesta d'a putea ontinua cu energie resbelul contra luĭ Ferd nand; pe de altă parte Pórta ceruse de la Ardelenĭ delimitarea frontiereĭ lor despre Lipova şi Timişóră, şi sultanul se arătă chiar dispus ca şi Isabela să încépă negociaţiunĭ cu Ferdinand in privinţa delimităriĭ frontiereĭ «Părţilor despre Ungaria. De alt cum Isabela, fiind tot bolnavă şi vĕḑênd slăbindu-i se din ḑi în ḑi maĭ mult puterile, era înclinată şi dênsa spre acésta, voind să asigure viitorul fiiuluĭ eĭ.

Intre aceste împrejurărĭ regina convocă dieta parţială la Alba Iulia pe 12 Iunie. Acolo sosi şi rămisul de la Pórtă, care 'ĭ aduse permisiunea de a începe negoţiările cu Ferdinand pentru încheerea unuĭ armistiţiŭ pe 7 anĭ.

Fiind-că recolta a fost de tot slabă şi poporul a sărăcit ast-fel, în cât nu maĭ póte fi împovărat şi cu contribuţiunea, staturile rugară pe maiestatea sa, ca dênsa să caute mijlóce, cu carĭ să pótă apĕra graniţele până la întórcerea solilor. Trupele de la frontieră să se mănţină în numĕr de 3000, iară pentru

(1) Citim în analele Sibiuluĭ la anul 1558 : «29 Sept. Misso Martino Albam Iuliam ad Suam Ma-ttem cum Hieronimo Dimitron Li et duobus Moldavicis nunciis ad Suam Matem ipsos conducendis den. 25.»

întreţinerea lor votară darea obicînuită, câte 99 denarî de fie-care pórtă, de care însă să nu pótă fi scutit nime.

Cu privire la lipsa cea mare ce bântuia ţara, regina oferi, ca dênsa din averea eĭ particulară să plătéscă tributul şi peşcheşurile turcescĭ.

Se interdise din noŭ esportul de peĭ şi de caĭ de călărit.

Acele localităţĭ, carĭ maĭ nainte aŭ plătit zecimele, acele să le plătéscă şi d'acĭ nainte, chiar dacă acum ar fi locuite şi numaĭ de Românĭ, afară de acele carĭ se află în posesiunea nobililor. (Vedĭ docum. Nr IV).

Cea maĭ importantă lucrare a acesteĭ diete însă a fost deslegarea cestiuneĭ Secuilor, care a fost deja de atâtea orĭ amânată. Şi anume de când călugărul «fratele George» saŭ Martinus cu braţul sĕŭ de fer pe lângă prestarea de serviciĭ militare le a impus Secuilor să contribue şi eĭ cu o sumă de banĭ óre-care la sarcinile ţĕreĭ, ce se urcaŭ şi înmulţiaŭ în continuŭ, d'atuncĭ Secuiĭ eraŭ într'o fierbere şi agitaţiune continuă la fie-care an şi ocasiune căutaŭ să se scape de ea, şi decĭ eĭ eraŭ implicaţĭ in tóte revoluţiunile şi conspiraţiunile. Decĭ după maĭ multe amânări şi trăgănărĭ, în fine în dieta acésta se regulă şi cestiunea lor. Cu privire la raporturile lor cu ţĕrile române articuliĭ 18 şi 20 sunt de óre care interes, pe care 'ĭ şi comunic textual :

Art 18) Permittunt eciam sacre Maie tates clementer, ut equi itinerantibus hinc in Moldaviam, vel ex Moldauia vsque ad Maiestates sacras, citra litteras et mandatum illarum m nime dentur, sed ubi littere Maiestatum sacrarum fuerint, parcere illis in hoc re nullomodo possunt, licet non nisi in arduis rebus in eiusmodi negocijs onerare conabuntur.

Art. 20 Cum Moldauis et Tran alpinensibus illacionem damnorum, et abactionem pecorum, boum equorum interceptionem, et tot violencias sacre Maiestates ita sopire et conciliare statuerunt, vt vtrinque et hinc e Transylvania et Moldauia atque regno Transalpinensis contrauersie et rapine conquiescant.

Regina începênd în urma acestora negoţiaţiunile cu Ferdinand, nu le potu termina, căcĭ în 15 Septembre muri.

II.

După mórtea mameĭ sale Ióne Sigismund luă însuşĭ frânele domnieĭ, şi trămise deputaţiunĭ la Pórtă şi la Ferdinand ca să'l recunóscă, şi cu acésta să maĭ închee şi o pace durabilă. Polonia încă intervenise în favorul sĕŭ pe lângă curtea din Viena, dar cu tóte acestea negoţiaţiunile mergeaŭ încet de tot. Armistiţiul încheiat între Ferdinand şi sublima Pórtă care coprindea în sine şi Ardealul — de şi maĭ esista încă, totuşĭ Ferdinand nu vroia cu nicĭ un preţ să scie de vr'un alt rege al Ungarieĭ afară de el, precum nicĭ Ióne Sigismund nu permitea să i-se conteseze valabilitatea alegereĭ sale.

La urma urmelor deputaţiunea se intorse din Viena fără vre-o ispravă, afară de documentul unuĭ armistiţiŭ de câte-va lunĭ şi un tratat de comerciŭ care permitea neguslorilor să şi reia iareşĭ afacerile lor cu Viena.

In anul 1561 se urziră douĕ conjuraţiunĭ contra principeluĭ. Prima fu înscenată de Gavrilă Mailatu, fiul boieruluĭ român Stefan Mailatu dela Făgăraşĭ,

care perise în Edicula din Ţarigrad. Gavrilă Mailat corupse pe seful musicei domnescî, ca să asasineze pe domn, dară complotul descoperindu-se, Gavrilă Mailat trebui să părăséscă ţera (Vedĭ comentarele luĭ Forgacs pag 270.) A doua se urzise în Viena şi era numai indirect îndreptată contra luĭ : Iacob Vasile, un aventurier cu facultăţĭ extraordinare, pe care Iacob Heraclide pe patul de mórte lŭ-adoptase de fiŭ, de unde el se şi numia Iacobus Heraclides Basilius despota, se ocupa pe atuncĭ cu planul de a cuceri Moldova. După o încercare fără isbândă întreprinsă din Polonia el găsi un sprigin puternic în Francisc Forgacĭ, episcopul din Oradea mare, care printr'un memoriŭ docu menta luĭ Ferdinand, că dacă va pune pe tronul Moldoveĭ pe unul din partisaniĭ sěĭ, şi dacă va atrage în partea sa pe Melchior Balaşa cu câţĭ-va alţĭ seniorĭ ardelenĭ, atuncĭ el sprijinit de aceştia uşor póte cuceri Ardélul. De aceea Ferdinand ordonă în comitatele din Ungaria de sus insurecţiunea generală a nobilimeĭ sub pretest că Ióne Sigismund vroesce să atace Ungaria, şi trimise ajutóre de banĭ luĭ Eraclide. Aventurarul ajutorat de Albert Laschi palatinul de Şirada, un polonez fórte bogat, şi de Francisc Zay, căpitanul de la Caşovia, încă în tómna aceea intreprinse espediţiunea în Moldova. Vedĭ Engel, Geschichte der Nebenländer V. pag. 198. Oştirile luĭ eraŭ deja în Moldova, când Ión Sigismund convocă dieta de la Cluş pe 11 Noembre.

Faţă de situaţia cea critică din tóte părţile, şi faţă de preparativele resboinice şi de invasiunea în Moldova ale luĭ Eraclide, Ióne Sigismund ordonase deja prealabil insurecţiunea generală a nobilimeĭ şi o strânse în castre pe la locurile ameninţate, cu deosebire prin Ungaria.

Staturile mulţumiră domnuluĭ de îngrijirea sa şi votară contribuţiunea obicĭnuită câte 99 denarĭ de póртă, şi sume analóge şi de la saşĭ şi secuĭ.

Se decise maĭ departe că iobagiĭ fugiţĭ să se înapoieze. Cine însă n'ar vroi să restitue pe iobagĭul fugit, să fie amendat cu câte 10 mărcĭ de fie-care iobagiŭ, şi iareşĭ acela, care va cere pe nedrept pe un iobagiu, să fie supus la o amendă de câte 10 mărcĭ. Se ordonă urmărirea şi prinderea têlharilor şi a celor care aŭ pus foc, şi să stabili şi modul de urmărire separat pe teritoru celor 3 naţiunĭ. Pe aceia 'ĭ pot urmări şi pedepsi şi in ţéra Făgăraşuluĭ. Têlharilor şi asasinilor, nicĭ măria sa să nu le pótă da iertare.

Locuitoriĭ ţěreĭ Făgăraşuluĭ să nu maĭ pască cu oile lor pe pământul saşilor. Ţéra Făgăraşuluĭ, precum s'a decis de alte diete în maĭ multe rêndurĭ, să fie pusă pe picior egal cu pământul nobililor şi supusă la sarcinile de resboĭ. Se interḑise esportul de arme şi de caĭ de şea maĭ tineri de 6 anĭ. (Veḑĭ docum. nr. V.) Dieta se disolvă la 22 Noembre.

Atuncĭ Eraclide era stěpên pe situaţiunea din Moldova. Alexandru voda prin tiraniile sale 'şĭ întărîtase mult spiritele în contra sa, iară comandanţiĭ luĭ Eraclide, Anton Secheli şi Laschi, dobândiră la 10 Noembre o victorie strălucită asupra oştirilor moldovene. Cu acésta, causa luĭ Alexandru fu perdută cu totul şi el scăpă cu fuga la Constantinopole.

Insă Eraclide trimise solĭ la Pórtă ca să obţină el întărirea în domnie, si

nu maĭ atacă Ardélul, în urma cărora şi Ione Sigismund 'şĭ putu concedia trupele.

In ţerile luĭ Sigismund elementele nemulţumite se înmulţiaŭ pe fie care ḑi, parte pentru ingratitudinea principeluĭ faţă de meritele maĭ multora, şi parte că alţiĭ peraŭ avantage maĭ marĭ din turburărĭ. Ceĭ din provincii e ungurene eraŭ nemulţumiţĭ că puntul de gravitaţiune era acum în Ardél. Mărtinuş ţinea des diete parţiale cu eĭ şi se ducea in fie-care an intre eĭ, dar acum tóte aceste nu maĭ esistaŭ, se daseră cu totul uităreĭ. Secuiĭ eraŭ într'o agitaţiune continuă din causa impuneriĭ de noĭ sarcinĭ şi contribuţiunĭ, şi orĭ-ce conspiraţie menită d'a restorna pe domn şi a schimba starea actuală de lucrurĭ, găsea la eĭ braţele deschise.

Sasiĭ, de şi nu era în oposiţie făçişă façă de corónă, dar toţĭ scieaŭ, că eĭ se supun numaĭ de silă, şi la cea d'ântâiŭ ocasiune binevenită eĭ vor trece iar în partea luĭ Ferdinand.

Tote aceste elemente nu eraŭ să încépă vre o acţiune, fără vre o impulsiune din afară, şi acésta era să o dee în curênd Melchior Balaşa. Deci aceĭ care se credeaŭ înlăturaţĭ şi persecutaţĭ de curte se adunaŭ în giurul luĭ, iar el cu toţĭ aceştia din ce în ce se apropia maĭ mult de partisaniĭ luĭ Ferdinand. Dară armistiţiul cu Ferdinand fiind încă în vigóre, trecerea definitivă trebuia încă amênată până când Eraclide se va întări în domnia Moldoveĭ.

La începutul anuluĭ 1562 Bălaşa cu toţĭ partisani sĕĭ trecu în partea luĭ Ferdinand, ducênd cu sine teritoriĭ enorme în posesiunea acestuia. Cu aceste încurcăturĭ pregătite domnului sĕŭ, el nu se mulţumi, ci urḑi o conspiraţie chiar în apropierea principeluĭ, ademenind în parte-şĭ pe 2 dintre consilieriĭ de stat, ca cu ajutorul acestora să restórne pe domn.

Pe lângă tóte aceste prin Anton Secheli, generalul lui Eraclide, revoltă pe secuĭ, ca începênd Ióne Sigismund resbelul contra luĭ Bălaşa, secuiĭ să-l atac de la spate, şi astfel să l ia apoĭ între douĕ focurĭ. Ión Sigismund façă de atâ ea pericole, preferi maĭ bine pacea, şi de şi 'ĭ venéŭ oştirĭ turcescĭ într ajutor, încheiă cu Zay, căpitanul luĭ Ferdinand, un armistiţiŭ pe 1 an, care curmă de o dată tóte mişcările. Numaĭ secuiĭ nu vroiră să se supună şi apucară armele şi comiseră multe atrocitaţĭ şi stricăţiunĭ, dar domnul avênd mână liberă d n cel alte părti 'ĭ aduse la o ascultare cu forţa şi-ĭ pedep i aspru.

Pentru ca să-ĭ pótă ţinea tot-d'auna in frêŭ, precum şi să pótă respinge invasiunile Moldoveni or, principele dec'se întemeer a a două cetăţĭ, şi adică întări mână irea de că ugări din Odorheiŭ şi fundă din noŭ o alta.

In fine in vara acesta 562 se înch e pace pe 8 anĭ intre Ferdinand şi sublima Pórtă. Unu dintre punc e e a şteia stipula, că domnia Ardelului e incontestabilă a luĭ Ion Si mund, iar el a te posesiunĭ dintre el şi Ferdinand, să-le decidă eĭ p 'n învoirĭ ul erior , iar pe de altă parte, pacea acésta cuprindea în sine şi pe M. Bă aşa cu toţ parti anii sĕĭ. Ca delegat Zay trămise pe prepositul Mateĭ Seredaheli, la I. Sig'smnnd, ca să se inţelégă cu el despre li-

mitarea frontierelor. Principele însă convocă dieta parţială la Alba-Iulia pe 4 Noembre. In acésta între altele se înăspri din noŭ ordinul dieteĭ de la Cluş, care interdise ardelenilor trămiterea de soli şi scrisori în Moldova şi Muntenia.

De asemenea se opri şi trămiterea de solĭ la Ba[illegible]şa. Se permise neguslorilor să trécă cu mărfurile lor in Moldova şi ţéra Romanéscă, dar acolo să nu se amestece în nicĭ o afacere politică, saŭ să aducă veştĭ şi scrisorĭ, iar judiĭ regescĭ de prin oraşe să-ĭ supravegheze. Se vede că aci veni pe tapet şi cestiunea celor două cetăţĭ, peste care puseră de prefect pe Gavrilă Pekri (1)

Ióne Sigismund vroind cu tot adinsul ca armistiţiul de 1 an încheiat cu Ferdinand să-l transforme într'o pace durabilă, pentru a consulta şi ţéra acésta, convocă dieta parţială la Turda pe 6 Iunie 1563. Staturile se declarară pe deplin înţelese cu planurile domnuluĭ şi-l rugară să le esecute cât maĭ ingrabă. Alegerea deputaţiuneĭ o încredinţară domnuluĭ, iară acesta cerênd spese marĭ, urcară de-odată contribuţiunea cu 60%. Şi anume din causă că după usul ardelean darea de pórtă nu se putea urca la un florin, cu privire la Ardeal stabiliră 3 categoriĭ de dare: una pentru tributul turcesc de câte 99 denarĭ, a doua pentru întreţinerea oştilor până atunci, când Măria Sa va fi sigur că liniştea şi pacea nu va maĭ fi conturbată, câte 50 denarĭ, şi în fine pentru acoperirea speselor deputaţiuneĭ câte 10 denarĭ, de fie-care pórtă. Aceste sarcinĭ să le supórte şi locurile scutite până aci de contribuţiune, ca Făgăraşul, Branul şi Seliscea. Sume equivalente promiseră şi secuiĭ cu saşiĭ, dar aceştia numaĭ cu condiţiunea, ca pescheşurile să se facă la eĭ: Unguriĭ votară câte 1 fl. 50 denari de pórtă, de care însă vor fi scutiţĭ ceĭ arşĭ şi scăpătaţĭ. Comitatele Maramurĕş, Bereg, Caranşebeş, Crasna şi Zarand plătesc tot atâta contribuţiune. Relativ la plângerile Caranşebeşenilor, că locuitoriĭ oraşuluĭ Mihald s'aŭ sustras de la suportarea sarcinelor de resbel şi a contribuţiuneĭ, se decise, ca şi aceştia să suporte tóte sarcinele întocmaĭ ca şi ceĭ din Caranşebeş, să recunóscă autoritatea banuluĭ, să i se supună şi să apeleze la el în procesele lor. (Vedĭ docum. n° VI). Dieta se închise la 13 Iunie.

La câte va dile în urmă o deputaţiune splendidă cu Stefan Batori în frunte, plecă la Viena. In curênd însă Ión Sigismund convocă o nouĕ adunare pe 20 August. Probabil că in acésta a venit în discuţiune cestiunea Moldoveĭ.

(1) In raportul luĭ Ser dahe din archiva secretă din Viena citim: In principio Novembris publicus regnicolarum Albae Iuliae conventus fui , in eo preter cen us, et alias quasdam ordinationes decretum est : ut nobiles mille et quingentos, Saxones similiter mille et quingentos mil , Siculi quoque cum n mer m ilitum ad regni in gruentes necessitates propriis sumptibus quot'die alan . I em ex publica e u conventus deliberatione inter S'culos pa ata sunt, f rtalicia duo, in ill s quadringenti eq ite ac totidem pedites tenentur. Quibus Gabrielem Pekry praee se ferunt. Factaque fortalitia ipsa sunt contra Siculos et Moldavienses : ne Siculj novam d fectionem molliri iterum possint. Moldavienses quoque absque scitu et volun ate praefecto um fortaliciorum ne in Transilvaniam uenire presumant

Incă pe la începutul anuluĭ Eraclide ceruse să i se restitue Ciceul și Cetatea de Baltă, ca proprietatea domnilor Moldoveĭ. Ióne refusându'ĭ cererea, Eraclide 'ĭ respunde înfuriat că și-le va găsi el, chiar dacă le ar ascunde și în sên. «Cretenses sunt mendaces» iĭ replică din noŭ domnul, alusiune făcênd la origi ea'ĭ din Creta.

Și în adevĕr Despot-vodă n'avu timp să-șĭ esecute ameninţările, de óre-ce cu tiraniile luĭ contra Moldovenilor, provocase o mare revoluţie în contra luĭ. Revoltaţiĭ aleseră de domn pe Tomșa, care cerù și obţinù ajutor de la Ióne Sigismund.

Radac și Daţu iĭ veniră în ajutor cu 2000 de ómenĭ. Eraclide perdù la 9 Noembre domnia și viéţa.

Negociaţiunile de pace începute la curtea din Viena se trăgănaŭ din ce în ce, până la 25 Iuliŭ 1564, când muri Ferdinand.

(Va urma). **G. Maior.**

ESTRASE DIN DECISIUNILE DIETELOR ARDELENE.

1.

Decisiunile dieteĭ de la Clușĭ, 1556 Nov. 25 Decembre 7.

Decreta Articulorum per sacram Reginalem Maiestatem Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Filium Illustrissimum ac Universitatem trium nationum Transylvaniensium, Nob'lium, Siculorum et Saxonum: ac Spectabiles Magnificos Dominos Barones, et alios N biles, praestantes viros delectos e Regno Hungariae, ultra et cis Tibiscum, in comitiis Generalibus ad diem sanctae Catharinae in ciuitate Kolosvar celebratis editorum et promulgatorum Anno Domini 1556.

Cum dei optimi maximi nutu et misericordia, universi status et ordines fidelium nostrorum trium nationum Trans lvaniensium ac spectabilium magnificorum dominorum baronum, ceterorum nobilium, praestantium virorum e re no nostro Hungariae ultra et cis Tibi cum delectorum, animadvertissent et palam cognovissent, nostrum filiique no tri Illustri nni animum et voluntatem, huc propensam esse, ut libertati et saluti op r s ae patriae, pub ico l ono, ac conservationi ipsorum ciuium. conjugum atque liberorum, praesen ia et regresu hoc nostro. optate consuleretur, memores virtutum suarum, fide , 'ntegritatis et vinculi, quo nobis Filioque nostro Illustrissimo benevole et ob equ nter se se devinxerunt, e , paribus votis, deficientes a Romanorum Rege, in cujus dom nium praeter pem et expectationem publicam, violenter relapsi erant, nobi F li que no t o Illu tr s imo, constanter et fideliter adhaeserunt, statuentes, et firm ter promitent s, o ed ent am, fidem, et perennam obsequentiam, non parcentes, non solum rebus aut sump ibus nece arus suis aut suorum, sed ne personis quidem aut vitae peculiari . Primum ergo d o duce generalibus omnium statuum et ordinum regni nostri Hungar ae et Tran ilvania vot s, et pari con en u s atutum est: quod nos, tamq am Reg na Hungariae legit m coronata. auctoritate conjuncta et indivisa, relicto filio no tro Illustri imo sub tutela no tia, imperemus, atque omnia regni negotia, usque ad aetatem leg timam, in qua bono modo praeesse, et rite imperare possit, administremus.

Placuit et am ordinibus et statibus regni nostri, ut universae literae sub nominibus nostro, et s mul Filii nostri Illu tris imi, ederentur, et emanarent. Quae autem dona-

tionum et privilegia chyrographis nostris et simul Filii nostri Illustrissimi muniantur, sigillum nostrum unicum aprimatur.

Paribus etiam votis decretum est, ut omnia castra, munitiones, fortalitio, mere ad fiscum regium pertinentia, vel tandem quoquo modo forte devolutua, nos libere possideamus, et illis idoneos praeficiamus officiales et praefectos.

Publico etiam decreto sancitum est, quod nos habeamus facultatem, omnia officia, dignitates atque donationes, quibuscunque maluerimus, ordine jam superius narrato, conferre et inscribere, quodque possimus in aula nostra, Filiique nostri Illustrissimi cujuscunque nationis vel gentis homines; simul ex hoc etiam regno, fovere et alere, quos promovere illisque providere ex dignitate nostra queamus.

Postularunt hoc quoque domini regnicolae, ut primo quoque tempore, expediremus, solemnes oratores ad excelsam Portam Imperatoris potentissimi, ad Regem Franciae et caeteros principes christianos, pro conservando regno, id quod nos, pro functione nostra et officio, ex animo faciemus, sed nostros homines expediemus, nullius alterius. Facile enim recordamur, quo homines abibant nonnulli, superioribus annis. oratoria functione ornati.

Ceterum quia multae et graues impensae in summos thesaurarios fovendos antea absummebantur. libuit dominis regnicolis magistratum illum vacare, sed ut nos, Filiusque noster Illustrissimus percipiamus uniuersos proventus, emolumenta, contributiones, et taxas regni, et de illis frugifere prospiciamus usibus publicis, et necessitatibus regni, pro dignitate nostra.

Cautum est hoc quoque sufragiis publicis; ne quis e subditis nostris summae, mediae aut infimae conditionis homo, cum principibus exteris, practicam ullam, habere praesummat, nec exercere, palam aut latenter, per inter nuncios, aut per literas, aut submissas personas, sine consensu nostro, Filiique nostri Illustrissimi.

Cautum est etiam et statutum, ut passim promulgetur, ne negotiatores, qui quaestus gratia a regnis exteris adveniunt, literas principum qualescunque, vel aliorum magnatum adferrant, quod, si alicui forte in hoc regno adferrentur, is, ad quem perlatae fuerint, sub poena capitali et omnium bonorum fisco nostro Filiique nostri Illustrissimi, regio, applicandorum, clausas et integras ad nos eas adferre debeat et teneatur.

Cum autem Siculi trium generum saepius causentur, a Moldaviensibus et Transalpinensibus etiam plura damna accepisse, et in posterum idem contingere posse, et ob id cogisse Waywodas requirere; decretum est, ut damnumpassi, Filiumque nostrum Illustrissimum requirere debeant, et impetratis literis nostris, tandem ad Waywodas proficisci, vel homines suos mittere possunt. Ita enim citius controversiae dirimentur.

Et si autem sententiis variatum sit, de colonorum fugitivorum reportatione, aliis enim aliter videbatur, novissime tamen placuit nobis, ut universi coloni fugitivi, tam de medio Siculorum, quam Saxonum, ac locis camerarum tam possessionibus et oppidis dominorum magnatum et nobilium, qui a duobus annis, ab hodierno die computando, auffugissent, ad loca priora reportentur, modo et ordine tali observato: quod is, cujus colonus auffugit, et in medio Siculorum vel Saxonum inveniri potest, habitis literis nostris praeceptoriis, ab eo, cui se colonus fugitivus dederit, per literas illas nostras repetat. Qui si redierit, bene quidem, alioquin in ducentos florenos, convictione brevi duntaxat, committetur de facto, et colonus restituatur.

De reductione colonorum fugitivorum inter dominos nobiles, antiquus ordo observabitur. Si qui tamen novissime auffugissent, a die natalis domini, hujus anni 1556, poena sub praemissa restituantur.

Domini Hungari, qui foris habitant, de talibus fugitivis, antiquum eorum modum observabunt.

Cum autem constet, praesentem statum regni, magnam sollicitudinem, curas, et ingentes sumtus expetere, memores itaque domini regnicolae, semel oblatae obedientiae

cupientesque hoc primo ingre u no tro, Filiique no tri Illu tri simi, ob quenter respondere, licet inter tot damna, et oppre siones exterarum gentium coloni vix utcunque vitam su tentent; tamen domini nobiles de singuli porti ·, den. 99. dare offerunt, et eam ad fe tum Circumcisionis Domini proximum, Thordam ad manus exactoris nostri, per nos ad id deputati, administrabunt.

Domini Siculi et Saxones aequalia onera portare debunt.

Domini Hungari, qui foris habitant, ex tribus comitatibus, Ugocha, Krazna, et Maramarus, more Transilvaniensium, juxta priorem connumerationem, de singulis portis: singulas florenos dare, et ad festum Circumcisionis Domini, cuicunque nos, Filiusque noster Illu trissimus jusserimus administrare, sese offerunt.

In reliquis comitatibus sub fidelitate nostra existentibus, propter incendia per Walachos facta, coloni connumerabuntur, et sic contributio praesens administrabitur.

Postularuntque domini regnicolae a nobis, Filioque nostro Illustrissimo, ut combustis ad tempus libertatem et exemtionem concedere dignaremur, quo possent restaurari et in posterum promtius taxas reddere et inservire valeant.

Ex certis item et justis de causis decretum est, quod, sicuti nos, Filiusque noster Illustrissimus proposuimus, nemini exemtionem concedi oportere, exceptibis his, qui combusti, vel intollerando damno affecti sunt. Itaque pertinentias castrorum Fogaras, Thewrch, ae districtus Zeleste, connumerari antea non permittimus, donec Saxonum libertates, ac castri Fogaras, ex eorum privilegiis non animadvertemus. Quod si connumeratis fiet, contributio ipsa in fiscum nostrum administrabitur.

Ceterum de servis fugitivis mercede conductis et non conductis, deliberatum est, quod nemo servos fugitivos, qui clam a dominis suis aufugerunt, conducere, aut sibi retinere possit, cujuscunque status sexus, aut conditionis existant, sed restituant dominis ipsorum. Hic tamen modus et ordo observetur: quod si is, apud quem fugitivus reperitur, reddere recusaverit, dominus illius fugitivi, adscito secum uno nobili, repetat ab eo; qui, si non restituet, citetur in sedem judiciariam loci illius, vel comitatus. Et si dominus fugitivi, per servum suum perfugum, accusari non poterit, propterea, quod temere aufugiset, mox, citra quomlibet moram, restituatur et dominus illius, ad quem confugerat, si hoc non fecerit, in homagio servi vel servae illius, in primo judicio, convincatur, et de rebus, vel juribus illius, alteri satisfactio impendatur, et tamen servum reddere cogatur.

In civitatibus liberis, is modus est observandus: judices et praefecti, ordine supra nominato, fugitivos servos restituant, si illos apud se habuerint; si vero apud alios cives representatur. supradicto statuto observato, redd re et restitui facere debeant et teneatur, poena sub praemissa.

Quia vero fama est, malefactores in compluribus locis congr gatos esse, qui solita sua facinora prosequi nituntur, conclusum est: ut more alias consueto, per comites et judices nobilium, adhibitis secum certis nobilibus, insectentur, et qui il et malefactorum, ut puta: praedo, fur, homicida, incendiarius, adulter, duas habens uxores, cusor falsarum monetarum, juramento trium proborum et integrorum virorum, puniantur. Hoc tamen adjecto, quod illi, qui antea maleficii solemniter accusati et pronunciati sunt, non negligantur, sed juxta constitutionem et articulos Wasarhelyenses puniantur, qui ab ille die congregationis latrocinium exercere non abhorruerunt.

De nobilibus, qui immemores peculiarium virtutum generis, et majorum suorum, per praeceps ruunt in vitia, et male utuntur, conclusum est: ut tales juramento septem integrarum gravium ac proborum nobilium, palam, pronuncientur et capiantur, tamen per comites non interficiantur, sed in praesentiam nostram Filiique nostri Illustrissmi, deducantur; quorum gravaminibus capitalibus publice intellectis, in aula nostra ita puniantur, ut vita probrosa mors legitima aptior esse censeatur. Ceterum illis, qui juxta constitutionem regni, priorem, juramento trium nobilium pronunciati et gravati

erant, nunc quoque eodem modo gratia et venia datur, quo in comitis Wásárhelyensibus; si tamen simili crimine vel eodem, accusari non possunt.

In elanculariorum damnorum illatíone, ut puniendis malefactoribus. hunc articulum, palam esse omnibus n cesse est. Igitur deli eratum est decieto publico, quod, furtum inf a unum florenum, virgi expietur, si vero furtum florenum excesserit, morte puniatur.

Hospites furum, et aliorum malefactorum, altio i, et editiori loco, suspendantur quam fures ; quia hospitalitatis jura studiose et scientes turpiter polluerunt.

Hi quaque, qui nova vituperia comminiscuntur, similiter confecta non solum non contemnunt, sed etiam turpiter vituperare et frequentius proferre, et in opprobrium fratrum suorum deponere et frequentius proferre, et in opprobium fratrum suorum deponere non expavescunt, primum interdicantur: ob nefandum vero animae et sangvinis convicium, ubi maledicitur animae et sanguini, si autores fuerint juvenes, virgis caedantur; si vero adulti et maturi, in compedes ligneas conjiciantur, ac duobus integris diebus illic patiantur jejuneat et rubore suffundantur.

Datae in ciuitate Nostra Coloswár die septimo mensis Decembris, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Sexto.

II.

Decisiunile dietei de la Turda ținută de la 27 Martie până la 8 Aprile 1558.

Nos Ysabella dei gratia Regni Hungariae, Dalmatiae, Croaciae etc. memore commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicole, omnes status et ordines Hungarie et trium nacionum Transsylvanie exhibuerunt et presentauerunt nobilis infrascriptos articulos in presenti congregacione eorum ex edicto nostro ad dominicam Iudica celebrata, communibus votis conclusos, supplicantes nobis humiliter, ut eosdem gratos, ratos et acceptos habentes. litteris nostris insersi facientes, approbare. roborare et confirmare dignaremur, quorum tenor talis est:

Articulj dominorum Regnicolarum, Hungariae et trium nacionum Transsylvaniae, in conventu eorum Generalj per sacram Maiestatem reginalem ad diem dominicam Iudica Thoradam indicto. anno domini 1558 celebrato, comunibus votis conclusi.

Ante omnia domini regnicole offerentes sua fidelia et perpetua obsequia agunt sacrae Maiestati reginali et serenissimo filio eiusdem, principibus eorum clementissimis ingentes gracias, quod intellecto excelenti mandato potentissimi imperatoris Thurcarum et sentencia dominorum regnicolarum de Zokol, iuxta mandatum potentissimi imperatoris Thurcarum, vnacum rebus suis universis, exceptis tamen uxore et liberis restituendo, Maiestates sue ea iure ita procesurae sunt, vt melius et vtilius visum fuerit, in vsum et commoditem regnicolarum et suarum Maiestatum. ne committere dignabuntur coram duobus chaws s Imperatoris certam intelligenciam ex ore ipsius Zokol fieri, vniversarum rerum ipsius Zokol, quas eciam connumerari et describi iubebunt. Ac eciam oratorem proprium virum dignum Maiestatis sue ad portam mittere dignabuntur.

(Un esemplar contimporan fără sigil se află în colect. de manuscripte a museuluĭ luĭ Bruckenthal din Sibiŭ).

III.

Decisiunile dietei ținute în Alba-Julia de la 29 Septembre până la 4 Octombre 1558.

Nos Isabella dei gratia regina Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus exped't singulis et universis: quod

fdele dom ni no tri regn colae omnes status et ord ne Hungariae, et trium nationum Tran y vaniae exhibuerunt et p ae entaverunt nobi infrascriptos articulos in praesent congr gatione eorum ex ed cto no tre ad festum sancti Michaelis, hic in civitate no tra Alba Jul a celebrata, communibus vot s con lu os, suplicantes nobis humillime ut eo d m rato g atos et acceptos habentes literis no tris inscri faciendo approbare, roborare et confirmare dignaremur, quorum te or tal s est:

Articul domin rum baronum, procerem et nobilium nec non S culorum et Saxonum ac alioium prae tantium virorum partium Tran ylvarum et regni Hungariae, fidelium scilicet suarum Maiestatum, in conventu eorum generali pro festo beati Michaellis archangeli prox me praeterito Albae Juliae de edicto et mandato Sacrae Maestatis suae, anno domini 1558, celebrato congregatorum editi.

Sancitum est, prout in articulis Coloswariensibus, sancitum fuit, ne quispiam dominorum nobili m et regnicolarum, aut al orum cuiusvis status et condicionis hominum, nunc o homines, aut litera suas ad partem aduersam. vel reg ones extraneas, si e con en u et permis ione sacrae Ma estatis suae, sub poe a perpetuae infidelitatis, expedire miter que audeat.

Deinde co nouer int fideles subd ti ex declaratione Maestatum suarum, maleuolum animum et sicariam intentionem quorumdam domi orum interemptorum, quo videlic t toxico exiti li Maiestates suas sac as perdere, vel si virus pestiferum hoc non successi set, etiam armis paricidium a rox experiri voluissent. Quae ipsorum intentie et facinu foedi simum non p test e se cum coram deo, tumque coram hominibus non ex cran um et detestabile, principes eorum clementissimos contra diuina et humana jura, sica ie perdere. Considerantes ideo vniversi fideles subditi utriusque regni sacrarum Maie t um aium periculorum magnitudinem, quae ex pernicie principum eorum clementi simo um subs qui potuisset, deo optimo maximas gratias agunt sempiternas, pro salu e et incolumitate sacrarum Ma e tatum suarum, eosdem autem tanti sceler s et car ae p oditionis authores, tanquam reos criminis lesae Maiestatis, et publicre q ieti turbatore , dignas factis eorum poenas dedisse iudicat. De cetero quoque, si qui si iliter malitiam fac nusque proditorum patrare, vel salt m attentare, praesumerent.

Maie t te suae, cognita mera rei veritate, ita in eos iure animadvertere dignetur, ut non solum r gnicolis Maiestatum suarum, sed et alienis nationibus terribile cedant in exempl m. Vt, autem Maiestates suae toxica illa execranda comburi, aut aliter supprimi facere voluerint, id arbitrio Maiestatum suarum relinquunt.

Quon am regnum istud non paruam annonae et frumenti penuriam patitur, adeo, vt vel i d genis et regnico is viuere et sese sustentare, difficile sit, propterea supplicant jd m regn colae Maiestati suae sacrae, ne gentem Moldaicam per hoc regnum immittere d netur, ne in maior m i opiam et caristiam perveniant.

Concl um item et delib ratum est, quod cum districtus terrae Fogaras in hoc regno ex stat, cura j e impen is et defensione Maiestatum suarum sacrarum et fidelium regi icola im suorum d fendantur et conserventur, cum eisdem regnicolis equalia onera sentir , pportarequ debeant, ad quod praestandum vt Maiestates suae Sacrae posse sorem eiu dem terrae Fogaras cogare d gnetur, domini regnicolae Maiestatibus suis sacri suppl cant cum humili instantia.

Dignetur Maiestates suae sacrae bona spectabilis ac magnifici dom ni Vayuodae Moldavi n s, per Maiestates suas sacras dominationi suae magnificae concessa, eiusdem serv toies ita in l oc regno l abere, et conservari facere. ut acqual a onera publica contributionis et emergentium necessitatum, iuriumque processus subire tollerareque debeant, et pro factis eorum contra comites de remedio opportuno animaduertere, ne de cetero similia facinora perpetranda attentare audeant.

Demum qu od quiuis dom norum regnicolarum, boiarones et alios transfugas Vala

chos Transalpino , de bonis eorum intra dec m dierum spatium ablegare dim tereque, sine domum reuerti, vel quocunque locorum abire voluerint; si uero contumac a ducti discedere nollent, eos captiuare, captosque coram Maiestatibus suis sacris si tere, praesentareque debeant, sub poenis amissionis capitum et omnium bonorum.

Datum Albae Juliae, feria tertia proxima post praescr ptum festum beati Michaelis Arhangheli, anno quo supra.

Lecta.

(O copie din secl. XVII în archiva universităţiĭ săsescĭ, şi o altă maĭ recentă, dar mult maĭ corectă în colecţiunea luĭ Haner).

IV.

Hotărîrile dieteĭ de la Alba Julia din 12–17 Iuniu 1559.

Nos Isabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmacie, Croatie et. Memo ie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri domini regnicole Hungari et trium nacionum Transsijlvanensium in Comicijs eorum Parcialibus, pro duodecimo d'e mensis huius Iunij hic Albe Julie ad mandatum nostrum congregati, exhibuerunt et presentauerunt nobis infrascriptos articulos, in predicto eorum conuentu communibus eorundem votis conclusos, supplicantes nobis humilime vt eosdem et omnia in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes confirmare dignaremur, quorum tenor sequitur hoc modo.

Responsum et articulj dominorum nobilium et procerum regni Hungariae et trium nacionum parcium Transsijlvanarum nobilium, Saxonum et Siculorum fidelium sacrarum Maiestatum in conventu eorum parciali pro duodecimo die presentis mensis Junji anno domini 1559 de edicto et mandato suarum sacrarum Maiestatum Albe Julie celebrato ad propositiones sacre reginalis Majestatis domino eorum clementissime datum et confectij.

Cum autem miseram plebem ob presentis annone caristiam adeo def cisse tantamque inediam pati constet, vt plerisque in locis pane ex inglandinibus facto, miseram vitam sustentent, indignum et prope tijrranicum esse videatur, aliqua exactione pro presenti gravare. Propterea mandat Maiestas sua sacra inueniri modum et ordinem, quo intra reditum oratorum Maiestatis sue a rege Romanorum, confinia defendi conservarique possint; suplicant igitur Maiestatibus suis sacris fideles sui, dignentur intra firmacionem federis cum rege Romanorum fiendj, eas gentes quas in confinis intertenere solent, e d m numero trium millium conservare et si quis defectus in ips's esset supplere, dicionemque suam defendere, solucionem autem non a gregarijs militibus, sed idon is, virtuosis et benem ritis dare; ad quam quidem solucionem et alias regnj necesitates fideles subditi domini Transsyluanj offerunt Maiestatibus suis de singulis portis colonorum ipsorum singulos nonaginta nouem denar'os, domini Hungari singulum unum florenum juxta priorem connumeracionem portarum, quos sine omni defectu a festo sancti Michaelis intra festum beati Gali per omnia remedia oportuna manibus hominis suarum Maiestatum ad hoc deputati Tordam administrabunt. Domini Siculi et Saxones onera equalia supportare sese promittunt. In hac autem contribucione nullorum dominorum nobilium, Saxonum aut regnicolarum bona, cuiuscunque status, condicionis vel exempcionis existant, exempta habeantur, sed equaliter dicentur, demptis combust's vel per bellicam expedicionem depredatis et per Maiestates suas sacras gratiose supportatis.

Quod Maiestates sue sacre tributum potentissimo imperatorj debitum et munera passarum de sua peculiari per oratorem suum intromi tere et saluti fidelium suorum pietate solita prospicere dignate fuerint, fid les Maiestatuum suarum sacrarum benignam pro-

videnciam earum erga Ma'e tate ua sacra perpetui fidelibu que cruicijs eorum cogno c re studebunt.

Vniver a predia et po e iones antea quocunque tempore decimas pendentes, etiam si Valachi nunc incolant, iustas tamen decimas de suis lab ribus et agricultura reddere debebunt, ni i fo te colonijs nullis existentibus, nobilis in illo loco agricolat onem faciat, qui pro suis libertatibus exemptus habetur.

Datum Albe Iulie, sabbato proximo post festum beatorum Viti et Modesti martirum anno dominj quo supra.

(Pariă contimporană fără s'gil in museul luĭ Bruchenthal din Sibiu).

V.

Decisiunile dieteĭ de la Clușiŭ de la 11 22 Noembre 1561.

Nos Ioannes secundus dei grat'a electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Memorie commendamus per presentes, quod fideles nostri domini regnicole trium nacionum partium Transsijluanarum exhibuerunt et presentaverunt nobis infrascriptos articolos, in presentibus eorum comitiis hic Coloswarini ad festum beati Martini episcopi ex mandato nostro celebratis, paribus eorum votis conclusos, supplicantes nobis hum'liter vt eosdem articolos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes gratiose confirmare dignaremur, quorum quidem articulorum tenor talis est :

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum partium Regni Transyluanarum nobi ium Siculorum, Saxon um in conuentu eorum generali pro festo beati Martini episcopi de regio edicto Colosvarij anno domini 1561 celebrato editi.

Imprimis domini regnicole ingentes agunt gratias sacre Maiestati regie, domino eorum naturali c'ementissimo, pro omni cura, studio et vigilantia, qua fideles su s undique ab hostium et aduersariorum conatibus defendere et immunes perseruare contendit, finesque regiminis et ditionum Maiestatis sue ab incursionibus et machinamentis hostilibus munire custodireque dignatur. Ad quod ipsi quoque regnicole pro mandato Maiestatis sue sacre non solum viritim insurg re sed et sedecima parte colonorum suorum alijsque necessarijs auxilijs adesse studuerunt, prout et de cetero studebunt, et penes Maiestatem suam (fortuna ita poscente) vitam et sanguinem fundere non dubitabunt.

Quantum vero ad persequut onem furum et incendiariorum attinet, curabunt domini Saxones in medio eorum et ubique huiusmodi fures et incendiarios perquirere et persequi, quos si interris dominorum aut nobilium per equendo capere poterint, capiendi habeant potestatem; furibus et incendiariis huiusmodj ad manus dominorum vel officialium locorum eorundem ad inflingendam illis penam iure statuendam tradere debebunt, sub poena non dimissionis illorum in publicis constitutionibus specificata.

Domini nobiles hoc idem facere valeant in medio dominorum Saxonum.

Iudices autem regij in terră Siculicali constituti fures et incendiarios pactare vel dimittere minime audeant, sed poena debita punire debeant.

Conclusum est, quod coloni fugitivi per judicem nobilium repetantur, quos si quispiam restituere nollet, in sedem iudiciariam illius comitatus enocentur; quod si repetitor colonum suum fuisse et ad se pertinere sufficienti testimonio comprobare poterit, colonus, eidem restituatur, et in uper is qui restit ere noluit in decem marcis contra repetitorem conuincatur. E converso vero si repetitor colonum suum esse et ad se pertinere in comprobatione defecerit, contra illum, quem pro colono indebite inpetivit, in totidem decem marcis conuictus habeatur, et comes illius comitatus cum iudice nobilium plenariam super eisdem decem marcis exequutionem et satisfactionem impendere valeat.

Item quod comites et vice comites parochiales in terris Fogaras fures et incendiarios

vbique persequi, capere et punire valeant, contravenientes vero enocentur in curiam regiam et poena in articulis superiorum comitiorum specificata puniantur.

Monebit sacra Maiestas, ut ipse dominus Maylath huiusmodi fures et incendiarios puniat, qui si neglexerit sacra Maiestas cum dominis regnicolis serio decernet modum puniendi malos.

Quod incole terre Fogaras in territorio Saxonum oves eorum pascere non possint, si vero violenter pascerent, comites adimere valeant. De ovibus non pascendis in territorio Saxonum, sacra Maiestas intelligit compositionem inter eos factam esse, quam ad diem vigesimum resciet presentibus utrisque partibus et decernet.

Quia fere in omnibus comitijs preteritis suplicatum fuit ita et modo supplicatur Maiestati sue, vt terram Fogaras cum terris dominorum et nobilium in unum corpus redigi, connumerare et cum ea equalia onera subiri facere dignetur.

De Fogaras sacra Maiestas curabit, ut bellica onera subeat pro ratione temporis et necessitatis.

Quod Maiestas sua furibus, homicidis, uxoricidis, incendiarijs et alijs manifestis malefactoribus gratiam facere ne dignetur.

Maiestas sacra pro dignitate sua rationem habebit qualitatum furtorum et criminum et caute agere contendet ne maleficia impunita fiant sub gratia Maiestatis eius.

Quemadmodum autem in superiori conventu cautum fuit ne arma bellica ad extranea regna exportentur; ita sub poena ibidem constituta Maiestatis sua interdicere et rebelles punire dignetur.

Equi autem iuvenes infra sex annorum sine literis et annuentia Maiestatis sue non exportentur; si qui vero exportare vellent, requirant Maiestatem suam sacram et impetrent literas alioqui adimantur.

Datum in praedicta civitate nostra Coloswar sabbato proximo post festum Elizabeth vidue, anno domini quo supra.

(Esemplar contemporan fără sigil în museul luĭ Bruchenthal din Sibiu).

VI

Decisiunile dieteĭ de la Turda din 6 13 Iunie 1563.

Nos Ioannes secundus dei gracia electus rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. memorie commendamus, tenore presentium, significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini magnates, nobiles et proceres regni nostri Hungarie et Transsyluanie nostram personaliter venientes in presenciam, exhibuerunt nobis infrascriptos articulos et statuta, per eos pro bono, quiete et salute patrie eorum confectos. Supplicantes nobis humillime, vt eosdem articulos et statuta, graciose acceptare, approbare, ratificare et pro eisdem confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum et statutorum continentiae sequuntur hoc modo.

Articuli statutorum dominorum magnatum, nobilium et procerum regnorum Hungarie et Transsylvanie, Siculorum et Saxonum, in conventu eorum parciali Thorde pro festo sanctissime et individue trinitatis, anno domini millesimo quingentisimo sexagesimo tercio de mandato sacre regie Maiestatis domini eorum clementissimi celebrato confecti.

Ceterum quia fideles subditi Maiestatis sue sacre domini regnicole Hungari et Transsylvani non ignorant taxam potentissimo imperatori Turcarum debitam nunc exsoluendam esse, ad eam igitur ordinandam nobiles Transyluani offerunt de singulis porties colonorum iuxta connumerationem singulos denarios nonaginta novem.

Pro intertencione vero gentium ad unam angariam, interim donec videlicet Maiestas sau sacra de publica tranquillitate futura cercior reddetur, similiter de singulis portise

denario quadraginta offerunt. Supplicant tamen Maie tati su , ne de c tero si n cessitas non po tulabit huiu modi solutione eo gravare d gnetur.

Iterum pro muneribus et expen is oratorum de singulis portis singulos denarios decem ad fc tum beate Margarethe virginis proxime affuturum ad manus exactoris per Maiestatem suam deputandi Thordam administratarus.

Supplicant tamen dom ni Regnicole Maie tati sacre ut cuncta loca, quae hactenus quacunque racione exempta habita sunt, veluti Fogaras, pertinentie Therchy, Szelesthijc, et alia in his contributionibu et alijs oneribus consimilibus equalia onera ferre cogere dign tur.

Ceterum quia comitatus Bereg et Maramaros longe distanti comitatu Bihariensi, similter Karan ebes, Krazna et Zarand, n c satis conu niunt de muneribus et expensis oratoribus dandis, nihilominus ipsi quoque sim'l'ter de s'ngulis portis ad cameram et fi cum Maie tatis sacre florenum unum et denario quinquag'nta contribuunt, ex quibus Maiestas sua et expen as oratoribus et munera ipso um ordinare dignetur.

Idem quia per fide'es Karan ebesienses certæ querelæ contra incolos oppidi Mihald facta sunt, utpote, qui se e ab omnibus oneribus, contributionibus, exerc'tuationibus et alijs omnibus auxiliaribus negocijs in bonum publicum con erentibus propria presumpcione per in olenciam exemi sent, eo demque varijs contumel js, iniurijs et nocumentis afficerent. Que cum maiestatis suæ sacræ et regnicolarum cura, provisione et solutione defendantur, statutum est ut nunc et futuris semper temporibus omnia ea onera et contribuciones, quæ Karansebesienses subeunt, et contribuunt, subire, ferre et contribuere, ac cum llis pariter expedicionibus bellicis interesse, ac idem cum nobilibus di trictus Karansebes sentire, banumque presentem et futuros recognoscere, ac eisdem in omnibus ad officium banatus sui pertinentibus obedire et obtemperare, ac cuasarum processum ad eum tamquam judicem per appellationem deferre debeant et teneantur.

Date, in dicto oppido nostro Thordo, dominica prima post festum prescriptum Trinitatis Anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo tercio.

(Sigilul cel mare regesc.)

Leta.

(Originalul se află în museul luĭ Bruchenthal din Sibiŭ).

ḌICĂTORĬ POPULARE (1)

E.

2017. E ammetitu cá unu pesce afóra d'in apa. Acd. I, 57.
8. E anevoe când ajungĭ să cumperĭ orz de la gâsce. P. p. v. 58; Hţ. 137.
9. E anevoe să taĭ pom şi să cioplescĭ om. P. p. v. 25; Hţ. 149.
2020. *E aprópe de mintea omuluĭ. Cv. XIII Cgl. 411.
1. *E ca un stup neretezat. P. p. v. III², 105; Hţ. 181.
2. *E chiabur, se scaldă în averile luĭ, P p. v. I², 164.
3. *E cu casa în spinare ca melcul. Casa îĭ e c'a melculuĭ în spinare. P. p. v. 45.
4. *E cu musca pe căciulă. Dar albina din căciulă E de dovadă destulă. P. p. v. II², 28; Hţ. 3.
Cine se scie cu musca pe căciulă se apără. Bz. 62.
5. *E deştept, prostul draculuĭ!
6. *E drept ca funia în traistă. P. p. v. II², 30.
E drept ca funia în sac (traistă). Hţ. 65.
A fi dreptŭ ca funia în traistă. Bz. 46;
7. *E drept ca lumînarea, P. p. v. II², 30; Hţ. 94.
Dreptŭ ca lumina cea dréptă. Ţ². 44.
Dreptu ca luminarea in saccu. Acd. II, 196.
8. *Eĭ câte unul şi daĭ cu pumnul. P. p. v. 58.
A luat cu unul
Şi a dat cu pumnul. Hţ. 196.
9. *Eĭ cu o mână şi daĭ cu alta. P. p. v. 95.
2030. *Ĕĭ fi tu bun cât ĕi trăi.
Ĕĭ fi bun cât ĕĭ fi. P. p. v. 82; Hţ. 20.
1. E îmbrăcat ca un nap
Din călcâe pîn' la cap. P. p. v. I², 133 Hţ. 77.
2. E in stare se si bea si caciul'a d'in capu. Acd. I, 135.
3. *E în toiul târguluĭ.
E în dricul iarmarocului. Cr. X, Cr. 377.
In anim'a ierneĭ. Acd. I, 64.
4. *E învĕţat ca calul cu pofilul. P. p. v. I², 146.
5. *E învĕţat cu greutatea juguluĭ. P. p. v. I², 146; Hţ. 83.
6. *Eĭ se cértă, eĭ se împacă.
Eĭ se cértă, eĭ se iartă. P. p. v. 115; Hţ. 32.
7. *El cântă, el descântă.
Ea şi-a cântat, ea şi-a descântat. Ţ². 160.
8. El ce face la beţie,
Se căesce la trezie. P. p. v. I², 111. Hţ. 13.
9. El chiar singur a stricat
Şi iar el s'a mâniat. P. p. v. III², 12; Hţ. 181.
2040. *Elŭ credea că este păpuşe; dară vĕḑu că nu încape pe uşe. Sn² 36.
1. El de bólă pătimesce
Şi p'alţĭ de leac sfătuesce. P. p. v. II².
2. *E lesne de vêndut, dară anevoe de cumpĕrat.
E lesne de vêndut ş'anevoe de cumpĕrat. P. p. v. II², 69; Hţ. 200.
3. *El este de ceĭ care cu toţĭ pune masa
4. El este opincă hârzobată. Cv. VI, Pl. 30.
5. Elŭ face, elŭ strică. Ţ². 70.
6. *El îĭ da călcâe să stea, şi épa maĭ tare fugea.

(1) *Veḑĭ Rev. pentru Ist., Arch. şi Fil. Vol. V. pag. 153—165.*

7. El într'un fel o ur ea
Ş'alt fel eşi la vop ea. P. p v. II² 163; Hţ 197.
8 El mănâncă un purcel
Ş'altu'i dă un purıcel. P. p. v. III 69; Hţ. 156.
9. *Elŭ rĕmase cu cuiulŭ la inimă. Sn², 39.
2050. El ş'ıl bate ş'îl mângăe.
Merge ıar să se tămâe. P. p. v. I², 110; Hţ. 12.
1. *E lucru cu noîmă. Cv. IV, Al. 314.
2. E maî bine a sci puţine şi bine. S. 78.
3. *E maî bine cu binele, de cât cu rĕul.
Cu binele de nu veî putea, iar cu rĕul nu faci nimica. P. p. v. II², 125; Hţ. 15.
4. *E maî bine să fie cine-va la colţ de ţéră şi la mijloc de masă.
Să te silescî să fiî tot-d'auna la mijloc de masă, şi la colţ de ţéră. N. p. t. 247.
5. E maî bună sănătatea
De cât tótă bogătatea. P. p. v. III², 138; Hţ. 166.
6. E maî rĕu gasda lotrilor de cât lotrul. Ţ'. 42.
7. *E mâncat ca bălana de ham.
E mâncat ca a ba de ham P. p. v. I², 146; Hţ. 100.
8. E mıcă şi a draculuî.
Sare 'n capul bărbatuluî P. p. v. II², 111; Hţ. 104.
9. E nebună, lunatică,
Umblă ca o zănatıcă. P. p. v. II², 142.
E nebun, lunatec,
Umblă ca un zănatec. Hţ 118.
2060. E o frumuseţe afară la câmp, de turbă haita. Cv. X, Cr. 3 8.
1. E politicos ca gardul P. p. v 84.
E politicos ca gardul.
Îţî jupóe obrazul. P. p. v. III², 47; Hţ. 148.
2 *Epurele înainte!
3. Epurele în copae, aurul să sae. G.
4. Epurele în culcuşul sĕŭ, se'nvrsc-lesce. G.
5 Epurıı şi -aŭ semĕnat ardeiŭ, peirea capulŭ lor. G.
6. Epuróica fată şi epurele de inimă se vaită. P p. v. I², 146, Hţ. 54
7. Era să'ı cânte popa
Dar a sărit grópa. P. p. v. III², 141; Hţ. 150.
8. *Era să lepede potcóvele. P p. v. II², 160; Hţ. 151.
9. *Erculean de voînic. P. u. 118.
2070 E resfăţat înaintea bătăiî cu câteva palme. P. p. v. 20; Hţ. 160.
1. Erı amu prensu d'ın laculu vecinu pesce cacalau. Acd. I. 293.
2. *Erî era cu fetele
Ş'astădî cu nevestele.
Erî se juca între fete
Ş'a tădî şade 'ntre neveste. P. p. v. II² 143; Hţ. 59.
3. Erî vinu'l bătu la spete
Ş'adî ıar merge să se 'mbete. P. p. v. I², 110; Hţ 202.
4. *E ros ca céfa boulul de jug. P. p. v. I², 146.
5. *Ertaţî că e pe drojdiî.
6. E rup'ă din sóre. Al. 157.
7. *Ésă unde o eşi. P. p. v. 19.
8. *Eşiţî morţî, din gropî, să intrăm noi viiî
Eşiţ' morţi să intrăm noi.
Că a venit vıemea de apoî. P. p. v III², 51; Hţ. 111.
9. *Este încă puişor, cu caş la gură.
2080. *Este aşa de gingaşe, în cât îţî vine s'o bei într'o cană de apă. Lg. II, 17.
* Era aşa de puţintică la trup, în cât ar fi bĕut'o într'un pahar de apă. Lg. II, 90.
1. *Este bătut la cap ca un berbece întors. Sn², 107.
A fi batutu la capu. Acd. I, 339.
E batut la cap
Tocma ca un ţap. P. p.v. I², 10.
E bătut la cap
Tocma ca un ţap,
Scıe vorba să îndruge
Par'că tot la ţîţă suge Hţ. 26.
2. Este bolnav fórte greŭ,
Şi ar mânca tot mereŭ. P. p. v. III², 139; Hţ. 18.
3. *Este bun, ca pâinea a bună.
Bun, ca pâinea a bună, îî eî îmbucătura din gură; P. p. v. III², 20.
Bună ca pânea cea bună
Îî ese vorba din gură. Hţ 140.
4. *Este bun ca sinul mameî. Al. 157.
Trăiau ca'n sînul mă-sii. Lg. II, 120.
Trăesce ca'n sânul luî Avıam. O. p. k. 200.
5. *Este bun. de. sa'l puî la rană, şi să se vindece. Cn. VII, 309; Cv. XII, 216
E bună de pus la rană. Cv. III, Al. 246
6. Este ca a cincea rótă la car.
A fi a cincia rota la carru. Acd. I. 470.
7. *Este cam candriŭ. Sn². 77, P. u. 103.
8. *Este cam într'o parte.
A fi cam într'o parte. Bz. 42.
9. *Este ca mugurul brumat în razı sórelui. Cv. IX, Sl. 121.

2090. *E te cu ochĭ şi cu sprincene.
A fi cu ochĭ şi cu sprâncele. Bz. 45.
*Ochenat şi sprâncenat.
1. *Este d'ĕi cu maţe pestriţe. Cv. I. Al. 330.
Pestriţă la maţe. Cv. IX, Cr. 453; XIII Cgl. 253.
2. *Este după masă.
Este cam după prânz,
Are sămînţă de vorbă. P. p. v. III². 9.
3. *Este gradină de om. P. p. v. III², 9; Hţ.70.
4. *Este drac împeliţat.
Eştĭ dracul împeliţat. P. p. v. II², 122.
Era drac împeliţat. Hţ. 48.
5. *Este ifiliŭ, Lefter de parale.
6. *Este într'o ureche.
7. *Este lup betrân. F. 62.
8. *Este maĭ aprópe pielea de cât cămaşa.
Camésı'a e mai aprope de pellea omuluĭ. Acd. I, 354.
Cămaşa e maĭ apróre, de cât anteriul. N. p. t. 249.
9. *Este matosit. P. u. 103.
Cam matosit fiind. Sn², 83.
2100. *Este 'nalt şi cocorat şi'i mănâncă raţele din buzunar.
1. Este o floricică,
Cine'l mirósе nasu'i pică. P. p. v. III², 65.
Este o floricică,
Cine o mirósе, nasu'i pică. Hţ. 60.
2. *Este o secătură gólă. Hţ. 20.
3. Este procopsit la rele. P. p. v. II², 30; Hţ. 154.
4. *Este slab de ânger Cv. VIII, Sl 429, XI, Cr. 182.
E slab de ânger. Jp. O. 115.
5. *Este Stan paţitul, Cv. XI, Cr. 34.
La orĭ-ce tréбă, pe Stan păţitul întrébă. P. p v. 28.
6. *Este statornic ca piatră în vorbele luĭ. Lg. I, 3.
7. *Este tare de ânger.
8. *Este tare de urechĭ.
Este tare de urechĭ,
Că n'are doĕ perechĭ. P. p. v. I², 94; Hţ. 184.
9. *Este tînĕr între tincrĭ şi bĕtrân între bĕtrânĭ. P. p. v. III². 147.
2110. Este tînĕr ş'o maĭ cresce,
D'o trăi se procopsesce. P. p. v. I², 170; Hţ. 187.
1. *Este trup şi suflet. P. u. 104 şi 107.
2. *Este turlac P. u. 33 şi 103.
Se turlăcіră. Sn², 106.
3. (Cutare) este un chia sbârcit. Cv. X, Cr. 381.
4. Este unŭ sturluĭbatŭ. Cv. IV, Al. 312.
5. *Este uşe de biserică
Nimenea nu este uşe de biserică. P. p. v. 23.
6. Este vesel de pare că'ĭ fétă caprele.
7. Eştĭ în catastihul nostru. P. p. v. II², 145.
8. Eştĭ stăpân pe capul tĕŭ
Or pe bine or pe rĕŭ, P. p. II² 152.
Eştĭ stăpân pe capul tĕŭ
Orĭ la bine, or la rĕŭ. Hţ. 180.
*Fie-care este stăpân pe capul luĭ.
9. E tînĕr şi s'o maĭ face
Tivga de i se va cóce. P. p. v. I², 60; Hţ. 187.
2120. *Eŭ am fost ca tine, tu n'aĭ ajuns ca mine. G.
1. Eŭ botez şi miruesc, el va sci de va trăi. G.
2. Eŭ cu mintea mea dedeiŭ de belea. G.
3. Eŭ de făgăduelĭ am o ladă îndesată cu genuchele. P. p. v. 145.
Eŭ de promisiunĭ am o ladă îndesată cu genuchele. Hţ. 154.
4 *Eŭ ḑiceam, eŭ auḑiam. Al. 11.
5 *Eŭ fac, eŭ trag.
Eŭ fac, eŭ trag, p'altu în belea nu bag. P. p. v, 115; Hţ. 56.
6. Eŭ îĭ cer ca să'mĭ dea mie, şi el îţĭ întinde ţie. P. p. v. I², 88; Hţ. 44.
7, *Eŭ îĭ daŭ şi ea paşte. G.
Tu îĭ daĭ şi ea pasce. G.
8. *Eŭ îĭ sunt doctorul. P. p v. 113
9. *Eŭ îl laŭ şi el se rade. G.; P. p. v. I², 97.
2130. *Eŭ îl trimiţ la foc, şi el mi-aduce busuioc.
Tu îl trimiţĭ la foc şi el ţi-aduce busuioc. P. p. v. 26.
1. *Eŭ îl trimit la surcele şi el mi-aduce viorele.
Tu îl trimiţĭ la surcele şi el ţi-aduce floricele. P. p. v. 26.
2. *Eŭ mĕ vait că sunt călugăriţă şi elŭ îmĭ deslégă ismenele. G.
Eŭ mĕ vaiet că sunt călugăr, şi tu 'mĭ daĭ zor cu : «Dómne ajută». Hţ. 22,
3. Eŭ nu potŭ face să nu vĕ chemŭ, dar voĭ puteţĭ face să nu veniţĭ. Ţ², 71.
4. *Eŭ să nu dau, lumea las'să ḑică. G.
5. *Eŭ şed călare (grecesce) în inima lor. Cv. XI, Cr. 28.
6 *Eŭ şi cu mine. F. 168.
7. Eu strălucesc în casă, şi ale mele hârburĭ pe masă. G

8. Eŭ stıg în cât capul mı e descle-e ce şi bă batu 'n lene abia mor-măe ce. P. p. v. II 158, Hţ 181.

9. Eŭ ţı am dat voe în pat, şi tu m'aĭ băgat sub pat. G.

2140. Eŭ umblu cu pâinea d ıpă el, şi el cı cıomagul după m'ne.

F.

1. Fă bıne în cu.ul Draculuĭ. G.
2. Fă bıne să'ţĭ audi rĕŭ Cv. XI, Cr. 189; P. p. v. II², 86; Hţ. 14.
   A face bene, se si audia reu. Acd. I, 150.
3. *Fă bine să'ţi găsescĭ rĕu.
   Fă bine săgă cscı rĕŭ. P. p. v. III²,109.
   Fă bıne. aşteptă rĕŭ. Hţ. 14
   Fa bene si astepta reu. Acd. I, 1213.
4. *Fă bine şı'l aruncă în apă. G.
   Fă bıne ı'l aruncă 'n drum. P. p. v. II , ' 0.
   Fă bıne şı 'l a'uncă pe mărăcine. Bz. 49; Hţ. 14.
5. *Face all ul negru, ş negru alb
   A face albulu ı egru. Acd. I 149
6. Face ce-va ncrozesce
   Şi flue ând îl privesce. P. p. v. I², 97.
7. *Face din ţînţar, armăsar. N. p. t. 139; 250.
   Incornoréză ţînţarul
   De ţı'l face cât măgarul. P. p. v. I², 28; Hţ. 1876.
8. Face hatîrul corbuluĭ ca să învino-văţéscă porumbu. P. p v. III², 27; Hţ. 74.
9. *Fă ce îţĭ dice popa, dar ceea ce face el, nu face.
   Fa ce îţĭ dice popa şi nu face ce face el. P. p. v. 23; Hţ. 55.

2150. *Face nóptea di, şi dioa nópte.
1. *Face pe dracul în patru. Lg. II, 8; P. u. 50.
   Să facă pe dracul în patru. Cv. XI, Cr. 181.
2. Face pe frumos, că e ponevos,
   Şi pe cel urît că e aurit. P. p. v. I², 4.
3. Face pomană fără voia luĭ. P. p. v. III², 90.
4. *Face şi el umbră pămêntuluĭ.
   Facĭ umbră pămêntuluĭ. P. p. v. 158.
   Eca, fac şı eŭ umbră pămêntuluĭ, p'nă într'o dı.. Sn². 48: P. u. 8.
5. Fac z ml re şi trag acasă, cum trage calul la traısta cu orz. Cv. X, Cr. 378.
6. *Făcuţĭ toţĭ pe un calup. Cv. IV, Al. 310.
7. Făcut tobă de bătăi. Lg. I, 147.
8. *Fă, da ă te ţ n curelele.
   Deco t t ne bracıoariulu.
   Deco te ţ ne cureu'a. Acd. I, 247.

9. *Făgăduesce ' Marea cu sarea şi Oltul cu totul. | România li-beră de la 29 Febr. 1880 Nr 325.
   Marea cu sarea, Sn², 83; Cv. XI, Bg. 69; XII, 132.
   Unde se adunase sarea şi marca. O. p k, 17.
   Făgăduesce marea cu sarca. G.

2160. *Făgăduiala dată e datorie curată. P. p. v. 146; Hţ. 56.
1. Făina diavoluluĭ curând tărîţe se face, G
   Farın'a diabolului se preface tóte in furfura. Acd. I, 1223; 1269.
2. Fă'ĭ rĕŭ că te pomenesce. P. p. v. II², 21; Hţ. 161.
3. *Fală gólă, traistă uşóră. Cv. XII. Cr. 30.
4. Făl'ĕĭ de teiŭ şi punei numele Ma-teiŭ. G.
   Fă om dintr'un lemn de teiu şi îl botéză Mateiŭ. P. p. v. I, 80; Hţ. 89.
5. *Fă-mĕ, Dómne, cu noroc,
   Şi m'aruncă chiar în foc.
   Fă-mĕ, mumă cu noroc şi m'aruncă în gunoiŭ. P. p. v. 103; Hţ. 124.
   Fă-mĕ. mumă, cu noroc,
   Şi mĭcar m'aruncă 'n foc. Cv. XI, Cr. 185.
   Fă-mĕ, mamă, cu noroc. şi m'aruncă 'n foc. G.
6. Fă-mĕ, mamă, ca să'ţĭ sémăn, G.
   Fă-mĕ tată, ca să'ţĭ sémăn,
   Ca frate cu frate gémăn. P. p. v. I², 4; Hţ. 174.
   *Fă-mĕ, tată, să'ţĭ sémăn.
7. Fă-mĕ, mam', un val de teiŭ,
   Şi m'aruncă 'ntre femeĭ. Comun. de G. Misail,
8. Fă-mĕ, mamă, vıăjitor, să mĕ fac neguţător. G.
9. *Fă-mĕ prooroc, să te facŭ cu no-roc. G. P. p v. 103;
   Fă-mĕ de poţĭ prooroc
   Ca să te facŭ cu noroc. P. p. v. II² 110; Hţ. 154.
   Fă-mĕ, Dómne, prooroc, să te fac împĕrat. Bz. 49; Hţ. 154.
   Fă-mĕ prooroc să te fac bogat. N. p. t. 250.

2170. Fă 'n viața ta tot bine
Chiar și legilor streine. P. p. v I², 72; Hț. 14.
1. *Fă ochiĭ patru. P. p. v. 96.
2. Fă orĭ-ce în legea ta
Și la alțĭ nu te uita. P. p. v. I².; Hț. 137.
3. Fă parte celorŭ șépte. ca și celorŭ opt. G.
4. Fapta bună în viață
La nenorocire înalță. P. p. v. II², 2?; Hț. 57.
5. *Fapta bună nu móre nicĭ odată. Lg. I, 91.
6. Fapta cea rea o ascunḑĭ de ómenĭ, dar Dumneḑeŭ tóte le vede. L. 19.
7. Fapta cea rea tot când-va se pedepsesce. L. 21.
8. Faptele bune în lume
Îțĭ las nemuritor nume. P. p. v. II². 22; Hț. 57.
9. *Fără doar și póte. Cv. I. Al. 282; IV, Al. 305 și 339.
2180. Fără haĭnă de nuntă, la nuntă să nu mergĭ, G.
1. Fără léc de grije. Cv. IX, Gn. 55.
2. *Fără milă de păcat. Cv. I, Al. 215
3. Fărămiturile ce'țĭ rĕmân, dă-le și tu pe l'aĭ tĕĭ câini, că și ei să mănânce aștéptă de la stăpân. G.
4. Fără să'l dóră măcar capul. Lg. I, 10.
5. Fără undiță, fără plasă, nicĭ un pesce vei avea. G.
6. Fă și tu ce face tótă lumea. P. p. v. II², 114; Hț. 54.
7. Fata cu tuleĭ n'o ținea pe vatră, că nu e făcută de vatră. G.
8. Fata e bună mehenghe. Cv. XI, Cr. 29
9. *Fată mare, be.e tare
Umple casa de putóre.
Fată mare be.e tare G.
2190. Fata mare ispravă n'are. Al. 8.
1. Fățarniculŭ lăudându-te, te strică. L. 18.
2. Fața ta, de nu e formosă, cu învĕțăturĭ folositóre o poțĭ împodobi L. 21.
3. Fă-te om de lumea nouă.
Să furĭ cloșca de pe ouă. F. 153.
*Fură cloșca de pe ouă fără să cârâe. F. 8.
4. *Fă-te frate cu dracul, pînă vei trece puntea. Cv. XII, 203.
Fă-te tovarăș cu dracul, pînă trecĭ cu el lacul. P. p. v. 79; Hț. 189.
Fă-te cu dracul tovarăș pînă treci puntea. P. p. v. II², 29.
5. *Fă'țĭ crucea mare, că e dracul bĕtrân. P. p. v. 23.
Fă'țĭ crucea mare pe sîn.
Că dracul este bĕtrân. P. p. v. I², 78; Hț. 40.
Fă cruce mare, că dracu e bĕtrân. Jp. O. 116.
Fă-țĭ crucea mare, că dracu e bĕtrân. Bz. 55.
6. *Fecior de carte, scie popă.
7. *Fecior de lele. O. k 128; r. 290; Lg. II, 136.
Puiu de lele. Hd.-R. t. 20.
8. Feciorul lui banĭ gata.
9. Felinarul înainte când noă ne merge, maĭ mult ne lumineză. G.
2200. Felinarul lumineză, însă nu și de desubt G.
1. Femeea a scos pe om din raiŭ. F. 204.
2. *Femeea care nu voesce să frămênte, tótă ḑioa cerne.
Cine cerne tótă ḑioa e semnŭ că n'are gust să frămîn'e. Bz. 54.
Cine nu vrea să plămădéscă, tótă ḑioa cerne. N. p. t. 251.
Muierea care nu va să plămădéscă tótă ḑioa cerne. P. p. v. 103.
Cine nu vre se fremente, tota diu'a cerne. Acd. I, 603; G.
3. Femeea este ca o rândurică ce-șĭ tot schimbă cuibul după plac, ba încă daca este maĭ frumósă face aripĭ ca de liliac. S. 125.
4. *Femeea, pușca și calul, n'aŭ credĕmênt.
Pușca, calul și femeea, nu se împrumută. Cv. IX, Gn. 51.
Canelui neci una data se nu iei credenti'a. Acd. I, 382.
5. Fên bun din érbă próstă anevoe a căpăta. G.
6. *Ferbe sângele într'ênsul ca într'o cóje de rac mort.
Ferbe sângele în tine ca într'o cóje de rac. P. p. v. 158.
Sangele ferbe in cineva ca intr'unu cancru mortu. Acd. I, 872.
7. Feréscă Dumneḑeŭ; cruce de aur cu noĭ în casă. Cv. XI, Cr. 27.
8. Feresce-te de fapte de rușine. L. 22.
9. *Ferice de cel 'nalt, că dă gură peste gard. G.
2210. Ferĭ din cale. Cv. VI, Sl. 94.
1. *Ferul că'i fer, și âncă ruginesce. Al. 8.
Ferul care nu se întrebuințéză ruginesce. P. p. v. 175; Hț. 59.
Ferul lesne ruginesce. G.
2. *Ferul rĕŭ cât să'l bațĭ e de géba. P. p. v. 95; Hț. 59.
3. *Ferul rĕŭ, nu se prăpădesce. Hț. 59.
4. Fetișóra asta are treĭ cóste de drac

într'ênsa; pe când cea maĭ bună dintre femeĭ, şi tot are una. Cv. XI, Cr. 29.

5 Feţişóra mângâi fetişóra. P. p. v. 106. Feţişóra f. te p.. dişóra.

6. Fidea cu apă. G.

7. *Fie calul cât de bun, tot se poticnesce şi el când şi când.

8. Fie ca o naibă, Numaĭ banĭ să aibă. P. p v. II², 128; Hţ. 117.

9. *Fie că prea e de óe. Rom. Lib. Nr. 325, din 29 Febr. 1880.

2220. Fie-care cum apucă Ast-fel trebue s'o ducă. P. p. v. I², 72; Hţ. 5

1. *Fie-care cu tréba mă-s'.

2. *Fie-care este croitor de pâĭne, pentru dênsul.
Fie-care pentru sine croitor de pâine Cv. XI, Cr. 173.

3 *Fie-care îşĭ scie păsul sĕŭ. P. p. v. 57; Hţ. 59.
Fie-care îşĭ are necasurile sale. Hţ. 59.

4. Fie-care pórtă câte un răvaş în spate. P. p. v. 3.

5. Fie-care pune bucuros şéoa pe épa vecinuluĭ. Cv. IX, Sl. 93.

6. *Fie-care scie unde îl strânge opinca.
Fie-care scie unde îl strânge ciobota. Cv. XII, J. Ng. 16.
Numaĭ tu să sciĭ unde te strânge ciobota. N. p. t. 251.
Fie care singur scie unde îl strânge opinca. P. p. v. 57.
Nime nu scie maĭ bine unde-l strânge cisma, de cât cel ce o pórtă. Bz. 62.

7. *Fie-care se légă numaĭ unde îl dóre. P. p. v. 4; Bz. 57. Hţ. 88.

8. *Fie-care se ţine maĭ cu minte de cât altul. P. p. v. 3.

9. *Fie-care trage spuza pe turta luĭ. Hd.-R. t. 18 şi 119; P. p. v. 3; Hţ. 191.
Fie-care îşĭ trage spuza pe turta sa G.

2230. Fie-care unde cunósce, acolo trage. P. p. v. 161.

1. *Fie căruia i se pare că copilul sĕŭ e maĭ frumos.
Fie-căruia i se pare că copilul sĕu e maĭ frumos, d'ar fi cât de urîcios. P. p. v. 3.

2. *Fie ce nebun scie să câştige banii, dar nu scie să-ĭ păstreze P. p. v. 59.
Fie-ce nebun scie să câştige;
Dar nu scie să păstreze. Hţ. 30.

3. Fie ce trandafir cu ghimpele luĭ. G.

4. Fie-cine ce face pentru el este. P. p. v. II², 21; Hţ. 55.

5. Fie măcar aurit,
Nu'ĭ voiu, nu'mĭ este dorit. P. p. v. II², 130.

6. Fie'n zarpale de aur
Nu este de cât un taur. P. p. v. III², 39.
Fie 'n zăbale de aur
Nu este de cât un taur. Hţ. 210.

7. *Fie pâĭnea cât de rea,
Tot maĭ bine 'n ţara mea.
Fie pâĭnea cât de próstă,
Tot se chiamă ţéra nóstră. G.

8. Fieşi-care să'şĭ cunóscă lungul nasuluĭ. G.

9. Fieş-ce în vasul sĕŭ, iar pântecele vas de obşte. G.

2240. *Fie şi un lup mâncat d'o óe. P. p. v. II², 70; Hţ. 95.

1. Fieşte-care pismuesce cei mai frumóse de cât el. Ţ². 125.

2. *Fie tufa cât de mică, îşĭ are şi ea umbra ei.

3. Fie un bĕţ descojat,
Tot se numesce bărbat. P. p. v. II², 55

4. *Fiĭ după cum te arată chipul.

5. Fiĭ îndestulat cu ce aĭ, şi te trudesce a-ţĭ câştiga cele maĭ bune. L. 28.

6. *Fii înţelept ca şérpele, muncitor ca albina şi dornic ca turturica.

7. Fiĭ la orĭ ce în ferélă,
Nu da loc de bănuială. P. p. v. I², 168; Hţ. 137.

8. Fii român verde şi rupe mâţa în două N. p. t 251.

9. Fii tată celor buni şi biciŭ celor răi. P. p. v. II². 34.

2250. Fine, fine, dar porc-de-câĭne. G.

1. Firele când se încurcă
Anevoe se descurcă. P. p. v. I², 61; Hţ. 60.

2. Fiţie códa ca vulpea în tóte părţile. P. p. v. III², 63; Hţ 36.

3. Flacăra când vîlvîesce, din foc mare isvorasce. G.

4. *Flămândul codri viséză, şi vrabia meiu. P. p. v. I² 129; Hţ. 60.
*Cui 'i e fóme codri viséză.
Găina curătură viséză, şi vrabia meiŭ. P. p. v. I², 135.
Găina curăţitură viséză, şi vrabia meiŭ. Hţ. 65.
A visa codri verdi. Acd. I, 764.

5. Flórea cu flóre dragoste are, iar nu cu o putóre. G.

6. Flórea cum se deschide, se vede ce rod dă. G.

7. Flórea la flóre merge G.

8. Flórea pînă a nu se vesteji, s'o aduci la nas, ca să'i simţi mirosul. G

9. Flórea pînă n'o puĭ la nas, nu cunoscĭ ce miros are. G.

2260. Flórea s'o păzescĭ ca să nu se strice, că de se va strica, nicĭ o pómă veĭ avea. G.

1. *Flóre la ureche. G.
Gândescĭ că e flóre la ureche. P. p. v. 161.
Acum poţĭ să puĭ flóre la ureche şi nicĭ capul să te dóră. Lg. II, 135.
Trebile cele maĭ grele la el era flóre la ureche. Sn², 45.

2. Flóre 'n legătóre.

3. Florile umple văsdohul de mirosnă. Cv. X, Cr. 380.

4. Florile una de alta când n'ar fi maĭ frumósă, nicĭ una s'ar arăta frumósă. G.

5. *Flueră în bute. P. p. v. I², 111.

6. Fluturele când se întórce pe lângă vulvóre, aripile 'şi le arde. G,

7. Foc după foc, rěŭ după răŭ, P. p v. I², 60; Hţ. 60,

8. Foc pe foc nu stinge, ci maĭ mult îl aprinde. G.

9. Foc să facĭ şi fum să nu iasă, peste putinţă se înţelege. G.

2270. Focul când s'aprinde p'în mărăcinĭ uscaţĭ, arde şi pe ceĭ verḑĭ. G.

1. Focul când se încinge
Anevoe se stinge. P. p. v. III². 12; Hţ. 61.

2. Focul ce nu te superă, nicĭ cum să'l sgândărĭ. G.

3. Focul ce se socotesce stins, de multe orĭ sub cenuşă se găsesce aprins. G.

4. Focul cu cât maĭ mult îl sgândărĭ, cu atît maĭ mult se şi aprinde. G.

5. Focul în pădure din scântee micĭ se aprinde. G.

6. Focul pe cele maĭ uscate maĭ lesne le topesce. G.

7. Fóie preste fóie, şi la mijloc tufă Cv. I, Al. 215.

8. *Fómea e soră bună cu setea.
Famea e soru bona cu setea. Acd. I. 1220.

9. *Fómea este bucătarul cel maĭ bun.

2280. Fómea pe lup îl scóte afară din pădure. G.

1. Fómea se uită la pórta omuluĭ muncitor, şi nu îndrăsnesce să intre. P. p. v. 44.
Fómea se uită pe ferésträ în casa omuluĭ muncitor, şi nu intră nicĭ de cum pe uşe. Hţ. 62.

2. Fómea şi ruşinea
Nu se pot de loc uni
Intr'un loc a locui. P. p. v. III², 32; Hţ. 196.

3. Fôntâna nu înghiaţă nicĭ odată. G.

4. Fôntâna puturósă, împute la vale tóte ale eĭ şuróe. G.

5. *Fost'aĭ, lele, când aĭ fost. P. p. v. 110.
Aĭ fost şi tu, când aĭ fost. Cv. I, Al. 295.

6. Frămâută făina cu picĭórele, şi lutul cu mâĭnile. G.

7. *Frate, frate; brânḑa e cu banĭ. N. p. t. 249. Hţ. 62.
De frate, frate; dar brânḑa pe banĭ. G.
Frate, frate; dar pita e cu banĭ. Cv. IX, Cr. 453.
De frate îmĭ eştĭ frate, dar brânḑa e pe banĭ P. p. v. III², 109.
Frate, frate, déro brendia e pre banĭ. Acd. I, 1256.

8. Fratele baraboilor. Cv. III. Fl. 5.

9. *Frate-meŭ din gură; éră de la inimă foc şi otravă.
Ḑicĭ din gură că'ţĭ sunt dragă, limbă plină de otravă. G.
Din gură miere, iar din inimă otravă. G.
Ceĭ maĭ mulţĭ cu mierea în gură şi cu fierea în inimă. G.

2290. Frêul, cât de móle calul va fi în gură, să nu ţi'l încredinţezĭ în mâna altuia.

1. *Frica păzesce pepeniĭ. G.; P. p. v. III², 53; Bz. 53; Hţ. 62.
Frica păzesce bostănăria. Cv. IV, Al. 339; VII, Al. 369; XI, Cr. 184.

2. *Frige linte. Cv. V, Al. 164.

3. *Fript de sete. Cn. VII, 86.

4. *Frumósă de pică. P. u. 72.

5. Frumósă norŭ dobêndişĭ,
Dar se uită cam pieḑişĭ. P. p. v. I², 4; Hţ. 125.

6. Frumósă poveste, dar mare minciună. N. p. t, 250.

7. Frumos, frumos, ca dintr'un cur scos. G.

8. Frumos să privescĭ furtuna pe mare, dar cam de departe. G.

9. Frumuseţea cuĭ nu'ĭ place? dar nu ştiĭ în ea ce zace. Jp O. 141.

2300. Frumuseţea feţiĭ tale să nu o facĭ urîtă cu fapte rele. L. 21.

1. Frumuseţea veştejesce
Dar înţelepciunea cresce. P. p. v. III². 147; Hţ. 64.

2. Frumuseţe de maimuţă. G.

3. *Frunză verde cépă cóptă, şi-aşŭ mânca zăpadă friptă. H. t. 5.

4. *Fu cum fu. P u. 99.

5. *Fuga e ruşinósă, dar e sănătósă. Cv. IX, Cr. 340; XII, 174; P. p. v. 173; Bz. 51; Hţ. 64.
Fuga de şi sănătósă, este însă ruşinósă. O. m. 91.
Fuga şi de e ruşinósă, dar e sănătósă G.
Fug'a e rosinosa, déro e sanatosa. Acd. I, 1263.
6. *Fuge ca câinele cu códa între picióre. P. p. v. III², 53; Hţ. 64.
A fugí (saŭ a se duce) cu coda intre petiore. Acd. I, 762.
7. *Fuge ca când îl gonesce cu biciŭ de foc. P. p. v. III², 52; Hţ. 64.
8. *Fuge ca dracul de tămâie P. p. v. III², 52; H. t. 66; Hţ. 64.
Să te ferescĭ ca dracului de tămâie Cv. V, Al. 140.
Ia-ţĭ catrafusele şi fugĭ ca dracu de tămâie. N. p. t. 249.
De ómenĭ rĕĭ să te închinĭ şi să fugĭ ca dracul de tămâie. P. p. v. I², 78; Hţ. 130.
9. Fuge ca tăunul cu paiul. Cv. XII. Cr. 25.
2310. Fuge de la aoleŭ
Şi dă peste oleoleŭ. P. p. v I², 144; Hţ. 64.
1. *Fuge de pare că mănâncă pămêntul.
Fuge mâncând pămêntul (T. Maior. Crit. pag. 27).
De omul rĕŭ să fugĭ mâncând pămêntul. P. p. v. I², 167; Hţ. 131.
2. Fuge de plóe şi dă de noróe. P. p. v. I², 69; Hţ. 64.
3. Fuge de-şĭ scóte ochiĭ. Cv. IX. Lh. 4.
Fugea de-şĭ scotea ochiĭ. Cv. X, Cr. 375;
4. Fuge de treerat, ca calul de streche. Cv. V, Sl. 8.
5. *Fugi ca şi cânĭ ar fi scăpat din puşcă. P. u. 72.
6. Fugi d'acolea, vino'ncóce,
Şedĭ binişor, nu'mi da pace. Cv. XI, Cr. 195.
7. *Fugĭ d'acilea,
Vino'ncóce
Băeţele drace,
Că te spuiŭ la tata nu,
Şi la mama ba.
Că de-oiŭ scóte códa de furcă
Şi-oiŭ aşterne zevelca jos
Te ia dracu pe aşternut.
8. Fugĭ de bîrfitoriĭ vorbelor spurcate, aŭ nu'ţĭ slobodi limba la acolo să alerge. L. 19.
9. *Fugĭ de cel ce pupă în bot, că îţĭ ia din pungă tot
Sărută-lŭ în bot de vreĭ să ĭ eĭ tot. Bz. 59.
Pupă pe român în gură, şi îĭ ia din pungă tot. Hd.-R. 122.
Te pupă în bot şi îţĭ ia din pungă tot. P. p v. 104.
2320. Fugĭ de lucrurĭ nedrepte, că-ţĭ aduc ruşine şi pradă. L. 24.
1. Fum cam mare, dar frigarea cam mică. G.
2. Fumul din uleiŭ pe albină scóte. G.
3. Fumul se vede ḑioa, şi nóptea arde focul. G.
4. Funia cea îndoită cu mult maĭ mult ţine de cât cea desdoită. G.
5. Fură ouĕle de sub cloşcă.
6. Furcă fără fus, nicĭ cum se póte. G.
7. *Furnica cât e de mică şi daca o calcĭ pe picior se întórce şi ea să te muşce. P. p. v. 7.
Şi furnica cât de mică face o resplătire mică. G.
Şi furnica de e furnică tot are mânie cât de mică. G.
Furnica cât de mică şi iar te pişcă când o calcĭ în picióre. G.
Furnica cât e de mică şi tot daca o calcĭ pe picior, capul îşĭ ridică şi te pişcă. P. p. v. I², 23.
8. Furnică cu furnică, fie cât de mică, face mare moşoroiŭ. G.
9. Furnica îşĭ strânge hrană
De cu vară pentru iarnă. P. p. v. I², 150; Hţ. 65.
2330. Fusta femeiĭ, faşa draculuĭ. Cv. VII, Al. 374.

(Va urma)

P. Ispirescu.

BISERICA DE LA TREÏ-ERARCHÏ DIN IAŞÏ.

În regatul Românieï sunt maï multe monumente însemnate, de care ceï în drept s'aŭ interesat fórte puţin, pâna în aniï nu prea îndepărtaţï. Şi multe din acele monumente aŭ devenit prada indiferenţeï acelora chiar, cariï eraŭ maï mult responsabilï de ele. Avem exemple despre acéstă nepăsare, şi anume la cel maï remarcabil monument din România: biserica *de la Curtea de Argeş*, care până înainte cu vr'o câţï-va anï a fost dată cu totul uïtăreï.

Un al doilea monument însemnat, de şi de o valóre artistică maï inferióră ca cel de la Curtea de Argeş, este biserica *Treï-Erarchï* din Iaşï, care încă a fost neglijétă până în present. Graţie sufletelor nobile, care aŭ stăruit pentru restaurarea bisericeï de la Curtea de Argeş, s'a deşteptat ambiţiunea pentru a se restaura şi biserica Treï Erarchï din Iaşï, la care se lucréză cu multă asiduitate.

Acéstă biserică, edificată de Vasile Lupu, domnul Moldoveï, în anul de la Adam 7147 séŭ de la Christos 1639, îşï are valórea sa atât artistică cât şi istorică.

Scopul acesteï descrierï însă este de a ne ocupa numaï cu partea artistică.

Vasile Lupu, care era însufleţit de multe ideï folositóre ţěreï sale, a pus fundamentul maï multor instituţiunï; a înfiinţat şcolï, academia, şi a edificat bisericï monumentale. El a început să zidéscă biserica numită Golia, dar n'a apucat să o termine el, ci fiul sěu Stefan la anul 7168 séŭ de la Christos 1660.

Stilul acesteï bisericï (Golia din Iaşï) e cu totul particular, însă tot după tipul bisericilor bizantine.

Biserica Treï-Erarchï este de jos până sus acoperita numaï de sculpturï ornamentale în pétră. Asemenea şi turnurile (saŭ cupolele) care se înalţă de la coperiş încă sunt preste tot învestite cu ornamente săpate în petră, şi cu architectură.

Edificiul acesta nu se pote numi architectonic, pentru că: afară de postament, de faşa séŭ braul care încinge mijlocul zidireï, şi afară de cornice, nu maï posedă membriï architectonicï. Turnurile însă tot maï aŭ şi óreşï-care variaţiunï architectonice. Stilul eï este amestecat, pentru că găsim motive bizantine, maurice şi chiar şi indiene în ornamentaţiunea cu care e îmbrăcată tótă biserica. Ba la turnurï sunt aplicaţï un fel de pilastriï, care sémână mult cu petrile ce pun Mahomedaniï la mormintele lor, cu acea diferinţă: că aceştï

pilastriĭ sunt încoronaţĭ cu o cruce, pe când monumentele mormintelor mahomedane, cu un turban.

Façiadele bisericeĭ aŭ şi motive egiptene. La monumentele Egiptenilor câmpul întins al pereţilor încă e acoperit numaĭ cu ornamente şi hieroglife; şi numaĭ marginile pereţilor sunt încadraţĭ cu membri rotundĭ architectonicĭ în formă de cercevea.

Variaţiunile multiple de ornamente de la biserica Treĭ-Erarchĭ sunt admirabile, însă nu şi esecutarea lor tehnică; dar cu tóte aceste produc o impresiune fórte plăcută asupra spectatoruluĭ.

Aceste ornamente sunt în formă de făşiĭ, aşeḑate de jos până sus una lângă alta, începênd chiar din postamentul bisericeĭ.

Tocma la pământ începe cu dóue trepte care compun baza postamentuluĭ, pe care urméză corpul postamentuluĭ, decorat cu sculpturĭ ornamentale in forma tulpelor nedesvoltate séŭ nedeschise, séŭ şi ca flórea lotos, care la Indienĭ este fórte mult aplicată în decoraţiunile templelor lor. Postamentul se termină cu un mic cornice, eşit din perete ca de 20 centimetriĭ.

Îndată pe postament se întinde o făşie lată, mărginită sus şi jos cu câte un cornice îngust şi dentat, după cum întîmpinăm acest membru architectonic atât în stilul bizantin, cât şi în cel mauric. Spaţiul dintre aceste dóue liniĭ de cornice dentate, e decorat cu o composiţie de steluţe octagonale complicate, şi cu multă artă şi gust compuse, combinate şi legate una de alta, în cât abia póte omul afla începutul şi sfirşitul lor. Este numaĭ de regretat, că sunt prea puţin pronunţate, şi nu produc efectul, ca daca ar fi maĭ ridicate.

După acésta urméză 11 făşiĭ de ornamente în diferite forme, una maĭ frumósă decât alta; iară a 12-a representă o făşie de ornamente compusă alternativ din o cruce şi un paralelogram în forma uneĭ rame de cadră. Crucea are o bază care semână a fi împletită din cordele (panglice) de o formă prea frumósă; iară braţele şi capul cruceĭ trec în formă de câte treĭ frunze. Din braţele cruceĭ es cordelele şi trec prin paralelogram până la altă cruce consecutivă, în formă împletită cu mult gust. Însă şi aci durere — are un defect, că încolăcitura cordeleĭ este tăiată şi întreruptă la marginea făşieĭ de deasupra, ceea ce s'ar fi putut fórte uşor evita dacă sculptorul ar fi coborît numaĭ cu treĭ centimetri privasul de deasupra al rameĭ maĭ jos.

Preste seria de crucĭ descrisă acuma, încep alte 3 făşiĭ de ornamente cu totul diferite, atât de cele precedente cât şi între sine, deasupra cărora apoĭ încoronéză pe acéstă o făşiă de micĭ arcade semi ridicate (basrelief) cu stilpşorĭ şi arcurele (archivolte) împletite, şi în mijlocul lor câte o rosetă, şi preste arcade un cornice mic dentat.

Aicĭ se termină partea de din jos a edificiuluĭ; pentru că făşia care urméză este lată fórte ca de 2 metrii, din marmor negru forte vertos şi luciŭ ca şi suprafaţa uneĭ mese bine lustruită. Tocmaĭ preste mijlocul acesteĭ făşiĭ negre se încinge un brâu împletit în treĭ viţe gróse, sculptate din pétră nesipósă, ca şi pétra din care e construită biserica întrégă. Două din viţe sunt în-

văscute cu solțï ca ceï de peșce; cu tóte aceste vițele aŭ aparența unor șerpï colosalï. Impletitura însă nu are asemănare cu odgonul (funiă grósă), după cum este brâul bisericeï de la Argeș; ci vițele se împletesc numaï din distanță în distanță, iară de la o împletitură până la alta vițele sunt orizontale. Pe fășia cea négră (care cum s'a ḑis maï sus e împărțită prin brâul împletit drept în două) se află ornamente fórte fin gravate, ca și când ar fi sgâriete cu un vârf de sulă fină. Fășia astă négră se termină la marginea de sus iarășï cu un cornice mic dentat, ca și cel de din jos.

De aicï în sus urméză treï fășiï de ornamente de diferite forme sculptate ca și cele de din jos de brâŭ.

Preste aceste fășiï se află un fel de colonade încoronate de arcurï maurice; colónele însă aŭ forma de balustre cu base și capitele, dar de o esecutare maï inferióră ca a celor l'alte ornamente, atât în respectul sculptureï cât și a formeï lor. In fie-care arcadă, respective între balustre, este aplicat câte un vas cu florï, cum și deasupra capitelelor de la balustre, câte o ramură de ornament.

Preste acéstă serie (de colonade-balustrade cu arcade), urméză o serie de arcade tot de formă maurică, ale căreï arcurï, atât la acéstă serie cât și la balustradele descrise maï sus, se compun din liniï curbe mixte și întrerupte; iară cheia arcurilor se termină la ambele seriï în unghiurï ascuțite.

In mijlocul arcurilor din urmă sunt aplicate rosete de diferite forme. — Este de remarcat : că arcurile de pe balustre, nu aŭ aceeașï axă cu arcurile de deasupra lor; ci variază ast-fel : că d. e. axele arcurilor balustradeï (saŭ a colonadeï) trec prin piciórele arcadelor de deasupra ; și axele (saŭ osiile) arcadelor acestora, trec prin mijlocul balustrelor.

Acuma imediat preste arcadele din urmă se află cornicele principale, care încoronéză corpul bisericeï, și se compune din doï membriï architectonicï principalï, și anume : un cuadrant eșit și un charnis drept (sima), între care se află două lespeḑióre (saŭ plinte) micï, și preste charnis âncă o lespede (plintă mică), căria iï urméză stréșina saŭ picătura coperișuluï bisericeï.

Inălțimea fațiadeï de la nivelul pămêntuluï și până la stréșină este de 11.40 metri.

Despre apus este situată antehala (tinda, antretul, nartex, pronaos), un spațiŭ care are două ușï : una despre méḑă-ḑi și alta despre méḑă-nópte. Cea despre méḑă-ḑi cu pragul de deasupra orizontal; iară cea despre méḑă-nópte cu pragul superior, semicercual, deasupra căruia se află o feréstră tot ca și ușa ; iară preste aceste ușï se înalță câte un arc aprópe gotic. Ușa despre miaḑă-ḑi servesce pentru intrarea principală în biserică.

Imprejur de ușï, la o distanță proporțională, se încinge o incadrare de împletitură ca și cea de la mijlocul corpuluï bisericeï descrisă maï sus, numaï că acésta este de dimensiunï maï micï și de forme maï subtilï. Pe acéstă ramă împletită sunt aplicate 5 scuturï, însă numaï netede, fără ver o marcă saŭ insigniï pe ele. Maï jos de acestea sunt de ambele părțï (însă tot pe imple-

titură) câte un cap de bour saŭ zimbru cu o stea între córne, marca Moldoveĭ. Deasupra încadrăreĭ de la uşa despre médă-ḍi se află pe o lespede săpată inscripţiunea în limba slavonă. Lespedea acésta iarăşĭ e încadrată de o împletitură ca cele citate maĭ sus, numaĭ ea este de dimensiunĭ ăncă şi maĭ subtilĭ. Deasupra lespedeĭ se întinde un mic câmp semicercual, în care se află un scut cu marca Moldoveĭ, representând capul de bour, deasupra cu coróna princiară şi împrejur de capul bouruluĭ 4 stele şi una între córne. Lespedea cuprinde o inscripţiune în limba slavonă, din care se vede că : Ioan Vasilie Voevod din mila luĭ Dumneḍeŭ Domnu ţĕreĭ Moldoveĭ, şi Dómna nóstră Theodora, şi de Dumneḍeŭ dăruiţiĭ fii Ioan Voevod, şi Maria, şi Roxanda, zidit'aŭ acéstă Sântă Monastire (saŭ biserică) în numele a treĭ Sânţĭ (saŭ treĭ Erarchĭ) Vasile cel mare, Grigorie Teologul şi Ioan-gură de aur, fiind Archiepiscop Varlaam, la anul 7147 Maiŭ 6.»

Păretele interior, care desparte hala (saŭ pronaos) de biserică, şi în care este şi intrarea din hală în biserică, ăncă e acoperit cu aceleaşĭ sculpturĭ ornamentale, ca cele de pe esteriorul bisericeĭ. Aceste ornamente aŭ fost ascunse sub tincuială, şi tincuiala zugrăvită cu fresco după usul picturilor de prin bisericile ortodoxe; însă acum cu ocasiunea restaurăreĭ, s'a despoiat păretele de acea tencuială şi aşa s'aŭ descoperit sculpturile ornamentale.

Uşa prin care întri din pronaos în biserică este curat gotică, ale căreĭ membri architectonicĭ sunt bine profilaţĭ şi frumos sculptaţĭ.

Ferestrile bisericeĭ, de stil mahomedan amestecat cu gotic, sunt micĭ, ca la tóte monumentele din epoca acestuĭ stil. Ele aŭ boltirea ascuţită, însă nu aşa de 'naltă ca la architectura gotică. Membriĭ architectonicĭ, care le decoréză, sunt rotunḍĭ, şi se petrec uniĭ prin alţiĭ în o formă harmoniósă şi plăcută; iară acéstă ţesătură de membriĭ este incadrată de o făşiă de ornamente, şi tocmaĭ deasupra se încoronează de un cornice mic compus din membriĭ diferiţĭ architectonicĭ, care cornice are caracterul de a fi ca un apărătoriŭ de ploĭ pentru ferestriĭ. La mijlocul corniceluĭ se află un scut neted, ca şi cele de pe împletitura uşilor descrisă maĭ sus. Şi sub ferestriĭ sunt aplicate cornice (ca solbane) întocmaĭ ca cele de deasupra. Atât cornicele de deasupra cât şi aceste de jos, aŭ defectul că sunt prea scurte în raport cu lăţimea decoraţiuneĭ ferestrilor. In frontul despre apus al tindeĭ (pronaos) are douĕ ferestre gotice, şi împrejur de ele se încinge o făşie de ornamente.

Pentru fortificarea păreţilor, sunt aplicate şépte proptele masive de pétră cioplită, din care douĕ în colţurile despre apus ale bisericeĭ, care se înalţă până aprópe de cornicele principale, patru din ele, distribuite câte douĕ despre nord şi douĕ despre sud, lipite de pereţiĭ longitudinalĭ, înălţându-se până la brâul împletit; iară una, sub feréstra altaruluĭ despre rĕsărit. Insă şi aceste proptele sunt încinse de tóte făşiile de ornamente ale bisericeĭ, care vin în préjma lor.

Să ne suim acuma pe biserică.

Aicĭ străbat cele douĕ turnurĭ — respective cupole — cu piedestalele lor

pătrate prin coperișul bisericeï, și piedestalurile se termină cu câte un cornice propriŭ, compus din câțĭ-va membriĭ architectonicĭ, și purtate de arcade maurice, care se sprijinesc pe consóle, și în mijlocul arcurilor cu rosete. Intreg piedestalul e acoperit cu ornamente, care se încing împrejur în treĭ seriĭ de fâșiĭ, ca și biserica; dintre care două se maĭ repetă pe biserică, iară una nu. Prin coperișele fie-căruĭ piedestal străbate un al doilea piedestal, a căruĭ proiecțiune orizontală are forma uneĭ stele cu 12 rade; și nălțimea luĭ e egală cu a piedestaluluĭ celuĭ inferior (patrunghiular). Suprafețele pereților piedestaluluĭ acestuia (în numĕr de 24) sunt decorate cu nișe boltite cu arcurĭ maurice, și pe arcurĭ, împrejur, cu ornamente; iară în fie-care nișă sunt câte treĭ rosete de diferite motive.

Colțurile steleĭ, eșite în afară sunt ornate cu împletiturĭ ca cele descrise maĭ nainte, care se suie până sub cornice și se continuă pe sub cornice până în unghiurile steleĭ adâncite; aicĭ apoĭ iară se pogóră până la basa acestuĭ piedestal, continuând urcarea și descinderea jur împrejur de turn, respective de piedestal. Piedestalele aceste se încoronéză de cornice simple. Coperișele acestora încă se compun din câte 24 suprafețe plane, și prin ele străbat corpurile turnurilor (saŭ a cupolelor) în forma octagonală, până la ultimele cornice care încoronéză turnurile, preste care apoĭ se înalță coperișele în formă emisferică octagonală, ca cupolele obicĭnuite la stilul bizantin.

Aicĭ pe turnurĭ întâlnim architectură și sculptură, care variază în forme cât se póte de plăcute.

Din cele opt laturĭ ale turnuluĭ, patru conțin câte o feréstră de forma celor de jos ale bisericeĭ; iară pe cele-l'alte patru laturĭ câte o nișe, în care se află aplicațĭ pilastriĭ, de o formă bizară ce sémĕnă maĭ mult cu un monument de mormînt, pe fața căruĭ se află 4 rosete, și terminându-se cu o cruce în vîrf așezată pe un mic frontispiciŭ.

Cele opt muchĭ ale turnurilor sunt decorate cu împletiturile des citate, care jócă rolul principal architectonic decorativ. Mijlocul turnurilor încă e încins de un brâŭ împletit, împărțind ast-fel turnul în două. Acéstă împletitură (respective brâul) se încinge peste o fâșiă lată de marmor negru, care fâșiă încă se imparte în două prin brâŭ, în cât rĕmâne din sus și din jos de brâŭ câte o fâșiă négră de marmor vizibilă, și cam lată. Ferestrile turnurilor se află în partea de din jos de brâŭ. Deasupra lor aŭ câte un cornice ca cele de la ferestrile bisericeĭ, și peste cornice se boltesc câte două arcurĭ maurice, împrejurate de ornamente, de forma celor ce încunjóră tóte ferestrele; și de care ornamente se maĭ încadréză și întréga față a păreților de la turn.

Din sus de brâul împletit sunt aranjate două rândurĭ de arcurĭ maurice, care se sprijinesc pe consóle. Aceste arcurĭ aŭ aceiașĭ decorațiune ca și cele precedente. In fie-care arc, și printre arcurĭ cum și pe basa acesteĭ părțĭ octagonale a turnuluĭ, sunt aplicate rosete de diferite mărimĭ și forme de desemn. Intre arcurĭ și brâŭ se maĭ întinde un mic cornice dentat. Afară de aceste decorațiunĭ descrise până aci, maĭ sunt fâșiĭ de ornamente orizontale,

care încing corpurile turnurilor, şi al căror desemn se maĭ află pe păreţiĭ bisericeĭ.

Turnurile sunt maĭ bogate şi în architectură şi în sculptură, şi încă cu atâta abondenţă că nu aŭ rĕmas părţĭ de păreţĭ neacoperiţĭ cu decoraţiunĭ.

Tot acésta putem dice şi despre întréga biserică; căcĭ dacă nu ar fi îmbrăcată peste tot cu ornamente, ar representa o zidire simplă şi monotonă fără nicĭ o decoraţiune. Pentru că, după cum s'a dis maĭ sus, ea nu are architectură decorativă pe dinafară.

Intrând în biserică, vedem că planul proiecţiuneĭ orizontale, are forma de cruce lungăréţă, ale căreĭ cap şi braţe sunt rotunde în interior, iară pe dinafară poligonale. In capul cruceĭ se află sanctuariul (altariul) şi în braţe (care cum am dis sunt rotunde în formă de nişe) se află stranele cântăreţilor. Corpul, saŭ naea bisericeĭ, se împarte în două părţĭ prin două colóne corpolente, din care partea despre uşa intrăreĭ, era în vechime pentru sexul femenin, iară partea despre altariŭ, pentru bărbaţĭ. Preste ambele aceste părţĭ să înalţă cele două turnurĭ (cupole), care zac pe arcurĭ împletite în treĭ viţe ca cele citate maĭ nainte; iară arcurile pe colóne tot împletite, care colóne însă nu ajung până la pavimentul bisericeĭ, ci se razimă pe consóle, la o nălţime de 2,20 dela paviment.

Preste arcurile acestea, trece forma pătrată a spaţiuluĭ în cerc rotund unde se află o cunună de împletiturĭ. Acéstă trecere şi aicĭ este formată ca la tóte edificiele cu cupole rotunde prin patru pantantive, care încep dintre întâlnirile arcurilor şi se termină la cercul rotund maĭ sus dis. Aicĭ spaţiul deja e rotund, cilindric. In acest cilindru se boltesc patru arcurĭ simple aşedate în sens diagonal, şi aşedate pe consóle astfel: ca picióreie acestor arcurĭ cad pe cheia arcurilor celor marĭ de sub ele. Preste aceste boltirĭ iarăşĭ se încinge o cunună de împletitură. Insă fiind că spaţiul se tot strimtéză, apoĭ şi cununa acésta este maĭ mica de cât cea precedentă. Deasupra cununeĭ se află alte opt arcurĭ boltite şi purtate de consóle, preste care apoĭ se începe cilindrul interior al turnurilor, care se termină cu o boltă emisferică.

Nălţimea de la paviment şi până la cheia bolteĭ emisferice este de 21.20 metri. Interiorul bisericeĭ e de 29,18 metri lungă; de 11,40 metri largă în braţele cruceĭ şi de 7,43 metri lărgimea corpuluĭ eĭ.

Cred că nu va fi de prisos a arăta aicĭ pe scurt, cum aŭ urmat stilurile architectureĭ, şi cum s'aŭ născut ele unul dintr'altul, până în epoca edificăreĭ acesteĭ bisericĭ.

Aşa în anticitate — fără a ne pogorâ la templele indiene, babilonice, asirice etc. — începând de la architectura clasică a Elenilor, s'aŭ succedat stilul etruscic şi roman antic. După aceea aŭ urmat în evul mediŭ stilul basilicelor creştine din al 4-lea secol, construindu-se de stricta necesitate din fragmentele luate de la monumente romane, căzute în ruine Apoĭ în secolul 5-lea, în Imperiul [roman rĕsăritén de odată se ivesce o formă nouă, un stil noŭ, care însă a primit din stilul roman antic cupola şi alte motive, dar s'a

croit un stil noŭ, atât în respectul planuluĭ orizontal, cât şi în architectura decorativĕ, esterióră şi interióră care se represintă cu totul în forme nóue. După ocuparea de către Mahometani a acesteĭ părţi de imperiŭ, eĭ aŭ primit acest stil, dar încet cu încetul aŭ maĭ schimbat formele şi aŭ produs în secolul al 8-lea aşa numitul stil mahomedan deja fórte înaintat. Tot cam pe atuncĭ s'a format şi stilul mauric, pe care îl vedem în flórea sa la moschea din Cordova şi la alte monumente maurice. După acestea şi din acestea resare deodată în secolul al 10 lea stilul romanic. Motivele principale luate de la stilul bizantin şi de la basilicele creştine, le-aŭ format maĭ suptile, maĭ nalte şi colónele maĭ cutezante şi maĭ îndrăsneţe în raport cu greutatea ce avéŭ de purtat; dar cu tóte acestea prin proporţiunile părţilor, s'a obţinut o armonie perfectă. Imediat s'aŭ început a se modifica maĭ ales rotundimea boltelor prin imboltirĭ ascuţite şi prin ornamente cu totul nóue, prin care a căpătat architectura o fisionomie nouă, care pe la secolul al 13-lea ajunsese la un grad înalt de inflorire. Acesta este stilul gotic.

In secolul al 15-lea se începe o eră cu totul diferită pentru arhitectură prin aşa numitul stil italian «Renesans , după care s'a succedat altele, precum : blondel, baroc etc, maĭ mult saŭ maĭ puţin interesante până în timpurĭ maĭ recente.

Afară de acestea maĭ sunt multe stilurĭ maĭ subordinate celor citate până aicĭ; dar fiind-că scopul acesteĭ descrierĭ nu este de a le numĕra pe tóte, ci numaĭ a arăta de unde vin la biserica Treĭ-Erarchĭ motive din maĭ multe stilurĭ. Aicĭ vedem motive din următórele stilurĭ :

Din stilul bizantin şi roman, cupole emisferice, şi boltiturile arcurilor împletite. Din cel mahomedan şi mauric, boltirĭ de nişe şi de ferestriĭ. Din cel gotic, ferestrile cele despre apus, uşa interióră, incadrarea uşilor esterne şi archivoltele cele boltite cu liniĭ curbe ascuţite şi intrerupte, care însă sunt amestecate cu motive maurice.

Ornamentele care îmbracă întréga biserică, fără alte decoraţiunĭ architectonice, se maĭ pot compara în cât-va şi cu decoraţiunile de ornamente din interiorul templelor indiene; cu escepţiunea însă, că la biserica Treĭ-Erarchĭ sunt arangiate într'un mod regulat şi simetric, care produce o impresiune plăcută şi armonică asupra spectatoruluĭ, pe când în templele indiene fantasia cea sălbatecă le-aŭ amestecat fără gust şi fără armonie.

Din tóte cele ḑise până aicĭ vedem că acéstă biserică e maĭ bogată de architectură pe din lăuntru de cât pe dinafară.

Dacă vom compara acuma acéstă biserică cu cea de la Curtea de Argeş, apoĭ vom vedea, că acéstă din urmă este pe dinafară bogată atât în architectură cât şi în ornamente, dar pe dinlăuntru păreţiĭ sunt neteḑĭ şi simpli, fără cea maĭ mică decoraţiune architectonică, afară de colónele cele de marmor.

Din contra, biserica Treĭ-Erarchĭ pe dinafară n'are architectură de cât fórte puţină; numaĭ turnurile sunt maĭ avute, dar pe din lăuntru posedă maĭ multă architectură de cît Curtea de Argeş.

Stefan Emilian,
Profesor la Universitatea din Iaşĭ.

DOCUMENTE INEDITE

PR VITÓRE

LA ISTORIA ROMANĂ

Nr 1.

Hârlaŭ, 1498 Noembrie 26.

Stefan ιodă întăreşte vînzarea uneĭ selişte pe Putna anun e Bealea, cumperată de panul Ili comi ul de la panul Ivul fiul Voicăĭ.

Uricul e te scri pe pergament, lung. 0,40, lăţime 0,35. De el este atârnată cu sfóră de măta e o pecete mare ro,ı de céră. Pe scutul peceteĭ, care este roşie, capul de boŭ cu stéoa între córne, pe de laturile botuluĭ sórele şi luna. Imprejur acéstă inscripţiune: † печать Іѡ стефань воевода господар земли молдавской. 1)

In dosul actuluĭ este scris cu o mâna po terióră cu litere cirilice următórele: «† o salişte anume Bealea pi Putna cumpărătura slugiĭ mărieĭ sale luĭ Jli comisul drept 100 zloţĭ tătăreştĭ de la Jvul sîn Voicăı nepot luĭ Bogdan stolnicul. —Apoĭ alăturĭ cu acé ta se vede scris în limba grécă: 1717 ιουνιου τω ελαβων α ποτυ λογουμου ο αρχον πιταρ πουρβουλος. . . . .»

Textul slavon.

Млстїю бжїею мы̏ стефан воевода. гспдрь земли молдавской. знаменито чиним, и сь сим нашим листом вьсѧм кто нан ѹзрыт йли чтоѵчи его ѹслышит. ѿже прїи || де прѧд нами и прѧд ѹсимы̏ нашимы̏ мол'давскыми боӕре. слоѵга наш иѵѹлъ снъ воикын. ѹнѹк богдана столника. по своеи добрѡи воли, никым | непонѹжень, а ниприсилован; и продал свою правѹю ѡтнинѹ ѡт его праваго ѹрика. ѡт оѵрика д'кда его богдана стол'ника. едино селище. на || поѹтнои. на имѣ в'кл'ѣ где был' мы̏клъзоѹшь катина. та продал тое село слоѵѕ'ѣ нашемоѹ в'ѣрномоѹ панѹ или комисѹ за р҃. злат татарских. || и ѹставше пан ил'ѣ комис. та заплатил. ѹси тоты̏ више писаннїи пинѣзи р҃ злат татарскых ѹ рѹкы слоѵѕѣ нашемоѹ. ивѹлѹ, прѧд намы и прѧд || ѹсимы̏ нашими боӕре. ино мы̏ видѣвши меже ними их добрѹю волю и токмеже и паки полнѹю заплатоѹ. а мы̏ такождере, и ѡт нас есмы̏ дали || и потвърд'или слѹѕѣ нашемоѹ вѣр-

(1) Vedĭ acéstă p˒ e ˒ produ ĭ în ,facsımil ın a˒és ă *Rev'stă*, I, 279.

номоу пану йли комису . тое прѧд реченное селище на пyтнои на имѣ бѣлѣ гдѣ был миклъушь катина . || како да ест, ѐмоу й wт нас урик . и съ въсем доходом . ѐму . и дѣтем ѐго . й унучатом его . й прѣунучатом его . й праqуpѣтом его й въсѐмоу роду ѐго ктѡ || сѣ ѐмоу, изберет на иближнїи непорушено николиже на вѣкы . а хотар тои више писаннои селищи . да ест wт усих сторон по старому хотару, || по куда йз вѣка ѿживали . а на то ест вѣра нашего гс҃два више писанного мы стефана воеводї . и вѣра прѣвъзлюбленнаго сн҃а гсп҃двамы богдана воеводї . || й вѣра наших богаръ . вѣра пана дума пръкалаба . вѣра пана бол҃дура дворника . вѣра пана цeфула . вѣра пана дума брудура . вѣра пана тоадера и пана | негрила пръкълабы wт хотин , вѣра пана ѐремїа й пана драгоше пръкалабы wт нѣмца . вѣра пана шандра пръкалаба новоградского . вѣра пана || арбуре портарѣ соучавского . вѣра пана клънъу спатарѣ . вѣра пана исака [вистерника , вѣра](1) пана думша постелника , вѣра пана мохила | чашника , вѣра пана фрунтеша столника . вѣра пана петрика комиса . и вѣра усих богар наших молдавых й великых и малых. а по нашем жи || вотѣ ктѡ боудет гс҃пдръ нашеи земли . wт дѣтеи наших йли wт нашего роду сйли пак боуд кого б҃ъ изберет гс҃пдре быти нашеи земли мол҃дав || кои . тwт бы ему непорушил нашего даанїа . й поутвържденїа . али бы ѐмоу утвърдиль й укрѣпил за нуже есмы ему дали й по || твърдили за его правую й вѣрною службу и за що ѡн соби купил за свои правїи пинѣзи . а на болшую крѣпост й потвържденїе тому || въсемоу више писанному . велѣли есмы нашему вѣрному пану тъутулу логофету писати й нашу печата привѣсити к сѐмоу на || шемоу листоу : ~ писал мътеи въ хрълоѣ . вл҃то ,зз҃ мс҃ца ноев. кѕ҃ : ~ . ~

(L. S)

TRADUCȚIUNEA.

† Cu mila luĭ Dumnezeŭ noĭ Ştefan voevod, domn țeriĭ Moldoveĭ. Ştiut facem şi cu acéstă a nóstră fóe (hrisov) tuturor ce o vor videa saŭ cetindu-o o vor auzi, cum a venit naintea nóstră şi inaintea tuturor boerilor noştriĭ moldoveneştĭ sluga nóstră Jvul fiul Voicăĭ, nepotul luĭ Bogdan stolnicul, după a sa bună voe, de nimene nevoit, nicĭ silit, şi a vîndut a sa dréptă ocină din al luĭ drept uric, din uricul moşuluĭ sĕŭ Bogdan stolnicul, o sălişte pe Putna, anume Bealea, unde a fost Miclăuş Catina, şi a vîndut acel sat slugiĭ nóstre credinciosuluĭ pan Jli comisul cu 100 galbenĭ tătăreştĭ, şi sculându-se panul Jli comisul a plătit toțĭ aceĭ maĭ sus scrişiĭ banĭ, 100 galbenĭ tătăreştĭ, în mâna slugiĭ nóstre Jvul, înaintea a nóstră şi înaintea tuturor boerilor noştriĭ. Decĭ noĭ vĕzînd între dînşiĭ a lor bună voe şi tocmală, şi érăşĭ şi deplină plată, eară noĭ aşişdere, şi de la noĭ am dat şi am întărit slugiĭ nóstre credinciosuluĭ pan Jli comisul, ace a sus zisă sălişte pe Putnă anume Bealea, unde a fost Miclauş Catina, ca se fie luĭ şi de la noĭ uric şi cu tot venitul luĭ, şi copiilor luĭ, şi nepoților luĭ, şi strănepoților luĭ, şi răstrănepoților luĭ, şi némuluĭ luĭ cine se va alege maĭ de aprópe, nestricat nicĭ odată în vecĭ. Ear hotarul aceĭ maĭ sus săliştese fie de tote părțile după ve‧hiul hotar, pe unde din vecĭ aŭ

(1) Cuvintele a este fiind la îndoitura pergamentuluĭ, de şi sunt cam rupte şi sterse, totuşĭ se pot r tabili u or cu a u orul unuĭ alt ur c al luĭ Stefan cel Mare din anul 7007 Noemv. 26, cu 7 d l posterior uricului ce publicăm. (Vezĭ *Cronica Romanuluĭ,* de Episcopul Melhi edec. Bucureştĭ, 1874, pag. 151).

apucat (ómenii). Ear la acésta este credința Domnieĭ nóstre maĭ sus scrisuluĭ noĭ Stefan voevod, şi credința pré iubituluĭ fiuluĭ Domnieĭ mele Bogdan voevod, şi credința boerilor noştri : credința panuluĭ Duma părcălab, credința pan. Boldur dvornicul, credința pan. Şteful, credința pan. Duma Brudur, credința ; an. Tóder şi panuluĭ Negrilă părcalab de Hotin, credința pan. Irimia şi a ; an. Dragoş, părcalabĭ de Némț, credința pan. Şandru părcălabul Novograd (cetatea noua), credința pan. Arbore portarul de Sucéva, credința pan. Clănăŭ Spătarul, credința pan. Jsac visternicul, credința pan. Dumşa vistiernicul, credința pan. Movilă paharnicul, credința pan. Frunteş stolnicul, credința panuluĭ Petrică comisul, şi credința tuturor boerilor noştri moldoveneştĭ marĭ şi miciĭ. Eară după a nóstră viață, cine va fi domn țěreĭ nóstre, din copiiĭ noştriĭ, saŭ din némul nostru, saŭ iarăşĭ fie pe cine D-zeŭ va alege domn a fi țěreĭ nóstre moldovineştĭ, acela se nu'ĭ strice a nóstră danie şi întărire, ci să i-o întăréscă şi împuternicéscă, pentru că şi noĭ i-am dat şi i-am întărit pentru a luĭ dréptă şi credincióscă slujbă şi pentru că el şi-aŭ cumpěrat'o cu aĭ sěĭ dreptĭ banĭ. Şi spre maĭ mare tărie şi împuternicire la tóte cele maĭ sus scrise, poruncit-am credinciosuluĭ nostru panuluĭ Tăutul logofăt să scrie, şi a nóstră pecete să agațe la acésta a nóstră fóie. Scris-aŭ Măteĭ în Hârlăŭ în an. 7007, luna Noemvre 26.

Nr. 2.

Iaşĭ 1648 Maĭ 15.

Vasile Vodă întăreşte cumpărătura uneĭ părțĭ din satul Porceştĭ, luĭ Tomşa, marele dvornic de țara de sus.

Acest hrisov domnesc e scris pe hârtie 0,30 lungime şi 0,21 în lățime, 28 rândurĭ într'o singură față cu cernélă négră-gălbuie; în două locurĭ documentul e rupt încăt căteva cuvinte nu se pot ceti. Pecetea întiparită în hărtie e bine conservată. Pe dînsa cetim : † іѡ василіє воєвод. бжію мастію. господарь земли молдавск. зрмв. cum se vede în facsimile.

In dosul actuluĭ este scris cu o mână posterióră în slavoneşte :

Ѹрик : на всѧ части ѡтнинꙋ и дѧдинꙋ ѐгѡ Іѡнашкѡ Кѡкрис ѡт раздѣленіє. пис прокѡпіє даск : ѡт митрѡп. лт : ҂зсо҃а : маи : а. дн. ; adică : Uric. pentru tótă partea otcinii şi baştineĭ a luĭ Ionaşcu Cocris pentru imparțélă, a scris Procopie dascal de la Mitropolia. an. $\frac{7271}{1763}$ Maĭ 1 ḑi.»

Textul slavon

† Иѡ҃ василіє воєвода б҃жїю м҃стию гп҃дрь земли молдавскои ож принидошѣ пред нами и пред ѹсимѝ || нашимѝ молдавскими бѡлєрі . великими и мали слѹга наш дѹмитрашкѿ кѡкрис и брат || єгѡ гаврил и глигоріє и сєстра их соломіꙗ и сь мьж єѧ костантин чолан . и зѧт их гаврил пьр || кьлаб и сь жѣна єгѡ мьрикѹца . сєстра их . вьси синовє . иѡнашкѡ кѡкрис и потѡкмили || сѧ междѹ сѡбѡє . и разделилисє. . ѡт пред нами свѡими ѡтнинамї и дѧдинами || чтѡ имал ѡтєц их . иѡнашко кѡкрис . и сь нєких . даніє чтѡ билѡ ѡтєц их ѡт тѹтка их . чол ¦ пьнѧсь . таж досталасѣ . ѹ част дѹмитрашкѡ кѡкрис . єдина част за отнинѹ . ѡт сєлѡ итринєцїи || вѡлост нѣмїцкои чтѡ сє изберет част ѡтєц их . иѡнашкѡ кѡкрис и дрьга част ѹ сєлѡ провь || зєцїи вѡлѡст трѹтѹш . тих части дѡсталѡсє . дѹмитрашков кѡкрис . а гаврилѹ || дѡсталосє ѹ єгѡ част . нєких части єдина част . ѡт сєлѡ льзѧцїі . и ѡт билѣєцїі . и ѡт бьлошєцїі . чтѡ сє изберет част отцѹ их иѡнашко . кѡкріс что сѹт волости нѧмцїскои а , глигорію доста || лѡсє ѹ єгѡ част . част ѡт виєрмєцїі . что єст волости трѹтѹш а соломіѿ их доста || лосє .

част ѡт леонтинецꙇї тиж ȣ томжде . вѡлост . а мърикȣце сестрѧ их . и зѧтȣ их га || врилȣ пъркълабȣ досталосе никих части ѕ..... селѡ.. ѡнчецꙇї чтѡ ест вѡ || лѡсти нѧмцскои . на потоце порчѧ . и съ . даніе ѡт тȣтка их чолпанѧсъ . тыж ѡт съда ||. на пред да имают ѡни държать . тих вишеписаних отнини и дѧднинѡ . ꙗкѡже прѣд || нами полахѡдили . а гаврил пъркълаб и съ жена егѡ мърикȣца дъщa . иѡнашкѡ || кокріс . въсталисе . и прѡдал тих своих части за отнинȣ . чтѡ се им пришлѡ ȣ их части ѡт селѫ порче || цꙇї . волост нъмцскои и съ даніе ѡт тȣтка их . чолпънѣса та а они, продали нашемȣ || верномȣ . и почтенномȣ . болери пан тѡма великіи дворник вишнеи земли раді чети || ри десѧт и пѧт ȣгорских злотих . и платил им испълна тих више писаних пнизе . тем ради ими || ꙗкѡ ȣвидехом междѡ ними за их доброе волѧ токмеждȣ . и разделение а мы еще ѡт нас || дадохѡм им и потвърдихом на тих части за отнинȣ ꙗко се пред нами . разделилі а пан || тѡма велики дворник вишнеи земли да имает държати часть . ѡт село порчецꙇї что ѡни соби кȣпилъ за своих правих . и питомих пнезе . како да им ест ѡт нас ȣрик и потвръ || жденіем и разделенїем и съ въсем доходом не порȣшено . николиж на веки пред сим листом || господствами инак не бȣдет.

† Сам господинъ вѣлѧл . ȣ ꙗс . лт ҂зрнѕ маи еі.

(Semnat) Тодерашко вел логофът искал

† іѡнашкѡ

TRADUCŢIUNE.

† Ion Vasile Voevod cu mila luĭ Dumneḑeŭ domn ţěriĭ Moldoviĭ, iată că a venit înaintea nóstră şi înaintea tuturor boerilor noştri Moldoveneştĭ marĭ şi micĭ, sluga nóstră Dumitraşcu Cocris, cu fraţiĭ sĕĭ Gavril şi Gligorie, cu sora lor Solomia, cu bărbatul eĭ Constantin Ciolan şi cu ginerele lor Gavril pârcălab şi cu femeia luĭ Măricuţa sora lor, toţĭ fiĭ luĭ Ionaşcu Cocris, şi s'aŭ tocmit între sineşĭ şi s'aŭ împărţit înaintea nóstră cu ocinile şi baştinile lor, ce aŭ avut părinţele lor Ionaşcu Cocris şi cu nişte daniĭ ce aŭ avut tatăl lor şi bunica lor Ciolpanésa, care în partea luĭ Dumitraşcu Cocris aŭ venit, o parte din moşie din satul Itrineştĭ din ţinutul Némţuluĭ cât se va alege partea tatăluĭ luĭ Ionaşcu Cocris, şi altă parte din satul Provăzeştiĭ din ţinutul Trotu-

şuluĭ, care părţĭ aŭ venit luĭ Dumitraşcu Cocris, iar în partea luĭ Gavril Cocris aŭ venit în partea sea nişte părţĭ, o parte din satul Lăzeştĭ şi din Bilăeştĭ şi din Băloeştĭ cât se va alege partea tatăluĭ luĭ Ionaşcu Cocris, ce sunt în ţinutul Némţuluĭ; iar luĭ Gligorie 'ĭ a venit parte din Viermeştĭ din ţinutul Trotuşuluĭ, şi suroriĭ lor Solomieĭ i-aŭ venit parte din Leontineştĭ tot dintr'acel ţinut, şi Măricuţiĭ suroriĭ lor şi gineluĭ lor Gavril pârcălab, le-aŭ venit altele părţĭ . . . . . . satul Onceştĭ ce este la ţinutul Némţuluĭ, pe pîrîul Porcea, şi cu danie de la bunica lor Ciolpănésa; asemenea eĭ de acum înainte se aibă a stăpâni acele de maĭ sus scrise otcine şi baştine, pentru care s'aŭ alcătuit înaintea nóstră; şi Gavril pârcălab cu femeia luĭ Măricuţa fata luĭ Ionaşcu Cocris, s'aŭ sculat şi aŭ vîndut părţile sale de otcină ce aŭ venit în partea lor din satul Porceştiĭ din ţinutul Némţuluĭ cu danie mătuşeĭ Ciolpăneseĭ la al nostru cinstit şi credinciosul boeriul domnieĭ sale Toma marele dvornic de ţara de sus, drept patru-ḑecĭ şi cincĭ aurĭ (galbenĭ) ungureştĭ, şi 'ĭ aŭ plătit arătaţiĭ banĭ; drept aceia văzând şi noĭ de a lor bună voie tocmélă şi împărţélă, noĭ încă am dat şi am întărit pe acele părţĭ de otcină precum s'a impărţit înaintea nóstră, cum şi D-luĭ Toma marile dvornic de ţara de sus, să aibă a stăpâni părţile din satul Porceştiĭ ce şi-aŭ cumpărat cu drepţĭ baniĭ săĭ, şi ca să le fie şi de la noĭ uric de întăritură şi de împărţélă cu tot venitul cu nestrămutare nicĭ odinióră în vecĭ, şi înaintea acesteĭ cărţĭ domneştĭ să nu fie într'alt chip.

Insuşĭ domnul a poruncit. In Iaşĭ an. 7156 Maĭ 15.

(L. S).

(s) Todiraşcu vel logofăt.

† Ionaşcu.

Nr. 3.

Iaşĭ 1651, Ian. 1.

Vasile vodă întăreşte cumpărătura unor bucăţĭ de pămênt din jumătatea satuluĭ Faur şi Bahneni, luĭ Constantin Bantăş.

Acest hrisov domnesc e scris pe hârtie 0.42 lungime şi 0.28 în lăţime, 21 rândurĭ într'o singură faţă, cu cernéla négră gălbuie; în maĭ multe locurĭ documentul e rupt în cât maĭ multe cuvinte nu se pot ceti. Pecetea întipărită în hârtie e bine conservată, fiind identică cu cea care se vede în hrisovul Nr. 2.

Textul slavic.

† Іѡн василіє вѡевода божїю мл҃стїю гпдрь земли мѡлдавскѡї. ѡж прїидѡше .|| прѧд намї и прѧд ѹсимї . нашемї . мѡлдавских мих . болѣри . великих . и малих мърика || дошка катрина бънтышоїє . внѹка истратїє . Голъıаш ѡт их добрѡє волѡ неким не поનож || дена . а неприселована и продал свѡих права отнинѹ и дѣдинѹ от половина село фаѹрї || бъхнѣни . что сѣ изберет частей что ест ѹ власт нѣмцѹ на рѣцѣ бистрицы . ѡт ѹрик что и || мал ѡт стефан воєвода старағ . та а ѡна продал слѹга наш константин бантъш брат еи радй пет || десѧт леѹкови битих и въста брат еи константин бънтъш за платил за исплоно тих || пнизи готовї . и леѹкови битих въ рѹки сестри их мърика ѡт прѧд намї . и ѡт том та || кождирї . прїиде прѧд намї . брат его накѹл снъ катрина бънтышэає . внѹк истратиє . Го || лъıаш ѡт его доброє воло неким непоножден . а неприсилован . и прѡдал свѡих права || ѡтнинѹ и дѣдинѹ ѡт тогож селове ѡт половина . село фаѹр и ѡт половина село бъхнѣнї || част его что сѣ изберет ѡт въ сегѡ мѧстѡ . съ въсѧм дѡ-

хωдωм . та а ωн прωдал брат8 || кωстантин бантъш ради петдесѧт ле8кове битих . и въсталсѣ сл8гам наш костантин || бантьш и платил исплънω тих пнизи . готови . н̃ ле8кови битих въ р8ки брат8 || свωи нак8л ωт пред нами . и ωт пред нашеми . болѣри и но господствами и въ сего нашего съвѣта '| ꙗкож видѣхом.... добрωе воло токмеж и сплънωе заплато . такождере || гп̃вмы дадохом и потвръдихом сл8гам наше костантин бантъш на тоа а виш речѣное , . . . (un rĕnd stricat . . . . и дѣн̃н8 и въсе к8пленїе съ въсѧм дох . . . . || . . . зть . . . бір . . . и потвръжденїе непор8шено николиж на вѣки вѧчнї || ини даст не.... прѣд сим листωм

Gаам г̃пнь велѧл. (L. S.) 8 ꙗс влт ҂зрна (1) ген. а.

(sem.) Аз Георгие Стефан логоф. искал.

† ꙗнош

TRADUCȚIUNE.

† Ion Vasile voevod cu mila luĭ Dumnezeŭ domn țĕreĭ Moldoviĭ, iată că a venit înaintea nóstră și înaintea tuturor boerilor noștri moldovenești marĭ și micĭ, Mârica fiica Catrineĭ Bantășóia, nepótă a luĭ Istrati Golăiaș, din a sa bună-voință, de nimene îndemnată, nicĭ silită, și aŭ vîndut a sa dréptă otcină și baștină din jumătate a satuluĭ Fauri și Bahneni, cât s'a ales parte a eĭ, care este în ținutul Némțuluĭ, pe apa Bistrițiĭ, din uricul pe care 'l are de la Stefan voevod cel bătrân; acésta ea a vîndut slugiĭ nóstre luĭ Constantin Bantaș, fratele eĭ, drept cincĭ-decĭ leĭ bătuțĭ; și sculându-se fratele eĭ Constantin Bantaș a plătit deplin aceĭ banĭ cincĭ-zecĭ leĭ gata bătuțĭ în mâna suroreĭ sale Mariicăĭ înaintea nóstră, apoĭ așijdere a venit înaintea nóstră fratele eĭ Nacul, feciorul Catrineĭ Bantașoi, nepóta a luĭ Istrate Golaeaș, de a sa bună-voință, de nimenea îndemnat, nicĭ silit, și aŭ vîndut a sa dréptă otcină și baștină dintru aceléșĭ sate din jumătate a satuluĭ Fauri, și din jumătate a satuluĭ Bahneni, parte a luĭ cât i se va alege din tot locul, cu tot venitul acesta, el aŭ vîndut frateluĭ sĕŭ luĭ Constantin Bantaș drept cincĭ-zecĭ leĭ bătuțĭ, și sculându-se sluga nóstră Constantin Bantaș aŭ plătit deplin aceĭ banĭ gata 50 leĭ bătuțĭ, în mâna frateluĭ sĕŭ Naculuĭ, înaintea domnieĭ mele și înaintea boerilor noștri; decĭ dar domnia mea și cu tot divanul nostru, dacă am vĕzut a lor de bună voe tocmeală și plata deplin, așijderea domnia mea am dat și am întărit slugiĭ nóstre Constantin Bantaș pe acele maĭ sus zise . . . . și baștina și cu cumpĕrăturile cu tot venitul cu nestrămutare nic-odinióră în vécul vécurilor.

Și înaintea acesteĭ cărțĭ domneștĭ să nu fie într'alt chip.

Însușĭ domnul a poruncit. In Iașĭ în anul 7151 ghen. 1.

(L. S.)

Eŭ Gheorghie logofĕt am iscălit.

† Ianoș.

Nr. 4.

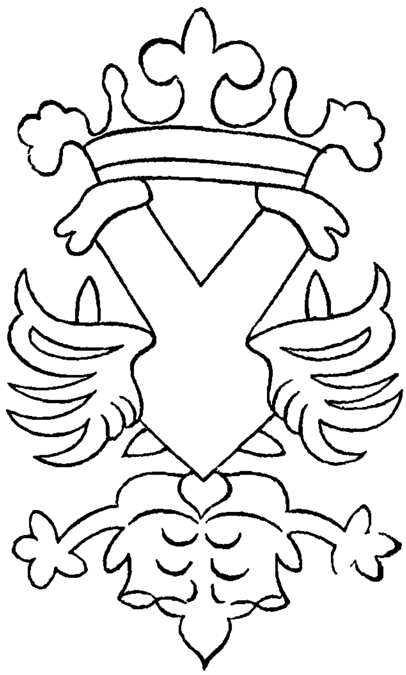
1740 Febr. 20.

O poruncă domnéscă în privința livedeĭ luĭ Cocris.

Originalul e scris pe hârtie, 0,30 lungime și 0,20 în lățime, cu cernélă négră frumósă. Hârtia este ruptă în maĭ multe locurĭ. Sigiliul e cu chinovar roșu, și se cunóște fórte bine pe el capul de boŭ și vulturul, precum și coróna și buzduganul.

(1) Çifra ultimă se vede ndreptată; fusese maĭ 'nainte scris в în loc de а.

Pe pagina a patra sus se vede scris cu mână posterióră «carte gospod ot Grigore Ghica Voevod batrînul pentru livada luĭ Cocris».
Hârtia are următorul semn de fabrică :

† Ion Grigorie Ghica voevod божїю м҇лстїю г҇пдрь ѕємли҇ молдавскои, scriem domnia mea la boiarul nostru Stefan Jani biv vtor logofet, îţĭ facem ştire, că la domnia me aŭ jăluit Ioniţă sin luĭ Cocris pe Nil egumen de Răşca, zicând că avênd acest Ioniţă Cocris o curătură cu livadă de pomăt ce'ĭ este cumpărătură de un moşul sĕŭ Nechiţile de la un Gligoraş sin luĭ Vasile Boţul şi are şi zapis pe acea cumpărătură, şi în acest an mărgînd Ioniţă Cocris, cu carăle ca să-şĭ culiagă merele dintr'ace livadă, iar acel Nil egumen de Răşca l'aŭ oprit şi nu l'aŭ lăsat să-şĭ culiagă livada, arătând nişte mărturiĭ viclene de la uniĭ şi de la alţiĭ, pe cum că acea cumpărătură a luĭ Ioniţă Cocris ar fi din hotarul Răşcanilor moşie a mănăstireĭ Răşcăĭ, iar Ioniţă Cocris zis precum ace cumpărătură iĭ este din hotarul Horonţăştilor la Habi, deci ţiirdu-se de acel loc şi unul şi altul, aŭ rămas ace dată livadă neculiasă şi şi-aŭ dat vade ca să margă la judecată să-şĭ aliagă şi hotărîndu-se ace judecată la cine a remânè să culiagă poamele, iar acel Nil egumen de Răşca nu s'aŭ ţinut de vadè să margă la judecată, şi s'aŭ sculat pe de alta parte furiş ş'aŭ mărs di i-au cules toate poamele ca vr'o zece cară de miere, de care iată că 'ţĭ scriem să chiemĭ pe acel egumen de Răşca faţă, fiind şi Ioniţă Cocris faţă, şi să le eĭ sama cu bună dreptate, şi aflînduse acea parte de loc din hotarul Horonţărăştilor din cumpărătura luĭ Cocris se cauţĭ să 'i plineşti tot venitul moşieĭ, dè cât s'a dovedi c'au măncat'o, iar fiind poveste într'alt chip şi nepulîndu-ĭ aşeza şi tragânduse la divan să le daţĭ cu o mărturie la mână cui s'ar veni, să avem ştire. l(é)t. 7148 fev. 20.

L. S.

Proč. в҇ logof.

Teodor T. Burada.

ORAȚIE CE SE ȚICE LA NUNTĂ

(Comunicată de d-nul **B. Iorgulescu,** *directorul gimnasiului din Buzĕŭ)*

Bună diminéța,
Bună diminéța,
Cinstițĭ socri marĭ.
— Mulțumim D-v. băețĭ militarĭ.
Ce umblațĭ?
Ce căutațĭ?
— Noĭ ce umblăm,
Ce căutăm,
Séma de călărĭ ne dăm;
Iar D-v. ce v'ațĭ strîns grămadă ca stupiĭ
Și căscațĭ gurile la noĭ ca lupiĭ?
Ce este astă tinerime
Și acéstă mulțime?
Iar ăste fete, urșĭ vĕḑuĭă,
De blâdesc ochiĭ și cască gură?
Noĭ am maĭ umbla
Și altă dată, spre a ura,
Și așa nu se miră,
Nicĭ çe căutăm, nu ne întrébă:
Iar aicĭ, v'ațĭ strîns grămadă,
Par'că căutațĭ sfadă,
Nicĭ ne speriem de lume.
Căcĭ purtăm de voĭnicĭ nume,
Nicĭ ne îngrozește vîntul,
Căcĭ scim să vĕ dam cuvêntul.
Iar de voițĭ și vĕ place,
Să vĕ rĕspundem cu pace,
Luaț'o cu încetișor,
Să vĕ respundem cu binișor.
Și noĭ, ca or-ce, cu îngăduĭală,
Se face, cu bună orînduĭală;
Iar când repede se cere,
Nu se face cu placere.
De aceea, lăsațĭ gluma,
Ș'ascultațĭ la noĭ acuma:
Tînărul, împărat nostru,
Care vĕ vrea binele vostru,
Într'o ḑi de diminéță
Cu fere care răsfață,
Pe la rĕsărit de sóre,
Vrênd să plece în vînătóre,
S'a sculat, s'a gătit bine,
S'a armat cum se cuvine,
Și luând bucĭumu îndată,
Bucĭumă cu el o dată,
Și strînse ostașĭ mulțime,
Tot voĭnicĭ de călărime,
Ageri cu magestrie
Locul de vânătorie,
Apoĭ, plecând pe răcóre,
La vênătóre,
Să vîneze délurile, munțiĭ și sghéburile,
Văile cu cĭutele,
Mărăcinașĭ cu epurașĭ,
Bălțile cu rațile
Și satele cu fetele.
Decĭ umblând ḑiua tótă,
Și ocolind loc o rótă
Pîn'la méză către séră,
Fără să vîneze vr'o fiară,
Atât se desgustase,
În cât maĭ era să se lase
Să nu maĭ gonéscă vîntul,
Să spulbere pămêntul;
Parcă 'ĭ ḑicea năluca
Tot încă să se maĭ ducă.
Și așa maĭ mergênd,
Într'o pădure ajungênd
La o fântână, unde zăriră
Urmă de zînă;
Acolo toțĭ descălicară,
Se uĭtă sa privéscă
Ca ce urmă să găséscă.
Decĭ uniĭ ziseră,
Că să fie urmă de veneție,
Ca să fie împĕratuluĭ nostru soție;
Iar alțiĭ ziseră
Ca să fie urmă de fată de craiŭ,
Să fie împĕratuluĭ de bun traiŭ.
Să știțĭ că și împĕratul nostru
Vine cu căpitan cu rĕsvan,
Cu vre-o câte-va cocóne.
Aduce și un rĕsvan mare,
Cu lăuta în cântare,
În el stând mărita nună
Și ținînd o cunună
Strălucită, luminată
Cu petre scumpe lucrată,
Trimésă de ginerile vostru
Și de împĕratul nostru,
Care ne-a zis: mergețĭ cu ele
Și le dațĭ miresiĭ mele.
Na acestea, ne ḑise,

Aceste darurĭ trimese
De ginerile vostru
Şi de împăratul nostru,
Şi ne daţĭ câte o sagulie de in
Subţire umplută cu hir,
Ca să ne ştergem la guriţă de vin,
Că aşa e de la Christos, amin!
Iar să nu fie niscaĭ-va balea destrămate,
Că vi le-am arunca peste aste gurĭ căs-
Saŭ să fie de aicĭ după în vecinĭ, [cate,
Să facem niscaĭ-va pricinĭ;
Saŭ să vie de la babe,
Ca mâne, poĭmâne să ne ĭa caĭ de glóbe,
Că atuncĭ sócre mare va fi cinstea nós-
Şi ocara d-vóstră. [tră
Iar nu gândiţĭ că am venit să îndrugăm
La móră vorbe de ale satuluĭ
Şi ale pârcălabuluĭ,
Şi cu ḑisa împěratuluĭ,
Uĭte şi firmanul de la împărăţie,
Ca cuvintele nóstre în sémă să se ţie.
Poftiţĭ, chemaţĭ un popă care ştie să
Să citéscă cartea pe fugă, [sugă,
Să nu fie vre-unul cu barba cănită
Să rĕmâe cartea necitită,
Saŭ să fie vre-unul cu barbă rară
Să ne ţie până diseară,
Saŭ să fie vre-unu cu barba pusă cu
Să ne mormoe ca ursul, [fusul
Să nu ne pótă da rĕspunsul.

Decĭ cu cât cuvĕntară,
Pe împĕrat îl aţâţară,
Şi făcu în gând să-ĭ vie,
Să-hotărască să ştie
Din ce parte acea zînă
Vine pe la cea fântână.
Şi cu inima 'nfocată.
Plecând după urmă îndată
Pe 12 ne alese
Cu mustăţile sumese,
Pe ăştĭ caĭ ĭuţĭ ca smei,
Cu copiţele ca lei,
Cu cómele poleite,
Cu unghiile zugrăvite,
În frunte întunecaţĭ
Şi în spate luminaţĭ,
Care când încep să sae
Din nărĭ aruncă văpae.
După ce ne alese,
Cu poruncă ne trimese;
Nu ştiurăm sémă bine
Să venin pe drumurĭ line,
Ci ne-am îndreptat după stele,
Şi am venit după ele,
Peste munţĭ şi peste délurĭ
Şi peste o sută de sghéburĭ,
Mâncând şi bând
Şi din pistóle dând,
Cu cântărĭ şi voe bună.
Şi întrebând în calea nóstră
De curţile D-vóstră
Aci zîna din ochĭ perdurăm
Şi vĕ rugăm pe D-v. socri marĭ
Să ne daţĭ acea flóre,
Acea stea strălucitóre;
Cu rĕspuns din'preună
Vĕ poftim cu voe bună.
Nu gândiţĭ că vorbim glume
Saŭ niscaĭ-va basme de lume,
Şi vĕ gătiţĭ cu cât maĭ tare
Cu cele de ospătare,
Tăeţĭ jungĭ cu carne grasă.
Şi daţĭ ostaşilor masă,
Clondire cu vin şi rachiŭ cu multe mi-
Că aşa obiceĭul este, [róse drese,
Iar cumva de nu se póte
Să împliniţĭ aceste tóte,
Să nu staţĭ să maĭ răspundeţĭ,
Ci să căutaţĭ să vĕ ascundeţĭ,
Că ostaşiĭ nu ştiŭ glumă,
Ş'o să fie vaĭ de mumă.

Iar astor fete venite
Ca corurile grămădite,
Ce ne staŭ la spate
Tóte cu gurile căscate, [în lapte dulce
Înmueţĭ sócre mare câte o cojiţă de pâne
Şi le daţĭ pe în gură să îmbuce,
Să nu maĭ stea cu gura sécă,
Şi de dor să le maĭ tréćă,
Să-şĭ maĭ potoléscă gândul
Până le va veni şi lor rêndul.
Sócră mare,
Sócră mare,
Eşĭ până afară
Şi adu o strachină cu póme
Să daŭ pe la aste cocóne,
Fiind-că a slăbit de fóme;
Adu şi câte-va hire de usturoiŭ
Să daŭ pe la ăştĭ cĭocoĭ,
Fiind-că aŭ poftit pe la noĭ.
Sócră mare,
Sócră mare,
Eşĭ până afară,
Să-ţĭ daŭ un pahar cu vin
De la noĭ din Bălăneştĭ,
Când beĭ te sfinţeştĭ,
Facĭ burta tobă,
Intri după sobă
Şi staĭ cu greeriĭ de vorbă

Bălăneştĭ, Parscov, pl. Buzĕŭ. **V. Iorgulescu.**

Cele patru volume ale anuluĭ I-iŭ și al doĭlea, coprin̦dênd aprópe 1,800 paginĭ cu 41 stampe: chromolitografiĭ, fototipiĭ și litografiĭ, și 78 xilografiĭ în text, se află de vên̦dare la administraţiunea Revisteĭ, Strada Primăvereĭ No. 30, cu preţ de leĭ 70.

Pentru nouiĭ abonaţĭ preţul lor este numaĭ de 50 leĭ.

Domniĭ carĭ n'aŭ plătit încă abonamentele, sunt rugaţĭ a grăbi cu trimiterea banilor la adresa Redacţiuneĭ, Bucurescĭ, Strada Primăvereĭ No. 30.
